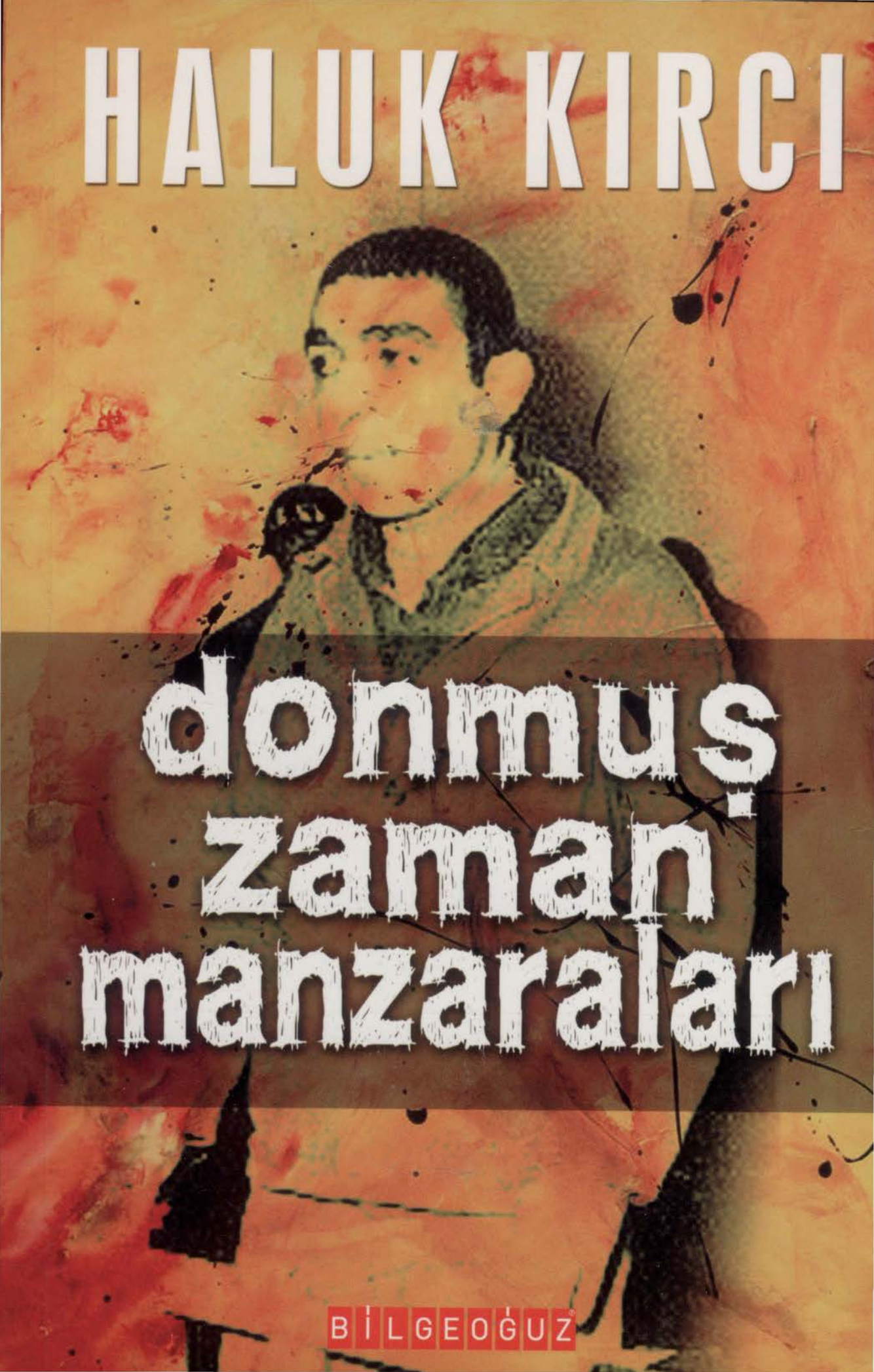
HALUK KIRCI

donmuş zaman manzaraları

BİLGEOĞUZ

okunacak kitaplar...

DONMUŞ ZAMAN MANZARALARI

BİLGE OĞUZ

DONMUŞ ZAMAN MANZARALARI

Yazan
Halûk KIRCI

Yayın Yönetmeni
Oğuzhan Cengiz

Editör
Aslıhan Uğur

Kapak Tasarımı
İkon Reklam

Mizampaj
Burhan Maden

Baskı/Cilt
Oray Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.
İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Eskoop Sanayi Sitesi
B1/Blok No: 63 Başakşehir-İSTANBUL
Tel: 0212 671 70 92 - Faks: 0212 671 70 93
Sertifika No: 22691

İstanbul - 2012

Kitabın Uluslararası Seri Numarası
(ISBN): 978-605-4599-15-8

T.C. Kültür Bakanlığı Sertifika Numarası: 12460

BİLGEOĞUZ

İrtibat: Alemdar Mahallesi Molla Fenari Sokağı 35/B
Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: 0212 527 33 65 - 66 Faks: 0212 527 33 64
e-mail: bilgi@bilgeoguz.com.tr
www.bilgeoguz.com.tr

DONMUŞ ZAMAN MANZARALARI

Halûk KIRCI

BİLGEOĞUZ

Hayatın acımasızlıkları, zorlukları ve çaresizlikleri karşısında dayanma gücümün artmasına vesile olan sevgili eşime ve kızıma...

HALÛK KIRCI KİMDİR?

1958 yılında Erzurum'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini aynı şehirde tamamladı. Yüksek tahsilini yapmak için gittiği Ankara'da, o yılların gerçeklerinden olan şiddet olayları içinde taraf olarak yer aldı ve 1980 Askerî darbesinden sonra tutuklanarak askerî cezaevine kondu. Mamak Askerî Cezaevi'nde yedi yılı aşkın bir süre tutuklu kaldı. Yargılandığı Askerî Mahkeme tarafından *"Bahçelievler Olayından"* suçlu görülerek yedi ayrı idam cezasına çarptırıldı. On bir yıl çeşitli cezaevlerinde kaldıktan sonra, 1991 yılında çıkarılan İnfaz Kanunu'ndan yararlanarak *mahkeme kararıyla* serbest bırakıldı.

"İdam cezası alanlar on yıllarını cezaevinde geçirmişlerse, iyi hâllerine bakılmaksızın tahliye edilirler." hükmünün yer aldığı İnfaz Kanunu gereğince mahkeme tarafından tahliye edilen Halûk Kırcı, tahliye olduktan sonra dava arkadaşlarından bazılarıyla birlikte ticarete atıldı. Rızkını helal yollardan kazanma mücadelesi başlattığı günlerde evlendi ve bir kız çocuğu oldu.

Hayatını yeni şartlara göre şekillendirmeye ve geçmişte çektiği sıkıntıları mutluluklarla değiştirmeye başladığı günlerde, zorlamalar ve düşmanlıklar üzerine kurulu bir haberle yeniden kaçak durumuna düşürüldü:

1991 yılında yapılan genel seçimler sonucunda kurulan DYP-SHP koalisyon hükümetinin SHP'li Adalet Bakanı Seyfi Oktay'ın *"Bakan Yazısı"* emrine uyan bir mahkeme, Kırcı hakkında *yakalama emri* çıkardı.

Bakan Seyfi Oktay, yazılı emir ile mahkemeye başvurmuş, yedi kez idam cezasına çarptırılan Halûk Kırcı'nın her bir idam cezası için

10 yıl cezaevinde kalması gerektiğini ileri sürmüş ve infazının 70 yıl üzerinden hesap edilmesi gerektiğini iddia etmişti. Bakan'ın iddiasına göre; *"İdam cezası alanlar on yıl cezaevinde kalmışlarsa..."* diye başlayan Kanun'un yorumu, Kırcı'nın her idam cezası için 10 yıl cezaevinde kalmasını gerektiriyordu. Kırcı, Türk Ceza İnfaz Kanunu'na göre 36 yıldan fazla bilfiil hapis cezası olmadığı için 25 yıl daha hapishanede kalmalıydı. Aleyhinde alınan bu haksız ve adaletsiz kararı öğrenen Kırcı, bir daha cezaevine girmemek ve bu haksız kararın düzeltilmesini sağlayabilmek için kaçmayı tercih etti. 10 Ocak 1999 günü misafir bulunduğu bir arkadaşının evinde, sahur yemeği esnasında yakalanana kadar da kaçak gezdi.

Halûk Kırcı hakkında solcu Adalet Bakanı Seyfi Oktay'ın çıkarttırdığı *yakalama* kararının altında yatan gerçekler ise şöyledir:

Sol örgütlere mensup militanlar (PKK da dahil), Türk Ceza Kanunu'nun *"Devlete Karşı Suç İşleyenler"* ile ilgili hükümlerinin kapsamına alındıklarından, on asker ve on polis şehit etmiş olsalar bile tek idam cezası aldıkları için on yıl cezaevinde kaldıktan sonra tahliye edildiler. Bu uygulama ülkücülere yapılmadı. Askerî Mahkeme, Halûk Kırcı'ya, ilk iki yargılama sonucunda, devlete karşı suç işlediği gerekçesiyle tek idam cezası verdi. Fakat Askerî Yargıtay bu kararı kabul etmedi ve yargılandığı maddenin adlî suçlar kapsamına alınmasında ısrar etti. Bu isteğe uyan mahkeme, Kırcı'nın cezasını yedi kere idam olarak değiştirdi ve Askerî Yargıtay bu kararı onayladı.

Bu maddeden yola çıkan Seyfi Oktay, yakalama emri çıkarttırmak için İnfaz Kanunu'nu Kırcı'nın aleyhine yorumlamakta zorluk çekmedi. Yani 1991 yılında çıkarılan İnfaz Kanunu'na kadar geçen sürede, solcu militanlar, on ayrı yerde, on ayrı insanı öldürmüş olsalar bile tek idam cezasına çarptırıldıkları için on yıl cezaevinde kaldıktan sonra serbest kaldılar. Örnek verecek olursak:

19 Eylül 1979 tarihinde Adana Sanat Okulu'nda televizyon seyretmekte olan altı ülkücü öğretmeni şehit eden Dev-Yol militanları, Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nden TCK'nun 146. maddesine göre tek idam cezası aldılar ve 1991 yılında çıkan İnfaz Kanunu'na binaen tahliye edildiler. Yine 21 Şubat 1980 tarihinde, İstanbul'da,

babalarının gözü önünde şehit edilen Kerkenez kardeşlerin katilleri, tek idam cezası aldıkları için bugün dışarıda gezmektedirler. 19 Mart 1978 tarihinde İstanbul Ümraniye'de TİKKO militanları tarafından kurşunlanarak şehit edilen ülkücü işçilerin katilleri de aynı kanun kapsamında dışarı çıktılar.

Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Yakın zamanda basılan Ülkücü Hareket isimli kitabın verilerine göre; 1980 öncesinde ülkemizde meydana gelen şiddet olaylarında şehit edilen ülkücülerin sayısı tam iki bin on sekiz (2018) kişidir ve o dönemde katledilen bu kadar insandan birinin katili bile bugün cezaevinde bulunmamaktadır. Bazen toplu, bazen tek tek katledilen bu insanları öldürenler, 1991 yılında çıkarılan İnfaz Kanunu'ndan yararlanarak dışarı çıkmışlardır ki, bunlardan bir çoğu idam hükümlüsüdür. Bu idam hükümlülerinin arasında çok sayıda asker ve polis katili olduğu gibi, ülkemizin içinde bulunduğu açmazların baş sorumluları durumundaki PKK militanlarının sayısı da küçümsenmeyecek orandadır.

Bu duruma göre; 12 Eylül öncesinde meydana gelen ve komünist ihtilal hayallerine kapılanların başlattıkları şiddet olaylarının sorumluları ve cezalandırılması gerekenler, Halûk Kırcı ve onun durumundaki birkaç ülkücü olmuştur! Devleti yıkmak ve komünist bir rejim kurmak isteyenlerin yaptıkları bütün eylemler, sonuçlarıyla birlikte ortadan kaldırılmış, bütün fatura ülkücülere kesilmiştir. Şiddet olaylarını başlatanlar ve binlerce insanın kanına girerek ülkenin büyük zayiatlara uğramasına sebep olanlar, bir mânâda affedilmişlerdir.

1991 yılında çıkarılan İnfaz Kanunu'yla birlikte tahliye edilen Kırcı'nın başına açılan gaileler, yukarıda anlatılanlarla sınırlı kalmamıştır:

Cezaevinden çıktıktan sonra ticaret hayatına atılan Kırcı'nın iş arkadaşlarından biri de Ülkücü Hareket'in gençlik liderliğini yapmış olan ve hakkında değişik iddialar bulunan Abdullah Çatlı idi. Bu iki arkadaş, 1991 ile 1995 yılları arasında beraber ticaret yapmışlar, 1995 yılının başlarında da ticarî ortaklıklarına son vermişlerdi. Abdullah Çatlı'nın 3 Kasım 1996 günü Susurluk'ta geçirdiği trafik kazasında vefat etmesinden sonra, basının içine çöreklenmiş birçok solcunun

ortaya attığı mesnetsiz iddialardan Haluk Kırcı da fazlasıyla nasibini almıştır.

Geçmişin katı ideolojik düşmanlıklarını bir kenara bırakamayan ve eski alışkanlıklarından vazgeçemeyen onlarca gazeteci ve televizyoncu, Çatlı ve Kırcı'yı olmadık şekilde suçlamaya çalıştılar. Kendi kontrollerindeki bir kısım sivil toplum kuruluşlarını devreye sokarak, iki arkadaş hakkında kamuoyu oluşturmanın mücadelesini verdiler. Ellerindeki gücü bilinçli şekilde kullanmaları neticesinde, ticaret yaparak hayatını kazanmaya çalışan, hiçbir eyleme ve kanunsuz ilişkiye girmeyen ve yalnızca muhatap kaldığı haksız kararı düzelttirmek için kaçmak zorunda kalan Kırcı'yı hedefe oturtmayı başardılar. *"Kilit Adam!", "Kaza meydana geldiğinde arkadaki arabadaydı.", "Şunu öldürdü, bunu kaçırdı.", "Devlet adına şunları yaptı."* gibi, asla gerçeklerle örtüşmeyen iddiaları ortaya sürenler, çok geçmeden hedeflerine ulaştılar: İki ayrı mahkemeden Kırcı hakkında gıyabî tutuklama kararı çıkmasını sağladılar. Anlatılan sebebe dayalı olarak kaçmak zorunda olan Kırcı, içinde bulunduğu şartlardan dolayı ne teslim olabildi, ne de bu asılsız, mesnetsiz ve intikam duygularının tezahürü olan iddialara cevap verebildi.

Kırcı, hedefe oturtulmasına sebep olan gelişmelerden sonra, hareket kabiliyeti iyice daraldığı için ticarî işlerini tasfiye ederek evine çekildi ve hayatının bir dönemini anlattığı *"Zamanı Süzerken"* isimli hatıra kitabını kaleme aldı (Kırcı'nın bu kitabından başka, cezaevinde yazdığı Genç Arkadaş ve Kalemimi Asamazlar isimli iki kitabı daha bulunmaktadır). Bir müddet sonra da, yukarıda anlatıldığı gibi, polis tarafından yakalanarak tutuklandı.

Halen Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nde bulunan Kırcı, bir yandan Susurluk'ta meydana gelen meş'um kazadan sonra ortaya atılan iddialar nedeniyle hakkında açılan mahkemelere çıkmakta bir yandan da uğradığı adaletsizliğin faturasını ödemekte. Bir dönemin bütün faturasını ödemesi istenen Kırcı'ya bildirilen tahliye tarihi 2024 senesidir!..

Akıl almaz şekillerde yoğun bir enformatik bombardımana tutulan kamuoyu, neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlayamamıştır.

Hatta bir dönem Çatlı ve Kırcı ile birlikte omuz omuza mücadele veren arkadaşları ve dostları bile, bu saldırılar karşısında şüpheye düşmüşlerdir. Meydana gelen saldırıları karşılayamamışlar ve onların haklarını korumak için ciddi mânâda bir şeyler yapamamışlardır.

Dünün şanlı mücadelesi içinde yılmadan, yıkılmadan, acze düşmeden, kimselerden aman dilemeden ve mücadelesinin ruhuna uygun olarak ayakta kalmayı beceren Kırcı, yaşadığı onca zulüm ve çektiği onca acı üzerine gelen yeni belaları da aynı metanetle karşılayarak cezaevinde yatmaktadır.

Zamanını okuyarak, yazarak ve düşünerek geçiren Kırcı, düşmanlıklarını sürdüren bütün grup ve kişilerin beklentilerinin aksine, duygu ve düşüncelerinden taviz vermeden, adaletin tecelli edeceği günü beklemektedir. Türk Adaleti'nin, eşitlik ilkesi doğrultusunda, kendisi ve arkadaşları hakkında DOĞRU kararı vereceğine de inanmaktadır.

"Devlet gemisi pupa yelken giderken, işi gücü eğlencedir herkesin: Vur patlasın çal oynasın. Ama fırtına kopup da gemi çalkalanmağa başladı mı, bir telaş alır herkesi. Geminin sahibi, süvariler, mürettebat görev başına koşarlar; solukları kesilir çalışmaktan. Yolcuların da boş durmaması gerekmez mi? Kimi halatlara sarılmalı, kimi lengere. Ya gücü yetmeyenler? Onlar da öğüt vermeli çalışanlara!"

Her nesil kendi zamanının gerçekleri içinde yaşarken, zamanın akışındaki bütün gerçekleri, olup bitenleri görmekten kurtulamıyordu. Yaşanan dönemin, dönem içinde görülenlerin ve zamanın getirdiklerinin içinden kimse sıyrılamadığı gibi, kimileri de yaşanan zamanın derinliklerinde ve tüm çıplaklığında kendilerine yer bulabiliyorlardı. Bu durum, belki de zamanın daha iyi anlaşılması ve ileriye dönük açılımlar getirmesi için yine zamanın bir oyunuydu.

Tarih, her devrin *sesli* şahitlerinin olduğunu bize göstermiştir. İnsanoğlu, mağaralara kazılan resimlerden, taş kütlelere kazılan bilgilere kadar uzanan geniş yelpazede, yaşadığı zamana şahitlik yapmıştır. Tarihe şahitlik yapanlar, yaşadıkları dönemin bütün özelliklerini bizzat yaşayarak gördükleri için, yaşadıklarını ve görüp geçirdiklerini kendilerinden sonra gelecek olanlara bırakma çabasını sarf etmişlerdir. Eğer tarihin ve geçen zamanın şahitleri sessiz kalsalardı, insanoğlunun gelişmesi, ilerlemesi ve medenileşmesi belki de imkânsız olurdu.

12 Eylül'den önce ve sonra çok karışık ve çarpık olaylar yaşanmıştır. Yaşananların görünen yüzü kadar, görünmeyen ve gizli kalmış veya yaşayanlar tarafından tam olarak dile getirilmemiş yönleri de vardır. Tam olarak açılmayan ve anlatılmayan konulardan biri de cezaevleridir.

Genç yaşlarında cezaevleriyle ve cezaevlerinin ağır şartlarıyla karşılaşanlar, yaşadıklarını, yeterli ve gerekli anlatımlarla geniş kitlelere aktarmamışlardır. Elbette böyle olmasının nedenlerinin başında, yaşananların ruhlarında bıraktığı derin acıların payı vardır. Bunun yanı sıra kimi kalemler, yaşadıklarını ve görüp geçirdiklerini yazmışlardır ama kanaatimizce, bunlardan bazıları olaylara ve yaşananlara

objektif yaklaşımlar gösteremedikleri için güdük kalmış, toplumdan yeterli ilgiyi bulamamıştır.

Ülkenin geleceği, yetişen genç nesillerin geçmişte yaşananları iyi bilmelerine ve geçmişten yeterli/gerekli dersleri almalarına bağlıdır. Cezaevleri, bir dönemin ağır faturalarını ödemek zorunda kalan bizim jenerasyonun ve ideolojik yapılanmalarımızın zıtlıklarından doğan çatışmaların bir neticesidir. Bu netice, bütün çıplaklığıyla genç insanlarımıza anlatılmalıdır. Bu yolla, onların geleceğe bakışlarında netleşmeler meydana getirilmesi için emek sarf edilmelidir.

Ben, geçmişte ideolojik nedenlerden dolayı yolları cezaevlerinde kesişmek zorunda kalan genç insanların, bütün eksikliklerine rağmen, ülkelerini sevdiklerine inanıyorum. O günlerin dünya ve Türkiye şartlarında, ülkelerinin geleceği için samimi olarak çaba sarf ettiklerini biliyorum. Birbirleri ile kıyasıya savaşmak zorunda kalan genç insanların serencamı ve dramı iyi anlaşılmalıdır. Onları yok saymak ve onların yaşadıklarını görmezlikten gelmek yanında, acılarını, ıstıraplarını ve çektiklerini anlamamak, bir anlamda, o insanlara yapılmış bir saygısızlıktır diye düşünüyorum.

İdam sehpalarında can verenler, cezaevlerinin yokluklarla bezeli şartlarından dolayı hayatlarını yitirenler, sakat kalanlar, ruhî açmazlar içine düşerek gelecekleri kararanlar, yıllarını o dönemin keşmekeş adalet yapısı içinde yitirenler...

Genç insanlar açmazlar içinde boğulurlarken, o günlerde ülkeyi yönetenler bu tabloyu görmezlikten gelmişler, o genç insanların ruh derinliklerine inememişler, onları anlamak ve tanımak yolunu seçmemişlerdir. Seçtikleri tek yol olan şiddet ve baskı metodlarıyla, günü kurtarmanın peşine düşmüşlerdir. Bu günkü toplumsal yumuşamanın ve gençlik kesiminde meydana gelen sessizliğin sebebi de ülkeyi yönetenler değil, dünyadaki katı ideolojik yapıların yıkılması ve soğuk savaşın ortadan kalkmasıdır. Fakat bu gelişmeler oldu diye geçmişi görmezlikten gelmek veya yok saymak yanlıştır. Böyle davranmak yerine, o günlerin gerçeklerini anlamaya çalışmak, ciddi şekilde araştırmak ve çıkan sonuçları iyi okumak gereklidir.

Gerçekten geçmişte yaşananları derinliğine anlamak ve anladıklarımızdan bir bütünlük içinde dersler çıkarmak istiyorsak, ilmî çalışmalar yapmalı ve o dönemin canlı şahitlerine kulak vermeliyiz. Onların ruh halleri başta olmak üzere, bütün yönlerini irdelemeli, ortaya çıkan verileri genç nesillerin yetişmeleri için kullanmayı becerebilmeliyiz. Yaşananları, *"O yıllarda yaşananlar, katı ideolojik çatışmaların ve inatlaşmaların bir sonucuydu"* gibi sıradan yaklaşımlarla izaha kalkışmak, abesle iştigaldir. Yaşananların psikolojik, sosyolojik, ekonomik, pedagojik... düzeydeki gerçeklerini görmezlikten gelmektir; böyle bir yaklaşımın topluma kazandıracağı bir şey olmadığı açıktır.

Ben, burada yazdıklarımla, araştırma yapacaklara, o yılları anlamaya ve genç nesillere anlatmaya çalışacaklara, gelecek nesillere ışık olacaklara bir ayak vermek istedim. Hatıralarımın sisleri altından kıvrılarak çıkanlar vasıtasıyla geçmişe bir işaret koymak istedim. Bunları yaparken, o günlerin ateşli, katı ve sert kişilik yapısıyla değil; kırk yaşını aşmış, yaşadıklarından dersler çıkarmış ve olgunlaşma yolunda aşama kaydetmiş bir kişilik ve kimlik içinde kalem kullandığım unutulmamalıdır. Zamanın bütün kalleşliğinden, acımasızlığından, riyakârlığından, ihanetinden, dostluklarından, fedakârlıklarından, güzelliklerinden... iyi ve kötü bütün yanlarından pay almış bir insan olduğum göz önüne alınmalıdır.

Bizi (beni) anlamaya çalışacak olanlar, o yılların dünya ve Türkiye şartlarını iyi bilmelidirler. Ayakları yerli yerine oturtmak ve olayları bütünlük içinde değerlendirmek, gerçeklerin elde edilmesine yardımcı olacaktır. Böyle sağlam ve payandaları net yapılanmalar, hedefe gitmek ve isabetli tesbitlerde bulunmak konularında başarıyı getirecektir.

Vatanı sevmek, elde bulunan imkânlara ve yaşanan şartlara bakılmaksızın ona hizmet etmeyi gerektirir. Ben, korkmadan, çekinmeden, nemelâzımcılığa kaçmadan, yarınların endişesini taşımadan, *"birileri ne düşünür"* diye endişe etmeden... geleceğe ve gelecek nesillere bir nefes olsun diye bu kitabı yazdım. Şu an içinde bulunduğum şartlarda, böyle de olsa, ülkeme hizmet edebildiğim için kendimi mutlu sayıyorum.

Anlattığım olayların hepsi yaşanmıştır ve gerçektir. Anlatımlarımın içinde zaman ve mekân mefhumlarını kullanmaya dikkat ederken, isim vermekten özellikle kaçındım. Kronolojiye, yani zamanın akışındaki sıralamaya önem vermedim. Önemli gördüğüm ve o yılların gerçekleri içinden geleceğe bir şeyler taşıyacağına inandığım olayları anlattım. Zaman zaman yaşananlardan ve görüp geçirdiklerimden neler çıkardığımı vurguladım. Hiçbir endişe ve kaygı taşımadığım için olayları bütün çıplaklığıyla yazmaya gayret ettim.

Bundan önce kaleme aldığım *"Zamanı Süzerken"* adlı kitabımda, yazmaya devam edeceğimden bahsetmiştim. Cezaevleri konusunda sahip olduğum bilgi ve tecrübeleri ortaya koymak bu güne nasip oldu. Allah kısmet ederse, bundan sonraki kitabımda da kamuoyunun zihninde pek çok soru işareti bırakan olaylara yer vereceğim. Çünkü bizim neslin tarihî bir dönem yaşadığına, hatta o dönemi şekillendirdiğine inanıyorum. Bu gerçek, o dönem hakkındaki bilinmezlerin ortaya konması noktasında bizlere sorumluluk yüklemektedir.

Bizim jenerasyonun yaşamak zorunda kaldıklarının bir daha yaşanmaması dileği, temennisi ve duası ile...

Özel Tip Cezaevi
Eskişehir - 1999

"Çaresizliğin sonsuz yokuşunda yuvarlanıp durmak, ihaneti tanımak, ihanetin o kendine has pis kokusunu duymak, yalnızlığı, yalnızlığın boşluğunu görmek; hepsinden ötesi, geçen zaman içinde 'olmak' yolunda, 'olmak' uğrunda hiçliği tanımak... Sonrası, ah sonrası!.. Istıraplar, çileler, acılar... Acıyı, yani insanı eğip büken ve kendini 'tanıma' noktasına taşıyan acıyı anlatmak ne kadar zordur. Belki ince anlatımlarla yaşananları, kalemle de olsa, şekillendirmeye çalışmak, acıyı fulû şekliyle ortaya dökmeye yetecektir ama raks eden bütün renklerini vermeye asla yetmeyecektir."

Neyin ezikliğini yaşıyordu? Suç kendisinde değildi ki! Tetiğe olanca gücüyle asılmıştı; bütün korkusuna, bütün ürkekliğine ve bütün heyecanına rağmen tetiğe yüklenmişti. Fakat silahı ateş almamış, tabancanın kurşunlarını solcu öğrencilerin kaldıkları ve kendilerine karşı saldırı üssü olarak kullandıkları yurdun pencerelerine boşaltamamıştı. Eyleme katılan arkadaşları başarılı olmuşlar, o ise, tabancası ateş almadığı için eyleme katkıda bulunamamıştı. Araba hızla olay yerinden uzaklaşırken vücudunu ateş basmış, tabancasına küfürler yağdırarak ezikliğini dile getirmeye başlamıştı.

Eylemde akamete uğramak ve arkadaşlarına karşı mahcup olmak ne kadar kötüydü. Bu duyguyu ilk defa yaşıyor, kendini ihanet etmiş gibi görüyordu. Hele önde oturan ve silahındaki tüm mermileri hedefe boşaltan arkadaşının, eylemden sonra *"Ne o, mermilerin mi ıslaktı?"* diye alay etmesi, hepten moralinin bozulmasına neden olmuştu. Bir sürü savunma cümlesi kurarak kendini temize çıkarmaya çalışmıştı.

Bir zaman sonra, o gece kullanması için verilen tabancanın farklı bir mekanizmaya sahip olduğunu öğrenecekti. Lânet tabanca, *"çift tetik"* veya *"körüklü"* tâbir edilen mekanizmaya sahip olduğu için kabzasının arkasına iyice bastırılmadan ateş etmiyordu. Yani o gece faka basmış, kullanmayı bilmediği, tanımadığı bir tabancanın kurbanı olmuştu. Durumu öğrenince çok sevindi. O, iyi bir militandı ve eylemde vuku bulanlardan sorumlu değildi. Bunu, o gece beraber olduğu arkadaşlarına da anlattı. Böylece eylem gecesinden kalan ezikliğini ve burukluğunu gidermeye çalıştı. Bir bakıma kendini

aklamış, hatanın tabancada olduğunu isbat etmiş ama bir gerçeğin farkına varamamıştı:

Günlerce kendisine sıkıntı veren, eziklik duymasına sebep olan, hassasiyetle üzerinde durduğu ve arkadaşlarına ihanet saydığı ateş edememiş olmak, o kadar da üzülecek bir şey değildi. Çünkü o gece ateş edemediği için kendisiyle alay eden arkadaşı, bir müddet sonra katıldıkları daha büyük bir eylemde, hem de eylemin en kritik anında arkasına bakmadan kaçacaktı. Ondan da önemlisi, kendisi yıllarca adalet önünde o gecenin hesabını verirken, bırakıp kaçan arkadaşı kahramanlar gibi ortalıkta gezecekti; *sağlam* arkadaşların bulundukları sohbet ortamlarında, kaçtığını saklayarak, o geceyi ve o eylemi ballandıra ballandıra anlatacaktı. Kendisi cezaevlerinde yıllarca çile doldururken, idam sehpalarının gölgesinde yaşarken, o, ziyaretine gelmeyecek, bayramlarda da olsa bir kart bile atmayacaktı.

Hayat ne kadar acımasızdı. Bazı insanlar neden değerlerini bu kadar hafife alıyor, yaşamaları gereken değerleri ayaklarının altında ezmekten çekinmiyorlardı? Oysa o, en zor günlerde ve ağır sorgularda bile arkadaşını satmamıştı. Hatta itiraf kanunları çıkarılıp hürriyetin ayaklarının altına serilmesine bile iltifat etmemişti. İşkence altında vermek zorunda kaldığı ifadelerinde, daha önce yurt dışına kaçmış olan başka bir arkadaşının ismini vermişti. Yurt kurşunlama eylemi yaptıkları gece kendisiyle acımasızca alay eden ve sıkıntılar yaşamasına neden olan arkadaşını ise ele vermemişti. Yalnız kendisinin yaşadığı bütün olumsuzluklara ve bütün çaresizliklere rağmen susmayı tercih etmişti.

Zaman durmuyor, kimse de zamana perçin vuramıyordu. Yıllar geçip acılar katmerleştikten sonra, eylem esnasında arkadaşını bırakarak kayıplara karışan *militan dost*, gazetelerde boy gösterir olmuştu. O artık bir mafya babası, bir *big boss*'du. O günlerin modasına ayak uydurmakta gecikmeyen büyük militan(!), mafya babası olmuş ve etrafına topladığı bir sürü cahil insanla birlikte mafyacılık oynamaya başlamıştı. Gazetelere beyanatlar veriyor, kendi çapında eylemlere imza atıyor, ufak tefek suçlardan cezaevine girip çıkıyor ve sağa sola kafa tutuyordu. Gariplikler bitmiyor, zor anlarda arkadaşını bırakıp kaçan

sözde militan, bırakıp kaçtığı arkadaşı sayesinde gezdiğini unutarak, bir kere olsun arkadaşını aramak zahmetine bile katlanmıyordu. Artık o, herkesin korktuğu ve çekindiği bir mafya babasıydı.

Olup bitenleri gazetelerden öğrenen, olayları içi burkularak izleyen ve geçmişte yaşananları hatırlayarak şaşıran genç adam, cezaevinin taş ve beton kıskacında, çaresizlik içinde, sessizce yaşıyordu. Yapacak bir şeyinin olmadığını iyi biliyordu. Bütün bunların, kaderin bir tecellisi olduğuna inanıyordu. Herkesin kendi kaderini yaşamak zorunda olduğunu biliyordu.

İçeride, arkadaşlarıyla yaptıkları sohbetlerde *baba*'nın adı geçince sessiz kalıyor, yaşadıklarından kimseye bahsetmiyordu. Sadece ibretle *baba*'yı izliyor, içten içe kırgınlık duyuyordu. Tabiî ona son zamanlarda yaptıklarından dolayı da kızmıyor değildi.

Onun yerinde kendisi olsaydı, onun yaptıklarını asla yapamazdı. O gece arkadaşlarını bırakıp kaçmanın verdiği eziklikle utanır, sıkılır, belki intihar etmeyi bile düşünürdü. Asla kendini affetmez, babalığa heveslenmez, çamurla insanların arasında dolaşamazdı.

Ya sonrası? Sonrası daha da ilginçti: Genç adam uzun yıllar sonra cezaevinden çıktı ve bir otel lobisinde meşhur baba ile karşılaştı. Aralarında hiç de sıcak olmayan kısa bir konuşma geçti. Cezaevinden yeni çıkmış olan ve kendisine fazla yüz vermeyen genç adamın bu tavrı, babanın bozulmasına sebep oldu. Ama genç adam oralı olmadan çıkıp gitti. Yine değişik vesilelerle bir araya geldikleri oldu. Fakat hiçbir zaman o geceyi konuşmadılar; o geceyi hiç yaşamamış gibi davrandılar. Uzun yıllar cezaevinde yatan adam, olup bitenleri hiç unutmadı. Kendisine yapılan vefasızlığın hesabını da sormadı. Çünkü o, olanlara kader gözüyle bakıyordu.

Kader!.. İzahı zor ve anlaşılması mümkün olmayan efsunlu kelime...

Kader, babayı, zaman sonra bir partinin il başkanı yaptı. Baba politikaya atılmış, bir bakıma kendini temizlemiş, o geceki kaçışı sayesinde, parti başkanı olmak gibi bir mükâfat almıştı. Yarınlarda

belki milletvekili olacak, milletini sıkıntılardan kurtaracak, ülkesini geleceğe taşıyacaktı...

Adam şimdi düşünüyor: *"Kim haklıydı? Kim doğru yapmıştı? Susarak sırlarını sonuna kadar taşıyan, acılara katlanan, olumsuzluklar karşısında yılmadan arkadaşını sırtlamayı bilen kendisi mi, yoksa olanları kendi çıkarı için kullanmayı beceren ve fırsatlardan yararlanarak rahat bir hayat süren arkadaşı mı?.. Yoksa bütün bu olanlar hayatın sırları kapsamına mı giriyordu? Kendisi ve arkadaşı dışında gelişen ve cüz'i iradenin pek bir şey ifade etmediği bilinmezlikler yumağı mıydı olanlar?.."*

Adam şimdi düşünüyor: *"Kendisi içerideyken ve en güzel yıllarını yüksek duvarlar arasında harcarken, arkadaşı neler yapmıştı; ne yemiş, ne içmiş, dünyanın hangi nimetlerinden faydalanmıştı? Kendisi demir parmaklıkların ruhsuz, mânâsız engelleri arkasındayken, arkadaşı kaç kere güzel havalarda gönlünce eğlenmiş, güneş altında denize girmişti? Kaç kere çiseleyen yağmur altında hülyalara dalmıştı? Kaç kere sevgilisinin elini tutmuştu? Kaç kere lüks lokantalarda canının çektiği yemekleri yemişti? Kaç bayram annesinin elini öpmüştü? Kaç kere, kaç kere kendisinin yapamadığı, çok istediği hâlde içinde bulunduğu şartlardan dolayı yapmaya muktedir olamadığı şeyleri yapmıştı? Peki, bunları yaparken, içeride zor şartlar altında kıvranan arkadaşlarını hiç düşünmüş müydü? En azından kendisi için fedakârlık yapan insanlar aklına hiç gelmiş miydi? İçeride yatan arkadaşları aklına geldiğinde boğazına bir şeyler düğümlenmiş miydi? Kendini yanlış hissettiği zamanlarda, ihanet etmeyen, susarak onu satmayan arkadaşına bir minnet duyduğu olmuş muydu?..."*

Adam şimdi düşünüyor: *"Susarak yaptığı, minnet duyulması gereken bir davranış mıydı? Arkadaşı kendi yerinde olsa, aynı biçimde davranmaz mıydı? Yoksa onu satar ve hiç zorlanmadan satışına bir kılıf bulmaz mıydı? Zaten o günlerde, o günlerin ağır şartlarında böyle hâllere kimsenin bir diyeceği olmuyordu ki. Belki de satmazdı; aynı özverilerde bulunur, aynı acılara katlanır, aynı zor şartlar altında yalanlar uydurarak onu korurdu. Asıl merak ettiği; böyle olsaydı, acaba kendini bırakıp kaçan arkadaşı, susmanın karşılığı olarak bir diyet ister miydi? Kendisi istememiş, böyle bir şeyi aklına bile getirmemişti; acaba o ister miydi?"*

Uzayıp giden gittikçe birbiri içine geçen sorular ve onların muallakta kalan cevapları neyi çözebilirdi ki? Yaşananlar yaşanmış, görülecekler görülmüş, hayat kendi mecrasında akıp gitmişti. Herkes kendini, yaşanacaklar için zamanın açık duran kollarına çoktan bırakmıştı. Adam olanları ve olanların sırlarla bezeli yüzünü görüyordu ve olanlara gerçekçi bakmaya çalışıyordu. Fakat ne kadar gerçekçi olsa da hatıralarının sisleri altından süzülerek gelen sorular yumağından kaçamıyordu. Sorulara sessiz cevaplar aramaya çalışıyor, cevapların altındaki gizli, keskin ve girift mânâları anlamaya çalışıyordu.

Elbette tarih boyunca bilinmeyen sayıda insan, kaderin ince ve keskin mânâsı içinde bu tür sorulara cevaplar aramış, nedenler üzerine kurulu sorular yumağını çözmek için kafa patlatmıştı. Ama kimse çözememişti bu bilinmesi imkânsız zor bilmeceyi.

Adam düşünüyordu: *"Ya onun yerinde ben olsaydım?"*

Adam düşünüyordu: *"Ya ben dışarıda kalsaydım?"*

Adam düşünüyordu...

"Hayat, tezahürleri itibariyle, sonsuz ihtimallerin karmaşık bütünüdür. Her an bize yaşama sevincini duyuran ihtimaller ile hayat korkusu verenlerin terkibi noktasında yaşarız. 'Hayat tek nüsha' ve her anı orijinal olduğu için bu ihtimallerin de terkip nisbeti bütün insanlar açısından değişiktir; her an değişir. Keloğlanın başına konan kuşlar da, Lût kavminin başına yağan taşlar da bu ihtimaller içindedir. Günlük hayatta bu ihtimallerin sonsuzluğunu unutturan veya onları kavranabilir sayılara indiren şey, hayat tecrübeleridir; biraz da insanın mizacı."

Geçmişte düşmandılar. Birbirlerini *uygun* mekânlarda görseler, mutlaka silahlarına davranır, acımasızca birbirlerine ateş eder, bedenlerini dünya üzerinden kaldırmak için savaşırlardı.

Hayatın garipliklerinden biri onları bulmuş ve aynı cezaevi hücresini paylaşmak mecburiyetinde bırakmıştı. Tuvaleti ve lavabosuyla sekiz metrekareyi geçmeyen küçük mekânlarında, zorlama ve baskı altında çaresiz kalmış, aynı hücrede beraber yaşamanın zorluklarını paylaşır olmuşlardı. İçinde bulundukları durum ikisinin de zoruna gidiyordu. İkisi de bu durumun getirdiği ikinci bir yükün ruhlarında açtığı sıkıntıları yaşamaktaydı. Ama yapabilecekleri pek bir şey yoktu. Çünkü onların bir arada kalmalarını mecbur koşanlar, onlardan daha güçlü ve zamanın gereklerine göre oldukça acımasızdılar. İkisinden biri bu duruma isyan etse ve şartları kabullenmeyecek olsa, itirazı, akla gelmeyecek baskılarla ortadan kaldırılırdı. Yapabilecekleri en akıllıca davranış, içinde bulundukları hâle rıza göstermek ve ikisine de acı gelen şartlara boyun eğmekti. Onlar da öyle yapıyordu; şartlara aldırmıyor görünerek, oyunu kurallarına göre oynamaya çaba harcıyor ve bu şekilde günlerini geçiriyorlardı. Aslında bu istenmeyen durum ve ağır şartlar, bir artı değer de taşıyordu; günler akıp geçerken, en azından birbirlerini tanımanın ve birbirlerini *çözmenin* veya *tartmanın* hazzına varıyorlardı.

Zaman akıp geçiyor, aynı hücre içinde, günlük yaşantının getirdiği birliktelik sürüp gidiyordu. Birbirine zıt dünya görüşlerini kabul etmiş, görüşlerinden dolayı birbirlerine silah çekmiş, birbirlerine hayat hakkı tanımamak için her yolu denemiş bu iki *suçlu*, aynı hücre içinde, birbirlerinin sosyal yaşantı sınırlarına tecavüz etmemeye

dikkat ederek yaşayıp gidiyordu. İlk günlerin çekingen ve mesafeli tavırları, gün geçtikçe yerini yakınlaşmaya bırakıyordu.

Kısa cümlelerle başlayan karşılıklı konuşmalar, gün geçtikçe uzun sohbetlere doğru kaymaya başlamıştı. İdeolojik düşmanlıklardan kaynaklanan zıtlıkları, aykırılıkları ve mevcut şartlar altında ezilmeye yüz tutmuş kinlerini diri tutmaya çalışsalar da konuştukça yakınlaşmaya başlamışlardı. Birbirlerini tanımak ve anlamak noktasındaki merakları artmıştı.

Konuştukça, bir anlamda yakınlaştıkça, sosyal seviye olarak, eğitim seviyesi olarak, hayat standardı olarak... pek farklı kesimlerin insanları olmadıklarını fark etmeye başlamışlardı. Birbirlerini kabullenebilecekleri gerçeği, birbirlerini yavaş yavaş ölçmeleri sonucunda ortaya çıkmıştı.

İkisi de yüksekokul okumak için ülkelerinin geri kalmış bölgelerinden büyük şehre gelmişti; yaşadıkları bölgenin gerçeğine uygun sosyal ve ekonomik sınıfın birer üyesi idi. İkisinin de ailesi hemen hemen aynı temeller üzerine kurulu bir yapıya sahipti. İkisi de maddî imkânsızlıklar içinde büyümüş ve istediklerini maddî olarak elde etmek açısından hayal kırıklıkları yaşamışlardı. İkisi de daha iyi şartlara sahip bir hayat sürmenin kendileri için bir hak olduğuna inanıyordu. Hayatları boyunca kayda değer sorumluluklar taşımamışlar, ilk gençlik yıllarından itibaren yer aldıkları ideolojik yapılanmalar içinde, üzerlerine düşen sorumlulukları layıkıyla taşımanın mücadelesini vermişlerdi. Birkaç büyük şehir görmenin ötesinde bir ufka sahip olamamışlar ve öğrencilik yıllarına has çevrenin dışına taşamamışlardı. *Dünyayı görmek* ve *insanları tanımak* noktasında gerekli ve yeterli açılımları kazanamamışlardı. O zamana kadar ciddi denecek boyutta kitap okudukları da söylenemezdi. İdeolojik kitapların zihinlerinde bıraktığı izlerden başka birikimleri yoktu. Yaşıtlarına göre okuma alışkanlıkları olmasına rağmen, içine düştükleri *savaş* nedeniyle, bu alışkanlıklarını gün geçtikçe terk etmek mecburiyetini yaşamışlardı. Okuduklarının ciddi bir envanteri çıkarılacak olsa, roman ağırlıklı ve ideolojik temaların dışında bir şey bulunmayan kitaplar görülürdü.

İkisi de şiiri seviyordu. Şiirin evrensel boyutlarını anlamayan ve mânâ derinliklerini kavrayamayan bu sevgi, yaşadıkları günlerin renklerine sahipti. O günlerin ambalajına sarılı hamaset ve ajitasyon kokan şiir anlayışları, ifadeleri farklı olsa da, aynı bütünlük içinde ezberlerine geçmişti. Onlar, aynı ağacın köklerinden beslenip hayat buldukları hâlde, farklı rüzgârların, farklı yağmurların ve farklı sislerin kendilerini biçimlendirmesine müsaade etmiş iki daldılar. Değişik yönlerde uzayıp gittikleri için hiç bir araya gelememişler, birbirlerini tanımamışlardı. İşte bulundukları ortamda ve zorunlulukların keskin kılıcı altında birbirlerinin renk ve dokularını tanımak fırsatını yakalamışlardı.

Şimdi, farklı dünyalarda yaşayan ama benzerliklerini düşmanlıkla kamufle eden bu iki genç insanın zor şartlar altında neler konuştuklarını, nasıl sohbet ettiklerini, birbirlerini tanımak ve anlamak adına neler yaptıklarını, o günlerin gerçekleri ışığında dünyadaki gelişmeleri nasıl yorumladıklarını, birbirlerine nasıl baktıklarını, hayallerini ve beklentilerini örnek diyaloglar hâlinde anlatmaya çalışalım:

"Polonya'daki gelişmeleri takip ediyor musun? Biz burada askerî yönetimin ağır baskıları ile uğraşırken, sosyalizmin kalelerinden birindeki askerî darbeyi nasıl izah ediyorsun? Sosyalist sistemde, yönetimin en fazla değer verdiği işçi kesiminin sisteme ayaklanmasını ve ***zinde güçlerin*** *işçilere karşı sistemi korumaya almasını nasıl yorumluyorsun?"*

"Elbette ki işçiler ve köylüler, sosyalist sistemin asıl dinamikleridir. Üreten bu güçlerin Polonya'daki tavırlarına bakarak sosyalizm yargılanamaz! Orada olup bitenlerin temelinde emperyalizm, daha doğrusu Birleşik Amerika var. Oradaki huzursuzluğun kaynağı, Amerika ve Avrupa'nın emperyalist açılımlarıdır."

"Yani emperyalistler, bu kadar yıllık çalışmanın ve çabanın sonucunda oluşturulmuş sistemi yıkmak için sistemin asıl sahiplerini mi harekete geçirdiler? Kusura bakma ama bu savunman, bana, komplo teorisi gibi geliyor. Amerika'nın, ajanları vasıtasıyla Polonya'ya sızıp sistemin asıl sahipleri diye belirginleştirdiğiniz işçileri sisteme karşı ayaklandırabileceğine inanmıyorum. Bence oradaki problemin asıl kaynağı, sosyalizmin bir türlü yenemediği inanç dinamiğidir. Dikkat edersen, Katolik olan Polonyalılar'ın,

bütün olumsuzluklara rağmen, dinî inançlarına sıkı sıkıya bağlı olduklarını gazeteler yazıyor."

"İşte benim anlatmak istediğim de buydu. Papa'nın Polonya asıllı olmasını ve Polonya toplumunun bazı feodal - ilkel duygularından soyutlanamamasını bir kazanım olarak gören emperyalistler, bu açık kanalı kullanarak sistemi zorlamaya çalışmışlardır. Bence bu durumun oluşmasındaki asıl sebep, sosyalist toplumun yaratılmasında öncü rolü oynaması gereken Parti'nin yetersizliğidir. Dinin toplumlarda yarattığı... İstersen tartışmayı bu noktada keselim. Çünkü benim din hakkında söyleyeceklerim seni tahrik edebilir."

Kavgaya varabilecek tartışmalardan kaçınıyor, birbirlerini tahrik etmemeye dikkat ediyorlardı. Sivri denebilecek sözlerin, ağır tartışmalara yol açacağını ve kaçınılmaz bir kavga meydana getireceğini biliyorlardı. Böyle bir kavganın, bulundukları ortamda çok ağır faturası vardı:

Eğer kavga çıkarsa, nöbetçi askerler hemen ellerindeki düdükleri öttürüyorlar, tutukluların *"yıkım mangası"* adını verdikleri askerler kavga büyümeden olay yerine koşuyorlar ve ilk elde, kavga edenlere okkalı bir dayak atıyorlardı. Cezalandırma bununla bitmiyordu; kavgacılar, önce *"kafes"* adı verilen yere alınıyorlar, burada bir müddet daha cezalandırıldıktan sonra toprak seviyesinin altında bulunan ve beş karışa altı karış ebadındaki hücrelere atılıyorlardı. Bu hücrelere gitmek ise tutuklular için ölümden beterdi. Orada kalındığı sürece, günde en az iki defa dayak atılıyordu. Yemekler, aynı kap içinde üst üste konarak veriliyordu. Bu hücrelerde tuvalet de yoktu; cezalılar, ihtiyaçlarını *"ördek"* denen kaplarla gideriyorlardı. Kaç gün kalacakları ise idarenin insafına bağlıydı. Yeraltı hücreleri, hiçbir tutuklunun arzulamadığı bir cezalandırma mekânı olduğu için birbirleriyle olan ilişkilerinde kavgaya sebep olmamaya özel bir itina gösteriyorlardı.

"Diyarbakır Cezaevi'nin koşulları buraya göre daha ağırmış. Geçenlerde altı tutuklu, üzerlerine döktükleri boya ile kendilerini yakmış. Faşist dikta, pervazsız uygulamalarıyla, içeride ve dışarıda insanları fazlasıyla geriyor. Ben, halkın, alttan gelen dalgalar şeklinde bu baskılara tepki göstereceğine

ve bunları zorlayacağına inanıyorum. Toplumun gerçek dinamikleri, bir süre sonra ekonomik ve sosyal gerilmelere daha fazla dayanamayacak ve patlayacaktır. Alttan gelen dalgalar şeklindeki halk patlaması gerçekleştiğinde, bakalım işkenceciler ne yapacaklar. O zaman toplum, sosyalizm için ilk açılımını kazanacak ve ilk adımını atmış olacak; tarihin kaçınılmaz akışı Türkiye'de de kendini gösterecektir."

"Orduya faşist yakıştırması yapmanı asla kabul edemem. Burada yaşanan zulümlerin muhatabı yalnız sizler değilsiniz. Sistemi ayakta tutmak isteyenlerin çabaları, ordunun ***faşist*** *diye nitelendirilmesini gerektirmez. Bence yaşamak zorunda kaldıklarımız bir süreç; ülke adına şanssız bir süreç. Aslında Türkiye bu süreci yaşamamalıydı ama ne yazık ki yaşamak zorunda kaldı. Böyle olmasında herkesin biraz payı yok mu? Her şeyi dört dörtlük yaptığınızı söylemeniz mümkün mü?"*

"Savaşın içinde her şeyi dört dörtlük yapmak olası değildir. Hem Türkiye gibi bir ülkenin kendine özel koşulları vardır ve bu koşullar altında mücadele etmek zordur. Hatalar, bunlara dayalı olarak yapılmıştır. Bunları inkâr etmek gerekmiyor. Orduya gelince: Elbette faşisttir! Faşizmi, salt nazizm veya ırkçılık olarak algılamamak lazımdır. Faşizmin yöntemlerini kullanan ve bunları bir çıkar yol olarak gören her güç, bana göre faşisttir."

Veya başka bir gün:

"Arkadaş, bu verdikleri de tatlı mı? İrmiği şekerle karıştırıp yağda kavurmuşlar, tatlı diye yutturuyorlar. Ben tatlı diye bizim oraların kadayıf dolmasına derim. Ah, şimdi olacaktı ki; tatlının ne olduğunu görecektin! Dökme tel kadayıfı elde açarlar, içine bolca ceviz koyup sarma gibi sarar, yumurtaya bandırır, kızgın yağda kızartırlar. Önceden hazırlanan şerbetin içine atıp, iyice çekmesini bekler ve servis yaparlar. Şerbetini iyice çeken ve yumuşayan kadayıf dolmasının tadı hiçbir şeyde yoktur. Hele Ramazan'da kadayıf dolmasının tadı bir başka olur."

"İnan, ben de sırf vücudumun şeker ihtiyacını karşılamak için yiyorum. Yoksa hiç bir tatlı, annemin yaptığı höşmerimin yerini tutmaz. Gerçi bizimkiler köyden gelen unla çok güzel hamur tatlıları yaparlar ama ben yine de höşmerimden vazgeçmem. Bak sana höşmerimin nasıl yapıldığını anlatayım; sizin oralarda pek bilmezler..."

Sohbetleri, nöbetçi askerleri rahatsız etmeyecek ses tonunda ve hemen her gün bir başka konuyu içine alarak devam ediyordu. Tabiî bütün yakınlaşma ve insanî boyuttaki konuşmalarına rağmen düşman olduklarını unutmuyorlar, gizliden gizliye de olsa birbirlerine üstünlük kurmak için çaba harcıyorlardı. Söz aralarına serpiştirilmiş iğneleyici kelimeleri kullanmaktan çekinmiyorlar, gazete satırları arasında yakaladıkları ve karşı tarafın aleyhine olacak cümleleri hemen diğerine göstermek sûretiyle üstünlük kurma mücadelesi veriyorlardı.

Aslında biraz da birbirlerine mecbur ve muhtaçtılar. Yan hücrelerde kendi görüşlerinden insanlar kalmasına rağmen, konuşmaları yasak olduğundan, konuşma ihtiyaçlarını birbirleri ile gidermek zorunlulukları vardı. Aynı yasak nöbetçi askerlerle konuşma hususunda da geçerliydi. Zaten bu konuşma ihtiyaçları, aralarındaki görünmez sulhun bir parçasıydı. Görünen gerçek buydu. Zaman geçtikçe keskinliklerinin törpülendiği ve ister istemez birbirlerine yakınlaştıkları da başka bir gerçekti. Bir anlamda birbirlerini keşfediyorlar ve içinde bulundukları şartlardan böyle faydalanıyorlardı.

Bir gün sohbetlerinde, birbirlerine çocukluklarından, çocukluklarında yaşadıklarından bahsetmişlerdi. İkisi de çok istemelerine rağmen bir bisiklete sahip olamamanın ezikliğini yaşamıştı. Bir bisikletin hayalini kurmuşlar ve ailelerinin maddî imkânsızlıklarına lânetler yağdırmışlardı. İçten içe ailelerinin durumlarına kızmışlar, kendi çocuklarının aynı duyguları yaşamaması gerektiğini düşünmüşlerdi.

Bazı zamanlar çok geniş ve derin sohbetler yapıyorlardı. O sohbetler esnasında bulundukları hücre, hücre olmaktan çıkıyor, âdeta loş ışıklar altında, rahat koltukları olan bir psikolog muayenehanesine dönüşüyordu. Ruhlarının derinliklerindeki eksiklikleri, açmazları, gedikleri farkında olmadan birbirlerine aktarıyorlardı.

"Fakülteye başladığım yıllarda içine kapanık bir kişiliğe sahiptim. Hiç kız arkadaşım olmamıştı. Bilirsin işte, hepimizin yaşadığı gibi, lisedeyken platonik bir aşk yaşamıştım. O kıza öylesine vurgundum ki, liseyi onun sayesinde bitirdim diyebilirim. Onun dikkatini çekebilmek ve onun tarafından fark

edilebilmek için durmadan ders çalışıyor, imtihanlarda başarılı oluyordum. Ona hiç bir zaman açılamadım ve ilgi duyduğumu söyleyemedim.

Fakülteye başladığım yıl, sırf içine kapanıklıktan kurtulmak ve medenî cesaret kazanmak amacıyla bir folklor kursuna gitmeye başladım. Kızlı erkekli yapılan çalışmalarda, az da olsa, üzerimdeki tutukluğu atabildim. Orada tanıdığım bir kız, bu sıkıntımı aşmamda bana çok yardımcı oldu. Onunla iyi bir arkadaşlık oluşturduk. Arkadaşlığımız gittikçe ilerledi ve birlikte gezmeye, sinemaya falan gitmeye başladık. Benim hâlimden iyi anlıyordu. Onunla her meseleyi çok rahat konuşabiliyordum. Zaten ilk sosyalist fikirleri de onun sayesinde aldım. Kursta öğretmenlik yapan bir arkadaş da düşünce olarak olgunlaşmama büyük katkı sağladı.

Devrimci düşünceye sahip olduktan sonra, fakültede bizim gruba katıldım. Aktif devrimciliğim böyle başladı. Bir zaman sonra da okulda meydana gelen bir olaydan dolayı ilk defa cezaevine girdim. Çıktıktan sonra olaylar o kadar hızlı gelişti ki, bir daha okula dönmem mümkün olmadı."

"Ben, o platonik aşkı daha küçük yaşlarda yaşadım. İlkokulda, sınıfımızdaki bir kıza tutulmuştum. Çocukluk işte! Hatırlıyorum da, bütün hayallerimde o kız vardı. Ben de, aynen senin gibi, kıza mahcup olmamak için çok çalışırdım. Öyle ki, beşinci sınıfta iken sınıf birincisi olmuştum. Gerçek mânâda aşkı ben de yüksekokula girdikten sonra yaşadım. Ama bu ilişki aşkın gerçek boyutlarına sahip olamadı. Bunda, dar çevreden gelmemin ve içinde bulunduğum savaşın elbette büyük rolü vardı. Yani, şaka bir tarafa, sizinle boğuşmaktan fırsat bulup da bir aşk veya ciddi bir arkadaşlık yaşamadım desem yalan olmaz."

Ümitleri, beklentileri ve yarının neler getireceğini bilememenin kaygısı, onları aynı çizgide buluşturmuştu. Genç yaşlarına bakmadan ağır suçlara imza atmışlardı. İkisi de idam istemiyle yargılanıyordu. Belki içinde yaşadıkları günlerin gereği olarak asılıp terk-i dünya edeceklerdi. Ölümün soğuk yüzü onlardan uzak sayılmazdı. Hayatın nimetlerini tadamadan, dünyanın güzelliklerine doyamadan, arzuladıkları hayat şartlarına kavuşamadan bir celladın yağlı ilmiği boyunlarına geçecekti.

Durumlarının böyle olması bile, bulundukları ortamda *çalımla* gezinmelerine engel olamıyordu. Boş zamanlarının çoğunda kitap

okuyorlar, birer militan olduklarını unutarak, biraz da ideolog havasına bürünüyorlardı. Sohbetlerini, çoğu zaman ülkelerinin geleceği, günlük siyasî gelişmeler, okudukları kitaplar ve dış dünyada olanlar üzerine kuruyorlardı. Devam eden idamlar, ters giden mahkemeler, mahkemelerdeki keyfî uygulamalar ve her gün bol kepçeden dağıtılan cezalar sohbetlerinde pek yer bulmuyordu.

Cezaevinin yasaklar listesine girmemiş kitapları ziyaretçileri vasıtasıyla getirtme şansları olduğu gibi, cezaevi idaresinin açtığı kitaplıktan faydalanma hakları da vardı. Belki dar zamanların ve dar mekânların bir kaçışı olan kitap okuma meşgalesi, onları iyi sarmıştı. Bazen kitap konusunda birbirlerine tavsiyelerde bulunuyorlar, bazen de getirttikleri kitapları takas ederek okuyorlardı.

"Ekonomi Tarihi'ni okudun mu? Okumanı tavsiye ederim! Bu kitabı bugüne kadar okumamış olmanın büyük eksiklik olduğunu fark ettim."

"Siz, Necip Fazıl'ı yalnızca şair olarak tanırsınız. Ama o, aynı zamanda büyük bir mütefekkirdir. Bak, bu kitabında Doğu ile Batı arasında düşünce kıyaslaması yapıyor! Bana çok ilginç geldi ve ufkumda açılımlar yaptı. Okumanı isterim; sen felsefeye ilgi duyuyorsun, sana faydalı olacağı kanaatindeyim."

Onlar, ters esen rüzgârların çocuklarıydı; bir bilinmezliğin, bir çaresizliğin içinden geliyorlardı. Onlar, bir zamanın, anlatılması zor bir zamanın çocuklarıydı; kendilerini kimselere anlatamadıkları gibi, kimseler de onları anlamak için bir çaba göstermiyordu. Gerçekten yaşıyorlar mıydı, yoksa yaşıyor gibi mi yapıyorlardı? Yoksa yaşadıklarını birilerinden gizlemeye mi çalışıyorlardı? Gözlerini, bir ***zirvesizlik*** buhranında, zirvelerin zirvesinde oldukları zannıyla, pek fazla düşünmeden, hatta düşünmeye fırsat bulamadan bir mağarada açmışlardı.

Onlar zalim doğmamışlar, zalimliği kendilerine dost ve yoldaş tutmak istememişler, ancak zamanın zalimliklerine kurban olmuşlardı. Böyle olmasına aldırmıyor, bazen zalim olduklarına kendilerini inandırmak için çalışıyorlardı. Bir tezatlar kuşatması altında hayat sürmenin, hayatı böyle anlamanın çarpıcı ve dayanılmaz esareti altında yuvarlanıp gidiyorlardı.

Yaşadıkları, bir anlaşılmazlıklar yumağıydı. Bu yumağı kim çözecek, içindeki anlaşılmazlıkları açığa çıkararak kendilerini kim azad edecekti? Kim bu anlaşılması ve anlatılması güç durumdan onları kurtaracaktı? Sonra kimler, hangi kader sırrı yumağın böyle açılmaz şekilde sarılmasına sebep olmuştu? Çaresizlikler içinde kendilerini tanımak ve dünyayı anlamak mücadelesi veren bu takatsiz genç insanlar, sırların üzerinden uçup, sırların renklerini görebilirler miydi? Yoksa rahat günlerin *çalgılı* saatlerinde raks edenler mi çözecekti bu muammayı? Sahi, bir muamma var mıydı?..

* * *

"Eğer bir gün çıkarsam; önce gidip anamın ellerinden öpecek ve onu sımsıkı kucaklayacağım. Sonra bir hamama gidip bol suyla saatlerce yıkanacağım..."

"Vallahi, benim anam yok; yıllar önce öldü. Ben çıksam, hamamdan önce, şöyle değişik yemeklerin yapıldığı bir lokantaya gider, her çeşitten gönlümce yerdim..."

"Yemeği ikinci plana attığımı sanma. Tabiî ki ben de hamamdan önce anama yemek yaptırır, yemeden önce de kokularından mest olurdum..."

"Yahu, dışarıdan biri bizi dinlese, 'Adamların yemekten başka işleri yokmuş' der. Dikkat ettin mi, sohbet, zaman zaman yemeklere doğru kayıyor?"

"Arkadaş, bu konuda kimsenin bizi kınamaya hakkı yok! Öyle diyen oldu mu getireceksin buraya, aynı karavanadan yıllarca yemek yedireceksin. O zaman anlar bizim hâlimizi."

Yaşananlardaki sır ne idi? Dar hücrelerde, bilinmezlikler içinde kendilerini koruma mücadelesi veren bu genç insanlar on yıl geç doğmuş olsalardı, insanı boğan bu hücrelerde yaşamak zorunda kalırlar mıydı? Ülkeleri hassas bir coğrafya üzerinde bulunmasa, ülkelerini yönetenler gaflet çukuruna düşmemiş olsa idi; güçlü sosyo-ekonomik yapıya sahip bir ülkede yaşasalar veya zengin ailelerin çocukları olsalardı yine aynı acıları yaşamak zorunda kalırlar mıydı? Farklı iklimlerin ve farklı zamanların çocukları olsalar, hiç bu

soğuk duvarlarla çevrili dar hücrelerde, bir lokma yemeğin hayaline dalmış olurlar mıydı?..

Sorular, sorular... Girift, açmazlarla dolu ve iç içe geçmiş sorular. Onları o hücrelerde yaşamaya zorlayanların düşünmediği, belki de gereksiz ve anlamsız bulduğu sorular...

Cevapların olmadığı, aranması için bir çabanın gösterilmediği ortamlarda ve zamanlarda yaşamak ne kadar zordu!..

"Komşu arılar, hücum anının geldiğine karar verdiler. Bir savaş oldu. Kovan kendini savundu ve saldıranları püskürttü. Ama bu savaş kendilerine çok pahalıya mal oldu. Binlerce kıymetli arı savaşta ölmüştü. Geride kalanlar, yeniden kötü yola düşmemek için bir ağaç kovuğuna gidip yerleştiler. Arılara kalan tek şey, faziletleri ve feryatları idi: 'Şikâyeti bırakın fâni duygusuzlar! Boş yere bir ülkenin büyüklüğü ile ahlâkî yüceliğini bir arada tutmaya çalışıyorsunuz. Sadece aptallardır ki; hem dünya nimetlerinden faydalanmak, hem savaşta şöhret kazanmak, hem rahat yaşamak, hem de bunların yanı sıra çok ahlâklı olmak emeli taşırlar. Bu boş hayalleri bırakın! Eğer dünyadan tatlı meyveler devşirmek istiyorsanız orada sahtekârlığın da, lüksün de, sefaletin de bulunması gerekir..."

1980 öncesinde, ideolojik kamplaşmaların ve çatışmaların şiddetle sürdüğü günlerde, çatışmanın bir unsuru da basın organlarıydı. Günlük gazeteler ve haftalık dergiler, tarafların savaşında bir silah vazifesi görüyordu. Hemen her grubun çıkardığı gazete ve dergiler, bir taraftan kendi yandaşlarına haber ve moral vermek gibi önemli görevleri üstlenirlerken, bir taraftan da karşı grupları yıpratmanın mücadelesini veriyordu.

Solcu grupların çıkardıkları gazete ve dergilerin çoğu ajitasyon metodlarını kullanıyor, kitlelerini bu yöntemlerle sevk ve idare etmeye çalışıyordu. Özellikle Ülkücü Hareket'e yönelik karalama, hedef gösterme ve iftira kampanyaları, solcu gazete ve dergilerin bir başka yayın biçimiydi.

Bu yanın organlarından biri vardı ki; onun yayın biçimi, diğerlerine göre daha farklı ve pervazsızdı. Bu gazete, hemen her gün ilginç manşetlerle çıkıyor ve akıl almaz derecede asılsız haberler yazarak kendi dışındaki her gruba ve siyasî harekete saldırıyordu. Aynı gazete, siyasî çatışmaların çok yoğunlaştığı günlerde yeni bir strateji takip etmeye başlamıştı:

Karşı siyasî hareketler içinde yer almış veya bulunmuş bir şahsı ortaya çıkarıyor ve onun ağzından karşı hareketlerin iç yapıları anlatıyordu. *"...'nın İtiraflarını yayınlıyoruz!"* manşetleriyle çıkan bu gazete, nedâmet getiren(!) bu kişinin hikâyesini günlerce yayınlıyor ve karşı gücü yıpratmanın ve moralman çöküntüye uğratmanın mücadelesini veriyordu. İçi boş, şişirilmiş ve duyumlardan ibaret olan bu itiraflar(!), hiçbir ahlâkî değer tanımadığı gibi, hikâyeden

öteye de geçmiyordu. Tabiatıyla, bu saldırılardan ve özel hazırlanmış stratejiden en fazla payı alan taraf da ülkücüler oluyordu.

İyi planlanmış bu gazetecilik(!) çalışmasının iki amacı vardı: Birincisi; o günlerin hızlı çatışmaları içinde ellerinde fazla bilgi ve belge olmayan polise ve savcılara, olaylar hakkında yanıltıcı bilgi sunmak. İkincisi ise; çatışan tarafların alt kadrolarının fazlaca dikkatlerini çeken haberleri kullanarak gazetenin satışını arttırmak. Bu planın iyi iş yaptığını söylemek gerekir. Dediğimiz gibi, olayların hızlı akışı içinde kontrolü kaybeden güvenlik güçleri, zaman zaman bu gazetenin yayınlarını ihbar kabul edip karşı tarafa yükleniyorlardı. İtirafçıların ne söylediklerini merak eden taraflar da gazeteyi yakından takip ediyorlardı. Böylece o gazete, günün şartlarına göre tatminkâr bir tiraja ulaşıyordu.

İtirafçıyı bulmak ve manşetlere taşımak da ayrı bir hikâye idi. Sonradan öğrenilenlere göre; itiraflarda bulunacak militanın ayarlanmasında en önemli görevi, gazetenin kadın muhabirleri üstleniyordu. Ağlarına düşürdükleri sözde militanları avlamayı beceren bu kadın muhabirler, aralarına aldıkları bu kişileri kullanarak gazetelerindeki bol hikâyeli yayınların yapılmasını sağlıyorlardı.

İtirafçının ağzından yayınlanan haberlerin içinde neler yoktu ki: *"...Filan kahvehanede oturuyordum. Filan, falanın yanına geldi ve kulağına bir şeyler söyledi. Sonra beraber dışarı çıktılar. Sonradan öğrendiğime göre; falanla filan, anlatacağım eylemi beraber gerçekleştirmişler..."*

İtiraflarda isimler veriliyor, eylemler anlatılıyor ve karşı grubun zor durumda kalması için her yalan peş peşe sıralanıyordu. Karşı grupları karalamak, morallerini bozmak, hukukî takibata uğramalarını sağlamak ve kendi yandaşlarına hedef göstermek gibi amaçlar gözetilerek yapılan çalışmalarda, itirafçının posası çıkana kadar çaba harcanıyordu.

Karşı gruplar da kendi kitlelerinin moralini bozan bu tip saldırılara cevap vermiyor değildi. Ellerindeki basın araçları vasıtasıyla bu tip saldırılara karşı koymak isteyenler, öncelikle, yapılan yayınların arkasında dönen dolapları kamuoyuna duyurmaya çalışarak karşı atak başlatıyorlar ve olumsuz yayınların etkisini azaltmak için uğra-

şıyorlardı. Hiçbir ahlâkî değeri olmayan, tamamen iftira ve yalanlarla beslenmiş bu tür yayınlara aynı metodları kullanarak cevap vermeyi ise inançları açısından doğru bulmadıkları için böyle bir yola tevessül etmiyorlardı. Özellikle ülkücüler, kendilerine karşı yapılan haksız, mesnetsiz ve tamamen art niyetler taşıyan bu tür yayınlara aynı çizgide cevap vermemek için kesin kararlı hareket ediyorlardı.

Solcu gazetenin bu minvalde yayınlarını sıklaştırdığı günlerden birinde, ülkücülerin yayın organlarından birinin telefonu çaldı. Gazetenin yetkilisiyle görüşmek istediğini söyleyen telefondaki ses, ülkücüler hakkında gerçek dışı yayınlar yapan solcu grubun içinden biri olduğunu söylüyor, buluşma istiyor ve önemli açıklamalarda bulunacağını belirtiyordu.

Gazetenin yetkilileri, telefonda söylenenleri ilginç bulmakla birlikte, solcu grubun yeni bir oyunu olacağını düşünerek ellerinden geldiğince temkinli davranmaya karar verdiler. Kendilerini arayan şahısla, kendi belirleyecekleri yer ve zamanda irtibat kurmanın doğru olacağı inancıyla hareket ettiler.

Gazeteyi arayan şahısla buluşma gerçekleşti. Gelen şahıs, kimi ilginç, kimi sıradan bilgileri buluştuğu ülkücülere anlatmaya başladı. Kendini olduğundan daha büyük göstermeye çalışan bu adam, itiraflar(!) yayınlayan gazetenin haber mutfağında çalışmış ve bu arada birçok olaya şahit olduğu için görüp duyduğu her şeyi ülkücülere anlatmaya, bir anlamda itiraflarda bulunmaya karar vermişti. Anlatılanları kısaca mütalaa eden gazeteciler, bunları yayınlamaya başladılar.

Çok ahlâkî bulmadıkları bu tür yayınlardan kaçınan ülkücü gazeteciler, solcu gazetenin iç yüzünü kamuoyuna göstermek amacıyla, kendi gelen adamın anlattıklarını, yine de bir süzgeçten geçirerek yayınladılar.

Ülkücülerin, *kendi gelenin* ağzından yayınladıkları itiraflar, karşı gazetenin daha saldırgan bir hâl almasına sebep olmuştu. Karşı gazete, olayın ortaya çıkmasından sonra, bütün gücünü kullanarak yeni bir saldırıya geçmekte gecikmedi ve ülkücüleri hem hedef gösteren, hem de karalayan daha büyük bir kampanya başlattı. Bir mânâda

kalemlerin savaşı olan bu basın kanallı mücadele, 12 Eylül'de askerlerin araya girmesine kadar devam etti.

Askerî darbe gerçekleşince, her alanda çatışan tarafların bütün güçleri enterne edilmeye başlandı; tarafların basın araçları da bunların arasında yer alıyordu. Partiler, dernekler, gazeteler, dergiler birbiri ardına kapatılırken, bu araçları kullanan tarafların yöneticileri de tutuklanarak cezaevlerine kondular. Darbeyi gerçekleştirenler, gazeteci, yönetici demeden silahlı silahsız birçok insanı, daha doğrusu binlerce insanı bu yolla devre dışı bıraktılar.

O hengâmede tutuklanarak cezaevine gönderilenlerden biri de ülkücülerin gazetesini arayarak itiraflarda bulunan adamdı. Bu itirafçı, ülkücülerin davasına katıldığı için cezaevinde de ülkücü gençlerle beraber kalmaktaydı. Her yolu kullanarak ülkücüleri sıkıştırmak isteyen Ankara'daki askerî başsavcı, bu adamı, iddialarına mesnet yapmak istemekteydi. Bu sebeple, bu adamın cezaevinde ülkücülerle beraber kalmasını sağlamıştı.

Söz konusu itirafçı çok ilginç bir kişiliğe sahipti. Müthiş bir demagog, ukala ve tam bir megalomandı. Aşırı derecede de iddiacı bir kişiliğe sahipti; her şeyi biliyordu, her şeyden anlıyordu, her olaydan haberdardı. Solcu grupların içinde yer aldığından, onların literatüründe bulunan kelimelerle konuşmaya çalışıyordu. Yaşamadığı ve görmediği olayları, yaşamış ve görmüş gibi anlatır, hayallerini gerçek gibi gösterip etrafındakileri inandırmaya kalkışırdı. Gerçekten yaşadığına kendini inandırdığı ama gerçeklemesi mümkün olmayan olayları birbiri ardına sıralıyordu. Bir keresinde, uçakla seyahat ederken düşme tehlikesi atlattıklarını, pilotun uyarısı üzerine paraşütlerini takarak uçaktan atladıklarını anlatmıştı. Bu hikâyeyi dinleyen bir koğuş arkadaşı buna itiraz etmiş ve yolcu uçaklarında paraşüt bulunmadığını söylemişti. İtirafçı solcu, yapılan itirazı kabul etmemiş ve oradakileri anlattıklarının doğruluğuna inandırmak için üst üste yeminler etmekten çekinmemişti. Halbuki onun anlattıklarına itiraz eden kişi uçaklar hakkında yeterli bilgiye sahipti ve defalarca uçakla yolculuk yapmış biriydi.

Bir keresinde de, yurt dışına hiç çıkmadığı bilindiği hâlde, koğuş arkadaşlarına Paris'i anlatmış, Paris sokaklarında yaşadığı maceralardan bahsetmişti. Onun bir yalancı, bir hayalperest ve garip bir kişilik sahibi olduğunu anlayan koğuş arkadaşları, bir müddet sonra, onu tiye almaktan başka çare olmadığını görmüşlerdi.

Onun tutarsız, kişiliksiz, lüzumsuz konuşmalarından ve yalanlarından bıkan bazı koğuş sakinleri, başka koğuşlarda kalan teşkilat başkanlarına haber göndererek, o şahsı içlerinden atmak istediklerini bildirdiler. Lider konumundaki teşkilat büyükleri, bu isteğe olumsuz cevap verdiler. Çünkü onlar, yargılandıkları davada o şahsın vereceği ifadelerin lehte etki yapacağına inanıyorlardı. İtirafçı, bu durum sebebiyle, tahliye olana kadar ülkücülerin arasında kalmaya devam etti. Ülkücüler ise, onun yalanlarından ve kendini farklı konumlara oturtarak anlattıklarından iyice bıktıkları hâlde, hiyerarşik düzenlerini bozmamak için bu duruma katlanmak zorunda kaldılar.

Kişilik yapısı itibarıyle meşhur olmak ve o günlerin çatışma ortamı içinde kendine yer bulabilmek için itirafçılık yapan bu adam, gerçekte, içinden geldiği grubun da önemsenecek bir elemanı değildi. Ülkücüler, kişilik özelliklerinden dolayı kendini öyle göstermek için yaptığı numaraları hiçbir zaman *yememişlerdi*. Onun beklentilerine de istediği boyutta cevap vermemişlerdi. Ama o günlerin konjonktürel gelişmeleri, bu adamın, az da olsa ön plana çıkmasına sebep olmuştu. Yani o, bir anlamda ülkücüleri kullanmak istemişti. Fakat bunun tam tersi olmuş, günün gereklerine binaen ülkücüler onu kullanmışlardı.

Meşhur itirafçı sonunda mahkeme kararı ile tahliye oldu. Onun tahliyesi, belki de kendisinden çok, onu çekmek zorunda kalan ülkücüleri sevindirdi. Uydurduğu yalanları gerçekmiş gibi anlatan, çok bilmiş edasıyla her konuda ahkâm kesen, hayalî kahramanlık hikâyeleri ile prim yapmaya kalkışan bu garip adam tahliye oldu ama koğuş arkadaşları, onun son kahramanlığını(!) öğrenmekte gecikmediler:

Meşhur itirafçı ve büyük solcu militan, her şeyi bilen bu ukalâ şahıs, cezaevi idaresinin bir *işçisi* idi. Koğuşta olup bitenleri, koğuşta

yaşananları, kimlerin ne yaptığını, hatta ne düşündüğünü idareye bildiren zavallı bir ispiyoncu idi.

İhanet ile sadakat arasında ince bir çizgi vardır. Kıldan ince, kılıçtan keskin bu çizgi bir kere ihlal edildi mi, arkasının gelmemesi için hiçbir sebep kalmaz. Mantık, düşünce ve kişilik boyutunda bu ince çizgiyi bir kere aşanlar veya ihlal edenler, bir müddet sonra, ihlallerini mükerrer hâle getirmekte bir beis görmezler.

İşte o şahıs da çizgiyi bir kere ihlal etmenin verdiği alışkanlık ve rahatlıkla, aralarında yer bulduğu, birlikte ekmek yiyip, su içtiği insanları satmış, sabırla kendini taşıyanlara ihanet etmekten geri kalmamıştı.

Bu tip kişiliksiz insanlarda, yaptıklarının, her şeye rağmen yanlarına kalacağı gibi bir inanç vardır. Ama aynı zamanda da hep huzursuz yaşamak gibi bir girdabın içindedirler. Çünkü onlar ne yaparlarsa yapsınlar, nasıl düşünürlerse düşünsünler, nerede yaşarlarsa yaşasınlar, ihanet ettikleri insanlar tarafından asla unutulmayacaklarını bilirler...

"Kayalarla dolu, etrafında bir tek çiçeğin yetişmediği, yer yer buzullarla kaplı bir dağın zirvesine tırmanmışlardı. Akşam karanlığının çökmesi ile içlerini korku kapladı. Bir taraftan üşüyor, bir taraftan da korkunun etkisiyle titriyorlardı. Tam o sırada, dağın eteğinden zirveye doğru bir alayın geldiğini gördüler. Atlarının üzerinde, çalan davulların eşliğinde dağın zirvesine çok rahat şekilde tırmananların ellerinde, parlak ışıklar saçan meşaleler vardı. Hepsi parlak kumaşlardan elbiseler giymişti. Atları, sanki yalçın kayaların kuşattığı dağın zirvesine tırmanmıyor da havada uçarak geliyordu.

Korkuları daha da artan genç adamlar, önlerinde bulunan kayanın arkasına sinmiş, iyice kararan havaya inat, kendini net olarak gösteren alayı seyre dalmışlardı. Artık soğuk onlara dokunmuyor, karanlık ürpertmiyordu...

Alay, gürültüler ve ışıklar arasında geldi, soğuk zirveyi ısıttı. Buzlar eridi, hava aydınlandı. Alaydakiler, genç adamları hiç fark etmeden sofralar kurdular, enva-ı türlü çalgılar çaldılar, oynadılar, eğlendiler; gençlerin hiç duymadığı şarkılar söylediler, gümüş renkli mendillerini ellerine alarak halaylar çektiler... Sonra geldikleri gibi, davulların eşliğinde, ışıklar saçarak gittiler. Onlar gittikten sonra saklandıkları kayanın arkasından çıkan genç adamlar, gördüklerinin hayal mi gerçek mi olduğu noktasında bitmez bir tartışmaya tutuldular.

Sabaha daha çok zaman olduğunu unutmuşlardı. Geçici olarak ısınmanın, aydınlanmanın ve korkudan kurtulmanın verdiği rahatlıkla tartıştılar, tartıştılar..."

"Tebliğ" başlığı taşıyan bildiri, koğuşlarda elden ele geziyordu. Askerî cezaevinin özel şartlarından dolayı, el altından değişik koğuşlara gönderiliyor ve her koğuşta büyük tartışmaların çıkmasına sebep oluyordu. Bildiriyi ele alan grupta, geçmiş tarihlerde Ülkücü Hareket'in tepe noktalarında görev yapmış insanların da bulunması, tartışmaların boyutunu büyütüyordu.

Tebliğ adı verilen bildiriyi okuyanlar, kendi yorumlarını da katarak değerlendirmeler yapıyorlar ve bildiride bulunan genel kabulleri reddeden görüşlere karşı fikirlerini açıklıyorlardı. Bildiriyi kaleme alanların hareketin temel görüşlerini inkâr etmeleri ve inandıkları değerlerin *yanlışlığını* ileri sürmeleri, ülkücü tutukluların önce şaşırmalarına, sonra da kıyasıya tartışmalarına yol açıyordu.

"...İdeolojiler, insanoğlunun kendi kafasından ürettiği ve insan aklına dayalı sistemlerdir. Allah'ın hükümleri yerine konan ideolojilerin insanoğluna kazandıracağı bir şey yoktur; insanların yüzyıllardır birbirleri ile savaşmalarına ve birbirlerine karşı üstünlük sağlamak için kıtallerine yol açmıştır...

Milliyetçilik, Fransız kaynaklı bir ideolojidir. Ümmetin birliğini yıkmak ve İslâm topluluklarının dayanışmasını ortadan kaldırmak için Osmanlı'dan başlayarak zihnimize şırınga edilmiştir....

Allah'ın emir ve yasakları mesabesine çıkarılan milliyetçilik ideolojisini reddettiğimiz gibi, bize zorla empoze ettirilmek istenen lider, teşkilat ve doktrin gibi yaptırımları da kabul etmediğimizi ilan ediyoruz!.."

Ülkelerinde kopan fırtına sonrası cezaevlerinde toplanmış olan genç insanlar, o güne kadar inandıkları görüşlere, kendi içlerinden birilerinin karşı çıkması ile bir ikilem yaşamaya başlamışlardı.

Ülkelerinin yaşamak zorunda kaldığı şiddet döneminde siyasî harekete dahil olan ve kendini ciddi boyutta yetiştirmek imkânı bulamayan gençlerin bir çoğu, yazılan ve söylenenlerin etkisi altında kalarak, içeride olmanın da sebep olduğu farklı bir psikoloji ile taraf değiştirmekte zorlanmamıştı. Tebliği kaleme alanlar da, daha çok dinî inançları noktasında onlara hitap ettiklerinden, taraftar bulmakta o kadar da sıkıntı çekmemişlerdi.

"...Dünya, müstekbirlerin, kendi çıkarlarını kaybetmemek ve saltanatlarını sürdürmek isteyenlerin istilası altındadır. Allah'ın iradesini yeryüzünden kaldırmaya çalışan bu güçler, kendilerini Allah'ın yerine koyarak hüküm sahibi olmaya çalışmaktadırlar. Allah-u Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de buyurmaktadır ki;..."

"...Bizler, yıllarca süren bir çalışmanın sonucunda, tâgutî kılıklı insanların uydurdukları ideolojilerin esirleri hâline getirildik. Bilinçli olarak Allah'ın emirlerinden uzaklaştırıldık. Sistemlerini ayakta tutmak ve beklentilerine cevap bulmak isteyenlere payanda olduk.

Hepinizi bu yutturmacalara karşı gelmeye ve ümmet üzerinde oynanan oyunlara karşı birlik olmaya davet ediyoruz!.."

Ayetlerle, hadislerle ve değişik İslâm âlimlerinin kitaplarından alınan bilgilerle uzayıp giden tebliğ, o güne kadar fikrî alanda bir endişe yaşamamış ve sıkıntı çekmemiş ülkücü gençler arasında adeta bir depresyon meydana getirmişti. Kendi düşünce formasyonları hakkında bile ciddi birikimi olmayan bu genç insanların bir kısmı, birkaç sayfa içine sığdırılmış görüşlerin etkisinde kalarak saf değiştirmişti. Ortaya çıkan bu durum, birkaç koğuşta bölünmeye sebep olmuş ve genç insanlar arasında gerginlikler meydana getirmişti.

Olayın böyle bir boyut bulması üzerine, aklı eren, bölünmenin zararlı olduğuna inanan ve yapılmak istenenleri tasvip etmeyen ülkücüler boş durmayıp karşı atağa geçtiler: İnançlarından dolayı kendilerini neredeyse kâfir ilan etmeye kalkışanları, yine Ayet ve Hadisler ışığında yalanlayan karşı bildiriler yayınladılar. Mahkemelere çıkan arkadaşları vasıtasıyla diğer koğuşlara haberler göndererek birlik ve beraberliğin bozulmaması için çalışmaya ve genç insanları

uyarmaya başladılar. Hatta daha ileri giderek, kendilerini tekfir eden ve liderleri ile inançlarını reddedenleri dışlamaya karar verdiler.

Dışlama hareketinin boyutları oldukça geniş tutulmuştu. Bunların içinde onlarla ortak yemek yememek, ortak kullanılması gereken bazı eşyaları kullanmamak, hatta onlarla konuşmamak gibi yaptırımlar vardı.

Konuşma boykotu ağır bir karardı. Aynı inançlar ve aynı değerler uğrunda savaşmış insanların, görüş ayrılığından dolayı iki yabancıyı oynamaya kalkmaları ve birbirlerine düşman muamelesi yapmaları çok acı bir olaydı. Kararın ağır ve haksız olduğunu ileri süren bazı ülkücüler, belki de hayatlarında ilk defa, teşkilatlarının emri dışına çıkarak bu karara uymadılar.

Artık istenmeyen ve önlenmesi zor bir fikir çatışması başlamıştı; sonuçları da yavaş yavaş ortaya çıkmaktaydı. Karşılıklı suçlamalar yer yer kontrolden çıkıyor, bu hırs ortamında ve cezaevi psikolojisinde karmaşık bir hâl alıyordu. İnanç bazında hiç eksiği olmayan ülkücüler, amel açısından eksiklerini biliyorlardı ama siyasî fikirlerinden dolayı dışlanmayı, hele İslâm adına dışlanmayı kabullenemiyorlardı. Kendilerini İslâm dışı göstermek isteyen *tebliğcilere* diş biliyorlardı. Kimileri, onların sistem tarafından içlerine sokulmuş birer ajan olduğunu söylüyor ve cezalandırılmaları gerektiğini savunuyordu. Kimileri de tebliğ adı altında söylenenler ve yazılanlar üzerinde kafa patlatıyor ve araştırmalar yaparak onlara cevap verebilmeye çalışıyordu. Küçük bir grup ise bu tartışmalara hiç katılmıyor ve dışarıya çıkacağı günlerin hayalini kurmakla zaman geçiriyordu.

Aslında böyle bir çıkış, ağır baskılar altında bunalmış, ağır suçlamalarla karşı karşıya kaldığı için iyice yıpranmış ve adeta can derdine düşmüş genç insanlar için iyi bir gelişme olmuştu. Günlük monoton uğraşılarından kurtulmuşlar ve ciddi tartışmaların içinde birçok konuyu öğrenme fırsatı bulmuşlardı. Duymadıkları terimleri duyuyorlar, bilmedikleri konuları okuyor ve araştırıyorlar, fikrî mânâda kaynayan kazandan kendilerine düşen payı alıyorlardı. Yüzeysel bilgilerinden kurtuluyorlar, kafalarına hiç takmadıkları ve

düşünmedikleri konuları düşünüyorlar, o yaşlarına kadar beyinlerinde oluşmuş kriterleri çarpıp toplamak imkânına kavuşuyorlardı.

Sohbetler, dışarıda yaşanmış maceraların anlatılmasından uzaklaşmış, ortaya atılan görüşlerin değişik açılardan tartışıldığı, konuşulduğu mahfiller hâlini almıştı. Kısacası tebliğ, sokaklardan gelmiş, sıkıntı ve çile içinde günlerini geçiren genç insanların bilgilenmelerinde, yetişmelerinde ve fikrî olarak olgunlaşmalarında bir basamak görevi yapmıştı.

O ortamda yer alan iki genç adam vardı ki, onların bu çekişme ve hengâme içinde yaşadıkları oldukça ilginç ve kayda değerdi. İçeride başlayan ayrılık rüzgârlarında taraf olan bu genç militanlar da bulundukları tecrit ortamında birbirleriyle mücadeleye tutuşmuşlardı.

İkisi de inanmış birer militandı. Aynı davaya gönül vermişler, hiçbir görevden kaçmamışlar, risk almışlar, zor ve acımasız günlerde davalarının stratejisi doğrultusunda mücadelelerine devam etmişlerdi. Teşkilatları ve davaları için okullarını terk etmişler, geleceklerini bir kenara itmekten çekinmemişler ve verilen emirleri harfiyen yerine getirmişlerdi. İkisi de ülkenin az gelişmiş bir bölgesinin çocuklarıydı. Dışarıdan tanışıyorlardı. Ağır suçlardan dolayı cezaevine girmişler, cezaevinde de şartların en ağır olduğu bölüme konmuşlardı. Kader, onların yollarını *tecrit* adı verilen yerde bir kere daha çakıştırmıştı.

Gençlerden biri, *aykırı* düşüncelerin odak noktasında yer almış, kendini tam anlamıyla yeni esen rüzgâra kaptırmıştı. O güne kadar inandığı değerlerin bir çoğunu reddediyor, uğrunda mücadele ettiği ve inandığı düşüncelerin yanlış olduğunu söylüyordu. Mücadele boyutunda yaptıklarından pişmanlık duyuyor, bazen bunu daha ileri boyutlara taşıyarak, yaptıklarının ahirette ağır şekilde cezalandırılmasına sebep olacağına inanıyordu. Diğeri ise onun tam aksini savunuyordu: İnançlarının doğruluğunu, yaptıklarında Allah'ın rızasını gözettiğini, lider ve teşkilat gibi kavramların ulvî değerler, milliyetçiliğin de vatan sevgisinin bir parçası olduğunu söylüyordu. İçinde bulundukları ortamda ve zamanda bile inandığı değerler için seve seve canını verebileceğini her fırsatta tekrarlıyordu. Hele liderine

asla laf söyletmiyor, klasik düşünce formlarından taviz vermeye hiç yanaşmıyordu.

Aynı değerlerin savaşçıları, aynı düşüncelerin bağlıları, eski dava arkadaşları, zor günlerde ve zor şartlar altında karşı karşıya kalmışlardı.

Bulundukları bölümün özel şartlarından dolayı bir araya gelemiyor, karşılıklı oturup tartışma imkânı bulamıyorlardı. Aynı saatte havalandırmaya çıkarıldıkları hâlde, yasak olması sebebiyle, konuşma fırsatları olmuyordu. Bu uygulamayı aşmak ve görüşlerini birbirlerine ulaştırmak için, biraz riskli olmasına rağmen, bir yol bulmuşlardı:

Görüşlerini anlattıkları bir mektup yazıyorlar ve yazdıkları mektubu gazetenin orta sayfasına tutturarak nöbetçi asker vasıtasıyla birbirlerine ulaştırıyorlardı. Askerler vasıtasıyla gazete alış verişi serbest olduğundan, mektup göndermek için bu imkândan faydalanıyorlardı.

Askerler bu mektuplardan birini görse ve üstlerine haber verse, hiç kuşkusuz çok ağır biçimde cezalandırılırlardı. Ama onlar bu riski göze alarak bazen her gün, bazen iki günde veya haftada bir yazışarak görüşlerini anlatıyorlar ve birbirlerinin sorularına uzun cevaplar veriyorlardı.

O mektupların içinde neler yoktu ki; doğrular, teviller, zorlama izahlar, kitaplardan yapılan uzun alıntılar, fikrî iddiaların içine serpiştirilmiş duygular, ithamlar, suçlamalar... Düşünce adamı edasıyla polemiklerini sürdürüyor ve birbirlerini hidayete(?) erdirmek için çabalayıp duruyorlardı.

Çekişmeleri ve fikir mücadeleleri uzun sayılabilecek bir süre devam etti. Tabiî, tahmin edileceği üzere, ne birbirlerini ikna edebildiler, ne de hidayete erdirebildiler. Bazı noktalarda o kadar ileri gittiler ki; birinin ak dediğine öteki kara diyor ve hiçbir konuda anlaşamaz oluyorlardı. Fakat böyle olmasına rağmen, onlar da o günlerin ruh hâli içinde birbirlerinden etkilenerek yeni şeyler öğrenmenin zevkine vardılar. Fikrî mücadele, her ikisine de sokakta çatışmaktan, kavga etmekten, kaçıp kovalanmaktan daha zor gelmişti.

Bir zaman sonra sivil cezaevine geçtiler. Ayrı bloklarda kalmalarına rağmen sık sık bir araya geldiler ve yüz yüze konuştular. Daha sonra, cezaevi içi çekişmeler nedeniyle bu ilişkileri de koptu. Ardından, yaptıklarından pişman olmayan gencin *"radikal"* diye isimlendirdiği diğer ülkücü bir başka cezaevine gitti ve bir daha görüşmek imkânı bulamadılar. Çekişmeleri de böylece son buldu.

Onlar, bir heyecanın, bir zorunluluğun, bir çaresizliğin, bir duygu selinin içinde yüzdüler. Geldikleri noktada gerçek eksikliklerinin farkına varamadılar. Hamdılar; ham olduklarının farkına varamadıkları için kendilerine *pişmiş* muamelesi yaptılar. Kendilerini, böyle yaşamanın daha doğru olduğuna inandırdılar. Ayakları yere değmedi. Bulundukları noktayı kavrayamadılar; cılız yapılarına aldırmadan, güçlü rüzgârlara kafa tutmaya çalıştılar. Hayat rüzgârının, kendini tanımak ve aşmak savaşı vermemiş olanları savurup atacağını bilemediler.

Gerçek başkaydı: Hayat, kuru bilgilerin ve birbirine geçmiş duyguların *hafifliklerini* kaldırmıyordu. Sırlar ve sırların açığa çıkmasını sağlayan sebepler, aklın ve insan duygularının anlamakta ve açıklamakta zorluk çektiği bilinmezlikler, zamanın akışında kilitlenmiş sırların üzerinden uçmak, olmak ve olgunlaşmak gerçek çilelerin ürünü idi. Onu yakalamak ve o üründen pay almak için nasip gerekiyordu. Nasip almak için ise cüz'i iradenin hükmü geçerli değildi.

"Adam ilerledi, sonra durdu. Tedirgin gözlerle etrafına baktı ve ilk gördüğü taşın üzerine oturdu. Başının üzerinde güneş parlıyor, kuru bir sıcak yeryüzünü kavuruyordu. Cebinden çıkardığı mendille toz ve terden çamurlaşmış yüzünü silerken, birden her şey değişti.

Hava kararmış, müthiş bir rüzgâr esmeye başlamış, kara bulutlar her yanı sarmıştı. Yerin her tarafından sular fışkırıyordu. Taşlar bile her yerden çıkan suyun ve yağan yağmurun etkisiyle yüzüyorlardı. Bir tek yüzemeyen, suyun üzerinde olmayan o adamdı. Adam kaybolmuş, tufana dönen çevrenin içinde yok olmuştu. Tufan geçip rüzgâr dindiğinde ondan kalan tek şey, yüzünü sildiği mendiliydi. Mendilde, yüzünde oluşan ve sildiği çamurun izleri hâlâ görünüyordu.

Tufan geçtiği hâlde, insanın izleri kalmıştı."

12 Eylül Darbesi'ne ramak kala tutuklanarak askerî cezaevine konmuştu. Sol bir örgüte üye olmak ve meskûn mahalde havaya ateş etmekle suçlanıyordu. Kısa boylu, kumral, yirmi yirmi iki yaşlarında, sevimli ve sempatik biriydi. Sevimliliğinden olsa gerek(!), darbe öncesinde, sol örgütlerin lider kadrolarının kaldığı *tecrit* adı verilen bölümde kalmış, 12 Eylül'den sonra da bu bölüme konan siyasî tutukluların maruz kaldığı işkencelerden o da nasibini almıştı.

Tutuklular, askerî yönetimin *"karıştır barıştır"* politikası doğrultusunda ve siyasî görüş farkı gözetilmeksizin, aynı şartlar altında, aynı koğuş ve hücrelerde kalmaya zorlanmışlardı. Büyük baskı ve işkenceler neticesinde bir arada kalmaya mecbur bırakılan tutuklular, ilk önceleri bu durumun getirdiği zorlukları ve psikolojik yıkıntıyı olanca ağırlığıyla yaşamışlardı. Ne yapsalar da geriye dönüşü sağlayamadıkları için yeni hayat biçimine boyun eğmişlerdi.

Askerî yönetimin, iş başına gelir gelmez, suçlu suçsuz diye ayırmaksızın çok sayıda insanı tutuklaması, cezaevinde tutuklu sayısının birden çoğalmasına sebep olmuştu. Kapasitesini dolduran cezaevinin yanına prefabrik binalar yapılarak buralara da tutuklu doldurulmuş, yine de yeterli mekân bulmakta zorlanılmıştı. Bunun üzerine, koğuşlara aşırı yükleme yapılmış, koğuş kapasiteleri iki misli, hatta bazı koğuşlarda üç misline çıkarılarak meseleye çözüm getirilmek istenmişti. Koğuşlar da ihtiyaca cevap veremeyince ikiden fazla insanın bir arada kalmasının mümkün olmadığı tecrit adı verilen bölümün kapasitesi de artırılmış, bazen üç, bazen de dört kişi konarak meselenin halli yoluna gidilmişti. Küçücük hücrelerde bile

karıştır barıştır sistemi uygulanıyor ve ülkücü tutuklular, iki veya üç solcu gençle bir arada kalmaya zorlanıyordu.

Tecritteki hemen her hücrede, bir arada kalmanın problemleri vardı. Tutuklular, aynı hücrede kalmanın dayanılmaz sıkıntısını yaşıyorlar ve geçinemiyorlardı. Kavganın çok ağır cezası olduğu için kavga edemiyorlar ama tartışmadan da duramıyorlardı. Aynı hücrelerde kalmak zorunda olan tutuklular, *"zor, oyunu bozar"* misâli, çok büyük tahrik ve münakaşa olmadıkça kavga etmemek için direniyorlardı.

12 Eylül sonrası, özellikle Mamak Askerî Cezaevi'nde denenmiş olan karıştır barıştır uygulaması, ciddi boyutta ele alınması ve üzerinde ilmî çalışmalar yapılması gereken bir konudur. Uygulamanın her boyutu ele alınırken, uygulayıcıların da fikirlerine başvurulmalı, onların da niçinleri ve nedenleri sorgulanarak, elde ettiklerine bakılmalıdır. İnsan haklarının rafa kaldırıldığı, demokratik kurumların lağvedildiği, insan değerinin sokaktaki ezilmiş domatesten farksız olduğu o dönemin uygulamalarının gerçek sebepleri ileri boyutta irdelenmelidir. Psikoloji ve sosyoloji eğitimi veren üniversitelerimiz konunun üzerine eğilmeli, o günlerin şartları da göz önüne alınarak araştırmalar yapılmalıdır. Elde edilen sonuçlar gelecek nesillere aktarılmalı, bu aktarma yapılırken ilmî ölçülerden uzaklaşılmamalıdır.

Biz yine konumuza dönelim: Kısa boylu ve sempatik solcu genç, karıştır barıştır politikasının en katı ve tavizsiz şekilde uygulandığı tecritte kalıyordu. Ağır suçluların barındırıldığı tecritte kalmasının sebebi ise askerî darbe yapıldığında orada bulunması ve başka bir bölüme verilememesiydi. Oldukça uysal, kendiyle barışık ve problemsiz biri olan bu solcu genç, 12 Eylül'ün akabinde bir süre solcu bir arkadaşı ile kalmıştı. Daha sonra hücrelerin mevcudunun artırılması üzerine, yanlarına bir de ülkücü verilmişti. Hücrenin mevcudu üç kişiye çıkarılınca, iki ranza bulunduğu için ortaya yatma problemi çıkmıştı. Cezaevi idaresi bu probleme de kendi usulünce çare bulmakta gecikmemiş, hemen yeni bir uygulamaya geçilmişti:

Yeni uygulamaya göre; tutuklular, kaldıkları hücrelerde nöbetleşerek yatacaklardı. Yani ikisi uyurken biri ayakta bekleyecek, hücrenin

içinde volta atacak, saati geldiğinde diğer tutukluyu kaldıracak ve onun yatağına yatacaktı. Böylece uyku ve yatak problemi çözülmüş olacaktı. 22 ⁰⁰ olan yat saati, yeni uygulama ile 21 ⁰⁰ e alınmış, sabah 06 ⁰⁰ ya kadar süren uyku vakti üçe bölünerek her tutuklunun altı saat uyumasına müsaade edilmişti.

Nöbetçi askerler, saat 21 ⁰⁰ de, *"Nöbetçiler ayakta kalsın, diğerleri yatsın!"* diye emir veriyorlar, akşama kadar zoraki yaptırılan eğitimler neticesinde yorgun düşen tutuklular hemen yataklarına girerek uyuyorlar, nöbetçi tutuklu ise üç saat bekliyordu. Dönüşümlü olarak tutulan nöbetler, tutukluların iyice bunalmalarına ve uykusuz kalmalarına sebep oluyordu. Nöbet uygulamasının getirdiği ağır baskı, hücrelerde bulunan yaklaşık yüz elli tutuklunun özel işkence altında tutulması gibi bir sonuç doğurmuştu. Çünkü yüzlerce tutukluyu barındıran cezaevinde bu uygulamaya tâbi tutulan başka kimse yoktu.

Sempatik solcu genç de bu ilginç baskıların uygulandığı dönemde hücrede olduğu için baskılara isyan ediyor, kendisinin niçin tecrit bölümünde tutulduğunu anlamadığını söylüyor ve koğuşlara gidebilmek için dilekçe yoluyla mücadele ediyordu. Ama her seferinde red cevabı alıyordu. Yine de baskılara dayanmaya çalışıyor, kendisine bir anlamda dayanak olan diğer solcu arkadaşıyla günlerini geçiriyordu. Zor günler geçirdiği hücrede ülkücü gençle de ilişkilerini kesmiyor, diğer solcunun itirazlarına rağmen, fırsat buldukça sohbet ediyordu. Bu hareketi diğer solcunun rahatsızlığına sebep oluyor, *faşist* diye suçladığı ülkücü ile konuşmasını pasif bir şekilde kınıyordu. Fakat o, diğer arkadaşının itirazlarına kulak asmıyordu. Aynı şartlarda ve ağır baskılar altında kendileriyle birlikte kalmak zorunda olan ülkücü gençle arkadaşlık yapmaktan imtina etmiyordu. Ülkücü gençle en azından günlük konularda konuşuyor ve onun yalnızlığını paylaşmaya gayret ediyordu. İnsanî boyutta devam eden bu ilişki, hücre içinde yaşanan diğer olayları da etkiliyor, dolayısıyla diğer solcunun düşmanca tavrına rağmen hücrede gerginlikten ve sıkıntıdan uzak bir ortam meydana geliyordu.

Hücre içinde tutulan nöbetler, tutukluların sinir sistemlerini alt üst etmişti. Yoğun eğitimlerin üzerine gelen altı saatlik uyku, genç

insanların psikolojilerinde olumsuz etki yapmaktaydı. Nevresim, çarşaf ve yastık kılıfı kullanmaya müsaade edilmiyordu. Tutukluların sıkıntılarından birini de bu mesele oluşturuyordu: Birinin kalktığı yatağa diğerinin yatması ve yatakların çarşafsız olması tutuklular üzerinde olumsuz etki yaptığı gibi, temizlik açısından da büyük problemlerin ortaya çıkmasına sebep oluyordu.

Nöbetler dönüşümlü biçimde ve sırayla tutuluyordu. Önce sempatik solcu genç nöbet tutuyor, nöbeti bitince ülkücü genci nöbete kaldırarak onun yerine yatıyordu. Yatağa girer girmez, uzun zamandır yıkanmadığı için ter ve kir kokan battaniyeyi başına doğru iyice çekiyor, bir müddet öylece kaldıktan sonra sağ tarafına dönerek uyuyordu. Solcu gencin her gün bunu tekrarlaması ülkücü gencin gözünden kaçmıyordu.

Uygun bir zamanda bunun sebebini sordu. Önce cevap vermekte tereddüt eden solcu genç, sonra tebessüm ederek şunları anlattı: *"Ben, Fâtiha ve İhlas sûrelerini okumadan asla uyuyamam..."* Bu cevap ülkücü gencin fazlasıyla şaşırmasına sebep olmuştu. Dinsiz diye bildiği solcuların (komünistlerin) Kur'an okumaları akıl alacak bir iş değildi. Ülkücü genç, ilk gençlik yıllarından beri onlarla mücadele etmiş, mücadelesini haklılık temeline oturturken de en çok onların ateistliklerini ön plana çıkarmıştı. Şimdi aynı hücreyi paylaşmak zorunda kaldığı solcu, Kur'an okuyarak uyumaktan bahsediyordu. Bundan dolayı şaşırmıştı. Şaşkınlık ve merak içinde yeniden sordu:

"Peki, sen Allah'a inanıyor musun? Yani sen ateist değil misin?"

"Hayır, ben hayatımda hiç ateist olmadım. Allah'a inanıyorum. Çocukluğumdan beri duamı ederim. Bazen Cuma namazlarına gittiğim de olmuştur. Sen beni farklı değerlendiriyorsun. Ben buraya, çalıştığım yerde DİSK'in işçi temsilcisi olduğum için geldim. Sendikanın başkanı, atak ve cana yakın olmamdan dolayı beni yanına aldı. Korunmak için bir de silah verdi. Bir gün, bizim sendikanın önünde sizinkilerle aramızda kavga çıktı; ben de havaya ateş ettim. Sonra yakalanarak tutuklandım. Benim örgütçülüğüm, solculuğum, anarşistliğim falan bunlardan ibaret."

Komünistlere karşı düşmanca duygular besleyen ülkücü genç, dinlediği bu gerçek karşısında, solcuların hepsinin aynı kefeye

konamayacağını ve içlerinde farklı insanların da olabileceğini yaşayarak öğrenmiş oldu. Bu insanla daha birkaç ay öncesinde farklı bir ortamda karşılaşsa, ona karşı bir düşmanı gibi davranmaktan imtina etmezdi.

O günden sonra, kendiyle aynı inanca sahip bu insana değişik bakmaya, onu bir düşman olarak görmemeye başladı. Bu farklılık bir çelişki olarak görülebilirdi. Fakat yaşadıkları olay kendilerinin değil, ülkelerinin bir gerçeği ve çelişkisiydi. Onlar, ancak yaşayarak, çok farklı ortamlarda birbirlerini *okuyarak* kavrayabiliyorlardı. Bu handikabın, bu ikilemin, bu garipliğin sorumluları kimlerdi? Kimler aynı inanç etrafında yarınlarını kucaklamak isteyen bu insanları birbirlerine böyle acımasızca düşman etmişti?..

Bir süre sonra solcu genç tahliye oldu ve normal hayatına döndü. Tahliye edildikten sonra giderken, ülküce gence, hiç çekinmeden evinin adresini verdi; çıkması hâlinde kendisini ziyaret etmesini istedi ve arkadaşlıklarının devam etmesini istediğini söyledi. Ayrıca ülkücü gençle yaptığı bir sohbette, onun ava meraklı olduğunu öğrenmişti. *"Bak sakın unutma, eğer tahliye olursan mutlaka bizim oraya gel! Beraber ava çıkalım. Anlattığım gibi, bizim ilçede çok iyi avlaklar var; seni oralara götürürüm"* demişti. İki dost gibi sarıldılar. Solcu genç, her zaman yüzünde taşıdığı sevimli ifadeyle son bir kez geride kalanlara baktı, dönüp gitti; hürriyetine kavuşmak üzere cezaevinden çıktı.

Ülkücü genç onu ve onun inancına karşı hassasiyetini hiç unutmadı. Yıllar sonra o da cezaevinden çıktı. Fakat bir türlü fırsat bulup onu ziyaret edemedi. Gerek cezaevinde, gerekse çıktıktan sonra zaman zaman şunları düşünmekten kendini alamadı:

"Bu ülkenin inançlı insanlarını bile kendi çıkarları için kullanmaktan çekinmeyenlerin ne büyük zalimlikleri varmış. Ya her gece Allah kelamını okuyan o genç insanla ters bir zamanda ve ters bir yerde karşılaşsaydık; ben, helal gördüğüm için onun kanına girmiş olsaydım, Rûz-i Mahşer'de nasıl hesap verecektim?.."

"Evet, gerçek sizin için pek yorucu, bayım; çünkü baksanıza şu hâlinize! Boylu boyunca pelür kağıdından oyulmuşa benziyorsunuz; sarı pelür kağıdından. İşte öylesine bir siluetten farkınız yok; yürürseniz hışırdadığınız duyulacak mutlaka. Eh, bu durumda davranışınızı, düşüncenizi ne diye merak etmeli; çünkü siz odadaki anlık esintilere göre eğilip bükülmek zorundasınız."

Yine neler oluyordu? O kadar tutuklunun isminin merkezî anonstan birbiri ardına okunması hayra alâmet sayılmazdı. Anonstaki ses, ismi okunanların eşyalarını hazırlayarak beklemelerini istiyordu. Ayrı görüşlere mensup çok sayıda tutuklunun yapabileceği bir şey yoktu. Değişik koğuşlarda kalan tutuklular, istemeseler de, anonstan gelen emre uyarak eşyalarını hazırladılar ve koğuş arkadaşları ile vedalaşarak beklemeye koyuldular.

Gerçi bu tür uygulamalar Mamak Askerî Cezaevi'nde olağan sayılırdı. Fakat ilk defa böyle değişik koğuşlardan çok sayıda isim okunarak hazır olmaları isteniyordu. Kimse bu duruma bir mânâ verememişti. Herkes, bu anonsun, cezaevine yeni atanan iç emniyet amirinin mantığı anlaşılamayan garip uygulamalarından biri olduğunu tahmin edebiliyordu.

Çok geçmeden koğuşların kapıları açıldı ve hazır olan tutuklular ana koridorlara çıkmaya başladılar. Görevli çavuş, tutuklulara, yeni bir koğuşa gideceklerini bildirdi. Sayıları elliyi bulan tutuklular, askerlerin gözetiminde yeni koğuşlarının yolunu tuttular. Yeni koğuş, idare bölümüne en yakın ve bir müddet önce bayan tutuklulardan boşalan 1 nolu koğuştu.

Karıştır barıştır uygulamasının henüz devam ettiği zamanlardı. Yeni koğuşta bir araya getirilen tutukluların üçte biri ülkücü, geriye kalanı da solcu idi. Çoğu birbirini yeni tanıyan tutuklular, öncelikle kendi aralarında organize olarak koğuşa yerleşmeye ve adapte olmaya koyuldular. Fakat hepsinin kafasını kurcalayan soru, niçin karışık bir liste altında o koğuşa toplandıklarıydı. Ne olmuştu da apar topar

bir koğuşa toplanmışlardı. Bunun sebebini anlayamıyorlar, altında yatan sırrı çözemiyorlardı.

Koğuşun yatış planını çıkarmak ve diğer paylaşımları yapmak için iki tarafın temsilcileri bir araya geldiler. Asgari müştereklerde birleşmek ve anlaşmak zorunda olduklarını bildikleri için genel uygulamalara ters düşmeyecek bir anlaşma yaptılar. Anlaşma şartlarını görüşürlerken, herkesin kafasını kurcalayan soruyu aralarında konuşarak yorumlarını birbirlerine aktardılar. İki taraf da buraya niçin getirildiklerini bilemiyordu.

İlk günler her şey normal görünüyordu. Cezaevinin genel uygulamaları olduğu gibi devam ediyor, tutuklular da günlük mutad hayatı yaşıyorlardı. Yeni koğuşa toplanan tutukluların garibine gidecek bir değişiklik ve uygulama yoktu. Sıcak ve soğuk su açısından daha avantajlı olan koğuştan memnundular. Fakat bu memnuniyetleri pek uzun sürmedi. Bir gün ülkücü tutuklulardan biri, koğuş başkanlığı yapan arkadaşını kenara çekerek şunları anlattı:

"Abi, sana daha önce anlattığım gibi, aynı davada beraber yargılandığım arkadaşlarımın bulunduğu koğuşa geçmek için geçen gün idareye dilekçe vermiştim. Dilekçeme cevap alamadım ama bugün muayene olmak için revire gittiğimde, İç Emniyet Amiri beni çağırttı: 'Seni o koğuştan bir şartla alırım: Bana, o koğuşta neler olduğunu, kimin ne yaptığını, kimin kimle neler konuştuğunu bildireceksin!' dedi. Ben, böyle bir şey yapamayacağımı, zaten koğuşta anormal bir durum olmadığını söyleyince bana tokat attı, hakaret etti ve hemen koğuşa geri gönderdi. Ben odasından çıkarken de 'Konuştuklarımızı kimseye söylersen seni çok fena yaparım!' diye tehdit etti."

Tutuklular, cezaevi idaresinin, elde ettiği kişiliksiz tutukluları ispiyoncu olarak kullandığını biliyorlardı. Yönetimini şiddet ve baskı üzerine kuran idare, koğuşlarda olup bitenleri öğrenmek ve bir isyanı önceden haber alabilmek için bu tür tedbirler geliştiriyordu. Cezaevinde bulunan tutukluların büyük çoğunluğunu siyasî hareketlere mensup kişiler oluşturduğundan, çoğu zaman eleman bulmakta zorlanıyordu. Onun için de bu işi yaparken bile baskı ve tehdit metodlarını kullanmaktan çekinmiyordu. Elde ettiği ispiyonculara ise göze çarpacak ayrıcalıklar tanımıyor, belki sadece,

her gün mutad olarak uyguladıkları dayak atma operasyonlarında onları koruyordu.

Ülkücü tutuklunun anlattıkları, koğuş başkanlığı yapan arkadaşını fazla şaşırtmadı. Onun anlattıkları, beklenen ve bilinen hadiselerden biri olduğu için üzerinde fazla durmadı. Sadece *"İyi etmişsin. Gene aynı teklifle veya bir başka şekilde yanaşırsa, hiç tereddüt etmeden reddet! Gerçi bir daha aynı teklifi getireceğini zannetmiyorum ama yine de gelebilir."* dedi.

Yine aynı cezaevi yöneticisi, çok geçmeden başka bir tutukluya aynı teklifi yaptı. Bu teklif de tutuklu tarafından reddedildi ve olay yine koğuş yöneticisinin bilgisine sunuldu. Koğuş yöneticisi ülkücü, İç Emniyet Amiri'nin ısrarlı bir şekilde ispiyoncu aradığını görünce, durumu koğuşta güvendiği arkadaşlarına açtı. Onlarla olayın mütalaasını yaptı. Sonuçta, koğuştaki solcu grubun olaydan haberdar edilmesinin uygun olacağı kararına vardılar.

Ülkücü yönetici, solcuları olaydan haberdar etmek ve ispiyoncu arayan idarenin tavrını tartışmak için onların sorumlusunu çağırdı ve konuşmaya başladılar. (Mamak Askerî Cezaevi'nde aynı koğuşlarda kalan siyasî tutuklular, her iki tarafın da menfaatine olacak konularda veya ihtilafa düştükleri meselelerde, sorumlular nezdinde bir araya gelirler ve resmî bir tavırla görüşürlerdi. Bu tür görüşmeler sonucunda genel olarak problemler çözülürdü.)

Ülkücü Genç:

"İdarenin koğuş üzerinde birtakım oyunlar oynadığını düşünüyoruz. Son edindiğimiz intibaa göre; İç Emniyet Amiri, koğuştaki bazı arkadaşların zaaflarından faydalanarak bilgi almak istiyor. Ne yapmak istediğini anlamış değiliz ama bir tezgâh peşinde olduğu belli. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Size bu konuda bir duyum geldi mi?"

Ülkücü genç, olup bitenlerin hepsini açık bir şekilde anlatmıyordu. Ne de olsa karşısındaki kişi düşmanıydı. Kendi içlerinde olan her şeyi bilmesi icap etmezdi. Zaten solcu genç de, detay vermeden, kısaca kendi düşüncelerini söyledi:

"Bizim de aynı noktada tesbitlerimiz var. İç Emniyet Amiri'nin bu koğuşu boşuna kurmadığını düşünüyoruz. Kaldığımız koğuşlardaki ispiyoncularından aldığı bilgiler ışığında, gelecekte kendine problem çıkaracakları buraya topladığına inanıyoruz. Üzerimizde ileriye yönelik oyunlar oynayabilir. Hatta bu oyunlar vasıtasıyla hepimizi ezmek isteyebilir. Onun için çok uyanık olalım ve gelişmelerden birbirimizi haberdar edelim."

Gelişmelerin nereye dayandığını yavaş yavaş çözüyorlardı: Geldikleri koğuşlarda *iyi not* alamamış tutuklular bir koğuşa toplanmışlardı ve burada kontrol altına alınacaklardı. Eski koğuşlarındaki ispiyoncuların da oraya yerleştirilmiş olması muhtemeldi. İdare, böyle bir şeyden şüphelenilmesin diye, ispiyoncu arıyormuş gibi davranarak koğuştakileri rahatlatmak istiyor olabilirdi. Neyi, ne zaman, ne için yaptığı pek belli olmayan askerî yönetimin mantığını anlamak oldukça zordu. Onun için çok dikkatli hareket etmeleri gerektiğini biliyorlardı. Gene de yapabilecekleri pek fazla bir şey yoktu.

Tutuklular, bir müddet sonra, koğuşun idare kısmına gelen duvarındaki kalorifer borusunun hemen altından açılmış bir deliğe yerleştirilmiş cihazla dinlendiklerini fark ettiler. Bu, o güne kadar karşılaşmadıkları bir yöntemdi. Doğrusu, idarenin kendilerine bu kadar önem vermesi hoşlarına gitmişti. Önceleri cihazın farkında değilmiş gibi davranmak istedilerse de sonra bundan vazgeçerek dinlendiklerinin farkında olduklarını belli etmeye karar verdiler. Artık cihazın yakınında İç Emniyet Amiri'ni kızdıracak laflar ediyorlar ve *dalgalarını geçiyorlardı*. Aşırı sinirli, tutuklulara sert davranmaktan zevk alan ve garip hareketleriyle dikkat çeken Amir'in hâlini düşündükçe de mutlu oluyorlardı. Kendilerine baskı ve şiddet uygulayan otoriter, hatta biraz sadist yapılı Amir'i alt etmenin zevkini yaşıyorlardı.

Sevinçleri, mutlulukları ve dalga geçmeleri uzun sürmedi. Onlar cihazın başında Amir'i kızdırırlarken, gücü elinde bulunduran Amir de boş durmamış ve onlara, kolay kolay unutamayacakları bir sürpriz hazırlamıştı:

Bir kış sabahı, tutukluların günlük ekmeğini vermek için koğuşun kapısı açıldığında, nöbetçi asker, hiç yoktan sebeple koğuş görevlisiyle tartışmaya başladı. Askerin itirazına ve görevliyi azarlamasına

bir tepki konmamış olduğu hâlde, kısa bir süre sonra koğuşun kapısı tekrar açıldı ve birkaç manga asker eşliğinde İç Emniyet Amiri kapıda göründü. Hiddetle, niçin askere karşı konduğunu soruyor, tutukluların disiplinsiz davrandıklarını, hep aynı şeyleri yaptıklarını ve artık iyi bir ders alma zamanının geldiğini haykırıyordu. Birkaç dakika bağırıp çağırdıktan sonra yanında hazır ol'da bekleyen çavuşa emrini verdi:

"Bunların hepsini havalandırma bahçesine alın!"

Askerlerin bağırtıları arasında ve havada salladıkları copların altında koşarak koğuşu boşaltan tutuklular, bahçede iki sıra hâlinde dizildiler ve esas duruş vaziyetinde beklemeye başladılar. Sert ve tavizsiz uygulamaları ile tanınan Amir'i kızdırmışlardı. Amir'in gazabına uğrayacakları kesindi. Korku ve heyecan içinde, nelerin olacağını tahmin etmeye çalışıyorlardı.

Soğuktan elleri ve ayakları uyuştuğu hâlde, hareket etmelerine nöbetçi askerler tarafından izin verilmiyor, hareket etmeye kalkışanlar ise coplarla cezalandırılıyordu. Amir ortalıkta görünmüyor, tutuklular ise büyük bir sessizlik içinde bekliyorlardı.

Belki iki saat sonra bahçe kapısında beliren Amir, bu sefer de *"Hava boşluğuna alın!"* diye emir verdi. Emir üzerine, yine koşar adımlarla bahçe kapısının iç kısmında bulunan ve hava boşluğu adı verilen yere gittiler. Görevli çavuşun emri ile durdular ve verilen komutla, kendilerini bekleyen Amir'e doğru döndüler. Amir, ellerini beline koydu ve kin kokan bir gülümsemeyle tutukluları bir müddet süzdü. Sonra yüksek sesle ve azarlar bir üslûpla konuşmaya başladı:

"Bana bakın ulan! Hiç birinizin benim nezdimde bit kadar değeri yok. Kendinizi ne zannediyorsunuz? Burada kafanıza göre yatacağınızı mı sanıyorsunuz? Şu andan itibaren sizi 'Adem Baba' yaptım. Şimdi koğuşunuza marş marş!"

Tutuklular arasında, *Adem Baba*'nın cezaevi literatüründeki mânâsını bilenler vardı. Filmlerden ve okudukları romanlardan *Adem Baba*'nın mânâsını öğrenmişlerdi: Eski zamanlarda, cezaevinde içecek sigarası ve giyecek elbisesi dâhi olmayan gariban mahkûmlara verilen

bir sıfattı Adem Baba. İç Emniyet Amiri, bu sıfata atıfta bulunarak tutukluları cezalandırdığını ve her şeyi yasakladığını ima etmişti. Bu durum, zaten ağır şartları olan cezaevi için çok daha ağır bir ortam demekti.

Kafalarında, Amir'in, *"Sizi Adem Baba yaptım!"* cümlesi yankılanan tutuklular, koğuşa girdiklerinde, kendilerini bekleyen asıl sürprizle karşılaştılar. Gördükleri manzara tam bir afeti andırıyordu. Yetmiş seksen metrekare büyüklüğündeki koğuşun ortasında döşeklerinin boşaltılmış içleri, onların içlerine karışmış şahsî eşyaları, yastıklar, battaniyeler üst üste yığılarak küçük bir tepe oluşturmuş onları bekliyordu. Koğuş, tam anlamıyla savaştan çıkmış gibiydi: Kitaplar, defterler ortalığa fırlatılmış, yataklardan boşaltılan pamuklar etrafa saçılmış, yastık yüzlerine kadar bütün şilteler ranzaların üzerlerine ve yerlere boşaltılmıştı. Tutukluların çantalarında bulunan şahsî eşyaları, tuvaletlere varıncaya kadar bütün koğuşa dağıtılmıştı. Kimin eşyası nerede, anlamak zordu. Kısacası, koğuş koğuşluktan çıkmış, adeta bir çöplük görünümü almıştı. Çul çaput, kitap, tabak, bardak... birbirine karıştırılmıştı.

Gördükleri manzara karşısında afallayan tutuklulara, koğuşun kapısını kapatırken bağıran nöbetçi çavuşun tehdit dolu sözleri son darbeyi vurdu:

"Ulan, akşam sayımına kadar koğuşu eski hâline getirmezseniz, hepinizden bunun hesabını sorarım!"

Hesap sormanın ne mânâ taşıdığını iyi bilen tutuklular, sıktıkları dişlerinin arasından hırsla dökülen küfür dolu sözler eşliğinde ve çaresizlik içinde, harman yerine döndürülen koğuşlarını toplamaya koyuldular.

Koğuşu toplamak elbette kolay olmadı. Ellinin üzerinde döşek ve bir o kadar yastık dolduruldu, ağızları dikildi. Koğuşun her yanına yayılan elbiseler toplandı, tozları silkelenerek ayrıldı, eşya torbalarına kondu. Mutfak kısmındaki kap kacak tek tek yıkandı, yerlerine yerleştirildi. O hengâmede birbirine karışmış çorap, fanila, don, gömlek gibi eşyanın sahiplerine ulaşması için büyük sıkıntılar

çekildi. Uzun uğraşmalardan ve sıkı bir çalışmadan sonra koğuş eski hâline getirildi.

Koğuşu düzene koyan tutuklular, işleri bittikten sonra bir durum değerlendirmesi yapmaya başladılar. Önce, bilenler, bilmeyenlere Adem Baba'nın ne mânâya geldiğini anlattı. Buna göre; başta sigara olmak üzere, kantinden aldıkları malzemeler, mektup yazmak, ziyarete çıkmak ve avukat görüşü gibi bütün hakları ellerinden alınmıştı.

Tutukluları en fazla zorlayacak olan yasak, elbette sigara konusunda olacaktı. Tutukluların çoğu sigara kullanmaktaydı ve sigara yasağını delmek gibi bir şansları yoktu. Elde stok olarak bulunan sigaraları ekonomik bir şekilde içmeye karar verdiler. Buna göre; herkes elinde bulunan sigaraları koğuş başkanına verecek, o da ceza bitene kadar, âdil ve orantılı bir şekilde arkadaşlarına pay edecekti. Peynir, zeytin gibi kahvaltı malzemelerini de yine idareli kullanmaya çalışacaklar, yetmediği yerde idarenin verdiği yemeği yiyerek hayatlarını idame ettireceklerdi.

Çok geçmeden, sivil bir gardiyan vasıtasıyla, eziyet yapmayı kafasına koymuş gaddar Amir'in verdiği cezanın müddeti bildirildi: Revir ve havalandırma dahil olmak üzere, on beş gündü. Yani tutuklular, günde bir saat çıktıkları bahçeye çıkamayacaklar ve hasta olsalar bile revire götürülmeyeceklerdi. Sadece eziyet etmekten zevk alan ve kendi kurallarına karşı gelecekleri evhamına kapılan Amir, görülmemiş cezalar uyguluyordu.

Tamamen Amir'in keyfî davranışı olan bu uygulamalara tutukluların itiraz hakkı bulunmadığı gibi, dertlerini anlatacakları bir merci de yoktu. Kendilerine karşı kin güden ve acımasızca davranan Amir'in yaptıklarını sinelerine çekerek, ellerinde bulunanlarla ceza süresini geçirmekten başka seçenekleri yoktu. Ama aynı günün akşamı yapılan sayımda, işin bu kadarla kalacağını zannetmekle ne kadar yanıldıklarını anladılar.

Sayım mangası akşam sayımı için koğuşlarına geldiğinde, manganın başında Amir vardı. Kural gereği, tutuklular koğuşlarından koşar adımlarla çıktılar, tek sıra hâlinde koridora dizildiler ve sayım çavuşunun *"Baştan say!"* komutuna uyarak sayımlarını verdiler.

Sayma işlemi bittikten sonra gelecek olan *"Koğuşunuza marş marş!"* emrini beklediler ama komut bir türlü verilmedi? Komutun gecikmesi hayra alâmet sayılmazdı; bir şeyler olduğuna delâletti. Her sayımda olduğu gibi, koğuşa girip araştırma yapan askerler koğuştan bir türlü çıkmıyorlardı. Koridora sessizlik çökmüş, tutuklular tek sıra hâlinde öylece kalmışlardı. Ne olduğunu anlamaları mümkün değildi.

Bir saate yakın bekleyişten sonra koğuşa giriş komutu geldi. Yine koşar adımlarla koğuşlarına döndüler. Koğuşa girdiler ya, girdiklerine de bin pişman oldular: Koğuşun hâli sabahkinden farklı değildi. Yine döşekleri sökülmüş, yastıklarının içleri boşaltılmış, eşyaları ortalığa atılmış, mutfak kısmı yerle bir edilmişti. Sanki koğuştan çekirge sürüsü geçmiş, ortalığı târumar etmişti. Koğuşu o hâle getiren sayım mangasının komutanı olan çavuş, koğuşun kapısını kapatırken tutukluları yeniden tehdit etmeyi de ihmal etmemişti:

"Dinleyin burayı ulan! Ses çıkarmadan koğuşunuzu toplayın; sabah sayımında toplu görmezsem karışmam!.."

İç Emniyet Amir'i müthiş bir intikam alıyordu. Kin ve nefretle hareket ediyor, fütursuzca saldırıyordu. Mamak Askerî Cezaevi'nde süregelen işkence ve baskı şekilleri oldukça fazla olmasına rağmen, böylesi ilk defa görülüyordu. Tutuklular, bastıramadıkları isyan duyguları, kızgınlık ve küfürler arasında, gecenin geç saatlerine kadar koğuşlarını yeniden topladılar ve eski hâline getirdiler. Hepsinin sinirleri aşırı derece gerilmiş, bir şey yapamamanın getirdiği sıkıntıyla iyice bunalmışlardı.

Aynı gecenin sabahı yeni bir işkence türü ile karşı karşıya kaldıklarını anladılar: Yemek dağıtan askerler, idarenin verdiği çorbayı almak için dışarı çıkan tutuklulara çok kötü davrandıkları gibi, elli kişinin kaldığı koğuşa ancak otuz kişiye yetecek miktarda çorba vermişlerdi. Çorba hakları böylece yarıya indirilmişti. O sabahı takip eden günlerde, cezaları(!) bitene kadar, diğer yemekleri de ya otuz kişilik, ya da kırk kişilik verildi. Böylece tutukluların beslenmeleri de işkence konusu olarak kullanıldı. Yapacakları bir şey yoktu. İsyan etmeleri veya yapılanlara tepki koymaları çok daha büyük baskıları ve işkenceleri beraberinde getireceği için mecburen susmayı tercih

ediyorlardı. Ama sabırlarını deneyen Amir'in oyunları bitmek bilmiyordu.

Pervazsız aramalar, moral bozmak için üst üste yapılan haksızlıklar, anlamsız yasaklar, en vazgeçilmez hakları olan yemeklerde bile yapılan lüzumsuz kısıtlamalar birbiri ardına geliyordu. Yapılanlara ister istemez alışmaya başlamışlardı. Ancak karşılaştıkları yeni işkence metodu hepsinden farklı ve hepsinden ilginçti:

Amir, pencereleri dışarıdan sac levhalarla kapattırmıştı. Zaten dar olan koğuşun hava alması böylece engellenmiş, tek hava alma noktası da köreltilmişti. Cezaları bitene kadar havalandırmaya çıkamayacakları gibi, gün ışığını da göremeyeceklerdi. Suçlu oldukları dâhi kesinleşmemiş genç insanlar, koğuşlarının ortasında yanan cılız bir elektrik ampulü ile günlerini geçirmeye mahkûm edilmişlerdi.

Suçları(!), ispiyonculuk yapmamak ve yönetime karşı gelme konusunda potansiyel tehlike olarak görülmekti. Askerî yönetimin ve askerlerin mantığını anlamak veya izah etmek gerçekten zordu.

On beş günlük ceza süresi içinde yatakların sökülüp içlerinin boşaltıldığı, tutukluların eşyasının ortalığa saçıldığı, mutfaklarının karıştırılıp tabaklarına kadar her şeyin ayaklar altına alındığı operasyon bir kez daha yapıldı. Kantinden yiyecek almalarına izin verilmedi, pencerelerine kapatılan saclar çıkartılmadı; havalandırmaya çıkamadıkları gibi, gün ışığını da göremediler; revire çıkarılmadılar, ziyaretçileriyle görüştürülmediler. Mektup yasağına kadar uzanan geniş yasak yelpazesinde, gerçek anlamda *Adem Baba* çilesi çekmeye zorlandılar. En fazla sıkıntıyı sigara konusunda çektiler. Ceza müddetince, ellerinde bulunan sigarayı idareli içerek ihtiyaçlarını gidermeye çalıştılar. Bazen bir sigarayı üç kişi içmek zorunda kaldılar.

Amir'in kafasından uydurduğu ceza uygulamasından sağ ve sol bütün tutuklular etkilendiklerinden, ceza boyunca aralarında daha olgun bir ilişki gelişmişti. Birbirlerine daha müsamahakâr yaklaşmışlar, o sinir gerginliği içinde olmalarına rağmen daha olumlu davranmışlardı. Baskı ve tepkinin üçüncü bir noktadan gelmesi, onların görünmez bir el tarafından birbirlerine yaklaşmasını sağlamıştı.

Zaman akıp geçti, o günleri ve o günlerin mânâsız baskılarını, işkencelerini yaşayanların hemen hepsi tahliye oldu. Onlar, hayata yeniden başladılar ve toplumun değişik kesimlerinde kendilerine bir yer buldular. Fakat Mamak Askerî Cezaevi'nde yaşadıklarını, görüp geçirdiklerini hiçbir zaman unutmadılar. Eli kolu bağlı insanlara, kendi psikolojik sıkıntıları yüzünden, mânâsız ve adaletsiz ölçülerde muamele eden ve akla gelmedik işkenceler yapan *kuvvet ehlini* hiç unutmadılar. Geçen zaman içinde, bu anlatılanları kendilerine reva görenleri bazen kin, bazen nefret, bazen de merhamet duyarak hatırladılar; aslında onların, acınacak birer zavallı olduklarını anladılar.

İnsanlar, ne olacaklarını, nerelerde bulunacaklarını, ne durumlara düşeceklerini asla bilemezler. Gelişen ve değişen insanın yaşadıklarını unutması mümkün olmadığı gibi, bir dönem kendine yapılan eziyetleri düşünmemek için çaba harcadığı da bir gerçektir.

"Katı ve soğuktum, bir köprüydüm, bir uçurumun üzerinde bulunuyordum. Bir yakaya ayak uçlarım, öbür yakaya ellerim gömülmüştü; çatlayıp dökülen balçık toprağa sımsıkı geçirmiştim dişlerimi. Giysimin etekleri iki yanımda uçuşuyor, derinlerinde o buz gibi suyuyla alabalıklı dere gürül gürül akıyordu. Hiçbir turist yolunu şaşırıp da bu geçit vermez yücelere uğramıyordu. Henüz haritalara geçirilmemiştim. Böylece uçurumun üzerine uzanmış bekliyordum; çaresiz bekliyordum. Bir köprü bir kez kurulmaya görsün, yıkılıp çökmedikçe kurtulamaz köprülükten"

"Canımız sıkılmıştı.
Adam öldürmek için dışarıya çıktık..."
(1980 öncesinde günlük bir gazetenin manşeti.)

Haber, onun sözleriymiş gibi manşetten verildi. Güya ülkenin kan gölüne çevrildiği günlerin birinde canları sıkılmış, adam öldürmek için dışarıya çıkmışlar ve bir solcu genci öldürmüşlerdi. Gazetenin iddiasına göre; o, bu sözleri, poliste verdiği ifade esnasında sarf etmişti. Haber, o günler için bile çok dikkat çekici olduğu için 12 Eylül sonrasında, şiddetin durduğu zamanlarda bile, askerî yönetimin propaganda filmlerinde ve haber programlarında sıkça kullanıldı. Demokrat(!), aydın(!) ve işkence karşıtı(!) olduğunu söyleyen kalem erbabı da hangi şartlar altında alındığı bilinen bu ifadeyi akşamdan sabaha gündeme sokmaktan imtina etmedi: 17 yaşında genç bir ülkücü, sırf canı sıkıldığı için sokağa çıkmış ve adam öldürmüştü.

İşkencenin insanlık suçu olduğundan ve hiçbir şart altında kabul edilemeyeceğinden dem vuranlar; sözde demokratlar ve onların uzantıları, genç ülkücünün hangi şartlar altında ifade verdiğine bakmadan, incelemeden veya düşünmeden hem o gence ve hem de onun mensubu olduğu siyasî harekete yıllar boyunca manşete çıkan bu cümleyi kullanarak saldırdılar. Özellikle hiç kimse veya hiçbir kuruluş olayın perde arkasına, o ifadeyi veren gencin yaşına, ailesine, geçmişine, içinde bulunduğu şartlara, kişiliğine bakmıyordu. Sadece

linç saikiyle saldırıyorlar ve suçluyorlardı. Tutuklanıp cezaevine giden genç, yalnızlığın ve çaresizliğin pençeleri altında, kimseye derdini anlatamıyordu. Kendini savunamıyor, yapılan haksızlığı anlatacak vasıta bulamıyor, içi burkularak, sessizlik içinde, yapılan saldırıları içine atarak olup bitenleri seyrediyordu.

17 yaşında, henüz hayatının baharını yaşarken, daha hayatın gerçeklerini bile kavrayamadan, olup bitenlerin altındakileri görmeye fırsat bulamadan, manyak bir katil, bir câni, insanlıktan nasip almamış bir psikopat olarak lanse edilmenin şaşkınlığını ve ağır yükünü taşımaya başlamıştı. Kendini savunamamanın ve gerçekleri anlatamamanın getirdiği üzüntü de ayrı bir handikap olarak önünde duruyordu.

Daha 17 yaşındaydı ve ülkesinin sürüklendiği savaşta, soyundan gelen refleksle taraf olmuştu. İnandığı değerler uğrunda, ailesinden gelen hassasiyetlere binaen taraf olmak zorunda kalmıştı. O günlerin getirdiği şartlar altında, o da diğerleri gibi savaşın içinde yer almıştı; diğerlerinden hiçbir farkı yoktu. O da diğerleri gibi soğuk savaşın estirdiği rüzgârların sürüklediği bir parça olmuş, ülkesinin üzerinde esen ters rüzgârlara karşı isyan etmiş, bu uğurda mücadele etmekten kaçınmamıştı.

Karadenizli bir ailenin çocuğuydu. Ailesi, daha rahat bir hayat yaşamanın özlemi ile İstanbul'a göçmüştü. Lisede okuyordu. Daha çok orta gelirin altında hayat standardı olan ailelerin oturduğu kenar bir semtte ikamet ediyorlardı. Mahallesindeki çocuklardan, yaşıtlarından tek farkı, onlara göre daha ağırbaşlı oluşu ve arkadaş çevresinin kullandığı zararlı maddelerden uzak duruşuydu. Kendini çatışmaların ve yaşına göre ağır bir savaşın içinde bulduğunda heyecanı, inançları ve gençliğin getirdiği ataklığı ile morali yüksek bir genç mücadele adamı portresine uyum sağlıyordu.

İşte o günlerin kendine özgü şartlarında şekillenen kimlik ve kişilik, bir akşam vakti gözaltına alınmasına ve sorgulanmak için polis merkezine götürülmesine sebep oldu. Çok genç ve tecrübesizdi. Gözaltına alınana kadar karakol yüzü görmemiş, *taraflı polis* ve *taraflı polis uygulaması* ile tanışmamıştı. Çok toydu. Polisin sorgu

taktiklerini, işkencecilerin davranış biçimlerini ve karşılaşacağı oyunları bilmiyordu. Devletin gücünü arkalarına alan ve kendisine düşman gözüyle bakan polislerin arasında sorguya giderken, her insanın yaptığı gibi, kendini *kurarak* hazırlamaya çalışıyordu. İşkence ve işkenceciler hakkında çevresinden bazı şeyler duymuştu. Ama nelerin olacağını bilmediğinden işkenceden ürküyor ve işkencecilerden korkuyordu. 17 yaşında toy bir delikanlıydı ve işkenceciler için iyi bir malzemeydi.

Çelimsiz ve cılız vücudu, işkenceye ve işkencecilerin *teknik oyunlarına* ne kadar dayanabilirdi? Elektriğe, falakaya, ağır hakaretlere, suçsuzken suçlu çıkacağı sorgu tekniklerine ne kadar karşı koyabilirdi? Kenar mahallenin bu temiz, saf ve toy çocuğu elbette dayanamadı. İşkencecilerin acımasızlığına teslim oldu. Yapılanlar onu tüketmişti. Yılmış ve yıkılmıştı; savunmasız, korunmaya muhtaç bir kuş misâli çırpınırken çarpan yüreğinin sesini bastıramadı ve teslim oldu: *"Tamam"* dedi, *"Tamam, ben yaptım..."*

Sorgu odalarının, işkence evlerinin kan gözlü kahramanları(!) başarıya ulaşmışlar, ellerinin altında çırpınan genç insanı teslim almak *zaferini* kazanmışlardı.

Ezilen, yıpranan, hakaretler ve darbeler arasında kahrolan genci sorgu odasından çıkardıkları gibi yazılı ifade almaya koyuldular. Genç adamın kendisine atfedilen suçu kabul etmesi onları tatmin etmiyordu. Ellerine geçen fırsatı iyi değerlendirip onu diri diri gömmek, zaferlerini taçlandıracakmış gibi o meşhur cümleyi ifadeye raptettirmek için son bir gayret gösterdiler. Sonunda onu da başardılar:

"Canımız sıkılmıştı. Adam öldürmek için dışarıya çıktık..."

Savaşın diğer tarafında yer alan ve kendilerine düşeni fazlasıyla yapmaya çaba gösterenler, genç adamın ifadesine sokulan cümleyi, adeta cımbızla çeker gibi, almakta gecikmediler. Onu manşetlere taşımak için yargının sonucunu bile beklemediler.

Çocukluktan yeni çıkmış sayılırdı. Kendini tanıyamadan ve olup bitenlerin boyutlarını kavrayamadan ülkesinin içinde bulunduğu açmazlara ve ülkesine reva görülenlere isyan etmiş, taraf olmuştu.

Taraf olması ve ülkesinin geleceğine bir *taş* olmaya çalışması çok ağır cezalandırılmıştı. Vatan hainlerine, psikopat canilere, manyaklara yakıştırılmayan, yapıştırılmayan etiket onun boynuna asılmıştı. Boynuna asılan bu yaftadan nasıl kurtulabilir, kurtulmak için kimlere derdini anlatabilirdi? *Gücü* ellerinde bulunduranların, onların çığırtkanlarının, yardakçılarının, zalim kalemlerin zulümlerini kimlere izah edebilirdi; bunun için fırsat bulabilir miydi?..

Üzerinden kan damlayan yafta hep boynunda asılı kaldı. O yaftanın zalim görüntüsü, kalleş yüzü hiç silinmedi. Kendisine değil de o yaftaya bakılmasına sebep olanların garip bir mağduru olmaktan kurtulamadı. Olanları gördükçe ve yaşadıkça her şeyi içine attı...

Hüküm verilmişti bir kere. Aldıkları ifadede hükmü verenler, onu, kolundan tuttukları gibi mahkeme huzuruna çıkardılar. Tozlu dumanlı, kimin suçlu kimin suçsuz olduğu anlaşılmayan günlerde mahkeme huzuruna çıkmıştı. *Emir - komuta zinciri* içinde işleyen mahkemelerin huzuruna çıktığında da kimse yüzüne bakmadı: *"Hâlin nedir?", "Sen kimsin?", "Ne yaptın?", "Niye buradasın?", "Seni kimler, nasıl sorguladılar?"*... diye soran olmadı. Sadece boynuna asılan yaftaya baktılar ve hükümlerini vermekte acele ettiler:

"Sanığın sâbit görülen suçundan dolayı idam cezası ile cezalandırılmasına, ancak olay tarihinde yaşının küçük olması göz önünde bulundurularak cezasının 36 yıl ağır hapse çevrilmesine..."

Kararla birlikte ümitleri tükenmiş, dışarıdaki hayata veda etmek zorunda kalmıştı. Yazılanlar, hakkında sürdürülen kampanyalar, yalan haberler ve manşetler hayatını karartmıştı. Daha hayatın bir tek mutluluğunu, nimetini tadamadan, yıllarca dört duvar arasında kalacağı kararıyla yüz yüze gelmişti. Yaşının küçüklüğüne aldırılmaksızın ismi büyük hâle getirildiğinden, gençliği kör duvarlara mahkûm edilmişti. Genç yaşta hayatın acımasız yüzüyle karşılaşmış, zorluklar ve çaresizlikler içine düşmüştü. Cezaevlerinin zalimliklerle dolu kollarında yaşamak zorunda bırakılmıştı.

İlk zamanlar, üzerinde biriken olumsuzlukların etkisiyle bocaladıysa da sonraları o zalim şartlara ve imkânsızlıklara adapte olmaya başladı. Cezaevinin ruh hâline ait olumsuzluklara kafa tutmaya başlamakta

gecikmedi. Artık cezaevinin insanı öğüten yanına fazla aldırmıyordu. Okuyarak, ibadet ederek, kendini yetiştirmek için mücadele vererek, ruhunu tahkim ederek yaşamaya gayret ediyordu.

12 Eylül darbesinden sonra cezaevlerinde meydana gelen olumsuzluklardan da fazlasıyla nasibini aldı. Sıradan bir erin kendini general sanarak keyfî uygulamalar yaptığı cezaevi şartlarında bulundu. O günlerin sıkıntılarını, çaresizliklerini yaşadı. Yaşadıkları, direncinin gelişmesine; horlanıp ezilmesi ve eziyet görmesi, olgunlaşmasına yardımcı oluyordu. Çile, deyim yerindeyse, onu pişiriyordu.

Yıllarca cezaevlerinin garip, acımasız, ruhsuz ortamında bulundu. Birçok cezaevine gönderildi. Her gittiği yerde yeni şartların ve yeni uygulamaların içinde hayat mücadelesi verdi. Günlerini, ruh ve beden olarak ayakta kalmak için harcadı. Efendiliği, ağırbaşlılığı ve sessiz davranışlarıyla tanındı ve sevildi. Gelişen bedeni, olgunlaşan ruhu ve güçlenen iradesi ile sıkıntıları aşmaya çalıştı. En önemlisi, o zor yılların zalimliklerle dolu cezaevi yaşantısında hiç kaypak olmadı. Yeri geldi haksızlıklara baş kaldırdı, yeri geldi hak alma mücadelelerinin içinde korkmadan, geri adım atmadan ve yılmadan üzerine düşeni fazlasıyla yaptı.

En son Bursa Özel Tip Cezaevi'ne sevk edildi. Bu cezaevindeki birçok arkadaşı da aynı çileyi çekiyordu. Onlarla kaynaşması fazla zaman almadı. Daha önce tanıdığı ya da tanımadığı bütün dava arkadaşlarına kısa zaman içinde kendini sevdirmekte gecikmedi. Çoğunluğu kendinden yaşça büyük olan cezaevi arkadaşlarıyla kalıcı ve sevgi temellerine dayalı dostluklar oluşturdu. Sakin, sabırlı, kendinden emin, yaşından beklenmeyecek kadar olgun tavır ve davranışları ile kısa zamanda arkadaşları arasında aranan insan oldu.

Bu cezaevinde de çoğu zaman okuyor, sabahlara kadar süren ve ülkenin geleceğinin tartışıldığı sohbetlere katılıyor, çekişmeli ve neşeli geçen futbol müsabakalarında top koşturuyor, zamanını en verimli şekliyle kullanmaya gayret ediyordu. İkili ilişkilerinde gayet itidalli davranıyor, kimseyle tartışmaya girmiyor, hiçbir arkadaşının işine karışmıyor, sessiz ve âsûde bir cezaevi hayatı sürmeyi tercih ediyordu.

Yıllar önce, cezaevine ilk girdiği zamanlar, yüzünde bir tek tüy bile yokken, geçen zaman içinde sakalı ve bıyığı çıkmış, olgun bir erkek simasına kavuşmuştu; uzattığı sakalı yüzüne çok yakışmıştı.

Günlük hayat içinde bile dikkatli ve temiz giyinmeyi seviyor, sürekli namaz kıldığı için genelde takkesini başından hiç çıkarmıyordu; sakalı ve takkesi onun en belirgin aksesuarları gibiydi.

Fazla konuşmuyor, daha çok dinlemeyi tercih ediyordu. Yaşı genç olduğu hâlde acı ve çaresizlik içinde geçen yılların izleri yüzüne oturmuştu. Olgunluk belirtileri olan yüz çizgileri, simasına bir başka güzellik katmıştı. Zaman, bütün gaddarlığını, bütün ağırlığını ona yansıtmakta cimri davranmamıştı. Ama o, zamanın oyunlarını boşa çıkarırcasına direnmiş, zamanın olumsuzluklarını lehine çevirmeyi becermişti. Her zaman kendini sorgulamış, kendini tanımak ve dünyayı anlamak noktasında geçilmesi zor mesafeler katetmişti. Sabrı ve sabrın güzelliklerini öğrenmiş, çaresizlikleri, acıları, yalnızlığın insanı vuran yanını sabır göstererek yenmeyi öğrenmişti. Sabrın güçsüz ve mazlum insanların güçlü silahı olduğunu idrak etmiş, onu kullanan usta bir silahşor olma başarısını göstermişti.

O, bütün bunları yaparken, kendini tanıyıp yarınlar için tahkim ederken; onu zalimliklerine kurban edenler hiç kendilerini sorgulamış ve onu düşünmüşler miydi? Onun beklentilerinden haberleri var mıydı? Onun insan olarak duyguları olduğunu, hayattan beklentileri olduğunu, bir yüreği olduğunu... akıllarına getirmişler miydi? Hayallerini, sevgilerini, duygularını, beklentilerini fark etmişler miydi? O zalimler, bir insanı yok etmenin insanlık dışı hazzını mı yaşıyorlardı?

Çiçekleri çok seviyordu. Her gittiği cezaevinde çiçek yetiştiriyor, çiçeklerle uğraşmaktan ayrı bir zevk alıyordu. Bütün sevgisini çiçeklerine veriyor, onlarla arkadaşlık yapıyor, sessiz sessiz konuşuyordu. Onu, güneşli her günün sabahında çiçeklerini bahçeye taşırken görmek mümkündü. Onları özenle bahçeye çıkarıyor, yapraklarını tek tek temizliyor, incitmekten korkar derecede titizlikle suluyor, çocuklarını oyun bahçesine götüren bir babanın dikkat ve şefkati ölçüsünde hareket ediyordu. İçinde biriken sevgi ve coşkuyu çiçeklerle paylaşmaktan

zevk alıyordu. Korunmasız, narin, bakım ve sevgi isteyen çiçekleri, ona, anlatılmaz derecede huzur veriyorlardı.

Gün geldi, devran döndü. Hüküm koyucular, kabaran kin ve nefretlerini, intikam oklarını, biraz da mecbur kaldıkları için mahkûmların üzerinden çektiler. Yıllardır her türlü baskı ve eziyet altında inleyen insanların hürriyete kavuşmalarına müsaade ettiler. O da, yıllar önce boynuna asılan ve zalimlerin ürünü olan yaftanın hükmünü hiçe sayarcasına hürriyetine kavuştu.

Kendisini öğütmek için hazırlanan çarkları kırmış, paramparça etmişti. Yok olmadan, yıkılmadan, yılmadan geçirdiği zorlu yılları geride bırakmayı başarmıştı. İnancın, sabrın ve zalimliklere direnmenin abidesi olarak yeni bir hayatı hak etmenin gururunu yaşayacaktı artık.

1991 yılında çıkan İnfaz Kanunu'nun TBMM'de görüşüldüğü günlerdi. Yakın tarihte çıkması muhtemel görünen kanuna göre mahkûmların büyük çoğunluğu hürriyete kavuşacaktı. Mahkûmlar arasında sevinç yaşanıyor, dışarıya çıkılacak günün hayali kuruluyordu. Geleceğe yönelik planlar yapılıyor, özlemler dile getiriliyor, yapılacak işler birbiri ardına sıralanıyordu. Sohbetlerin konusu hep cezaevi dışına odaklanmıştı. Diğer mahkûmlar arasında bunlar olurken ve hemen hepsi kendi istikbali üzerine kafa yorarken, o, sanki bu kadar yıl cezaevlerinde çile çekmemiş ve gelecek kaygısı hiç olmamış gibi, başka meselelerle uğraşıyordu:

Birkaç arkadaşı ile bir araya geliyor, yıllardır inandığı ve çilesini çektiği davası için dışarıda neler yapabilecekleri üzerine tartışıyordu. Bu toplantıların birinde, yine kendine has efendiliği, sessizliği ve sakin tavrı içinde şunları söylüyordu:

"Öncelikle burada çıkardığımız dergiyi yaşatmak için elimizden ne geliyorsa yapmalıyız. Siyasî çalışmalardan kopmadan, birikimlerimizi, özellikle genç arkadaşlarımıza aktarmalıyız. Gençlerle iç içe olmalı, onların yetişmelerine katkıda bulunmalıyız. Kenara çekilip oturmamalı, aktif olarak mücadelenin içinde olmalıyız. Gerekirse teşkilatlarda görev almalı, davanın üzerimize yükleyeceği sorumluluklardan kaçmadan çalışmalıyız."

Aradan geçen onca sıkıntılı yıl onun mücadele azmini kırmamıştı. Olanlardan yılmamış, yaşadıklarını olgunlaşma yolunda kullanmayı bilen az sayıdaki insan gibi, hep yarınlara hazırlanmıştı. Kendini dışarı için hazır hissediyordu; dışarıya çıkmayı, güzel şeyler yapmak ve inandıklarına katkıda bulunabilmek için bir fırsat olarak görüyordu.

İçinde bulundukları psikolojinin de etkisiyle, dışarıya yönelik uzun planlar yaptılar ve bazı kararlar aldılar. Üzerlerine vazife addettikleri konular üzerinde tartıştılar. Hemfikir oldukları noktaları belirlediler. Oluşan yeni şartlar altında, kaldıkları yerden mücadeleye devam etmek için anlaştılar.

Dışarıdaki hayat, elbet içerideki gibi değildi. Aradan yıllar geçmiş, ortaya yeni sorumluluklar ve görevler çıkmıştı. Hepsi de neredeyse orta yaş grubuna dahildi. Dışarıda yapmaları gereken çok şey olduğunu görmekte gecikmediler. Önlerinde, askerlik dahil, birçok problem vardı. Ekonomik olarak ayaklarını yere bastıracak dayanaklar bulmalı, geçen zaman içinde kazanamadıkları birçok şeyi kazanmanın mücadelesini vermeliydiler. Yeni bir hayat kurmalı, eş, çocuk, sıcak bir yuva sahibi olmalıydılar. Hülasa, yaşadıkları gerçeklerin bir sonucu olarak ellerinden alınan hayatın gerçek yüzü ile bir şekilde karşılaşmalı, onu tanımalı ve gereklerini yerine getirmek için bir yola girmeliydiler.

Boynuna asılan korkunç yafta ile en güzel yıllarını duvarlara, duvarların donuk yüzüne veren genç adam da, arkadaşları gibi, yeni hayatın bir takım sıkıntılarını yaşadı. Bir taraftan geçirdiği yılların olumsuzluklarını unutmaya çalıştı, bir taraftan da yeni hayata ayak uydurmak için uğraştı. Önce kısa dönem askerlik yaptı. Ardından öğretmen bir hanımla evlenerek yuva kurdu.

Yıllardır çekilen sıkıntılar üzerine gelen bu mutlu hadise, sanki Allah'ın ona bir ödülü idi. İlk defa yüzü gülüyor, hayatın güzel yanlarından pay alıyordu. Bu arada arkadaşları ile ilişkiyi kesmemeye çabalıyor, her fırsatta onlarla haberleşiyordu. Planladıklarını ilk fırsatta hayata geçirmek için onlardan kopmamaya gayret ediyordu.

İşin acı tarafı, hayatta her şey planlandığı gibi yürümüyordu. Şanssızlıklar ve kaderin oyunları, boynuna acımasızca takılan yaftalarla yıllarca cezaevinde kalan gencin yakasını bir türlü bırakmıyordu: Eşiyle birlikte çıktığı bir seyahatte bindikleri otobüs kaza yapmış, müthiş kazada otobüs takla atmış, hürriyetine yeni kavuşan genç adam ağır şekilde yaralanmıştı. Kazada çok sayıda insan ölmüş ama o ve eşi kurtulmuştu.

Uzun süre hastahanede tedavi gördü. Hastahaneden çıktıktan sonra, yine uzun süre evinde yatmak zorunda kaldı. Bu süre içinde çalışamaması, büyük bir ekonomik sıkıntı yaşamasına sebep oldu. Ekonomik durumları pek farklı olmayan arkadaşları da ona yardımcı olamıyorlardı. Hürriyeti tadıp, tam hayatın nimetlerinden faydalanacakken yatağa bağlı kalmak ne kadar zordu.

Fakat o, zorlukların üstesinden gelmeye alışmış bir insanın ruh ve inanç gücüyle tekrar ayağa kalktı ve çoluk çocuğunun rızkını kazanmak için çalışmaya başladı. Bu arada bir kızı olmuş, Allah ona evlat sevgisini de tattırmıştı. Çocuğunun doğuştan bir kolunun olmamasını Allah'ın takdiri olarak bildiğinden, hiç dert etmedi ve şükür secdelerine vararak Yaradan'a hamd etti.

Doğduğu şehirde, ailesinden aldığı destekle ticaret yapmaya çalışıyor, rızkını helal yollardan kazanmanın mücadelesini veriyordu. Fakat bütün iyi niyetine ve gayretine rağmen işleri bir türlü iyi gitmiyor, istediği düzeyde iş yapamıyordu.

Sonunda, bazı arkadaşları, onun da Ankara'ya gelmesini teklif ettiler. Arkadaşlarının teklifini kabul ederek buraya yerleşti ve haftalık bir gazetede işe başladı. Eşinin tayinini de Ankara'ya yaptırdı. Cezaevinden çıktığından beri ilk defa rahat ediyor, huzur buluyordu. Sabah işine gidiyor, akşam evine döndüğünde kızını kucağına alıyor, yıllar sonra gelen mutluluk kaynağını okşuyor, öpüyordu. Günün bütün yorgunluğunu bu şekilde atıyordu.

Yılların sıkıntı ve zorluklarından sonra yaşamaya başladığı bu hayat ona hayal gibi geliyor, içinde bulunduğu durumu değerlendirdikçe Allah'a sonsuz hamd ediyordu.

Trafik kazası geçirip yatağa bağlı kaldığı zamanlarda bile namazını bırakmamış, cezaevinde namaz kılıp dışarıda terk eden birçok arkadaşının aksine, amel noktasında hiç taviz vermeden yaşamayı becermişti.

İmtihan sahası olan bu yalan dünyada onun imtihanı henüz bitmemişti. Belki de Allah'ın çok sevdiği bir kulu olduğu için sıkıntıları hiç bitmiyor, bir sıkıntısı biterken yeni biri kendini göstermekte gecikmiyordu. Son zamanlarda başlayan gece terlemeleri, bitmeyen öksürük nöbetleri ve halsizlik şikâyetleri sebebiyle doktora gitmiş, yapılan tetkikler neticesinde acı gerçek ortaya çıkmıştı. Ne yazık ki, yakasına yapışan illet ciddi bir hastalıktı; akciğer kanserine yakalanmıştı. Yılların acısını, ıstırabını, uğradığı haksızlıkları, imkânsızlıkların getirdiği zorlukları, yani çaresizlik içinde birikenleri içine atması, bünyesinde onarılması güç gedikler açmıştı. Akciğer kanseri ve ciğerinde açılan büyük yara... Bu nasıl bir imtihandı Yarabbi?..

Arkadaşları, geç de olsa, hastalandığını duydular. İki arkadaşı, güneşli bir sonbahar günü, onu ziyaret etmek ve biraz moral verebilmek için evine gittiler. Uzun bir aramadan sonra kenar bir semtte, mütevâzı bir apartmanın en üst katındaki evini buldular. Kapıyı eşi açtı; gelenleri tanımıyordu. Misafirler kendilerini tanıtırlarken eşinin arkasında o belirdi. Gelenlerin kim olduklarını merak etmiş, kapıya gelmişti. Arkadaşlarını görünce yüzünde sevinç dalgaları oluştu. O sade ve sakin hâlini bir kenara bırakarak heyecanlı bir ses tonuyla misafirlerini buyur etti. Onun sevinçli ve gülen yüzünden destek alan arkadaşları içeri girdiler. Solgundu. Hastalığı sebebiyle bir hayli zayıflamıştı. Cezaevi arkadaşları birbirlerine sarıldılar, kısa zamana ait de olsa gönüllerini burkan hasretle kucaklaştılar. Zor günlerde birçok şeyi bölüşmüş, aynı duyguları yıllarca paylaşmış olmanın samimiyetiyle birbirlerini kucakladılar.

Ağırlandıkları oda, sade döşenmiş bir Anadolu evinin atmosferine sahipti. Belki tek farkı, odanın her tarafına konmuş çeşit çeşit saksı çiçekleriydi. Belli ki cezaevindeki alışkanlığını evine taşımış, hürriyetin cazibesine kapılarak çok sevdiği çiçeklerini terk etmemişti. Odada

bulunan iki kanepeden biri yatak olarak açılmış ve hastaya tahsis edilmişti. Başucunda bulunan sehpanın üzeri ilaçlarla doluydu.

Karşılıklı hâl hatır sordular. İyi görünmemesine rağmen *"Çok şükür, iyiyim; birkaç gün evveline göre daha iyiyim."* diyordu.

Sohbet esnasında laf döndü dolaştı yine cezaevi günlerine geldi. O günleri yeniden andılar. Başlarından geçen bazı komik olayları hatırlayıp güldüler. Eski günlerden bahis açılınca zaman zaman heyecanlandı, gözleri daldı. Bir ara eşi kahve ikram etmek için odaya girdi, ikramını yaptıktan sonra sessizce çıktı.

Arkadaşları, *"Sen neler atlattın, neler görüp geçirdin; inşallah bunu da atlatırsın. Sakın moralini bozma!"* gibisinden yüreklendirici, moral verici bazı sözlerle destek olmaya çalıştılar. Sohbet devam ederken, uykudan yeni kalktığı anlaşılan iki üç yaşlarındaki kızı odaya girdi. Minik, sevimli kız, gözlerini ovuşturarak babasına doğru yürüdü. O, kızını görünce hemen yerinden kalktı, kollarını açtı, *"Gel benim güzel kızım, babasının gülü..."* diyerek kızını kucakladı.

Uykudan yeni kalkan kızına sarılıp sarılıp öpen baba, *"Amcaları bakın, bu benim biricik kızım!"* diyerek kızını arkadaşlarına tanıttı. Minik kızı, gönlü kırık gönüldaşlarının, çileli yılların dev adamının kolları arasında gören misafirler duygu seline kapılmışlardı. Onları o hâlde gören arkadaşlarının ikisinin de gözleri dolmuştu. Bunu belli etmemek için onunla göz göze gelmemeye çalışıyorlardı. Küçük kızı babasının kucağından aldılar, sevdiler, öptüler, kokladılar.

Hasta arkadaşları ile kızını o hâlde gören misafirler, ortaya çıkan tablodan çok etkilenmişlerdi; evin duvarları üzerlerine gelir gibi olmuştu. İçleri burkuluyor, yürekleri yanıyordu. Daha fazla kalamayacaklarını anladılar ve izin istediler. Vedalaşmak üzere kalktıklarında misafirlerden biri, eve gelmeden önce denkleştirdikleri bir miktar parayı, biraz da çekinerek hastanın yastığının altına koydu. Hasta adam bunu gördü ama bir itirazda bulunmadı. Belli ki, çalışamadığı ekonomik sıkıntı çekiyordu. Sadece mahzun bir ifadeyle arkadaşlarına teşekkür etti.

Arkadaşlarını kapıya kadar geçirdi. Sarıldılar, öpüştüler ve vedalaştılar. Yılların yükünü omuzlarında taşıyan ama o dermansız hastalığın pençesinde bitkin düşen hasta adam, ayrılırlarken arkadaşlarına şunları söylemekten geri kalmıyordu:

"Allah büyük; takdir neyse onu göreceğiz. Sabır ve tevekkülden başka elimizden ne gelir ki? O'nun verdiğine şükürler olsun."

Çok değil, birkaç ay sonra (Aralık 1995), bazı gazeteler, küçük kızın babasının Rahmet-i Rahman'a kavuştuğunu yazdılar. Çok genç yaşlarda acının, sıkıntının, çilenin, zulmün, vefasızlığın... her zerresi ile tanışmış, hayatın kendisine hiç iyimser davranmadığı, nur yüzlü, gani gönüllü temiz insan bu dünyayı terk etmişti. Ölüm ona hep yakın olmuş, yeni bir hayatın rahat kollarında huzur bulup gün görmeye uğraştığı bir zamanda da onu kollarına almıştı.

Bir hayat, derinliği olan ama rengi olmayan bir hayat son bulmuştu. Yeni bir hayat kurmak ve daha rahat yaşamak için taşradan gelen bir ailenin genç evladı, bir gazete manşetine kurban verilmişti. O zalim manşetle cendere altına alınan, çaresiz ve savunmasız bırakılan genç insan, olaylara yanlı bakanların, işkencecilerin katline uğramıştı. Onlar tarafından biçilen elbiseyi giyen adam, sabır ve tevekkülüne rağmen, yıllarca isyanını içine atmıştı. Uğradığı haksızlık karşısında, çaresizlik içinde susmuştu. Bütün bunlar birikmiş, o narin vücudunda kanser olarak patlamıştı.

Bir manşetin, gaddar ve acımasız bir manşetin insan ruhunda açacağı yarayı hesap edemeyenler veya bilerek ve isteyerek o yaranın açılmasına sebep olanlar, bu genç adamın ölümünden sonra mutlu oldular mı acaba? Acaba onun biricik kızının gözyaşlarına gülüyorlar mı? Yürekleri biraz olsun burkulmuş mudur?.. Veya...

O, gözünü cezaevlerinin izbe, soluksuz, ruhsuz, renksiz, kalleş duvarları arasında açtı. Cılız ve çaresiz sesini kimselere duyuramadan, üzerine gelen her belayı, inançlarına dayanarak, inançlarına sığınarak aşmanın savaşını verdi. Onun boynuna yafta asanlar, onun ruh hâlini, içinde kopan fırtınaları, yaşadıklarını, anladıklarını bilemediler; onu anlayamadılar. O, boynuna yafta asanlar için sadece bir kanlı katildi. Yüreğini, yüreğinin inceliğini, sevgisini, duygularını, özlemlerini,

beklentilerini, sevdasını, gözyaşlarını, korkularını... bilemediler, bilmek istemediler.

O küçük, tatlı, şirin kız şimdi nerelerde acaba? Babasına ağır yükleri acımasızca yükleyenler, *"Senin baban canı sıkıldığı zaman adam öldürürdü!.."* mü diyecekler?..

Ey insafsız kere insafsız mahlûklar: O minik, yetim kızcağıza da babasına davrandığınız gibi mi davranacaksınız?..

O, Rahmet-i Rahman'a kavuşalı yıllar oldu. Bir kaya gibi mütevekkil ve inanç içinde Rabb'ine yürüdü. Ama yıllar önce alnına katil damgası vurarak onu diri diri gömmeye çalışanların kini ve nefreti bitmiş görünmüyor. Daha geçen günlerin birinde, bir partinin seçimlerde fazla oy almasını yorumlarken, televizyonlarından onun resmini yayınlıyorlar ve o meş'um manşetlerini, onun resminin yanına koyarak bitmeyen kinlerini yeniden kusuyorlardı.

Bu nasıl bir kin, nasıl bir nefrettir? Ölümüne sebep oldukları insanı malzeme olarak kullanmaktan, belki de, hayvanî bir zevk alıyorlardı. Bunca acıdan, kandan, ıstıraptan, çileden daha ne kadar beslenecekler?.. O yılların acılarını yalnız onlar mı yaşamıştı? Yalnız onlar mı insandı?..

"Canımız sıkılmıştı. Adam öldürmek için dışarıya çıktık..."

O çok gençti; daha on yedi yaşında. Pişemeden yandı, yaktılar...

"Adam mağaranın içinde, kuru toprağa uzanmış yatıyordu. Zamanı unutmuş, karanlığın ve kayaların bütün dünyayı kapladığı zannına kendini kaptırmıştı. Hayatı, hayatın varlığını, canlı olan her şeyi hafızasından silip atmıştı. Yalnızlık ve sessizlik onun iki arkadaşı gibiydi. Düşünceleri donmuş, vücudu hareket kabiliyetini çoktan yitirmişti. Kuru toprağın üzerine öylece uzanmış, kayaları ve kuru toprağı dinliyordu.

Sonra içinden bir ses duydu; "çıt" diye bir ses... Ses onun değişmesine sebep oldu. Adam sessizliğin içinde bir ses duydu ve değişti. İçinden gelen o ses, yıllardır arkadaşlık yaptığı yalnızlık ve sessizlikle arkadaşlığının bitmesine sebep oldu. Kalktı ve doğruldu..."

En güzel hürriyet rüyası cezaevlerinde görülüyordu. Bir mahkûm, eğer uzun süreli cezaya çarptırılmışsa, hürriyet hülyalarına dalar ve mutlaka firar hayalleri kurar. Hürriyet rüyaları ve firar düşünceleri kafasından uzaklaşmış ve kendini bir anlamda dışarıya kapatmışsa, o mahkûm için hızlı bir yıkım kaçınılmaz olur. Eski mahkûmlar, *"Bir mahkûm kaçmak fikrini kafasından atmış ve firar etme güdüsünü yitirmişse, onun için cezaevi zindan olur."* derler. Firar, mahkûmun bir mânâda ekmeği ve suyudur. Gerçekleşmesi o kadar önemli değildir. Asıl olan firarı akıldan çıkarmamak ve firar düşüncesinden uzak durmamaktır. Şartlar veya imkânlar önemli değildir. Önemli olan, hayalde bile olsa firar için hazırlık yapmak, o fikri her dem canlı tutmaktır. Firarı unutmak, bir şekilde hürriyeti unutmak gibidir. Hâli ve yaşananları kabul etmek, uzun süre yatacak olan mahkûm için ölüm demektir.

Firar için her zaman içerinin yardımı da gerekmez. Firarda asıl olan istek ve fırsattır. Fırsatı bazen kendisi yakalar, bazen de gelişen şartlardan yararlanır. Ama bizim ülkemizin cezaevlerinden kaçmak, sanıldığının aksine, oldukça zordur. Çünkü mahkûm dayanışması, çoğu zaman cezaevi idaresi tarafından ve ispiyoncular vasıtasıyla akamete uğratılır. Ancak siyasî mahkûmun arasına nifak ve bozguncu sokmak zor, bazen imkânsız olduğu için siyasî mahkûmların firar imkânları her zaman daha fazladır.

Onlar da siyasî mahkûmdular. Cezaevine girdikleri günden beri firar etme isteklerini hiç söndürmemiş, sürekli canlı tutmuşlardı. Hele yargılandıkları askerî mahkemeden idam cezası aldıktan sonra bu

istekleri daha bir azmıştı. Artık her fırsatta firar etmek için bir yol arar olmuşlardı.

Yargılandıkları dönemde yattıkları askerî cezaevlerinde çok geniş güvenlik tedbirleri vardı. Orada bile firar hayalleri kurdularsa da buna imkân bulmaları mümkün olmadı. Ama cezaları onandıktan sonra sevk edildikleri sivil cezaevlerinin şartları daha uygun olduğu için hayallerini gerçeğe dönüştürmenin yollarını arıyorlardı.

Aynı davaya inanmış, aynı yola baş koymuş çok sayıda arkadaş aynı cezaevini paylaştığı için kaçmanın daha kolay olacağının bilincindeydiler. Her şey, yapılacak iyi bir plandan ve doğacak fırsatın çok iyi değerlendirilmesinden geçiyordu. Son olarak sevk edildikleri cezaevi ise, ülkenin askerî darbeden sonra rahatlamasına ve şartların yumuşamasına paralel olarak müsait bir ortam sunuyordu. Kalabalık olmaları, haklarını aramak ve isteklerini elde etmek bakımından yaptırımcı oluyordu. Olay çıkmasını ve gerginlik yaşanmasını istemeyen cezaevi yönetimi de onların isteklerini yerine getirmek konusunda zorluk çıkarmaktan kaçınıyordu. Bu durum onlara iyi bir fırsat verebilirdi ve kaçmaları kolaylaşırdı.

Bir müddet, kendi bünyelerinde oluşturdukları teşkilat yapılanmasındaki sorumlulara bile haber vermeden cezaevinin konumunu, idarî yapısını ve firar için uygun yolları araştırdılar. Cezaevi, fizikî olarak iyi muhafaza ediliyordu; sağlam bir çıkış yolu bulmadan teşebbüse geçmek olumsuz sonuç verebilirdi.

Klasik yollardan biri olan tünel kazmak, uygulanabilir yollardandı ama çok zaman alacağı için ilk elde bunu düşünmek olmazdı. Mahkemeleri bittiğinden, cezaevinden dışarı götürülmeleri pek mümkün değildi. Yalnızca tedavi için hastahaneye gitmeleri söz konusuydu; oradan bir yolla kaçabilirlerdi.

Daha önce hastahaneye gitmiş ve mahkûm koğuşunda tedavi görmüş bir arkadaşlarıyla oranın şartlarını konuştular. Anlatılanlar pek iç açıcı değildi. Jandarma tarafından korunan mahkûm koğuşunun fizikî şartları kaçmak için elverişli değildi. Yine de içlerinden biri, orayı görmek ve bir keşifte bulunmak için ağrıyan ayağını bahane

ederek sevkini sağladı. Jandarma nezaretinde gittiği hastahanede keşif yaptı.

Devlet Hastahanesi'nin bodrum katında bulunan koğuşun tek girişi vardı. Dar penceresi, dışarıdan takılan demir parmaklıklarla iyi tahkim edilmişti. Ancak dışarıdan yardım alınırsa oradan kaçılabilirdi. Jandarmayı aşmak böyle mümkün olurdu ama bunun da riskleri vardı. Yardıma gelecek olanların jandarma ile çatışmaya girmeleri riskini göze almak ise imkânsızdı. Geriye kalan tek yol ise açık görüşte firar etmekti.

Açık görüş hakkı, millî ve dinî bayramlarda veriliyordu. Mahkûmlar, biraz da cezaevinin fizikî yapısı müsait olmadığı için, istedikleri şartlarda açık görüş yapmak imkânına sahiptiler. Cezaevi idaresi, çok sayıda ziyaretçiyi belli bir ortamda ağırlamanın mümkün olmadığını anlamıştı. Bu sebeple, hatta biraz da mahkûmların zorlamasıyla, ziyaretçileri mahkûmların koğuşlarına ve bahçelere alarak açık görüş yaptırıyordu. Bu durum onlar için iyi bir avantajdı. Fakat güvenlik çemberini aşmak için çok iyi planlanmış bir çalışmaya ihtiyaçları vardı.

İdam mahkûmu olan iki genç, açık görüşte kaçmaya karar verdi ve bunun hazırlığına başladı. Önlerindeki ilk açık görüş Kurban Bayramı'ndaydı. Gene aynı şartlarda yapılacak bu görüşte firar etmeleri kuvvetle muhtemeldi. Eğer bir hata yapmazlarsa, dört gün üst üste sürecek olan açık görüşte firarı gerçekleştirebilirlerdi.

Kararlarını, cezaevinde kurdukları teşkilatın sorumlusuna açıkladılar ve kaba taslak oluşturdukları planlarını anlattılar. Ağır cezalarından dolayı kaçmalarının bir hak olduğunu kabul eden teşkilat başkanı bu kararı onayladı. Hatta *"Bu konuda bana bile bir şey anlatmanıza gerek yok. Siz nasıl uygun görüyorsanız öyle yapın. Benim yapmam gereken işler hususunda bilgi verin yeter."* diyerek onları daha da cesaretlendirdi.

Bu, iyiye işaretti. Çünkü daha önce başkanlık yapan arkadaşları, huzurlarının bozulacağı ve rahatlarının kaçacağı gerekçesiyle bu tür işlere sıcak bakmıyordu. Yeni başkan ise, neye mal olursa olsun, kaç-

manın onların hakkı olduğunu söylüyordu. Üstelik gerekli yardımı sonuna kadar yapacağını belirtmesi de işlerini kolaylaştıracaktı.

Ziyarete gelenler, ana giriş kapısında gerekli işlemlere tâbi tutulduktan sonra ana binaya alınıyorlar, burada bileklerine lastik damga vuruluyor, kimlik kartları alınarak yakalarına ziyaretçi kimliği takılıyor ve içeri girmelerine bundan sonra müsaade ediliyordu.

Ayrılırken ise, bina çıkışında bulunan bir masaya giderek ziyaretçi kimliklerini bırakıyor, kendi kimliklerini alıyor ve kollarındaki damgayı göstererek ana binadan çıkıyorlardı. Son olarak da askerlere kimlik göstererek cezaevini terk ediyorlardı.

Firariler, bu işlemleri en ince noktasına kadar etüt ettiler. Öncelikle çıkışta kullanmaları gereken materyali hazırlamaya başladılar. Lastik damga işi kolaydı. Çünkü el becerisi çok iyi olan bir arkadaşları, hem patatesten, hem de lastik silgiden aslından ayırt edilemeyecek şekilde damga yapabiliyordu. Önemli olan nüfus cüzdanı getirtmekti. Bunun için kapalı görüşe gelenlerden yardım almaya karar verdiler.

Konuyu, firar edeceklerden birinin kardeşine kapalı ziyarette açtılar. Fotoğrafı çıkarılmış da olsa, yaşlarına uygun birer kimlik temin etmesini istediler. Durumu kavrayan kardeş, her zaman postayla gönderdiği yiyecek kolilerinden birinin içine sakladığı kimlikleri almalarını sağladı. Tabiî bir de ziyaretçi kartı lazımdı. Ama o kartı daha önceki bir açık görüşte bir şekilde elde etmişlerdi. İkinci etap da böylece tamamlanmıştı.

Böylece en zor aşamaya geldiler. Bu aşama, firarın en can alıcı noktasını teşkil ediyordu. Şöyle ki; mahkûmlar cezaevine geleli aylar olmuştu ve cezaevi personeli tarafından iyice tanınmışlardı. Ağır mahkûm oldukları için idarenin gözünün üzerlerinde olduğunu da biliyorlardı. Damga işini halletmeleri veya kimlik sahibi olmaları konuyu çözmüyordu. Şimdi, ellerini kollarını sallayarak çıkabilmek için tanınmayacak hâle gelmenin yolunu bulmaları lazımdı. Bunun için iyi bir değişiklik ve makyaj gerekliydi. İkisinin de fizikî belirginlikleri vardı. Bu da işi zorlaştırıyordu.

Birisi uzun boylu ve sarışın; diğeri ise uzuna yakın ve esmerdi. İkisi de çok belirgin tiplere sahipti. Onların memurlar tarafından tanınmadan dış kapıya ulaşmaları, hemen hemen imkânsız gibiydi. Bu zorluğu nasıl aşacaklarını çok düşündüler. Tek çıkar yolun peruk, takma sakal, takma bıyık ve ten rengini değiştiren boyalar olduğuna karar verdiler.

Kozmetikleri bulmak kolaydı da takma sakal ve peruğu nasıl bulacaklardı? Kozmetikleri, kısa zamanda ve yine dışarının yardımıyla temin ederek getirttiler. Fakat bütün aratmalarına rağmen istedikleri evsafta peruk, takma sakal ve bıyık bulamıyorlardı.

Birinin aklına, 12 Eylül fırtınası estiğinde yurtdışına kaçmak zorunda kalan arkadaşlarından yardım istemek geldi. Hemen bir arkadaşları vasıtasıyla onlardan biri ile kontak kurdular ve adı geçen malzemeleri yurtdışından getirtmesini istediler. Çok geçmeden dışarıdan olumlu cevap aldılar. Yurtdışında bulunan arkadaşları, en kısa zamanda bunları temin edip gönderecekti. Büyük ölçüde rahatlamışlardı.

Kaçmak için lazım olan bütün malzemeler tamamdı. Artık açık görüş günü bir arkadaşları tarafından içeri sokulacak peruk ve diğer malzemeyi bekleyeceklerdi. Bayramın ikinci gününden itibaren de kaçmak için en uygun anı kollayacaklardı.

Plana göre; esmer olanı takma bıyık ve sakal kullanacaktı. Çünkü sakalları tam çıkmadığı için ne sakal, ne de bıyık bırakma şansı vardı. Bu malzemeler, onu fazlasıyla değiştirecekti. Sarışın olanı ise saçlarını siyaha boyayacak, bıyığını ve sakalını kesecek, kozmetiklerle yüz rengini koyulaştıracaktı. Yapılan damgayı kollarına vurduktan ve temin ettikleri ziyaretçi kartlarını yakalarına taktıktan sonra, kalabalık ziyaretçi grubu içinde ana binanın girişine gidecekler, orada, önceden ceplerine koyacakları kimliklerini masadan alıyormuş gibi çıkaracaklar, yakalarındaki ziyaretçi kartlarını masaya bırakacaklar, bina girişindeki görevlilere kollarındaki damgayı göstererek binadan ayrılacaklardı. Bahçe çıkışındaki jandarmalara da kimlik kartlarını göstererek dışarı çıkacaklar ve böylece firarı gerçekleştirmiş olacaklardı. En yakın ve en önemli yardımcıları ise ziyarete gelen arkadaşları

olacaktı. Bazılarını içeride uyaracaklar ve yardımlarını isteyeceklerdi. Onlar için hiçbir risk taşımayan bu taleplerine elbette ki olumsuz bir cevap alacaklarını düşünmüyorlardı.

Görüş günü gelip çatmıştı. Heyecan içinde dışarıdan gelecek malzemeleri beklemeye başladılar. İlk gün, bütün beklemelerine rağmen, malzemeleri içeri sokacak olan arkadaşları gelmedi. Bu durum onlarda bir hayal kırıklığına yol açtıysa da yakalanma gibi bir durum olmadığını ve bekledikleri arkadaşlarının cezaevine gelmediğini öğrenerek rahatladılar.

İkinci gün, ilk ziyaretçi grubu içinde arkadaşları geldi ve apış arasında içeriye soktuğu malzemeleri teslim etti. Gelen malzemelerin içinde takma sakal yoktu. Sadece bir bıyık ve peruk vardı. Peruğu görür görmez moralleri bozuldu. Çünkü istedikleri renkte değildi. Morallerini daha fazla bozan şey ise, peruğu taktıktan sonra ortaya çıkan görüntü oldu.

Kaldıkları odanın banyo kısmındaki aynanın karşısında peruğu takan genç mahkûm, aynaya bakınca katıla katıla gülmeye başladı. Bu görüntü arkadaşının da aynı şekilde kahkahalara boğulmasına sebep oldu. İkisinin de sinirleri boşalmıştı. Nasıl gülmesinlerdi? Peruk diye ta Avrupa'dan getirttikleri şeyi başına takan mahkûm, kamufle olmak bir tarafa, palyaçoya benzemişti. Kızıl renkteki uzunca peruk, mahkûmun başında bir tuhaf durmuş ve onu *"Ben kaçıyorum, beni yakalayın!"* diye bağırır hâle getirmişti. Takma bıyık da ondan geri kalır değildi. Perukla aynı renkte olan takma bıyık inceydi ve mahkumun yüz yapısına hiç uymuyordu.

Sarışın mahkûm, saçlarını siyaha yakın bir renge boyamış ve kullandığı makyaj malzemeleri ile yüzünü değiştirmeye çalışmıştı. Fakat o da yeteri kadar değişim sağlayamamıştı.

İkisinin de bu durum karşısında yapacak bir şeyi kalmamıştı. Boşuna bir girişimde bulunup idarenin dikkatini çekmenin gereği yoktu. Bu sebeple, gelecekte yapabilecekleri yeni planları bozmamak için bu teşebbüslerinden vazgeçtiler.

Hürriyet rüyalarının gerçek olması bir başka zamana kalmış, büyük bir heyecan ve istekle hazırladıkları planları suya düşmüştü. *"Ne yapalım, nasip değilmiş. Başka yollar aramalı, hiç olmazsa tünel kazarak firar etmeliyiz."* diye birbirlerini teselli ettiler ve ziyaretçilerinin yanına döndüler.

Kaçma planlarını uygulama imkânı bulamadıkları için ümitleri kaybolan mahkûmlar odalarına dönmüş, gelen ziyaretçilerle sohbete dalmışlardı. İçlerinden birinin aklına, cezaevine yeni sevk edilmiş ve idam mahkûmu olan bir arkadaşları geldi. Pek samimiyetleri olmayan bu arkadaşları, başka bir davadan idam cezasına çarptırılmıştı. Bu cezaevine geldikten sonra, bir sohbetleri esnasında *"Siz de idam mahkûmusunuz. Kaçmak için hiç plan yapmadınız mı? Bakın aklınızda olsun; ben her türlü riske ve her türlü firar eylemine varım. Eğer bir şeyler düşünürseniz benim de haberim olsun!"* diye sıkı sıkı tembihte bulunmuştu. Cezaevine geleli daha birkaç hafta olan ve pek tanımadıkları bu gence güvenmek konusunda tereddütleri olduğu için pek renk vermemişlerdi. Yalnızca bir çalışmaları olmadığını, eğer olursa onu haberdar edeceklerini söyleyerek konuyu geçiştirmişlerdi.

Aklına bu arkadaşı gelen mahkûm, diğerini bir kenara çekerek onu hatırlattı: *"Madem biz başarılı olamadık, bari ona yardımcı olalım. Yeni geldiği için gardiyanlar onu pek fazla tanımıyorlar. Zaten o da ortalıkta gezip milletle yüz göz olmadı. Sakallarını keser, saçlarını boyarsa çok rahat çıkar. Hiç olmazsa bu kadar emek boşa gitmez."* dedi. Bu fikir diğerinin de kafasına yattı. *"Doğru!.. Zaten çok istekli olmakla bunu hak ediyor. Hemen haber ver gelsin, konuşalım. Kimliklerden birine onun resmini yapıştırırız."* dedi.

Kaçmaya istekli ve hazır olan idam mahkûmu genç, bu teklifi hiç tereddüt etmeden kabul etmişti. Teklifi yapan arkadaşıyla birlikte, onların kaldığı odaya girdiler ve hazırlıklara başladılar.

Önce, dışarıda berberlik yapmış ve cezaevinde de bu işi devam ettiren başka bir arkadaşlarını çağırdılar. Yardımcı olmasını istedikleri konuyu anlattılar. Berber, kaçacak mahkûmun kestane rengi saçlarını en seri şekilde siyaha boyadı ve sakallarını kesti. Onlar bu hazırlıkları yaparken, diğer bir arkadaşları da lastik silgiden o gün

gelen ziyaretçilerin bileklerine vurulan damganın sahtesini yaptı. İdarenin tedbirlerinden biri de her ziyaret günü için ayrı bir damga kullanmaktı. Bu arada kimliklerden birinin resmi sökülmüş, yerine, kaçmaya hazırlanan mahkûmun resmi yapıştırılmıştı.

İkindi vaktine yakın bütün hazırlıkları tamamlamışlar ve firar edecek arkadaşlarını bir an evvel hürriyete kavuşturmak için beklemeye başlamışlardı. Zaten geriye kalan tek şey, bu arkadaşlarını kalabalık bir ziyaretçi grubunun içine katmak ve dışarıya yollamaktı.

İşi planlayanlardan biri, Ankara'dan ziyarete gelen arkadaşlarının yanına gitti, önceden tanıdığı birkaç kişiyi bir kenara çekti ve onlara durumu anlatarak yardım talep etti. İstediği şey, gruptaki herkes durumdan haberdar edilmeden, kendilerinin organizesi içinde bu arkadaşı aralarına alarak dışarıya çıkmalarıydı. Mahkûmu dikkatle dinleyen ziyaretçiler teklifi tereddütsüz kabul ettiler. En uygun zamanda kendilerine haber verilmesi hâlinde hemen ziyareti keserek dışarıya çıkacaklarını söylediler. Bu iş de hallolunca, kaçacak olan mahkûmu odada bekletip firar saatini ayarlamaya ve en uygun anı beklemeye koyuldular.

İkindiye doğru bekledikleri vaktin geldiğine kanaat getiren mahkûmlar, kaçacak olan arkadaşlarını odadan alarak ayarladıkları grubun içine kattılar. Kolayca tanınmayacak hâle getirdikleri arkadaşlarını ana kapıya doğru uğurladılar.

Firar için istekli olan mahkûm, gayet soğukkanlı ve istekli bir şekilde kapıya doğru yürüdü. Diğer mahkûmlar, sadece birinci kapıyı gördükleri için, ancak, firarî arkadaşlarının o kapıyı rahatça geçişini seyrettiler. Arkadaşları o kapıyı geçince rahat bir nefes aldılar ve heyecanla firarın tam gerçekleşmesini beklemeye başladılar. İdare tarafında bir hareketlenme olursa, kaçağın yakalandığına hükmedeceklerdi. Aradan yarım saat geçtiği hâlde bir hareketlenme olmadı. Firarın gerçekleştiğini ve arkadaşlarının bütün kapıları geçerek hürriyete kavuştuğunu anladılar.

Kime niyet, kime kısmet kabilinden yaşanan bu olay, firar için istekli ve hazırlıklı olmanın bir mükâfatı olsa gerekti.

Artık yapılacak tek şey vardı: Ziyaretçilerin hepsi cezaevinden çıktıktan sonra yapılacak sayımı beklemek ve sayım esnasında kopacak fırtınaya hazırlıklı olmak. Bir mahkûmun firar ettiğini anlayan idare, sıkıntı çıkaracak ve belki de firarın nasıl gerçekleştiğini anlamak için baskı yollarını seçecekti.

Kendi firarları için hazırlık yapan mahkûmlar, cezaevinde hürriyet rüyası görmekten hiç vazgeçmeyen bir arkadaşlarına hürriyetin doyumsuz yüzünü gösterdikleri için mutlu ve huzurluydular.

Artık yeni hürriyet rüyaları görmek için duvarlarla baş başa kalmışlardı. Çok geçmeden yeni firar yolları araştırmaya başladılar. Çünkü idarenin aldığı yeni tedbirlerden dolayı, açık görüşte firar etme şansları kalmamıştı. Hürriyetin tatlı, ılık ve insanda anlatılması güç hazlar uyandıran rüzgârını hissetme mücadelesi veren mahkûmların bu tutkuları sona ermeyecekti. Uzun ve meşakkatli bir metodu seçecekler, tünel kazmaya karar vereceklerdi.

"Cezaevinde görülen her hürriyet rüyası, yeni bir macera demektir!.."

"Susamıştır ve pınarla arasında yalnızca bir çalılık vardır. Ama o iki parçaya bölünmüştür. Bir parçası, bütünü, bütünün orada dikildiğini ve yanıbaşında pınarın bulunduğunu görüyor; ikinci parçası ise hiç bir şeyin farkında değil. Olsa olsa birincisinin her şeyi gördüğünü sezer gibidir. Ama hiçbir şeyin farkına varamadığı için pınardan içemiyor."

"Kâbuslarla dolu gecelerimde, korku ve baskı içinde oluşuma hâlâ şaşırıyor musunuz? Ben lânetlenmiştim. Bundan da kötüsü, bunu açıklamaktan çekiniyordum. Hangi sebeple bilmem ama bu rüyalarda belirli bir suçluluk duygusuna kapılıyor, üstelik hatamın niteliğini bir türlü belirleyemiyordum. Kocaman bir adam olup bu korkunç düşlerin kökenini öğrenene dek, yıllar yılı sessiz sedasız acı çektim durdum."

Cezaevlerinde mahkûmların gördükleri rüyalar, yalnızca hürriyet üzerine kurulu değildi. Sıkıntıların, terk edilmişliğin, unutulmuşluğun, acının, demirin, betonun, hasretin, sevgisizliğin, mutsuzluğun... kol gezdiği cezaevlerinde rüya görmek, hür hayata göre daha farklı, daha derinlikliydi. Rüyaların baş köşesini hürriyet alsa da anlamı, rengi ve ifadesi güçlü rüyalar cezaevlerinin bir gerçeği idi.

Orta Anadolulu, lise terk, Ankara'da oturdukları gecekondu mahallesinde meydana gelen siyasî olaylar neticesinde tutuklanmış ve ceza almış bir gençti. İmkânsızlıklar içinde büyümüştü. Hayatı boyunca hiç fazla parası olmamış, gönlünün çektiği şeyleri alamamıştı. Meselâ, çocukluğunda çok istemesine ve bunun için babasına çok yalvarmasına rağmen, bir bisiklet aldıramamıştı. Hiç kız arkadaşı olmamış, hiç gönlünce gezip tozamamıştı. En büyük hayali bir otomobildi. Köy kökenli olmanın ve bir gecekondu semtinde büyümenin ezikliği ile yoksulluğun acısını iliklerine kadar hissederek büyümüştü. Tahsil hayatı hiç parlak olmamış, okulu hiç sevmemişti. Lise ikinci sınıfa kadar zor bela okumuş, ikinci sınıfın ikinci senesinde devamsızlık sebebiyle okuldan atılmıştı.

Okul hayatı sona erince değişik işlerde çalışmış ama girdiği hiçbir işte istikrarlı olamamıştı. Her seferinde değişik bir sebeple işten ayrılmıştı. Cezaevine girmeden evvel son yaptığı iş, bir sinemada bilet kontrolörlüğü idi. Bu işinden de sinemanın müdürü ile tartıştığı için ayrılmıştı Çünkü sinema müdürü, bir sohbet esnasında onun liderine küfretmişti. Müdüre okkalı bir kafa atmış ve işi bırakmıştı.

Çok gençti ve ne aradığını bilmiyordu. İçinde bulunduğu ortam ve maddî sıkıntılar, mutlu olmasını engelleyen sebeplerin başında

geliyordu. Huzursuzdu, tedirgindi. Hayatın özünde bulunan arayış onu da sarmış, tatminsizliğin getirdiği sıkıntıları yaşar olmuştu. Aile içindeki bazı problemlerin de etkisiyle tam bir kaosun içine yuvarlanacakken siyasetle tanışmıştı; uyuşturucu, alkol, belki de hırsızlık gibi pisliklere bulaşmamanın yolunu bulmuştu.

Okuldan ayrıldığı yıl, mahallelerinde açılan ve bazı arkadaşlarının gittiği kitaplığa devam etmeye başlamıştı. Kitaplığı ülkücüler açmıştı. Bir zaman sonra da kitaplıkta çalışan ve kendinden yaşça büyük olan arkadaşlarının etkisinde kalarak ülkücü olmuştu. Artık kendini bir hareketin parçası olarak görüyor ve hayatla arasındaki bağı kopma noktasına getiren gerginlikleri bir kenara bırakarak kendini hayata bağlayacak değerlerin farkına varıyordu. Ülkesinin kendisine hazırladığı politik ortamda bir hedef kazanmanın, kendi varlığının farkına varmanın ve ciddi şeylerle uğraşmanın gururla karışık hazzını yaşıyordu.

Ülkücü olduktan sonra değişik konularda bilgi edinmek ve siyasî olarak bir şeyler öğrenmek bakımından mesafe almaya başlamıştı. Fakat o günlerde komşu gecekondu mahallesinden kitaplıklarına gelen saldırılar, bir anda rotasının değişmesine sebep olmuştu. Şiddetin ortaya çıkması, yeni kimlik ve kişilik kazanmaya başlayan genci ve arkadaşlarını bir anda karşı atağa zorlamıştı. Böylece o da kendini çatışmaların içinde bulmuştu. Bombalanan kitaplıklarını korumak, gidiş geliş yollarında arkadaşlarına yapılan saldırıları durdurmak ve mahallelerini şiddetten uzak tutmak adına, şiddetin dayanılmaz çekiciliğine kendini kaptırmakta zorlanmamıştı. O, artık savaşın bir tarafıydı. Karşı tarafın ortadan kalkması için savaşan bir mücahid olmuştu. Esen rüzgârlar onu öyle kavramıştı ki, belki aklından bile geçirmediği bir şekilde sarp kayalara doğru sürüklemişti.

Artık doğru dürüst eve bile gitmiyor, gecelerinin çoğunu kitaplıkta geçiriyor ve yapılan karşı atakların içinde yer alıyordu. Duvarlara yazı yazmak, afiş asmak ve karşı mahalleden gelebilecek saldırılara karşı nöbet tutmak gibi eylemlerin içinde bulunuyor, bunlarla da mutlu oluyordu.

Mahalle sorumlularının temin ettiği derme çatma bir tabanca ile birkaç kere çatışmaya girmiş, karşı mahallede kendilerine üs kuran solcu gençlerle, uzaktan da olsa, birbirlerine ateş etmişlerdi. Hayatının akıcılık kazanması, günlük yaşantısında bir idealin yer alması, o güne kadar tatmadığı duyguların benliğini sarması, bir şeylere yaramanın getirdiği huzur ve varlığının farkına varmak gibi iç âlemindeki gelişmeler, ona mutluluğun yolunu açmıştı. Hayatına renk gelmişti. Etrafını saran heyecan, güçlü olmanın verdiği emniyet duygusu ve kazandığı mensubiyet şuuru, monotonluktan kurtulmasını sağlamıştı. Artık hayatında canlılık, hareketlilik ve heyecan vardı. Bütün sıkıntılara ve maddî imkânsızlıklara rağmen hayattan zevk alır olmuştu.

Semtteki çalışmalarda istekli oluşu, çalışmalara gönüllü olarak katılması ve verilen görevlerdeki başarıları, hareket içinde yükselmesine zemin hazırlamıştı. Mahallelerindeki kitaplığın başkanlığını yapan arkadaşı askere gidince, diğer arkadaşları onu başkan seçtiler. Başkan olduğu zaman, ülkesinde ve yaşadığı şehirde siyasî şiddet iyice artmıştı. Şiddetle yoldaş olan mücadele de rayından iyice çıkmıştı. Şiddet, araç olmaktan çıkarılmış ve amaç olarak görülmeye başlanmıştı.

Genç adam, ülkenin mevcut şartları altında, şiddetin arzu edilmeyen kuyusunda yaşadığı için şekillenmesi de giderek sapma göstermeye başlamıştı. Fikir zemininde yetişmek, bir şeyler öğrenmek ve şekillenmek isteği böylece yön değiştirmişti; kaybolan, kaybedilen bir neslin içinde yer almıştı.

Gün gelip, sistemin sahipleri, anlaşılmayan ve izahı yapılamayan bir biçime *düdüklerini* öttürdükleri ve şiddeti tek taraflı olarak bitirdikleri zaman, genç adam da ortaya çıkan yeni tablodan nasibini almakta gecikmedi. Suçlu suçsuz ayırımı yapmayan asker mantığı, kısa zamanda genç ülkücüyü de yakalamış ve işkence evlerine götürmüştü. Genç adam, kimin, nerede, niçin, nasıl, gözaltına alındığının bilinmediği günlerde, işkence evlerinde çile doldurmuştu. İnsanlık dışı sorgulardan geçmiş, hiç alâkası olmayan suçların faili yapılmak

istenmişti. O, bunlara direnmiş, yapmadığı ve ilgisinin olmadığı eylemleri asla kabul etmemişti.

Kendisini yargılayan ve kararları hâlâ tartışılan mahkeme huzurunda, örgüt üyesi olmak, bomba atmak ve silahlı çatışmalara girmek gibi iddialarla karşı karşıya kaldı. Temeli bulunmayan, ciddi ve tutarlı delillere dayanmayan ithamlar yüzünden yargılandıktan sonra küçümsenmeyecek bir ceza aldı. Yargılanma ve Yargıtay aşamalarını içine alan zaman boyunca hep askerî cezaevlerinde kaldı. Yıllarca askerî cezaevinin sıkıntılarına ve oralarda yapılan acımasız baskılara katlandı. İnsanı tüketmeye yönelik programların muhataplarından biri oldu. Nihayet cezası kesinleşti ve sivil cezaevine sevk edildi.

Ülkücü olduktan sonra değişen ve hızla yükselen hayatının bir penceresi durumundaki cezaevinde gördüğü bir rüyayı arkadaşlarına şöyle anlatıyordu:

"Dün gece Afganistan'da mücahidlerle beraberdim. Bir mücahid müfrezesiyle beraber, yalçın kayaların, derin vadilerin, sarp geçitlerin birbirini izlediği bir yolda ilerliyorduk. Millî kıyafetleri içinde yürüyen mücahidlerin bazılarının omuzlarında roketatarlar, bazılarında da ne olduklarını pek anlamadığım başka silahlar vardı. Hiç kimse konuşmuyordu. Alacakaranlıkta sessizce yol alıyorduk.

Bazı mücahidlerin gözleri görünüyordu. Adamların gözleri oldukça kısık ve donuktu.

Hava kâh alacakaranlık oluyor, kâh kızıl bir renk alıyordu. Taşlar, toprak ve kayalar kızıl bir renkte ve tek renk olarak görünüyordu. Sonra birden hava tam olarak kararda ve o karanlıkta yalnız kendimi görür oldum. Karanlığın içinden çıkan bir elin beni çekip alacağı gibi bir korkuya kapıldım. Ama bir yandan da izah edemeyeceğim bir sevinç yaşıyordum; mücahidlerle beraber olmaktan gurur duyuyordum.

Sonra ortalık yine birden kızıl renge büründü. O sırada biz de bir yamaca gelmiştik. Tam karşımıza düşen yamaçta kaleye benzer bir yapı vardı. Güya orası bir Sovyet karakoluymuş. Hepimiz toprağa uzanmıştık. Başında Afganlar'a özgü şapka bulunan bir mücahid, elindeki roketi ateşledi.

Ben, sanki o ateşlenen roketin üzerine oturup yol alıyormuşum veya rokete bağlı bir kameradan olanları seyrediyormuşum gibi, gittikçe hedefe yaklaşıyordum. Fotoğraflarda gördüğümüz gibi giyinmiş olan Sovyet askerleri sağa sola kaçışıyorlardı. Karakolun içinde müthiş bir panik yaşanıyordu.

Sonra, gördüklerim bir anda değişti. Tekrar mücahidlerin yanına dönmüştüm. Bu kez yerde yatıyor, alevlerin yükseldiği karakola doğru ateş ediyordum. Hava bir kararıyor, bir kızıllaşıyordu. Sahneler, yani gördüklerim bir netleşiyor, bir kararıp kayboluyordu. Bazen olayın dışından olanları seyrediyor, bazen de kendimi içlerinde, olayın ortasında görüyordum.

Bir ara, kendimi yine yerde uzanıyor gördüm. Yanımda, vurulmuş kıvranan bir mücahid vardı. Simsiyah sakallara sahipti ve yüzüne bir acı ifadesi oturmuştu. Bir hamlede yanına gittim ve onu kucakladım. O esnada hava aydınlanmış, gün ışığından daha parlak bir hâl almıştı. Esmer, kavruk tenli mücahidi kucaklayarak kendime doğu çektim. Küçük çipil gözlerini gözlerime dikmiş öylece bakıyordu. Kıpırdayan dudaklarına çok yakından bakıyordum; kurumuş, yer yer çatlamıştı. Ona gıpta ettim. Çünkü ölmek üzereydi ve dua ediyordu. Ben onun dudak hareketlerini seyre dalmışken bir baktım ki, kucağımda tuttuğum mücahid Başbuğ imiş. Kucağımda tutuğum baş onunki idi. Saçları bembeyaz olmasına rağmen, yüzü gençlik fotoğraflarındaki gibi genç ve taze idi.

O anda ürperdim, titredim, isyan duygularım ayaklandı. Komünistler Başbuğ'u vurmuşlardı. Onun vurulmasının sebebi benmişim gibi suçluluk duygusuna kapılmıştım. Bu duygu beni kahrediyordu. İçimden 'Şimdi Başbuğ ölecek. Onu koruyamadığım, kendimi siper edemediğim için arkadaşlarıma ne diyeceğim' diye geçiriyor, kendimi yiyordum. Üzüntü içinde kıvranıyor, Rus askerlerine, onu vuranlara lânetler yağdırıyordum. İntikam yeminleri ediyor, 'Bunun bedelini çok ağır ödeyecekler' diye bağırıyordum. Göz yaşlarım, hâki renkli pantolonumun üzerine damlıyordu.

Büyük bir sıkıntı ve hüzün içinde uyandığımda, inanın, cezaevinde olduğuma sevindim. Düşünebiliyor musunuz, Başbuğ yanımda vuruluyor ve ben bir şey yapamıyorum. Yarı açık gözleriyle bana bakıyor ve başı dizlerimin üzerinde duruyor. Kafayı yemezsiniz de ne yaparsınız?.."

İkinci genç, oldukça farklı bir kişilikti. Akdeniz Bölgesi'ndeki bir şehirde doğmuş, büyümüş ve yüksekokul okumak için Başkent'e

gelmişti. Onun ailesi de ekonomik imkânsızlıklar içindeydi. Ama o çok başarılı bir öğrencilik hayatından sonra Ankara'ya gelmişti.

Lise yıllarında okulun iftihar tablosunda yer almış, özellikle fen derslerinde gösterdiği başarılarından dolayı, matematik öğretmeninin yakın ilgisine mazhar olmuştu. Zaten matematik öğretmeninin yakın ilgisi neticesinde ve onun etkisinde kalarak ülkücü olmuştu. Üniversiteye gelene kadar aktif çalışmaların içinde yer almasa da en azından bilgilenmiş ve ülkücülük hakkında geniş bir kültüre sahip olmuştu.

Sakin yaratılışlı, ağırbaşlı ve efendi kişiliği ile daima etrafının saygısını toplamış olan genç adam, aile bütçesine katkıda bulunabilmek için yaz tatillerinde çalışmış, inşaatlarda ve şehre yakın köylerindeki sınırlı toprağıyla ailesini geçindiren babasına yardımcı olmuştu. Şehirde kendilerine ait evde oturuyorlardı ve üç kardeşin en büyüğü idi.

Liseyi bitirdiği sene, oldukça yüksek bir puanla Ankara Üniversitesi'nin ilgi duyduğu bir fakültesini kazandı. Kayıtlar başlar başlamaz da kaydını yaptırdı. Kalabilmek için de Kredi Yurtlar Kurumu vasıtasıyla, ülkücülerin hâkimiyetindeki bir öğrenci yurduna yerleşti. Okullar açıldığında büyük bir istek ve heyecan içinde okula başladı. Çok geçmeden, lisede kazandığı başarıyı fakültede de yakaladı.

Onun okula kayıt yaptırdığı yıllarda siyasî şiddet henüz hızlanmamış olduğu için okula rahat olarak devam ediyordu. Dersleriyle ilgilenmekten ve kendini geleceğe hazırlamaktan başka hiçbir işle de meşgul olmuyordu. Ortalık oldukça sakindi ve o hiç bir dersi kaçırmadan okuluna devam ediyordu. Eyyamcılık, başarısızlık, vurdum duymazlık ona göre değildi.

Kaldığı öğrenci yurdunda ve okulda kurduğu arkadaşlık ilişkileri seviyeli bir düzeyde yürüyordu. Derslerden kalan zamanlarda pek fazla dışarı çıkmıyor, çok ender olarak arkadaşları ile sinemaya veya bir çay bahçesine gidiyordu.

İlk senesi çok rahat geçti. Hiç sıkıntı çekmeden ve hiçbir dersini bir sonraki seneye bırakmadan sınıfını geçti. Okullar tatil olduğunda

memleketine döndü. Tatil dönemini, babasına yardım ederek ve kitap okuyarak geçirdi. Hayatından memnundu. Bir terslik olmazsa, normal süresi içinde okulu bitirmek ve üniversitede kalarak akademik kariyer yapmak istiyordu.

İkinci sene, öğrenci hareketlerinde kıpırdanmalar başlamıştı. Okuldaki solcu gençler, zaman zaman amfilere giriyor, formlar düzenliyor ve ülkücü öğrencilere rahatsızlık veriyorlardı. Kantinde, koridorlarda, bahçede, yolda lafla sataşarak onları tahrik ediyorlardı. Tabiî bu davranışları cevap bulmakta gecikmiyor, ufak tefek kavgalar oluyordu. Ülkücü genç, elinden geldiğince olaylardan uzak duruyor ve dersleriyle ilgileniyordu.

Bu arada, derslerine yardımcı olduğu bir kız öğrenci ile arkadaşlık kurmuş ve aralarında yakınlaşma doğmuştu. Okul dışında, zamanının çoğunu kız arkadaşı ile geçiriyor, seviyeli ve karşılıklı saygıya dayanan ilişkisini devam ettiriyordu.

Üç ayda bir devletten aldığı burs parasını oldukça itinalı harcıyor, elinden geldiğince babasından para almamaya, ona yük olmamaya çabalıyordu. Yemek ihtiyacını yurdun lokantasında halletmeye çalışıyor, bazen de arkadaşları ile yurttaki odalarında yaptıkları yemekleri yiyordu. Aşırı bir harcaması yoktu. O yıllarda, günümüzdeki gibi gençliği saran değişik tutkular olmadığı için fazla bir sıkıntı yaşamadan geçinip gidiyordu.

İkinci yılında da başarısını devam ettirdi. Derslerinin hepsini geçmiş, çoğu imtihanlardan da yüksek puanlar alarak hocalarının dikkatini çekmekte zorlanmamıştı. Not ortalaması oldukça yüksekti.

Yaz tatilini yine memleketinde geçirdi. Bol bol kitap okudu ve kendini hayata hazırlamaya çalıştı. Hayalinde, okuduğu fakülteye profesör olmak yatıyordu. Tatil boyunca kitap okuyarak; dünyayı anlamak, objektif bir bakış açısı kazanmak ve ufkunu genişletmek yolunda mesafe katetti.

Üçüncü sınıfa başladığı günlerde, Ülkü Ocakları Derneği'nin yöneticilerinden görev teklifi aldı. Teklif edilen görev, derneğin sosyal

faaliyetleri alanında çalışmak idi. Genç adam bu teklifi hemen kabul etti ve çalışmalara katılmaya başladı.

Eğlence geceleri düzenlemek, folklor, tiyatro, musiki gibi alanlarda faaliyet gösteren kadro arkadaşlarını organize etmek ve sosyal faaliyetlerin planlamasını yapmak gibi çalışmalara katıldı. Oldukça yararlı görevler yaptı. Fakat bu çalışmaların derslerini aksatmasına meydan vermedi. Gayet başarılı bir şekilde her ikisini bir arada götürdü. Yarıyıl tatili geldiğinde yine Ülkü Ocakları'ndan yeni bir görev için teklif aldı: Başarılı ve verimli çalışmaları dernek yöneticilerinin dikkatini çekmişti. Bu sefer, kongresi yaklaşan derneğin yönetim kurulu üyeliği teklif ediliyordu. Kıramayacağı bir yönetici arkadaşından gelen teklifi kabul etti ve yapılan kongrede, Ülkü Ocakları Derneği Yönetim Kurulu Üyeliğine getirildi.

Genç adam, okulla ilgisini kesmeden ve derslerinden kopmadan dernek faaliyetlerini devam ettiriyordu. Kızışmaya başlayan öğrenci hareketleri içinde şiddet unsurlarına bulaşmadan, derneğin bürokratik faaliyetlerinde çalıştı. Gerçi olayların hızlanması ile meydana gelen tabloda, özellikle fakültesinde eski huzur kalmamıştı. Herkes gruplara ayrılmış vaziyette okula gidip gelmeye başlamıştı. Ama o, bunlara rağmen, kendi işini yapmaya ve okula devam etmeye çalışıyordu.

Yaradılış itibarıyle şiddeti sevmiyordu. Bir kavganın içinde yer almayacak kadar da hassas bir kişiliğe sahipti. Kavgacı kimlik, o günlerin yükselen değeri olmasına ve hiçbir kavgada yer almamasına rağmen arkadaşları arasında çok seviliyordu. Dernekteki çalışmaları ve verilen görevleri inançlı bir şekilde yapması ile başarı grafiğinin yüksek olması da dernek başkanı tarafından sık sık onore edilmesini sağlıyordu.

Bu arada ciddi bir eğitim çalışmasına katılmış ve fikir alanında kendini daha iyi yetiştirmek için bu çalışmadan oldukça faydalanmıştı. Gerçi Ankara'ya geldiği ilk yıl ortaya koyduğu hedeflerden bazı sapmalar meydana gelmesine izin vermişti ama yine de kendini huzurlu hissediyordu. Fazla bir kaybı olmadığını düşünüyor, normal süresi içinde fakülteyi bitireceğine inanıyordu.

Ülkü Ocakları'nda görev yaptığı zaman içinde bazı militan ve atak arkadaşlar edinmiş olsa bile, yaradılışına uygun olmayan şiddet hareketlerinin içinde asla yer almamış, hatta bir tek yumruklaşmanın içine bile girmemişti.

Dördüncü sınıfa geldiğinde, yeni bir teklifle karşılaştı: Ülkü Ocakları'nın Genel Merkez kadrosunda görev aldı. Yeni görevi daha fazla sorumluluk getirdiğin için okula fazla gidemiyor ve dersleri ile yeterince ilgilenemiyordu.

Bazı zamanlar Ankara dışına gidiyor, taşradaki şubelerin denetimi görevini yerine getiriyordu. Hızlı bir tempo içinde dernek faaliyetlerinde bulunması nedeniyle, hiç yapmadığı bir şeyi ilk defa o yıl yaptı ve iki dersini Eylül dönemine bıraktı. Yazın kısa bir süre için memleketine gittiyse de fazla kalmayarak yine Ankara'ya dönüp görevine devam etti. Artık mezun olmasına ramak kalmıştı. Düşüncesine göre; sonbaharda derslerini verecek ve asistanlık imtihanları için sıkı bir çalışma içine girecekti.

Ne olduysa işte o sıralarda oldu. Askerler, bir Eylül sabahı yönetime el koydular. Partileri, dernekleri kapattılar ve siyasî faaliyet gösteren müesseselerin yöneticilerini tutuklamaya başladılar. Ortalık karışmış, hiçbir kritere dayanmayan gözaltılar ve tutuklamalar hızla ülke geneline yayılmıştı. Bu tutuklamalardan ülkücü yöneticiler de fazlasıyla nasiplerini aldılar. Genç adamın pek çok arkadaşı da tutuklanmış ve işkence evlerine gönderilmişti. O, kendisinin de hedef olacağı endişesiyle, saklanmaya karar verdi ve bir arkadaşının bekâr evine taşındı. Evden fazla çıkmıyor, fazla insanla görüşmüyor ve günlerini ders çalışarak geçirmeye gayret ediyordu.

Askerî darbenin üzerinden bir ay geçmemişti ki, bir gece, kaldığı evin kapısının hızlı ve aralıksız çalınmasıyla yataktan fırladı. Kapıyı gecenin geç vaktinde kırarcasına çalanlar polislerdi. Kapıyı arkadaşı açtı. Hızla içeri dalan polisler, evi hallaç pamuğu gibi atarak aradılar ama herhangi bir suç unsuru bulamadılar. Buna rağmen, yasak olmayan çok sayıdaki kitaba el koydular. Telsizle aldıkları emir üzerine evde kalan iki arkadaşı polis otosuna bindirildiler ve Emniyet Müdürlüğüne götürdüler. Kendilerini gözaltına alan

polislere, niçin alındıklarını defalarca sormalarına rağmen tatmin edici bir cevap alamadılar. Polisler, ağız birliği etmişçesine, *"Biz de bilmiyoruz"* diyorlardı.

Götürüldükleri Emniyet Müdürlüğünde ciddi sayılacak hiçbir soru ile karşılaşmadan, direkt olarak bodrum katta bulunan hücrelere atıldılar. Burada tam iki gün sorgusuz sualsiz kaldılar. Gözetim altında olduklarından kimsenin haberi yoktu. Kimseye polis tarafından alındıklarını haber verememişlerdi. Ülkenin geçirdiği olağanüstü günlerin şartları gereği, kimsenin kimseden pek fazla haberi olamıyordu. İkinci günün sonunda, yanındaki arkadaşı yukarıya götürüldü.

Arkadaşı gittikten bir süre sonra, kaldığı hücrenin kapısı açıldı ve bileklerine kelepçe geçirilerek dışarı çıkarıldı. Sivil polisler eşliğinde bir polis aracına kondu ve bilmediği bir yöne doğru hareket ettiler. Merakını yenmek için yaptığı bütün ataklar yine boşa çıktı. Arabadaki polisler konuşmak istemiyordu. Emniyet Müdürlüğünden ayrıldıktan kısa bir süre sonra, bir polisin yüksek sesle uyarması üzerine başını ayaklarının arasına soktu ve bir meçhule doğru yol alan arabanın içinde âkıbetini beklemeye koyuldu.

Götürüldüğü yer, askerî garnizonun içinde kurulu bir sorgu eviydi. Gardiyanları asker, sorgucuların çoğu polisti.

Ona, önceleri genel konular ve aranmakta olan bazı dernek yöneticileri hakkında bazı sorular soruldu. Ara ara yapılan sorgusunda, bildiği hiçbir şeyi saklamadan, her şeyi olduğu gibi anlattı. Kanunlar çerçevesinde kurulu bir derneğin yöneticisi olduğu için zaten saklayacak bir şeyi de yoktu. Derneğin faaliyetleri hakkında bilgi verdi, kendi görevi hakkında sorguculara aydınlattı.

Sorgu evinde tek bir hücrede tutuluyor, gardiyanların verdiği yemekleri yiyor ve sorgu dışındaki zamanlarını işkence yapılan insanların çığlıklarını dinleyerek sıkıntı, korku ve heyecan içinde geçiriyordu.

Sorguya alındığı zamanlar, önce gözleri bağlanıyor ve bir odaya götürülüyordu. Bazen ayakta, bazen sandalyeye oturtularak kendisine yöneltilen sorulara cevaplar veriyordu. Soruları cevaplarken,

bağırarak ve küfürler ederek kendisini psikolojik etki altına almak isteyen sorgucuların tavırlarından etkilenmemeye çalışıyordu. Verdiği cevaplardan tatmin olmayan sorgucular, hayatında hiçbir şiddet olayına katılmamış olan bu genci, iki kere de işkence tezgahına yatırdılar ve elektrik verdiler. Bütün vücudu kasılan, gerilen ve boğulacak gibi olan genç, elektriğin etkisi ile korkunç acılar çekerek soruları cevapladı.

O günlerde gözaltı süresi doksan gün olduğu için sorgucular hiç de aceleci davranmıyorlardı. Canları istediği zaman genç ülkücüyü sorguya alıyor ve akıllarına esen soruları soruyorlardı.

Pis hücrelerde, havasız ve loş ortamda tam yirmi gün kaldı. Bir gün hücresinden alındı ve gözleri bağlı şekilde bir araca bindirildi. Bir süre sonra gözlerini açan polisler, etrafa bakmamasını tembihlediler. Resmî ifadesi alınmak üzere askerî savcılığa getirildiğini söylediler. Günlerdir karanlıkta, loş elektrik ampulleri altında, korku ve heyecan içinde, gün yüzü görmeden sorgulanan genç, savcılığa çıkarılacağını duyunca çok sevindi. Hiçbir olaya katılmamış ve suç işlememiş olmanın rahatlığını taşıyordu. Savcılık sorgusundan sonra serbest bırakılacağından emin olarak savcının huzuruna girdi.

Askerî savcı, orta yaşlarda bir binbaşı idi. Ülkücü genç içeri girince, oturmasını söyledi ve sorgu evinde sorulan sorularla hiç alâkası olmayan soruları birbiri ardına sıralamaya başladı. Onunla aynı fakültede okuyan bir solcu genç evinin önünde öldürülmüştü. Öldürülen solcu gencin arkadaşları, yine aynı fakültede okuyan bir başka ülkücünün ismini vermişlerdi. Gözaltına alınan o genç de savcının karşısında oturan gencin ismini vermiş ve eylemi beraber gerçekleştirdiklerini iddia etmişti. Savcı, olayın yerini ve zamanını hatırlatarak, bildiklerini anlatmasını istiyordu.

Kendisine suç atfında bulunan arkadaşını tanıyordu. Ama olayla uzak yakın hiçbir alâkası yoktu. Önce afalladı ve ne diyeceğini şaşırdı. İşkence ve baskı altında verildiği belli olan bir ifadenin kurbanı yapılmak istendiğini anlamıştı. Israrla ve şiddetle reddederek olayla alâkası olmadığını, öldürülen şahsı tanımadığını, hatta hiç görmediğini, hiçbir şiddet eylemine katılmadığını anlattı. Savcı, sohbet

havasında geçen bu sorguda söylediklerini zapta geçirtmedi. Onu, kendisine isnad edilen suçu ısrarla reddettiği için tehdit etmekten de geri durmadı:

"İyi düşün ve kendin karar ver. Eğer inkârda ısrar edersen, geldiğin yere gönderirim!.."

Savcının tehditler savurarak ülkücü gencin üzerine gelmesi ve durmadan sorgu evine geri göndermekle tehdit etmesi, onun doğruları söylemesine engel olmadı. Yine ısrarlı bir şekilde, o olayla hiçbir alâkasının olmadığını ve asla şiddete bulaşmadığını tekrarlayıp durdu. Gerçi aynı berbat ortama geri dönmekten korkuyordu ama yapabileceği başka bir şey de yoktu.

İddialarının ısrarla reddedildiğini ve tehditlerinin boş olduğunu gören askerî savcı, sivil giyimli kâtibe dönerek, *"Bunu getirenleri sesleyin bana"* diye emir verdi. Savcının odasının önünde bekleyen polisler içeri girdiklerinde, âdeta kükreyerek *"Götürün bunu! Bildiklerini doğru şekilde anlatmadan da geri getirmeyin!"* dedi.

Olan olmuş, korktuğu başına gelmişti. Polisler tarafından arabaya bindirildi, hareket ettikten bir müddet sonra yine gözleri bağlandı ve çok geçmeden yine o pis ve izbe hücreye kondu. Başladığı yere geri dönmüştü ama bu sefer sorgunun şekli ve sorguda sorulanlar tamamen değişmişti. Artık kimse ona dernekle ve derneğin faaliyetleri ile ilgili bir şey sormuyordu. Cinayetten sorgulandığı gibi, başka cinayetlere katılıp katılmadığı hususunda da ağır bir sorgudan geçiriliyordu.

Kurmay mantığı ile hareket eden darbeciler, ülkücülerin sorgusunu solcu polislere yaptırıyorlardı. 12 Eylül öncesinde solcu polislerin kurdukları Pol-Der isimli derneğe mensup polisler, askerî garnizon içindeki sorgu evinde görev yapıyorlardı. Tabiatıyla ülkücülere de haddinden fazla kötü davranıyorlardı. Kafa yapıları belli olan polisler, cinayetle suçlanan gence aşırı derecede acımasız davrandılar. Falakaya yatırdılar, askıya aldılar, elektrik verdiler.

Genç adam, gördüğü işkence yanında hakaretlere uğradı, her yanını saran bitlerle arkadaşlık yaptı ve bu şekilde on beş gün daha

sorguda kaldı. Bütün bu baskılara, işkencelere, aşağılamalara ve tehditlere aldırmadı. İçinde bulunduğu şartlara direndi ve işlemediği suçu kabul etmedi.

Sorgudan bir netice alamayan ve çaresiz kalan polisler, on beş gün sonra onu yine askerî savcının huzuruna çıkardılar. Mezardan çıkmış bir ölüden farkı olmayan ülkücü genç, gene aynı savcının huzurunda idi. Kendisine isnad edilen suçlamaları gene kabul etmedi ve olayla alâkası olmadığını söyledi. İfadesini alan savcı, bu sefer bir itirazda bulunmadan onu mahkemeye sevk etti. Savcının örgüt üyesi olmakla ve cinayete katılmakla suçladığı genç, mahkeme tarafından tutuklanarak cezaevine gönderildi; böylece cezaevi macerası başlamış oldu.

Kendisine suç isnad eden arkadaşı, işkence gördüğünü mahkeme aşamasında raporlarla isbatladı ve bütün ifadelerini baskı altında verdiğini ortaya koydu. Buna rağmen, öldürülen şahsın arkadaşları (ki onlar da sol bir örgütün mensuplarıydı), *"Olay günü arkadaşımıza ateş eden şahıslar bunlardı"* diye ısrar edince ikisi de ceza aldı. Sorgu evinde işkence, savcılıkta da psikolojik baskı görerek olayı kabul eden ve kendisini suçlayan arkadaşı ile birlikte 36'şar yıl ağır hapis cezasına çarptırıldılar.

O, hiç alâkası olmayan bir suçtan ceza almıştı ve artık cezaevindeydi. Kimin neyi, niçin yaptığının belli olmadığı darbe döneminin kurbanı olmuş, istikbâlinin önüne yıkamayacağı bir set çekilmişti.

O da bir rüya görmüş, rüyasını arkadaşlarına şöyle anlatmıştı:

"Çok büyük bir alanda duruyordum. Alanın her tarafı insanlarla doluydu. Arkalarında durduğum için kimsenin yüzünü göremiyordum. Binlerce insan, hafif puslu bir havada, hiç hareket etmeden öylece duruyordu. Her şey, herkes donmuş gibiydi ve ben kendi kendime, 'Öldük de mahşer yerinde mi toplandık?' diye sordum. İçimi bir korku kapladı.

Sonra, her şey birden kayboldu ve kendimi havada uçarken gördüm. Karşımda kat kat mavimsi bulutlar duruyordu; onlara doğru uçuyordum. Uçuyordum ama sanki bu uçuş his şeklinde idi. Bir seccadenin, şeffaf bir seccadenin üzerindeydim ve secde hâlinde uçuyordum. İçim ferahlamıştı.

Sevinç içindeydim. Rengârenk seccadenin camsı yapısı bana mutluluk vermiş, zevkten içim bir tuhaf olmuştu.

İki yanımda birilerinin olduğunu fark ettim ama başımı secdeden kaldıramadığım için yüzlerini göremedim. Çok ilginçti; sanki hem secdede olan bendim, hem de bir başka konumdan kendimi seyrediyordum. İçimden bir ses veya benim ses zannettiğim his, yanımdakilerin Allah dostları olduğunu söyledi. Onlar ayakta duruyorlardı. Çok parlak renklerden elbiseler giymişlerdi. Yüz hatlarını göremiyordum.

Bir süre o hâl üzere yol aldık ve sonra her taraf bembeyaz kesildi. Yüksek bir yerde duruyorduk ve karşımızda alabildiğine uzanan beyazımsı bulutlar vardı. Yüksek bir platodan, altımızdan uzanan sonsuzluğu seyrediyor gibiydik.

Karşımızda yükselen bulutlar birden şekil değiştirmeye başladı. Bulutlardan müteşekkil devasa bir taht ortaya çıktı ve tahtın üzerinde yine devasa boyutlarda bir insan silueti belirdi. Bu, sanki dev pamuk kümesinin üzerine, yine dev boyutlarda pamuktan yapılmış bir insanın oturtulması gibi idi. Dev boyutlar dediysem, bir gökdelenin yüksekliğinden ve görüntüsünden daha büyüktü görünenler.

Bana, yine his yoluyla, karşımda duran şahsiyetin Hazret-i Peygamber olduğu söylendi. Bunu duyar duymaz içim içime geçti. Boş plastik bir şişe havası alındığında nasıl içe doğru çekiliyorsa, ben de öyle çekildiğimi, içime doğru büzüldüğümü hissettim. Küçülmüştüm ve heyecanla karışık şekilde korkmuştum.

*O hâl üzere iken, **'Allah-u Ekber, Allah-u Ekber'** diye tesbih çektiğimi fark ettim. Karşımdaki manzara netleşmiyordu ama gittikçe büyüyordu. Sanki sonsuzluğa doğru uzayıp genişleyerek gidiyordu. Ufku saran bulutlar, zaman zaman renk değiştiriyor ve seyrederken mest olunacak bir tablo sunuyordu.*

*Korkum yavaş yavaş geçmeye başladı. Bir süre sonra içimdeki çekilme de yerini tatlı bir ferahlığa bıraktı. O esnada bir ses duydum ama bu ses sanki bir nesne idi. Kıvrıldı geldi ve kulağımdan içeri girdi. Beynimin tam orta yerinde müthiş bir güçle patladı: **'Korkma!.. Korkma!..'***

Bu nida beynimde patladıktan sonra etrafımdaki her şey silinip kayboldu. Yanımda duranlar, karşımdaki bulutlar, taht... yok oldu. Görünen yalnız bendim. Benden başka her şey yok olmuştu.

Boşluktaki sessizlikte, secde hâlinde, öylece bekliyordum. Duygularım ölmüş gibiydi. Hislerim yok olmuştu. Sessizlik, boşluk ve ben... Korkusuz, daralmasız, heyecansız ben ve boşluk.

Birden kendimi bir helezonun içinde buldum. Çocuğun anne karnındaki duruşu gibi durmuş, büzülmüş, helezonun içinde yukarı doğru akıp gidiyordum. Yukarı doğru çekilirken, helezonun içinde oluşan renk cümbüşünü seyre dalmıştım; ne bir korku, ne de başka bir duygum yoktu. Renk cümbüşü içinde akıp yukarı doğru çekilirken, anlatılması çok güç bir zevkle renkleri seyrediyordum. Yine her taraf sessizlik içinde idi.

Bu yolculuğum sürerken uyandım. Cezaevindeydim ve ranzada yatmaktaydım. Rüyanın etkisinden kurtulup kendime geldiğimde bile, gördüğüm rüyanın pozitif enerjisinin etkisinin üzerimden uzaklaşmadığını fark ettim.

*Rüyanın motifleri bir yana, ben, **'Korkma!'** nidasının kulağıma geliş şeklindeki garipliğe ve işaretinin ne olduğuna yorum getirmeye çalışmaktayım. Hayırlı işaretlerle bezeli olduğuna inanıyorum."*

Üçüncü genç, diğerlerine göre farklı yaradılışta ve uçarı bir kişiliğe sahipti. Hayatı hep kesin çizgiler üzerinde geçmişti. Sapma göstermeyen hayat çizgisinde hep uç noktalarda kalmış, gerektiğine inandığı yerde ailesini bile gözden çıkarmaktan imtina etmemişti.

Çok iyi bir öğrenci olmasa da sene kaybetmeden liseyi bitirmişti. Zeki sayılırdı. Ders çalışmaz ama kendini vererek dersleri dinlerse rahatlıkla sınıfını geçerdi. Lise ikinci sınıfta iken, kendinden yaşça büyük olan bir komşusunun etkisinde kalarak ülkücü olmuştu. Pek sık olmasa da Ülkü Ocakları'na gitmeye başlamıştı. Liseyi bitirdiği sene, üniversite imtihanı için İstanbul'a gittiğinde, ülkücülerle daha yakın teması olmuştu.

Amcasının oğlu İstanbul'da üniversitede okuyordu ve ülkücülerin kaldığı bir öğrenci yurdunda kalıyordu. O da üniversite imtihanı için İstanbul'a gittiğinde bu yurtta kaldı. Burada kalan

üniversiteli gençlerden fazlaca etkilendiği için imtihandan sonra memleketine dönmedi ve tatilini İstanbul'da geçirdi. Yaz boyunca, o günlerin ruhuna uygun olarak yaşadı. Yurttan edindiği militan arkadaşları ile gezdi, İstanbul'u tanıdı ve onların hayat biçimlerine ayak uydurmaya çalıştı.

Üniversite imtihanının sonuçları açıklandığında, hiçbir okulu kazanamadığını öğrendi. Yüksek puan almasına rağmen, tercihlerini hatalı yaptığı için bu sonuçla karşılaşmıştı. Puanına güvenerek, ön kayıtla öğrenci alan okullardan birine kayıt yaptırmak amacıyla beklemeye başladı. Durumu öğrenen babası dönmesini istediyse de o, babasının isteğini dikkate almadı ve beklemeyi uygun gördü. Kayıtların başlayacağı günlerde, kendini cezaevinde buldu.

Kaldığı yurttan edindiği bir arkadaşı ile yurdun yakınlarında bulunan lunaparka gitmişler ve geç saatlere kadar eğlenmişlerdi. Lunaparktan çıkıp yurda doğru yürürlerken, bir polis aracı önlerini kesmiş ve otodan inen polisler üzerlerini aramıştı. Yanındaki arkadaşının üzerinden tabanca çıkması üzerine gözaltına alınmışlardı. Yurtta kaldıklarını ve kendilerini korumak amacıyla silah taşıdıklarını söylemişlerse de serbest bırakılmamışlardı. Yapılan balistik incelemede, tabancanın daha önce bir kurşunlama olayında kullanıldığı tesbit edilmişti. Neticede, sevk edildikleri mahkemede tutuklanarak cezaevine gönderilmişlerdi.

Cezaevine girdiğinden önce amcasının oğlu, sonra da babası haberdar oldu. Emekli Astsubay olan babası hemen İstanbul'a geldi ve oğlu için bir avukat tuttu. Avukat, bütün imkânlarını kullandıysa da genç adamı tahliye ettiremedi. Ülkücü genç, ilk mahkemeye kadar tutuklu kaldı.

Mahkemede, üzerinden silah çıkan arkadaşı, tesbit edilen olayı kendisinin yaptığını kabul edince tahliye oldu. Mahkemeye de gelen babası, onun İstanbul'da kalmasına müsaade etmedi; beraber memlekete döndüler. Bu arada birçok okula girme imkânı doğmuş olmasına rağmen, cezaevinde olduğu için kayıt işlemlerini yaptıramamış ve okul hakkını kaybetmişti. Fakat kafasında oluşturduğu yeni bir hedefi vardı:

Yeni öğretim yılında İstanbul'a gidecek, bir üniversiteye hazırlık kursuna kaydolacak ve üniversite imtihanına hazırlanacaktı.

Bunun için öncelikle babasını ikna etmesi gerektiğini biliyordu. Yeni hedefini ve yapmak istediklerini babasına anlattı. Babası bu fikre şiddetle karşı çıktı. Babasının tepkisini yumuşatmak için annesini araya koymayı denediyse de muvaffak olamadı. Annesi de aynı görüşteydi; onun İstanbul'a gitmesine razı değildi.

İstanbul'un dayanılmaz çekiciliği ve heyecanın doruklarda yaşandığı yurt hayatı onu cezbediyordu. Bulunduğu şehrin tekdüze hayatı, heyecansız yaşantısı ve hareketsizliği, sıkılmasına ve arayış içine girmesine neden oluyordu. Israrlı bir şekilde gitmek istediğini söylüyor ama babasını bir türlü razı edemiyordu. Babası sonunda *"Eğer beni dinlemez ve gidersen bir daha bu eve dönemezsin. Burada kal ve burada hazırlan! Çok istiyorsan sana öğretmen tutalım; imtihanlara hazırlanmana yardımcı olsun."* dedi.

O, ailesinin tepkisini boş bir evhamın ürünü olarak görüyor, *"Gelecek sene İstanbul Tıp'ı kazanınca da göndermeyecek misiniz? Böyle saçmalık olur mu?"* diye karşılık veriyor ve gitmesine karşı çıkmalarını bir türlü içine sindiremiyordu.

Aile içinde huzursuzluğa neden olan bu isteğine olumlu cevap alamayınca, izinsiz olarak gitmeye karar verdi ve erkek kardeşi ile paylaştıkları odasındaki yatağının üzerine bir mektup bırakarak İstanbul'un yolunu tuttu. *"Gittiğim anlaşılınca kızar, kırılır ve küserler ama bir müddet sonra telefonla arar gönüllerini alırım. Hele bir de iyi bir okul kazanırsam mesele kalmaz."* diye düşünüyordu.

İstanbul'da kalacak yer problem değildi. İlk olarak, daha evvel kaldığı öğrenci yurduna yerleşti. Bir müddet sonra da cezaevinden tanıdığı bir arkadaşının kaldığı bekâr evine geçti.

Ailesini aradığında babası telefona çıkmıyordu. Annesi ile yaptığı görüşmelerde, dershaneye kayıt yaptırdığını ve derslere çalıştığını söylüyordu ama durum tam zıttı idi. Ne dershaneye devam ediyor, ne de ders çalışıyordu. O, iyice yükselen değer olan şiddete kendini

kaptırmıştı; aynı evde kalan militan arkadaşları ile beraber kavga için yaşıyordu.

Tetikte gezmek, kavga hikâyeleri dinlemek, heyecanlı ortamlarda bulunmak, gezgin yaşamak... ona inanılmaz derecede mutluluk veriyordu. Kendini davasına adamıştı. Korkusuz ve atak bir militan olarak görülmenin ve tanınmanın hazzını yaşıyordu. Kavga ortamında yetişmiş ve kendilerini isbat etmiş arkadaşlara sahip olmak da onun için gurur kaynağı idi. Tecrübeli, cezaevlerine girip çıkmış, kavganın göbeğinde yer alarak diyet ödemiş olan arkadaşları da bu gözü pek ve atak genci seviyorlar, onunla sırlarını bile paylaşmaktan imtina etmiyorlardı.

Kendilerini şiddetin tutkunları hâline getiren solcu gençler, iktidarı namlunun ucunda gördükleri için önlerine çıkan her güce saldırmaya başlamışlardı. Önce yıkmak istedikleri sistemin güçlerine saldıran bu gençler, zaman içinde kendilerine ayak bağı olacağına inandıkları ülkücüleri de saldırılarının hedefi hâline getirmişlerdi. Ülkücüler de kendilerini savunmak ve fikirleri şiddete dönüştüren solculara karşı harekete geçmek mecburiyetiyle karşı karşıya bırakılmışlardı. Böylece, istememelerine rağmen, şiddetin içinde yer almışlardı. Solcu gençler, rüzgâr eken fırtına biçer misâli, sağlam bir cephe ile karşılaşınca, savaş iyice kızışmış ve giderek kontrolden çıkmıştı. Ortalık toz duman olmuş, şiddet rüzgârları ortalığı kasıp kavurmaya başlamıştı.

O günlerin psikolojisi içinde, yükselen değer durumundaki şiddete ve şiddetin getirdiği kimliğe kendini adapte eden genç adam, sanki mecburî bir istikametmiş gibi, yönünü kavgaya çevirmişti. O, şiddeti üreten, hatta dayatanlara karşı oluşan bir tepkinin sonucunu yaşar hâle gelmişti.

Ok yaydan çıkmış, genç adam da kavganın en kaçınılmaz sonuçlarından birini yaşamak zorunda kalmıştı: O, artık kaçaktı. Arkadaşları ile bir olaya karışmış ve yakalanan bir arkadaşı, belki de poliste gördüğü işkence neticesinde, kendisini *okumuştu*.

Polis tarafından bilinen ve aranan eylemci durumuna düşünce, yakalanmamak amacıyla kaçmaya başladı. İstanbul'da ele geçmek

korkusu baş gösterince, başka bir şehre geçerek saklanmaya karar verdi. Böyle bir karar almasına, memleketinde de arandığını öğrenmesi, evlerinin polis tarafından basılması ve sıkı bir takibe alınması sebep olmuştu.

Yakalanıp tutuklanana kadar geçen yaklaşık bir yıllık süre içinde birkaç şehir gezdi. Gittiği her şehirde, oradaki teşkilattan yardım alarak saklandı. Bazen, gittiği şehirlerde de olayların içinde yer aldı. O, inanmış bir militandı ve teşkilatına sonsuz derecede bağlı idi. Ülkesinin gerçekleri doğrultusunda kesin kararını vermişti: Milletinin değerlerine ters düşen inanış biçimlerine ve siyasî yapılanmalara geçit vermeyecekti; gerekirse bu yolda canını bile feda etmekten çekinmeyecekti. Olayların içinde yer aldıkça ve dönüşü olmayan bu yolda deşifre oldukça keskinleşiyor, hırsı ve düşmanlarına olan kini artıyordu.

Aranmaya başlayalı aylar olmasına karşın, çok sevdiği annesini görememişti. İzinsiz İstanbul'a gittiği için kendisine küsen babası ile telefonda bile görüşemiyordu. Evlerinin polis tarafından aranması, babasının kızgınlığını iyice artırmış ve oğluna küskünlüğünün devamına yol açmıştı. Hatta kırgınlığı ve küskünlüğü, genç adam yakalandıktan sonra da uzun süre devam etti. Oğlunun yaptıklarına çok içerleyen babası, yıllarca ziyaret için cezaevine bile gitmedi.

Ülkücü genç, gerek kaçak gezerken, gerekse cezaevine girdikten sonra inançlarından hiç taviz vermedi. Babasının tavrını bile kafasına takmayarak, başına gelenleri, savaşçı insanların kaderi olarak gördü. Düşüncesine göre; inançları uğrunda savaşan insanlar, başlarına gelen musibetlerden dolayı ağlamamalı, sızlanmamalı ve dövünerek acz içine düşmemeliydiler. Savaşan insanların başına elbette hesapta olmayanlar gelecekti. Aslolan, onlara karşı direnmeyi bilmek ve zorluklar karşısında yeise kapılmamaktı. Cezaevlerinin ağır şartlarından şikâyet eden ve cezaevlerinin kendine has psikolojisi içinde bazı hâller gösteren arkadaşlarını *"Savaş ruhunu kazanan insanlar böyle ağlayıp sızlamazlar. Küçük işlerle uğraşmayı bırakın, kendinizi daha büyük hedeflere hazırlamanın mücadelesini verin!"* diye uyarıyordu.

Onun hayatı algılama biçiminde, kendini küçük görmeye ve pasif davranış biçimlerine yer yoktu. Zaaf içine düşmeyi veya zaaflarını göstermeyi sevmiyor, zaafını gösteren insanlardan nefret ediyordu.

Fazla uzun sürmeyen yargılamadan sonra bir idam, bir de müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Küçük sıkıntılarından kurtulmak için kırk tane yol deneyen büyük(!) adamlara nazaran aldığı cezalara aldırmıyor, tam bir tevekkül ve inanç içinde cezaevinde yaşayıp gidiyordu. Belki cezası Yargıtay tarafından onaylansa, asılıp gidecekti. Hiçbir pişmanlık belirtisi göstermiyor, yaptıklarının ve yaşadıklarının doğru olduğuna inanıyordu. Teşkilatına, liderine, geleceğin güzel olacağına katıksız bir inancı vardı.

İnandıkları uğrunda uçlarda yaşamayı kendine şiar edinmiş bu genç adam da cezaevinde bir rüya görmüştü:

"Garip bir girdabın içine düşmüştüm. Bir anaforun içinde gibiydim. Bir hortumun içinde çok hızlı bir şekilde dönüyordum. Bir taraftan dönerken, sanki bir taraftan da uzuyordum. Her yanımı korku sarmıştı. Öyle bir an geldi ki, o dönmelerin, çekilmelerin, uzamaların ortasında ölüyorum sandım. Her taraf garip bir karanlığa bürünmüştü. Aklıma hiçbir şey gelmiyor, sadece ölüm korkusu ile o anı yaşıyordum.

Sonra, kendimi ilginç bir vadinin ortasında buldum. Ortalıkta hiç hayat belirtisi yoktu. Kızıl renkli kayalar ve taşlar ile parlak renkte topraktan başka bir şey göremiyordum. Yalnızdım ve içimdeki korku hâlâ devam ediyordu.

O şekilde bir müddet yürüdüm sanıyorum. Sonra atlıların karşımdan, iki yamacın ortasından, toz bulutları kaldırarak bana doğru geldiklerini gördüm ve rengi parlak siyah olan bir kayanın arkasına saklanarak onları izlemeye başladım. İçime, onların düşmanlarım olduğu hissi geldi ve o anda elimde olduğunu fark ettiğim tabancamı gelenlere doğru ateşledim. Fakat ilginçtir, namlunun ucundan çıktıklarını gözlerimle gördüğüm mermiler hedefe gitmiyor, namludan çıkar çıkmaz önüme düşüyordu. Adamlar gittikçe yaklaşıyordu. Onlara ateş ediyordum ama bir türlü vuramıyordum. Bir yandan korku, bir yandan heyecan ve bir yandan da silahın ateş almaması beni dehşet içinde bırakmıştı. Atların üzerindeki garip giysili adamlar git gide yaklaşıyorlardı.

Sonra sahne birden değişti: Bu sefer bir tepenin üzerinde duruyordum. Elimde silah yoktu, daha doğrusu silah sahneleri tamamen silinmişti. Biraz evvel üzerime gelen atlılar da kaybolmuştu. Karşımda yalnız bir tane atlı vardı. Bembeyaz bir atın üzerinde, yüzü kâh çok genç, kâh çok yaşlı görünen bir adam, bana bakıyordu. Atının gözleri ise normalden büyük görünüyordu.

Adam, pelerine benzeyen ve parlak kumaştan yapılmış bir elbise giymişti. Bana ***"Benden niçin korkuyorsun? Ben Kuva-i Milliyeciyim. Benden korkmana gerek yok!"*** *dedi. Adama bakarken korkum bir kez daha arttı. Kendi kendime,* ***"Yalan söylüyor! Kuva-i Milliyeciler böyle giyinmezlerdi."*** *dedim. O sırada adam güldü ve bir anda açık olan başında bir kalpak peydahlandı. Atının üzerinden bana doğru eğildi, elinde tuttuğu kat kat ve her katı ayrı bir renkte olan dondurma külahını uzattı. O an içimin yandığını hissettim ve bir şey söylemeden külahı kaptığım gibi iştahla yalamaya, hatta ısırarak yemeye başladım. Müthiş bir tadı vardı ve yediğim dondurmaların hepsinden lezzetliydi. Bir ara dondurmayı burnuma doğru yaklaştırmış inceliyordum ki, sahne yine değişti.*

Bu defa bir derenin içinde yürüyordum. Suyu çok parlak ve berraktı. Geniş fakat derin olmayan derenin içinde yürüdüğümü fark ettiğimde, biraz evvel yediğim dondurmanın elimde olmamasından dolayı da çok üzülüyordum.

Etraf alacakaranlıktı ama ben derenin akan suları içinde beyaz, küçük çakıl taşlarını görüyordum. Derenin iki yanında yeşillikler, daha doğrusu çayırlar uzanıyordu. Çayırın çimleri bir boyda biçilmiş ve tek bir tonda yeşil renge boyanmış gibiydi.

Her taraf sessizliğe bürünmüştü. Ayaklarımın altından akıp geçen derenin bile sesi duyulmuyordu. İçinde bulunduğum ortam, şairin dediği âsûde bahar ülkesi gibiydi. İliklerime kadar huzurun, huzurun getirdiği ruh rahatlığının kollarında hissediyordum kendimi. Bulunduğum ortamın bozulmasını hiç istemiyordum ki, uyandım.

Uyandıktan sonra, gördüklerimi, hatırladığım kadarı ile yorumlamaya çalıştım. Bana dondurmayı veren, belki de Çanakkale Savaşı'nda şehit düşen, annemin dedesidir. Ve bana öyle geliyor ki, o insanlar, bizlerin yaptıklarını tasvip ediyorlar ve bizi ödüllendirmek istiyorlar. Kim ne derse desin, nasıl düşünürse düşünsün, şehitler bizim yaptıklarımızı takdirle karşılıyorlar!"

Onların da rüyaları vardı. Yattıkları cezaevlerinin demir ranzalarında, sırlarını paylaştıkları yataklarında gördükleri rüyalar... Gerçekle hayalin ve gerçekle rüyanın bir arada bulunduğu, birbirine nazire yaptığı cezaevlerinde gördükleri rüyalar...

Onların gerçeklerine bakmayanlar, bu rüyalara yorum getiremediler...

"O dokunulmaz acıların,
İşaretsiz veballerini alma demiştim!
Gir bir sonsuz çizgi içine,
Ve yakala anlaşılmazları!
Ruh ve beden,
Kapılansın, sonsuzluk kapısına...
Bir değersiz eşya,
Yahut gerekli bekçi gibi,
Sayıklamadan geceleri,
Hizmetin olsun.
Sonra tat karanlık içinde,
Nur huzmelerini.
Taşsın, dökülsün gelenler,
Görülmeyen toplumda!..
Sana verilsin en akla gelmez hediyeler
Duan olsun, gözyaşlarına kardeş.
Duan olsun, titreme saatlerinde...
Gözlerinin arasından ta kalbine
Yol alsın ebedî saadet duyguları
Yok olmaya çalış!.."

Her yerin, her mekânın, her iklimin kendine göre sırları vardır. İnsanlar, yaşadıkları, ömürlerinden parçalar bıraktıkları ve zamanın akışında yer tuttukları her zeminin sırlarından pay alırlar.

Cezaevlerinin de kendi şartlarından ve özel yapısından dolayı sırları vardır. Hayatlarında cezaevine hiç girmemiş insanlar, oralara karışık duygular içinde yorum getirirler ve oraları merak etmekten kendilerini alamazlar. Çoğu kimse tarafından bilinmeyen, ancak yaşanırsa anlaşılan gerçek şudur: Cezaevlerinin fizikî şartlarının yanı sıra bir de ruh hâlleri vardır.

Soğuk engellerle dolu cezaevlerinin, her canlının ruhu gibi, bir ruhu vardır. O ruh, insanın derinliklerine bir şeyler fısıldar. Dışarıdan bakanlar veya onu tanımayanlar, onun fısıltılarını duyamazlar. Taş, demir, beton yığını içinde yaşamak zorunda kalanların büyük kısmı da zamanın akışında o fısıltıları duyamaz. Ama az da olsa bir kısmı, yani zamanın donuşuna şahitlik yapanlar, o fısıltılarla hemhâl olurlar. Bazen o fısıltılarla barışık, bazen de kavgalı olarak yaşayıp giderler!

Cezaevleri, çelişkiler, değişimler ve çarpıklıklar mekânıdır. Bu üçgende düzlük veya diklik yoktur; eğrilikler alır başını gider. Bunların insan ruhuna yansımaları değişik boyutlarda kendini gösterir. İnsanı olduğu kalıplardan alarak olmadığı, tanımadığı, bilmediği kalıpların içine taşır. İnsan, o mekânların iç dünyasında değişime uğrarken, bunun bir zorunluluk, bir anlamda kendini tanımak olduğunu çok sonraları fark eder. Böyle bir sonuç olduğunu anladığında, önceleri panikler, yersiz korkulara kapılır, kendine olan güveninde depremler

olur. Eğer dalga dalga gelen bu hislerinden, onlar idrakini sarmadan kurtulmanın savaşını verirse, ummadığı kazançlar onu bekler.

İnsan kendini dışarıya kapatmışsa; arayışlarında, buhranlarının ve bunalımlarının etkisinde kalır. Zor saatler olan bunalım ve buhranlarını yaşadığı zamanlarda sapmalara uğraması normaldir. Kendinden ve beynine oturan sorulardan kaçmak, ne olgunlaşma yolunda ona bir fayda getirir, ne de huzur bulmasına fayda sağlar. Ruh, birtakım gerilmeler yaşar. Akıl isyankâr olur, insanı zorlar.

Bu, delilik belirtisi veya depresyon ilişkisi değildir. Eğri olan mekânın ruhu ile kendi doğrularının çatışmasının bir sonucudur. İklimler arası farklılıklar gibi, insanı çarpan bir çatışmanın sonucudur. Çarpmanın ve çatışmanın başladığı noktada, artık yapılacak pek fazla bir şey yoktur. Yapılması gereken en iyi iş, kendini zamanın akışına bırakmak ve gerçekleri olduğu gibi yaşamaktır; ıstırapların birleşmesiyle ortaya çıkan çileyi tanımak, iliklerine kadar hissetmektir. *Olmanın ve olgunlaşmanın* çilesini çekerek, kendini tanımak için mücadele vermektir; olanların sırlarını anlamaya çalışmaktır. Zaman, bu iki ruhun çatışmasının doğurduğu yaraların en faydalı, hatta tek ilacıdır!..

Genç adam, din ve dinin nassı hakkında geniş bir bilgiye sahip değildi. Ailesinden, okuldan ve çevresinden edindiği temel itikadî bilgilerden başka bilgisi yoktu. Amel ve bilgi eksiğine rağmen, iman ve itikat noktasında hiçbir tereddüt taşımıyordu. Mensubu olduğu siyasî hareketin inanç bütünlüğüne olan saygısını ve eğitimini almıştı. Fakat gelişme ve yetişme çağlarında hızlı bir hayatın içinde olduğu için bilgi derinliğine ulaşamamıştı. Cezaevine girmeden evvel, ara sıra da olsa, Cuma namazlarını kılmış ve katıldığı bazı sohbetlerden faydalanarak dinî bilgisine eklemeler yapabilmişti.

Dinî kitaplardan, özellikle iman ve itikat bilgileri verenlerinden bazılarını okumuş olmasına karşın, ilk gençlik yıllarından beri amel açısından eksiklikleri hep süregelmişti. O, iman ve ibadet adına ülkesinin genel yaşantı biçiminin ötesinde bir farklılığa sahip değildi.

Siyasî mücadelesi boyunca dinin temel motiflerini içine sindirdiğinden, inançsızlığa bir başkaldırı olarak gördüğü siyasî hareketini

gönülden benimsemişti. Mücadele ettiği karşı grupların dine bakış açıları ile dini anlama ve anlatma biçimlerini nefretle karşıladığından, daima huzurlu olmuş ve kavgasını din adına verdiğine inanmıştı. Amel noktasındaki eksikliklerini de kavganın içinde olmasına bağlamış, zaman zaman vicdanını rahatsız eden ibadet eksikliklerine bu açıdan bakarak kendini rahatlatmıştı. Kendini dinin bir mücahidi olduğuna inandırdığı ve dinin temel yapısına saldıranlara karşı savaş veren biri olarak gördüğü için de Allah ile olan inanç bağından endişesi olmamıştı.

Ülkesindeki kanlı kavganın malum sonucu ortaya çıktığında, kendini cezaevinde buldu. Askerî darbenin en sıcak günlerinde girdiği cezaevinde, çok ağır şartların hüküm sürdüğü günler yaşadı. Hücrelerde, hücrelerin insanı sıkan atmosferinde aylar geçirdi. O günlerin ruh hâli içinde, Ramazan aylarında oruç tutmak haricinde, hiçbir ibadetini yerine getirmedi.

İki yılı aşkın bir süre sonra idam cezasına çarptırılmış ve dosyası onay için Yargıtay'a gönderilmişti. Dava dosyası Yargıtay'dan onay alacak olsa, belki de çok bekletilmeden asılacaktı. Fakat o, olanları fazla büyütmüyordu. Küfre karşı verdiğine inandığı savaş sonunda, idam da dahil, verilecek her cezaya severek katlanacağı inancını taşıyordu. Olabilecek her kötü sonuca kendini hazırlamaya çalışıyor, içini rahat tutmak için tevekkülle Allah'a sığınıyordu. Zaman zaman dua ediyor ve idam edileceği sırada metanet vermesi için Allah'dan yardım istiyordu. O günler için en büyük korkusu; asılacağı, yağlı urgana başını uzatacağı zaman, idam hükmünü verenlere karşı zaaf göstermek idi. En çok bunu düşünüyor ve yalvarmak gibi bir aczin içine düşmeden asılmak istiyordu.

Dosyasının Yargıtay'da olduğu sıralarda, bitişiğindeki hücreye Adanalı bir ülkücü tutuklu koydular. Birbirlerini daha önce hiç görmemiş ve tanışmamış iki genç, bazı nöbetçi askerlerin göz yummaları sayesinde, hücreden hücreye kaçamak sohbetler için imkân bulabiliyorlardı. Bu sohbetlerin birinde, yan hücredeki arkadaşı, idam mahkûmu gence, namaz kılıp kılmadığını sordu. Olumsuz cevap alınca da *"Gardaş, idam cezası aldın! Sonuçta ne olacağını bilmiyoruz.*

İnşallah aklımıza gelen olmaz ama namaz kılsan iyi olur. Hatta belki sûreleri unutmuş olabilirsin. İstersen ben yazıp göndereyim." dedi.

Genç adam, namaz kılmayı çok küçük yaşlarda öğrenmişti. Namazını aksatmadan kılan annesi, o ilkokul çağında iken, bir kısım sûreleri de ezberletmişti. Ama o, uzun zamandır namaz kılmadığı için çoğunu unutmuştu. Bu sebeple, çok istemesine rağmen, hücrede namaza başlayamamıştı.

Aslında, biraz da Allah'a karşı riyakâr olmaktan korkuyordu. Kendi kendine: *"Dün elimizde imkân ve zaman varken kılmadık. İbadette birçok eksiklikler bıraktık. Küçük günahlardan kaçınmadık. Şimdi idam cezası alınca, içimize oturan sıkıntılardan kurtulmak için namaz kılmak, hâşâ, Allah'ı kandırmak gibi olacak."* diye düşünüyor, namaza başlamak için teşebbüste bulunmuyordu. Geldiği o noktada, arkadaşının teklifinden aldığı güçle namaza başlamaya karar verdi. Arkadaşından, namazla ilgili bilgileri yazıp göndermesini istedi.

Adanalı arkadaşı, bir defterin ortasından çıkardığı sekiz on sayfaya namazın rükûnlarını, bazı sûreleri ve duaları yazarak gönderdi. Bir *Namaz Hocası* kitabı gibi düzenlenen defter sayfalarını en kısa zamanda ezberleyen genç, geçmişten kalan bilgilerini de katarak namaz kılmaya başladı. Daracık hücrede, beraber kaldığı iki solcu gencin rahatsız olmasına aldırmayarak, aksatmadan namazını kıldı.

Namaza başlamasından bir müddet sonra, yine aynı arkadaşının hazırlayıp verdiği Kur'an Okuma Kılavuzu ile çalışmaya başladı. Kendi gayretiyle, Kur'an-ı Kerim'i Arapça harflerle okumayı öğrendi.

Öyle bir hevesle Kur'an öğrenmeye çalışıyordu ki, on beş gün içinde Ayetler'i okumaya başlamıştı. Kur'an okurken dikkat edilecek hususları arkadaşından soruyor veya kaldıkları tecrit bölümünde nöbet tutan bir askerden zaman zaman kaçamak yardımlar alıyordu.

Nöbetçi askerler ile tutukluların konuşması kesinlikle yasaktı. Fakat çok istekli olarak Kur'an okumaya çalışması bir askerin dikkatini çekmiş ve asker ara ara genç adama yardım etmişti. Gerçi daha okula başlamadan annesi Kur'an okumayı öğrenmesi için mahallelerinde bulunan bir kadın hocadan ders almaya göndermişti ama bir süre

devam ettiği hoca hanımın oğlu ile kavga ettiği için devam etmemişti. Hoca hanımdan aldığı dersle en azından Arap alfabesini öğrenmiş, onu da aradan yıllar geçtiği için unutmuştu. Ortaokula gittiği yıllarda, Kur'an'ın Türkçesini, babasının aldığı bir meal kitabından okumuştu. Sonraki yıllarda okuduğu bazı kitaplardan da Kur'an hakkında sathî bilgiler edinmişti. Kur'an'ın Allah Kelamı olduğuna imanı tamdı ve hiç bir şüphe taşımıyordu. Onu, nüzul olduğu harflerle okumaktan ise büyük mutluluk duyuyordu.

Dar mekânda ve zor zamanda kalan genç adam, gün geçtikçe, din ve dinin iç yapısı ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştı. Bulabildiği dinî eserleri okuyor ve anlamaya çalışıyordu. Bir gazetenin verdiği açıklamalı Kur'an mealini biriktirmiş, Arapça okuduğu Ayetler'in mânâlarını anlamaya ve tefekkür etmeye başlamıştı. Bu arada ibadetini aksatmıyor, hatta Ramazan ayında hücrede tek başına teravih namazlarını bile kılıyordu.

Hiç ummadığı bir zamanda, hücreden alınarak aynı bloktaki bir koğuşa verildi. Gittiği koğuşta, oldukça iyi bir dinî eğitim almış olan bazı dava arkadaşlarının sohbetlerine katıldı. Koğuşta bulunan dinî eserlerden faydalanarak bilmediği veya merak ettiği konularda bilgi sahibi oldu. Dışarıda iken bilgi sahibi olmadığı tefsir, akaid, hadis, fıkıh gibi dallarda, az da olsa, bir şeyler öğrendi. Kur'an'ı Arapça harflerinden düzgün okuyabilmek için gereken ve tecvit denen okuma tekniği üzerine bir arkadaşından ders aldı.

Dünyanın yaratılışının ve insanın varoluşunun bir tezahürü olan dar ve zor zamanlarda Yaratan'a sığınmak ihtiyacı, inkâr edilemez bir gerçektir. İnsanoğlu, korkuda, panikte, zorluklarda, sıkıntılarda, bunalımlarda... Yaratan'a sığınmaktan ve O'ndan yardım beklemekten kaçınamaz. İçinde iman ile Yaratan'a karşı duyulan sevgi ve korkunun kırıntılarını taşıyan her kul, ömrü boyunca bu hakikatten mutlaka pay alır. Genç adam da bilinen bu hakikatten pay alıyor ve gerçek bir tezahürden pay aldığını biliyordu. Öyle olmasına aldırmıyor, daha doğrusu, bunu kendine itiraf etmekten kaçınıyor ve yeni yaşayış biçimini ölene kadar sürdüreceğinden emin görünüyordu. Geçmişte kalan eksiklikleri için de af ve mağfiret diliyordu.

Dini konularda okudu, düşündü, sohbetler etti ve ibadette devamlılık gösterdi. Bu hâl üzere devam ederken, askerî cezaevinde uygulanan karıştır barıştır uygulamasına son verildi. Genç adam, yalnızca kendi arkadaşları ile kalacağına çok sevinmişti. Hem toplu ibadet etmek imkânları olacak, hem de dinî konularda kendini yetiştirmiş diğer arkadaşlarından daha fazla bilgi edinmeye çalışacaktı.

Yeni koğuşlarında bir arkadaşları vardı; o, koğuştaki bütün arkadaşlarını mensubu olduğu tarikata davet ediyordu. Genç adam, tarikat hakkında fazla bir bilgiye sahip değildi. İslâm'ın *Tasavvuf* diye bir ilim dalı olduğundan haberdardı. Evliya menkıbeleri anlatan birkaç da kitap okumuştu ama tarikatlar ve tarikat ehli olduktan sonra yapılacak şeyler hakkında bilgisi yoktu. Tasavvufu, ruh disiplini sağlayan bir ilim olarak biliyordu.

Kendilerini tarikata girmeye davet eden arkadaşları, cezaevine girmeden evvel, dava arkadaşları arasında da ismi sıkça duyulan bir şeyhe intisab etmiş ve o insanın telkin ettiği şekilde tasavvuf eğitimi almaya başlamıştı. Ancak, anlatımlarına göre; el aldıktan, yani tarikata girdikten sonra fazla dışarıda kalmamış, tutuklanarak cezaevine gelmişti. Kısa dönemde öğrendikleri ile koğuştaki arkadaşlarını etkilemeye çalışıyor, onları kendisi vasıtası ile tarikata girmeye davet ediyordu.

Birkaç kişi, bu davete icabet etti; kendini şeyhin vekili ilan eden arkadaşlarından el aldı ve tarikata girdi. Tarikat ehli olanlar, koğuşta bir kenara çekiliyorlar, sohbet ediyor, tesbih çekiyor ve tarikatın bir iç murakabe olarak vaz' ettiği rabıtayı yapıyorlardı.

Bir zaman sonra, tarikata girenlerde garip değişiklikler olmaya başladı. Rabıta yapan bazı arkadaşları, rabıta esnasında kendinden geçiyor, geriliyor, kasılıyor, yani tasavvuf terminolojisine göre *cezbe*ye düşüyorlardı. Kendini şeyhin vekili ilan eden arkadaşlarının öğrettiklerini yapanlar, gittikçe ilginç hâller gösteriyorlardı. Meselâ zikir esnasında kontrollerini kaybederek haykırıyorlar, ani tepkiler şeklinde zaptı güç hareketler yapıyorlardı. Tabiatıyla o hâller, yol mânâsına gelen tarikat ve bir ilim dalı olan tasavvuf hakkında bilgisi olmayan herkesin ilgisini çekiyordu. Onlar, tarikata giren arkadaş-

larına yaşadıklarını soruyorlar, gösterdikleri hâller hakkında bilgi edinmeye çalışıyorlardı.

O garip hâlleri yaşayanların anlattıklarına pek akıl erdiremiyorlar, anlatılanlardan da tatmin olmuyorlardı. Kendi aralarında konuyu tartışıyorlar ve olanları anlamak için kitaplar karıştırıyorlardı. Yıllardır baskı ve zulüm altında yaşamak zorunda kalan bu genç insanlar, içinde bulundukları psikolojinin de tesiri ile tarikatın inceliklerini çözmeye çalışıyorlardı. Onları el almaya davet eden arkadaşları ise meseleyi sözle izah etmenin imkânsızlığına dikkat çekerek, *"Bu hâl, lafla değil; ancak yaşamakla anlaşılır."* diyordu.

Genç adam, koğuştaki gelişmelerden en fazla etkilenenlerden biri idi. Gördükleri karşısında merakı oldukça artmıştı ve bir gün tarikata girmeye karar verdi. Kararını, kendini şeyhin vekili diye tanıtan arkadaşına açtığında, *vekil* bu karara çok sevindi ve tarikata girmek için yapması gerekenleri bir bir anlattı.

Bu tarikata mensup olmak için öncelikle yapılması gereken birtakım işler vardı ve eksiksiz olarak onları yerine getirdi: Önce, vekilin elinden tutarak, onun öğrettiği şekilde tövbe etti. Sonra gusül abdesti alarak öğretilen duaları okudu ve yattı. Sabah kalktığında, gece gördüğü rüyayı, kendini vekil olarak tanıtan arkadaşına anlattı. Vekilin söylediğine göre; rüyası çok güzeldi ve çok hayırlı şeylerin işaretini taşıyordu. Tasavvufu, insanın kendini tanıması, bilmesi, aczinin farkına varması ve ruhunu olgunlaştırması için gerekli bir ilim olarak anlamaya başlayan genç adam, kendini mutlu hissediyordu. Zikir yapmanın metodunu ve zikir şekillerini öğrenmişti. Zikir yapıyor ve zikir esnasında huzur buluyordu. Kararını vermişti: Nefsini yenecek, nefsin kötülüklerinden kendini kurtaracak ve Mutlak Varlık'la bütünleşecekti.

Tarikata gireli çok olmamıştı. Bir ikindi namazı sonrası, alt ranzada, öğretilen şekilde rabıta yapıyordu. Oturduğu yerde, gözleri kapalı vaziyette, karşısında tarikatın şeyhinin oturduğunu hayal ediyor ve ondan yayılan nurun kendi gönlüne dolduğunu tahayyül etmeye çalışıyordu.

İşte o sırada, dizlerinin üzerinde duran ellerinin, parmak uçlarından başlayarak uyuştuğunu fark etti. Uyuşma, giderek kollarına doğru yayılıyordu. Heyecanlanmıştı. Konsantresinin bozulduğunu anlayınca tekrar kendini topladı ve rabıtaya döndü. Bir müddet sonra, uyuşuklukla beraber, o güne kadar tanımadığı bir hoşluk yayıldı içine. Göğsü kalkıp kalkıp iniyordu. Kendini havalanmış gibi hissediyordu. Gözünün önünde ilginç renklerde ışıklar oynamaya başlamıştı. Gittikçe kendini kontrol edemez bir hâl alıyordu. Vücudu kasılıyor ve istem dışı hareketler yapıyordu. İçini bir korku kapladı. Şuuru açık olduğu hâlde, nelerin olacağını merak etmesi nedeniyle gözlerini açmıyordu. Sanki biri ona iğne batırıyormuş gibi ani kasılmaların vücudunu sardığı anlarda, dudaklarından *"Allah, Allah"* nidaları kendiliğinden dökülüyordu. Acaba ermiş miydi?

Gözlerini açtığında, *vekilin* yanında olduğunu gördü. Yaşadıklarını ve gördüklerini hemen ona anlattı. Kendisini, olağan ve sıradan şeyler anlatıyormuş gibi bir tavır içinde dinleyen vekil, yaşadıklarının cezbe hâli, cezbenin de tarikatta en alt basamak olduğunu, kısa zamanda cezbe hâline geçmesinin hayra alâmet sayılacağını, böyle giderse kısa zamanda daha büyük mesafeler alabileceğini ve *olabileceğini* anlattı.

Bu konular hakkında uzun uzun konuştular. Genç adam, yaşadıklarından dolayı mutlu olmuş ve tarikat yolunda kendine güven kazanmıştı. Tarikata kendinden önce giren arkadaşlarının çoğunun yaşayamadığı bu hâli kısa zamanda yaşadığı için benliğini bir üstünlük duygusu sarmıştı.

Sonraki günlerde de sık sık değişik hâller yaşadı ve yaşadıklarını anlamak için vekil ile uzun uzun sohbet etti.

Vekil, bir zaman sonra ilginç konulara değinmeye ve kitaplarda yazan tasavvufî bilgilere aykırı düşen konuşmalar yapmaya başladı. Ortaya garip iddialar atıyordu: Kendisinin seçilmiş bir evliya olduğundan bahisle, geceleri evliyaullahın toplantılarına katıldığını söylüyordu. İntisab ettiği şeyhin ise beklenen Mehdi olduğunu ileri sürüyordu. Çevresinde bulunan bazı arkadaşlarına manevî âlemden

payeler dağıtıyor, aklın, izanın almadığı, almayacağı lafları tam bir iman için tekrarlayıp duruyordu.

Bazen de ilginç iddialarla arkadaşlarını şaşırtıyordu: *"Çok kısa zamanda Mehdi buraya gelecek; elindeki kılıç ile kendine inanmayanları ortadan kaldıracak. Sonra bizleri alıp dışarıya çıkaracak!.."*

Tarikata girdikten sonra yaşadıklarının tahlilini yapmakta zorlanan genç adam, vekilin anlattığı şeyler yüzünden müthiş bir çelişki yaşamaya başlamıştı. Bir tarafta, mânevî olarak mesafe almak isteği; diğer tarafta, vekilin anlattıkları. Onun anlattıklarına şüpheyle ve *belki* payları bırakarak bakarken, iç dünyasında değişim ve gelişme göstememesi de adamı düşündürüyordu.

Vekil anlatıyordu: *"Beni, daha doğmadan, ruhlar âleminde şeyhim seçti ve sizi yetiştirmem için gönderdi..."*

Kendini tarikat şeyhinin vekili ilan eden adam, gün geçtikçe, birbirinden ilginç şeyler söyleyerek arkadaşlarının kafasını karıştırıyordu. Acabalar, çelişkiler, karışık duygular, kitapların yazdıkları, yaşananlar, inanılması güç iddialar...

Bütün bunların tabiî sonucu olarak tartışmalar başlamıştı. Sorular soruları kovalıyor, yorumlar yapılıyor, içinden çıkılmaz ve anlaşılmaz iddialara karşı tezler üretmek için kafa patlatılıyordu.

Ruhunu tahkim etmek ve İslâm'ın bir ilminden nasip almak için tarikata merak saran genç adam, yaşadıklarından ve duyduklarından sonra ikilem yaşamaya başlamıştı: Yaşadığı hâller, gördüğü rüyalar, duyduğu hazlar ve hissettiği huzur bir yanını tutmuşken; gerçek dışı iddialar, aklın kabullenemeyeceği yorumlar ve İslâm kaynaklarının bahsetmediği bilgiler diğer yanını sarmıştı.

Vekil, tartışmalarının birinde şunları söylüyordu: *"Peygamberlik son bulmamıştır! Son bulan Resûllük'tür. Hazret-i Peygamber son Resûl'dür ama son Nebi değildir. Şeyhim Hazretleri bir Nebi'dir!"*

Şeyhine olan bağlılığı delilik derecesine varan bu insanın temeli olmayan, iç hezeyanlarına dayanan ve aşırı sevginin ürünü olan sözlerine katılmak mümkün değildi.

Vekil, yine bir sohbetinde aşırı ve saçma laflar edince, münakaşa ile başlayan tartışma, yumruklaşmaya kadar gitmişti. Genç adam, bu gelişme üzerine, tarikata girmesine vesile olan arkadaşının cezaevi şartlarında hallüsinasyon girdabına kendini kaptırdığına kanaat getirdi. Onunla olan ilişkisini kestiği gibi, tasavvuf üzerine yaptığı çalışmaları da askıya aldı. Arkadaşının güçlü hitabeti ve ikna kabiliyeti sayesinde, şüphe ile de olsa, kabul ettiği bütün yanlış inanışlarından ve düşüncelerinden dolayı tövbe etti.

O, geldiği noktada, bir tecrübe tünelinden geçtiğine ve çok şey öğrendiğine inanıyordu. Görmüştü ki; tasavvuf, bir ruh disiplini olmakla beraber, ilim sahibi insanların öncülüğünde yürünebilecek yoldur. Yetkisi, bilgisi ve tecrübesi olmayan insanlarla yol almak ve doğru olanı yapmak ise imkânsızdır. Bâtınî derinliği olan bu *yol* üzerinde şeytanın tuzakları çok olduğundan, insanın sapması her an mümkündür. Sahte yol göstericilerle mesafe almaya kalkışmak, bilinmeyen gazları teneffüs etmekle, hatta zehirlenmekle eş değerdedir.

Kazandığı tecrübe sonunda, kafasında oluşan birçok sorunun cevabını buldu. Yıllar sonra ülkesinde tarikat adına yaşananların, kendi yaşadıklarına çok benzediğini gördü; olanlardan dolayı hiç şaşkınlığa düşmedi. Ehl-i sünnet ölçülerine göre hak olan bir yolun ve o yolu aydınlatan ilmin nasıl istismar edildiğini ibretle seyretti.

Evet, cezaevleri insanlara bir şeyler fısıldıyordu. Ama o fısıltıları doğru anlamak, içinden kendi payına düşenleri çıkarmak ve ortaya çıkanlarla bütünleşmek her zaman mümkün olmuyordu, olamıyordu...

"...Düştüğü yolun nereye varacağını bilmiyordu. Üç gece, üç gündüz kendi hâlince yürümüştü. Geceleri korkmuş, gündüzleri güneşin kızıllığı altında ter dökmüştü. Ayaklarının altı paramparça olmuştu. Yüzü, güneşten ve gece ayazından garip bir şekle dönüşmüş, gözlerinin altı torbalanmıştı.

Üç gün sonra, kendini deli sanan bir adamla karşılaştı. ***Deli****, adama baktı ve gülümsedi; selam bile vermedi. Delinin gözleri adamın ayak izlerine takılı kalmıştı. Deli, adam ile ilgilenmeden, adamın ayak izlerine bakarak, onun geldiği yere doğru yola çıktı. Üç gece, üç gündüz korkmadan yürüyen deli, adamın geldiği yeri görünce aklı başına geldi...*

Adamın geldiği yer bir mağara idi. Mağaranın bütün alâmetleri sökülüp atılmıştı. Deli, alâmetleri göremeyince bütün işkencelere razı oldu ve mağaranın içine girdi..."

Askerî cezaevinde yasaklar hiç bitmezdi: *"İkinci bir emre kadar yasak!.."*

Hemen her şey yasak: Yatma saatleri haricinde yatmak, havalandırma bahçesinde konuşmak, koğuşlarda yüksek sesle sohbet etmek, bir sayfadan fazla mektup yazmak, tek tip elbise haricinde bir şey giymek, görüş mahallinde *terk et* zili çaldığında beklemek, ziyaretçiye cezaevi şartlarından bahsetmek, emir komuta zincirine bağlı olarak ve toplu yapılan spora katılmamak, yemek saatleri haricinde bir şey yemek, başka bir hücreye veya koğuşa herhangi bir şey vermek, satranç ve tavla gibi oyunları oynamak, nöbetçi erlere ismini sormak, hatta 12 Eylül'ü takip eden ilk günlerde askerin yüzüne bakmak, verilen emir ve komutlarda ağır davranmak, kavga etmek, münakaşa etmek, komutana sert bakmak, her gün sakal tıraşı olmamak, üç numaradan fazla saç uzatmak, banyo günleri haricinde banyo yapmak, yine ilk zamanlarda nöbetçi askerden izin almadan tuvalete gitmek ve sigara içmek, verilen emir ne olursa olsun itiraz etmek... Yasaklar hiç bitmezdi. Bazen kaldırılan, bazen yumuşatılan, bazen akla gelmedik şekle sokulan yasaklar hiç ama hiç bitmezdi. Yasaklar, bazen keyfî olur, bazen de tutukluların bir türlü anlayamadıkları bir mantık üzerine konurdu.

Yasaklara uymamak, büyük cezaları da beraberinde getirirdi. Çoğu zaman copla ellere vurmak sureti ile yapılan cezalandırma, bazen falakaya kadar uzanabilirdi. Nöbetçi askerlerin insafına bırakılan cezalandırmanın şiddeti ise askerlerin moraline göre tecelli ederdi. Askerin morali yerinde ise üç beş cop darbesi ile ceza uygulanmış olur, morali bozuksa her ele otuz kırk cop vurulabilirdi. Tutukluları

fazla döven ve onlara sert davranan askerler, rütbeliler tarafından takdirle karşılandıkları için üç beş cop darbesi fazla görülen cezalardan sayılmazdı. Ceza uygulamada *af* olmadığı gibi, cezayı uygulamayan nöbetçi erler de rütbeliler tarafından cezalandırılırdı. Yani erlere de cezayı uygulamamak yasaktı!

Dışarıdan bakan biri için imkânsız gibi görülebilecek yasaklar, cezaevine yeni gelenler için de şaşırtıcı oluyordu. Fakat bir süre sonra alışıyorlardı. Yasaklar bazen öyle garip hâl alıyordu ki, mantığını çözmek imkânsız oluyordu. Meselâ koğuş veya hücre duvarlarına, Türk bayrağı dahil, herhangi bir nesne asmak veya yapıştırmak yasaktı.

Ülkücü genç, o şartlar altında yaşadıkları günlerde, *tecrit* adı verilen hücrede iki solcu tutuklu ile beraber kalıyordu. Tutuklular, dış dünya ile tek bağlantıları olan gazete okuma hakkına sahiptiler. Ülkücü genç, yalnızca bir gazete alma imkânına sahip olduğu için Tercüman gazetesi alıyordu. Solcular ise Cumhuriyet gazetesi alıyorlardı. Ekonomik sebeplerle birden fazla gazete alma imkânları olmadığından, birbirlerinin gazetelerini değişerek okuyorlardı. Ara sıra da risk almaktan korkmayan askerlerden biri nöbetçi olursa, onun izni ile yan hücrelerle gazete takası yapıyorlardı. Çünkü hücreler arası bir şey alıp vermek, en sıkı uygulanan yasaklar arasındaydı.

1981 yılının Ekim ayı idi. Ülkücü gencin aldığı gazete, Cumhuriyet Bayramı hediyesi olarak, kuşe kâğıda basılmış Türk bayrağı vermişti. Yarım gazete sayfası ebadındaki Türk bayrağı, gerek renginin canlılığı, gerekse baskı kalitesi itibarıyle oldukça güzeldi.

Bayrağı alan ülkücü genç, onu itina ile katladı ve mektup kâğıtlarını koyduğu karton dosyasının arasına yerleştirdi. Bayrağa olan sevgisi ve bayrağa verdiği değerden dolayı, onu yırtıp çöpe atmaya gönlü razı olmamıştı.

Bir gün sonra, kantinden aldırdığı bazı ihtiyaç maddelerini koyduğu mukavva kutunun düzgün yan yüzeyini gördüğünde, aklına, oraya bayrağı yapıştırıp duvara asmak fikri geldi. Vakit geçirmeden, mukavva kutuyu düzgünce kesti. Kesici ve delici aletlerin her türlüsü de yasak olduğundan, bu işlemi, kalemtıraşın bıçağını sökerek yapmıştı. Sonuçta bayrağı mukavvanın üzerine yapıştırdı.

Bayrak, mukavvanın üzerinde güzel durmuştu. Bayrağı o hâliyle küçücük hücrede koyacak yer olmadığından, yasak olmasına rağmen, duvara yapıştırmaya karar verdi. Türk bayrağının kimseye zararı olmayacağı gibi, askerî cezaevinde de kimsenin buna itiraz etmeyeceğini düşündü; hücrenin dışından bakıldığında herkesin görebileceği bir yere astı.

Bayrağın asılması, birden bire hücre içinde soğuk rüzgârların esmesine neden olmuştu. O güne kadar ilişkilerini insanî düzeyde sürdüren tutuklular, bayrağın hücrenin duvarına asılması ile gerginlik yaşamaya başladılar. Solcu gençler, bayrağın asılmasından rahatsız olmuşlardı. Ülkücü gencin kendilerini rahatsız etmek amacıyla bayrağı hücreye astığına inanıyorlardı:

"Onu indir! Biliyorsun duvarlara bir şey asmak veya yapıştırmak yasak. Hem sen bize gıcık vermek için onu astın; bunun farkındayız ve indirmeni istiyoruz!"

"Ben, bu bayrağı, kimseye gıcıklık olsun diye asmadım. Ama siz öyle anlıyorsanız beni bağlamaz. Nasıl istiyorsanız öyle anlayın. Onu duvardan indirecek babayiğit göremiyorum. Ben indirmem; gücünüz yetiyorsa siz indirin de göreyim!"

Solcu tutuklulardan biri TKP (Türkiye Komünist Partisi) yöneticisi, diğeri de Dev-Yol isimli sol bir örgütün militanı olmaktan yargılanıyordu. Bayrağa olan saygılarını yitirmişler, dünya görüşleri ve örgütlerinden aldıkları eğitim neticesinde millî değer taşıyan her şeye antipati duymaya başlamışlardı.

Onlar, hücreye asılan bayrağı indiremeyeceklerini iyi biliyorlardı. Zorla indirmeye kalkıştıklarında da ülkücü gencin direnişi ile karşılaşacaklarının farkındaydılar. Zaten böyle bir teşebbüste bulunmaları kavga ile sonuçlanabilirdi. Çok büyük nedenler ortaya çıkmadan da kimse bir başkasıyla kavga etmeyi kolay kolay göze alamazdı.

Solcu gençler, ülkücü gencin tepkisi karşısında bir şey yapamadılar ve ortaya çıkan durumu kabullenmek zorunda kaldılar. Bayrak hücrenin duvarında asılı kaldı.

Hücre arkadaşlarının tavırları, ülkücü genç için o kadar önemli değildi. Onların duygusal çıkışlarını kafasına takmıyordu. Asıl düşündüğü, bayrağın duvara asılmasına, *"yasak"* gerekçesi ile idarenin nasıl bir tavır alacağı idi.

Her sayımda hücrenin içine giren sayım mangası ve onların başında bulunan subaylar nasıl bir tavır koyacaklardı; izinsiz asılan bayrağa müsaade edecekler miydi? İdare, onun solcularla sinir harbini göze alarak, hatta bir anlamda kabadayılık yaparak astığı bayrağı indirecek miydi? Merak ve heyecan içinde akşam sayımını beklemeye başladı. Bütün korkusu, bayrağın askerler tarafından indirilmesi durumunda solculara karşı mahcup olmaktı. Çünkü bayrağın asılmasına tepki koyan solculara, *"Onu kimse indiremez!"* diye karşı tepki göstermişti.

Akşam sayımı yaklaştıkça, askerlerin bayrağı indirmeleri hâlinde nasıl bir tavır sergilemesi gerektiğini düşünmeye başladı. Askerler indirmeye yeltendiklerinde, onlara karşı gelmesi imkânsız gibiydi. *"İndiremezsiniz, bayrağa dokunamazsınız!"* diye karşı gelmeye kalksa ve indirmelerini engellemek istese ummadığı bir ceza ile karşılaşabilirdi. İndirdiklerinde susup tepki koymasa, bu sefer solculara karşı açığa düşecekti. İdareye dilekçe yazıp, bayrağı asmak istediğini ve bunun için müsaade verilmesini istese, idarenin red cevabı vermesi durumunda kendi elleriyle indirmek zorunda kalırdı ki, bu daha zor geliyordu. Bütün bu açmazlar karşısında beklemeye karar verdi. Askerler kendi elleriyle bayrağı asıldığı yerden indirecek olurlarsa da karşı gelmemeyi uygun buldu. Karşı gelip, çok sevdiği ve içten bağlandığı bayrağı nedeniyle Türk askerinden dayak yemek ve küçük düşmek istemiyordu. Böyle bir sonuç daha da ağır geliyordu.

O akşam sayımına da her zamanki gibi, başlarında nöbetçi subayı olduğu hâlde, otuzdan fazla asker geldi. Tutuklulara psikolojik baskı yapmak için ayaklarını sertçe yere vurarak gelen elleri coplu sayım mangası, mutad olduğu üzere eziyete varan sayımı aldı ve gitti.

Gerçek amaç sayım değil, tutuklulara eziyet etmekti. Her sayımda hücrelerin kapıları açılıyor, sayım mangasına mensup askerler hücrelere giriyorlar, tutukluların yataklarını, eşyalarını dağıtıyorlar,

çoğu zaman da sudan bahanelerle ellerindeki coplarla dayak atıyorlardı. Günde iki kere tekrarlanan bu olay, tutukluların morallerini bozmaya yetiyordu.

Bayrağın asılı olmasına kimse ses çıkarmamıştı. Ülkücü genç, sayım mangası gittikten sonra, *"Acaba görmediler mi?"* diye düşündü ama görmemelerine imkân yoktu. Dışarıdan bakıldığında bile rahatça görülebilecek bir yere asmıştı. Bayrağın yerinde kalması ona büyük bir mutluluk vermişti. En çok da iddiasının altında kalmadığına sevinmişti.

O, bu duruma çok sevinmişti ama hücre arkadaşları bozulmuşlardı. Yüzlerini asmışlar, kendi aralarında bile konuşmaz olmuşlardı. Ülkücü gence koydukları tavırlarını katılaştırarak sürdürüyorlardı. O güne kadar, kerhen de olsa, aralarında geçen konuşmalara son vermişler, gazete değişimine bile kalkışmamışlardı. Hücre içinde tecrit edileceğini anlayan genç, bu duruma aldırmıyor görünerek, uzun sürebilecek bir sinir harbine hazırlanmaya koyuldu.

Ülkücü genç, solcuların, bayrağın asılmasından rahatsız olacaklarını önceden tahmin etmişti ama bu ölçüde tepki koyacaklarını düşünmemişti. Fakat hücre içinde gelinen noktadan oldukça memnundu. Sayı olarak üstünlüğü elinde bulunduran solculara karşı dediğini yaptırmış olmanın hazzını yaşıyordu. Başlattıkları psikolojik savaştan galip çıkacağına da inanıyordu. Konuşmasalar da, onu yok saysalar da, gazete ve kitap takasına son verseler de sonuna kadar direnecek, kutsal saydığı bayrağı duvardan indirmeyecekti. Zaten o, bayrak inmesin diye mücadele verdiği için cezaevinde değil miydi? Onlar bu sinir harbine dayanamaz ve ilişki kurmaya çabalarlarsa bile yakınlık göstermeyecek, geçmişte olan yumuşak ilişkilerini bir daha kurmayacaktı. Böyle davranırsa, onları bir kere daha mağlup etmenin zevkini yaşayacağına inanıyordu. Şartlar onları ne kadar yaklaştırmış olsa da birbirlerine ısınamadıkları bir gerçekti.

Gücün kimsenin elinde olmadığı cezaevinde, savaş planları yapmak boşuna bir çabaydı. Aynı akşamın sabahı olanlar, onun savaş planlarını ortadan kaldırmaya yetti:

Sabah sayımına gelen ve kontrol için hücreye giren genç bir üsteğmen, duvarda yapışık duran bayrağı yerinden söktü ve askere vererek dışarı çıkarmasını söyledi. Hücrede esas duruşta sayımın bitmesini bekleyen tutuklulara hitaben: *"Duvarlara bir şey asmanın veya yapıştırmanın yasak olduğunu bilmiyor musunuz? Kendi kafanıza göre hareket edemezsiniz! Beni iyi dinleyin, bir daha böyle şey görürsem canınızı yakarım! Anladınız mı ulan?"* dedi. Tutuklular hep bir ağızdan *"Anlaşıldı komutanım!"* diye cevap verdiler. Çünkü askerî cezaevinde, toplu hitaplara toplu cevap vermemek de yasaktı.

Ülkücü genç, üsteğmenin tavrından ve bayrağı indirmesinden çok müteessir olmuştu. Sayımı alan üsteğmenin ne kadar sertlik yanlısı ve tutukluları dövdürmekten hoşlanan biri olduğunu bildiği için cevap veremedi, itiraz edemedi, sesini çıkaramadı. *"Ben bu bayrak inmesin diye savaştığım için buradayım. Onun için mücadele ettim. Onun mânâsını, rengini, duruşunu çok seviyorum; onun hücrede de olsa asılmasından huzur duyuyorum. Onun anlamını, onun ruhunu kavrayamayanlar, inançlarını, değerlerini başka bayraklar üzerine kuranlar ondan rahatsız oluyorlar, bu da bana haz veriyor. Onu oradan indirmeyin, gururumu incitmeyin!.."* diyemedi.

Üzüldü, incindi, çaresizliğin verdiği isyanı bastırmak için yumruklarını sıktı, vücudunu kastı, başını öne eğdi. Göz pınarlarına biriken yaşlarla sayımın bitmesini bekledi.

Bayrak, cezaevi idaresinin *"denge"* anlayışına kurban edilmişti. Tamamen düz bir mantıkla, üstelik baskı ve şiddet metodları ile *"karıştır barıştır"* stratejisini uygulamaya kalkışanlar, bayrağı bile çıkarları için kullanmaktan çekinmemişlerdi. Onlar, bayrağın hücrelerde veya koğuşlarda asılı olmasının birilerini tahrik edeceğinden korkuyorlardı. Hedefledikleri tek şey, kavgasız, gürültüsüz ve başlarının ağrımayacağı bir idare şekli idi.

Bayrağın cezaevi idaresi tarafından indirilmesi, ülkücü gencin moralinin aşırı derecede bozulmasına sebep olmuştu. Bayrağın inmesinden sonra hücre içinde başlayan yumuşama ve biten sinir harbi bile onun rahatlamasına yetmedi. Bayrağın indirilmesi karşısında bir şey yapamamanın ezikliğini hep hissetti.

O şartlar altında yaşadığı olayı hiç ama hiç unutamadı. Askerî cezaevinde geçirdiği yıllardan sonra, gerek gittiği sivil cezaevlerindeki odalarından ve gerekse tahliye olduktan sonra evinden, işyerinden, arabasından bayrağı hiç eksik etmedi; o günlerin acısını ve o günlerde yaşadığı ezikliği böylece unutmaya çalıştı.

"Irmak genişti. Gürültülü ve ufak dalgaları ışıl ışıldı. Öbür yakası da çayır çimendi. Çayır, giderek fundalığa dönüşüyor, fundalığın arkasında, çok ötelerde, yeşil tepelere doğru uzanan ve iki yanı yemiş ağaçlarıyla pırıl pırıl parlayan yollar seçiliyordu.

Bu manzaraya sevinerek uzandım yere. Başlamasından korkulan bir ağıta kulaklarımı tıkarken, 'Burada seve seve yaşayabilirdim' diye düşündüm. Burası ıssız ve güzel bir yer. Pek gözü pekliğe bakmaz burada yaşamak. İnsan burada da eza ve cefa içindedir. Gel gelelim güzel devinme zorunluluğu yoktur. Böyle bir şey gerekmez. Çünkü burada yalnız dağlarla kocaman bir ırmak bulunuyor."

Zamanın bol olduğu, bir o kadar da boşa harcandığı mekânların başında cezaevleri gelir. Oysa ki, konsantre olabilenler ve kendini verebilmeyi başaranlar için en güzel kitap okunacak yerlerden biri de cezaevleridir. Hele kitap okuyan mahkûm, okuduğu kitabın *içine girmeyi* ve derinliklerine inmeyi becerebiliyorsa; önünde yollar, ufuklar, pencereler açılır. Sanki cezaevinden çıkar, hürriyetle kucaklaşır.

Askerî cezaevlerinde, 12 Eylül'ün hemen sonrasında kitap okumak yasak edilmişti. Kitap olarak, yalnızca Atatürk'ün Nutuk'u ve önsözünü darbenin liderinin yazdığı İnkılâp Tarihi vardı. Onları da ders şeklinde okutuyorlardı. Başka kitaplar getirtmek ve okumak kesinlikle yasaktı.

Darbenin ilk rüzgârları dindikten ve ortalık durulduktan sonra, tutukluların kitap okumalarına izin çıktı. Tutuklular, cezaevi idaresinin denetiminden geçen kitapları okuma hakkı kazanmaları üzerine, ziyaretçileri vasıtasıyla kitap getirtme imkânına kavuştular.

Denetim oldukça geniş kapsamlı idi. Denetimciler, tutukluların okumak istedikleri kitapların çoğuna izin vermiyorlardı. Meselâ, kesinlikle şiir kitaplarını cezaevine sokmuyorlardı. Daha çok roman tipi eserlerin içeri girmesine müsaade ediliyordu. Fakat yaklaşık iki yıl kitap okumamış ve kitaba hasret kalmış olan tutuklular, *buna da şükür* kabilinden, kavuşabildikleri bütün kitapları okumaya başladılar. Radyo ve televizyon gibi araçlar yasak olduğu için tutukluların tek eğlenceleri ve vakit geçirme araçları kitaplardı.

Ülkücü genç, cezaevine kitap alınmasına izin verildiği sıralarda, tecritteki hücrede iki solcu tutuklu ile beraber kalmakta idi. İlk elde,

ziyaretine gelen ablasına kitap siparişleri verdi. Çoğu dinî muhtevalı olan kitapların bir kısmı sakıncalı görülerek içeri alınmadı ama izin verilen kitapları büyük bir iştiyakla okudu. Bir müddet sonra hafifleyen denetim sonrasında eline daha çok kitap geçmeye başlayınca, aralıksız ve iştahla okumaya devam etti. Aynı hücreyi paylaşmak zorunda kaldığı solcu gençlerle de takas yapıyor ve çeşitli muhtevada kitaplar okuma imkânı bulabiliyordu.

Takas teklifi solcu gençlerden gelmişti. Solcu gençler, ülkücü gencin ilgisini çeken bir kitap getirtmişlerdi. O, ranzanın üzerinde duran kitabı karıştırıp şöyle bir bakmak için eline aldığında, solcu gençlerden biri, *"İstersen okuyabilirsin."* demişti. Bunun üzerine aralarında kitap alış verişi başladı ve uzun süre de devam etti. Öyle zamanlar oluyordu ki, hücreye hepsinin ilgisini çeken bir kitap geliyordu; kitabı okumayı sıraya koyuyorlar, sırası gelen okuyordu. Bazı kitaplar hakkında sohbetler yapıyorlar, kitap hakkındaki düşüncelerini birbirlerine aktarıyorlar, küçük çaplı da olsa, tartışmalar yapıyorlardı.

Ülkücü gencin kitap okuma alışkanlığı oldukça eskilere gidiyordu. İlk gençlik yıllarında, Kemalettin Tuğcu serisi ile başlayan, dedektiflik romanları ile devam eden ve korku romanları ile genişleyen bir okuma alışkanlığı edinmişti. O günlerde, kitaplara olan tutkusu nedeniyle, evde kendine bir kitaplık kurmaya çalışmış, kıt imkânlarla aldıkları ve evde bulunanlar ile bir kitaplık kurmuştu. Aldığı kitaplara özene bezene tarih atıyor ve okuduktan sonra onları kitaplığına yerleştiriyordu. Yaşadığı küçük şehrin bir dönem tek eğlence kaynağı olan ve genç adamın da büyük tutkusu hâlindeki sinemanın yanına kitaplar da eklenmişti. Kitap okumayı çok seviyordu. Gece geç saatlere kadar kitap okuduğu ve sabah okula gitmek üzere uyanamadığı için babası ile tartıştığı zamanlar bile olmuştu.

Siyasî yapılanmanın içinde yer aldığı ilk zamanlar, kitaplarla yakınlığı ve dostluğu daha da artmıştı. Devamlı gitmeye başladığı Ülkü Ocakları Derneği'nin lokalinde düzenli bir kütüphane mevcuttu. Bu kütüphaneden istediği kitabı alıp okumak imkânına sahip olduğundan, ilk defa değişik kitaplarla tanışma şansına burada kavuştu. Derneğe

devam eden büyüklerin teşvikleri ve kitaplar üzerinde tavsiyelerde bulunmaları da kitap yelpazesinin genişlemesini sağlamıştı. Bu arada dergi dünyası ile de tanışmıştı. O günlerin havasına uygun muhteva ile yayın yapan dergileri takip etmeye başlamış, haftalık ve aylık yayınlar şeklindeki dergilerden de faydalanma imkânı bulmuştu.

O günlerde, ideolojik çekişmelerin boyutu henüz şiddet hareketlerine dönmediğinden, güzel rüzgârlar esiyordu. Özellikle ülkücüler, büyük şerirlerdeki solcu saldırılarına karşı koymaktan başka şekillerde şiddettin içine girmiyorlardı. Kendilerini yetiştirmek, bilgilenmek ve geleceğe hazırlanmakla meşguldüler.

Küçük şehirlerde ciddi fikir çalışmaları vardı: Seminerler düzenleniyor, sohbetler yapılıyor, okunan kitapların özetleri çıkarılıyor, genç insanları geleceğe hazırlamaya dönük tartışmalar düzenleniyordu. Genç ülkücü, böyle bir havanın, yetişme ortamının ve bütünleşmenin içinde olmaktan, o havayı teneffüs etmekten mutlu idi. O nisbette de istekli idi.

Liseye başladığı yıl, kendi fikirlerine hizmet eden bir günlük gazeteye abone olmuştu. Yaşından beklenmeyecek ciddiyetle gazeteyi okuyor, itina ile katlayarak cebine koyuyor, isminin dışarıdan görünmesine özellikle dikkat ederek cebinde taşıyordu. Gazetesini eve götürüp arşivine koymak yerine, başka insanların da okuyabilmesi ve fikriyatının propagandasını yapmak amacı ile ya bir arkadaşına veriyor, ya da umuma açık bir yerde unutmuş gibi bırakıyordu.

Kendini iyice entelektüel havalarına kaptırmıştı. Ciddiyet duygusunun da kendine kazandırdıkları ile hayatı renk kazanmıştı. Farklı olmanın ve farklılığını hissettirmenin verdiği hazla değişmişti. Artık okul dışındaki zamanının çoğunu Ülkü Ocağı'nda geçirmeye ve oradaki faaliyetlerde küçük görevler almaya başlamıştı. Ucundan kenarından sosyal faaliyetlere katılıyor, inandığı değerlerin toplumda yükselmesi için çalışıyordu.

Bu renkli ve canlı ortamın, insanların kültür, bilgi ve gelecek üzerine kurmaya çalıştıkları dünyanın ortasında kıyametin kopması uzun sürmedi. Kendilerini romantik devrimci rüzgârlara kaptıran birçok genç, ülkenin içinde bulunduğu şartlardan faydalanarak her

alanda saldırıya geçtiler. Kendilerinden olmayanlara yakıştırdıkları yaftalarla onları karalamaya ve yok etmeye yönelik saldırılarını yoğunlaştırdılar. Devletin zaafı ve güçsüzlüğü, geçmişten ders çıkaramaması, soğuk savaşın dünyada hüküm sürmesi, politikacıların ufuksuzluğu, ekonomik sıkıntılar, dış düşmanların ülke üzerindeki tarihî emelleri ve sayılması zor daha pek çok sebep, ülkede toplumsal şiddetin hız kazanması sonucunu ortaya koymuştu.

Taraflar, araya kan girmesi ile keskinleşmişlerdi. Ülkücüler, kendilerini korumak saiki ile şiddetle tanışmışlardı. Sonra ise, başka çareleri kalmaması üzerine, şiddetle iç içe yaşamak zorunda da kalmışlardı. Sokaklara yayılan şiddettin, kendilerini kemiyet ve keyfiyet bütünlüğünde yarınlara hazırlayan genç insanları sarması fazla zaman almadı. Şiddetin getirdiği değerlere sarılanlardan ve şiddetin ruh hâlinden nasip alanlardan biri de genç ülkücü olmuştu. Hareketli, dinamik ve istekli yapısına uygun olarak bu *savaşta* yer alması onun için kaçınılmazdı artık. Zaten o da kaçmadı.

Sonrası, hareketlerle dolu bir hayat yumağı oldu onun için. Korkmadan, çekinmeden, risk almaktan kaçınmadan, yorulmadan, yılmadan, zaaf göstermeden, ihanet gibi kahpe tuzaklara düşmeden... koştu, koştu. Savaşın tam ortasında, savaşın sıcak ikliminde, kimilerinin *haremlere çekilip kışlamasına* aldırmadan yer aldı. Savaşın bütün boyutlarını, salt çıplaklığı içinde yaşadı, gördü. Acımasızlığını, gaddarlığını, yıkımını, ruh hâlini, ezikliğini, çaresizliğini tattı.

Geldiği noktada ise savaşının bir sonucunu, inançlarının bir imtihan safhasını yaşıyordu. Yaşadığı cezaevinin bütün olumsuz şartlarına aldırmadan, ayakta kalma mücadelesi veriyordu. Yalnız bununla yetinmiyor, bir taraftan da kendini tahkim etmeye çabalıyordu. Okuyarak, araştırarak, düşünerek yeni ufuklar kazanmaya çalışıyor, yeni ve bambaşka bir savaş veriyordu.

Kendine sürekli şu teklinde bulunuyordu: *"Bu melanet mekânlardan bir gün kurtulursam, ruh ve beden sağlığını korumuş olarak, bütünlük içinde çıkmalıyım. Yeni hayatın getirecekleri karşısında güçlü olmalıyım. Bugüne kadar verdiğim savaşta nasıl başarılı olmuşsam, buralarda verdiğim savaşta da aynı başarıyı kazanmalıyım!"* Bu düşüncesi, belki de bir savunma

mekanizması oluşturması anlamına geliyordu. Ama insanların kendi etraflarında oluşturdukları mekanizmaların hakikati ifade ettiği de inkâr götürmezdi.

Kitap okumaya izin verildiği günlerden başlayarak, gerek hücrede, gerekse sonradan gönderildiği koğuşlarda hiç durmadan okudu. Dünya klasikleri diye bilinen eserlerin çoğunu, yakın tarihi, dinî eserleri, felsefe tarihini, ekonomi tarihini, Türk romancılarını, hikâyecileri, insan psikolojisini, Freud'u, Adler'i, Jung'ı, sosyolojik araştırmaları, Türkiye ve dünya üzerine araştırmaları bir bir okudu. Eser sahiplerinin görüşlerine ve ideolojik tercihlerine aldırmadı, kimliklerine ve kişiliklerine bakmadı. Bir taraftan Taha Akyol'u okuyup bilgi edinmeye çalışırken, bir taraftan da Yalçın Küçük'ü anlamaya çalıştı. Yaşar Kemal'i okurken, Tarık Buğra'dan aldığı tadın onda da olduğunu fark etti. İlmî eserleri okurken not tutma alışkanlığı edindi. Büyük boy defterlere küçük notlar alarak bilgisinin kalıcılığını sağlamaya çalıştı; gelecekte faydalanmak ümidiyle yazdı.

Kendini iyiden iyiye kitaplara vermişti. Siyasî bir kimliğin entelektüel boyutunu yakalamıştı. Bir savunma mekanizmasının ortaya çıkardığı şiddetin kişiliğinden sıyrılmış, okuyan, araştıran, düşünen ve sürekli kendini geliştirmeye çabalayan bir insan olmaya yönelmişti. Geldiği noktanın izahını kimlerin, nasıl yapacağını bilmiyordu ama daldığı bilgi deryasında hâlinden oldukça memnundu. Yeni dünyalar keşfetmekten ve açılan ufuklarda seyrettiği yeni manzaraların beynindeki etkilerinden huzur duyuyordu.

Aralıksız okuması ve okudukça kendine olan güveninin artması, doğal olarak onu yazma noktasına getirdi. İçinde bulunduğu ortam ve ruh hâlinde ise yazmaya pek cesaret edemiyordu. Lisede yazdığı kompozisyonlar ve cezaevinde yazdığı mektuplardan başka hiçbir şey yazmamış olması, daha da önemlisi, genel yazı kurallarını bilmemesi, yazmak için cesaretini kıran en büyük etmenlerdi. Yalnız, bir keresinde, hücrede bir hikâye yazmayı denemiş, yazdığı hikâyeyi beğendiği için basılması ümidiyle edebiyat dergilerinden birine göndermeye cesaret etmiş, fakat cezaevi idaresinin engeli ile karşılaştığından yırtıp çöpe atmıştı.

Yıllarca süren kitap okuma serüveninden sonra, verildiği bir koğuşta, koğuş arkadaşları ile el yazması bir dergi çıkarmaya karar verdiler. Aralarında yaptıkları sohbetler neticesinde, derginin muhtevası ve şekli üzerinde mutabakata vardılar. On beş günlük ve on altı sayfa hacimli olacak derginin ismini *"Muhakeme"* koydular. Genç ülkücü ise derginin sorumluluğunu üstlendi.

Dergi fikrinin ortaya atılması ve çıkarılması için yapılan faaliyetler, bütün koğuşun yeni bir heyecana kapılmasına neden olmuştu. Koğuşta yatan yirmi kadar ülkücüden en az on tanesi dergi için yazılar hazırlamaya ve ülkücü gence yardımcı olmaya başladı. Herkes yazısını hazırlıyor, ona veriyor, o da bir harita metod defterinin ortasından çıkardığı sayfalara kendi yazısını da ekleyerek geçiyordu. Derginin mizanpajını da yine o yapıyordu. Dergi, önce koğuşta bulunanlar tarafından elden ele dolaşarak okunuyor, sonra ise mahkemeye gidip gelenler tarafından, mahkeme evraklarının arasına konarak, diğer koğuşlara gönderiliyordu. Cezaevi idaresinin yasakladığı bu tür faaliyetleri illegal şekilde yaptıklarını, sanıyorum ifade etmeye gerek yok.

Ülkücü genç hâlinden çok memnundu. Bilgi adına, bilginin kâğıda akması adına, bilginin paylaşılması adına yaptıklarından dolayı seviniyordu. Hele içinde bulunduğu ortamda işe yaramanın hazzı, onu, dergi adına titizlikle çalışmaya sevk ediyordu. Fakat orası Mamak Cezaevi'ydi ve neyin, ne zaman, nasıl sonuçlanacağını bilmek, hatta tahmin etmek mümkün değildi. Dergi, üç sayı çıktıktan sonra, gidiş gelişlerde yapılan arama esnasında mahkemeye giden ülkücülerden birinin üzerinde yakalandı. Derginin yakalanmasından sonra idarenin tepkisi de gecikmedi. Bütün koğuşları kapsayan arama ve aramayı takip eden günlerde yapılan ikazlar, derginin yayınını engelleyen temel unsur oldu. Ülkücü gençler, yapılan baskılar karşısında derginin yayınına son vermek zorunda kaldılar.

İlk kâğıda aktarma tecrübesi, derginin yayınının sona ermesiyle birlikte ortadan kalkmıştı ama ülkücü genç okumaya ara vermedi.

Cezaevi idaresi ilk defa faydalı bir iş yapmış, bütün tutukluların faydalanabileceği bir kütüphane kurmuştu. Gerek idarenin temin

ettiği, gerekse tutukluların bağışladığı kitaplarla kurulan kütüphane, oldukça zengin bir yapıya sahipti ve haftada bir iki kitap istemek kaydıyla tutukluların hizmetine açılmıştı. Oluşturulan kitap listeleri de koğuşlara dağıtılmıştı. Bu gelişme ülkücü genç için çok iyi olmuş, listelerden seçtiği birçok kitabı okumak imkânına kavuşmuştu.

Zaman akıp geçiyordu. Türkiye'de ve dünyada meydana gelen değişiklikler neticesinde, askerî yönetimin cezaevine koyduğu sert kurallar yumuşamaya başlamıştı. Gereksiz ve mânâsız *karıştır barıştır* uygulamasına son verilmiş, tutukluların ayrı ayrı koğuşlarda, kendi arkadaşları ile kalmalarına müsaade edilmişti. Yıllardır karıştır barıştır uygulamasının ağır psikolojik ve fizikî şartlarını yaşamak mecburiyetinde kalan tutuklular, ortaya çıkan yumuşamaya çok sevinmişlerdi; az da olsa rahatlamışlardı. Yedi yıla yakın bir süre o şartlar altında kalan genç insanlar, hep aşağılanmışlar, psikolojik işkencelere tâbi tutulmuşlar, fizikî olarak yıpratılmışlar, bastırılmışlar, istemedikleri ve kabullenemedikleri işleri yapmaya zorlanmışlardı. Sürüp giden mahkemelerinin bitmemesi, istenen ağır cezalar ve cezaevindeki baskılar, hemen hepsinde tahribata yol açmıştı. Gerçekten zor ve sıkıntılı yıllar yaşamışlardı.

Yıllar sonra da olsa bir araya gelen aynı fikre mensup tutuklular, bir nebze rahatlamanın yaşandığı ilk günlerde, zamanlarının çoğunu sohbet ederek ve eski günleri konuşarak geçirdiler. Bir müddet sonra, akıp geçmekte olan zamanı değerlendirmek ve yeni bir şeyler yapabilmek için bir toplantı düzenlediler.

Bütün koğuşun katıldığı -elli kişiyi geçen mevcutları vardı- toplantıda, neler yapabileceklerini görüştüler. Sonuçta, seminerler, bilgi yarışmaları ile tiyatro faaliyetleri düzenlemeye ve bir de dergi çıkarmaya karar verdiler. Dergi çıkarma fikrini, daha önce el yazması dergiyi çıkaran ülkücü ortaya atmıştı. Genel kabul gören bu fikir neticesinde, koğuş arkadaşları görevi ona verdiler. Ülkücü genç görevin kendisine verilmesine sevindi ve vakit geçirmeden hazırlıklara başladı. Bu sefer işinin daha kolay olacağını düşünüyordu. Çünkü hem geçmişe göre şartlar daha iyi idi, hem de elliden fazla

arkadaşı ile bir arada olduğundan, derginin muhtevası daha güçlü ve geniş olacaktı.

İsmini yine *"Muhakeme"* koydukları derginin her sayısında bir başka konuyu ele alarak işlemeye başladılar. O, arkadaşlarının seçilen konu üzerindeki yazılarını alıyor ve yine defter ortasından çıkardığı sayfalara geçiyordu. Arkadaşlarına ait şiirlere de yer verdiği derginin başyazısını ise kendisi yazıyordu.

Bir arkadaşları, derginin kapağını, estetik açıdan daha güzel olması için kartondan ve pastel boyalarla renklendirilmiş şekilde hazırlıyordu. Aynen profesyonel baskılarda olduğu gibi, sayfalara mizanpaj düzenlemesi yapıyor, elinden geldiğince rahat okunabilir bir dergi çıkarmaya çalışıyordu. Aylık olan yeni *Muhakeme*, birincisine göre daha hacimli olarak yayınlanıyordu ve diğer arkadaşlarının da beğenisini kazanmıştı.

Derginin yayını, yaptıkları açlık grevine kadar aralıksız olarak sürdü. *Karıştır barıştır* uygulamasına son vermek zorunda kalan cezaevi yönetimi, tutukluların üzerindeki baskılarına bir türlü son vermek istemiyordu. Mânâsız yasaklarını devam ettiriyor, olmadık uygulamalarla tutukluları iyice bunaltıyordu. Askerî yönetime başkaldırmak ve yapılanlara son verdirmek için pasif direnişten başka bir yol bulamayan tutuklular, haklarını alana kadar devam etmek şartıyla açlık grevine başladılar. Açlık grevinin başlaması ile birlikte, *Muhakeme*'nin yayını da durmuş oldu. Çünkü derginin editörlüğünü yapan genç, yirmi günü geçen açlık grevinden sonra, başkaldırının elebaşılarından biri olduğu iddiasıyla başka bir cezaevine gönderildi.

Zor ve baskılı zamanlarda insanların üretken olabileceklerine iyi bir örnek teşkil eden dergi çalışması, genç adam için faydalı olmuş, kendine güven duymasını sağlamıştı. Amatörce de olsa kalemle tanışmıştı. Yazım kurallarına tam uygun olmasa da yazmanın mutluluğunu tatmıştı. Artık yazmaktan korkmuyor, eksikliklerine aldırmaksızın, kalem yolu ile düşüncelerini aktarabileceğine inanıyordu.

Ülkücü genç, yıllarca kaldığı askerî cezaevinden, önce, kısa bir süre kalacağı Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'ne, oradan da siyasî

mahkûmların barındırıldığı Eskişehir Özel Tip Cezaevi'ne gönderildi. Bir arkadaşı ile birlikte sevk edildiği bu cezaevinde, az sayıdaki ülkücü mahkûm arasında bir dağınıklık mevcuttu. Bu iki ülkücü, öncelikle bu dağınıklığın giderilmesi ve teşkilatlanmak için çaba gösterdiler. Ardından da eğitim faaliyetleri için çalışmaya başladılar. Çabalarından biri de duvar gazetesi çıkarmaktı. Duvar gazetesi çıkarma fikrini ortaya atan o olmuştu ve teşkilatlanmalarının gereği olarak, teşkilat başkanının izni ile hazırlıklara girişti.

Çıkaracağı duvar gazetesi için cezaevinin demirbaşı olan ayaklı bir yazı tahtasını zemin olarak kullanmaya karar verdi. Bir kâğıda büyük puntolarla gazetenin ismini (Muhakeme) yazdı ve tahtanın üzerine yapıştırdı. Yine arkadaşlarının şiir, makale, deneme gibi çalışmalarını alarak, on beş günde bir değiştirdiği duvar gazetesinde yayınlamaya başladı. Başka yayınlardan kestiği resim ve yazıları da kullanarak daha renkli ve çekici bir gazete çıkarmanın uğraşını verdi.

Duvar gazetesini arkadaşlarından çok, kaldıkları bloğa girip çıkan nöbetçi gardiyanlar okuyorlar ve beğendiklerini söylüyorlardı. Onların teşvikleri ve takdir edici sözleri genç adamı sevindiriyor, bilgi adına, kültür adına başka şeyler de yapabilmek yolunda gayretlerini artırıyordu. Kaleminden çıkan yazıların birileri tarafından okunması, duyduğu hazzın artmasına neden oluyordu. Ülkesinin geçtiği ateş çemberinde taraf olmuş, kan, silah ve şiddetin içinden geçerek bugünlere gelmişti. Bulduğu yeni imkânlarla bilgi ve kültür dünyasının kapısını aralamaktan zevk alıyordu. Ülkesinin o vahamet arz eden günlerini geride bırakmış olması da vicdan rahatlığı içinde bu dünyaya girmesine yol açmıştı.

Duvar gazetesi çıkardığı günlerde postayla gelen bir dergi sarsılmasına sebep oldu. Derginin çıktığı yer bir cezaevi idi. Bursa Özel Tip Cezaevi'nde hükümlü olarak bulunan arkadaşları, profesyonel anlamda bir dergi çıkarmışlar ve ona da göndermişlerdi. Arkadaşlarının bu çalışmasına çok sevindi ve cezaevinde bulunan, derginin genel yayın yönetmenine bir tebrik mektubu yazdı. Ayrıca bir de makale yazdı ve imkân olduğu takdirde yayınlanmasını istedi. Derginin bir sonraki sayısında, arkadaşlarının yayınlanabilir buldukları

makalesi yayınlanmıştı. Hayatında ilk defa matbu olarak basılan bir dergide yazısı yer alıyordu. Basılan yazısını birkaç defa okudu; bir iki hata hariç, olduğu gibi yayınlanmıştı. Baskı hatalarının olması gayet normaldi. Çünkü derginin basımında neredeyse hiç kullanılmayan bir baskı tekniği kullanılmaktaydı. Artık bu son gelişmeden sonra yazmak, düşündüklerini, hissettiklerini, birikimlerini kâğıda dökmek genç adam için tutku hâline dönüşmeye başlamıştı.

Ülkücü genç ve arkadaşları, bir müddet sonra, toplu olarak Bursa Özel Tip Cezaevi'ne sevk edildiler. Burada, ülkenin dört bir tarafında 12 Eylül'ün gadrine uğrayarak tutuklanmış, sonra da hüküm giymiş iki yüze yakın ülkücü mahkûm vardı. Onların da sevk gelmesiyle sayı iyice artmıştı. Kalabalık olmalarına rağmen, disiplinli, teşkilatlı ve aralarındaki ilişkileri kimliklerine yakışır bir yapıya sahiptiler. Kalabalık olmaları ve disiplinli yapıları, cezaevi şartlarının da lehlerine dönmesini sağlamış, insanca yaşamanın gereklerine uygun haklara kavuşmuşlardı. Cezaevinin genel şartları oldukça iyi sayılırdı.

Ülkücü genç, ilk günlerin kaynaşması ve yıllardır görüşülmeyen arkadaşlarla yapılan sohbetlerin ardından, bu cezaevinde hazırlanan ve *"Bizim Dergâh"* ismi altında yayınlanan dergi hakkında çok şey öğrendi:

Dergi çıkarma fikri ortaya atıldığında, arkadaşlarını en çok işin maddî yanı düşündürmüştü. Bunu aşmak için cezaevinin başkanlığını yapan arkadaşları, eşinin bileziklerini bozdurmuş ve sermaye olarak ortaya koymuştu. Dört kişilik bir Yayın ve Yönetim Kurulu oluşturulmuş, grubun başkanlığına yine cezaevi başkanı getirilmişti. Prensip olarak dışarıdan yazı kabul etmeyen dergide, yalnızca cezaevlerinde yatan ülkücülerin çalışmaları yayınlanıyordu. Yazılar, Yayın Kurulu'nun denetiminden geçiyor, yayınlanmaya değer bulunanlar daktilo edilerek hazır hâle getiriliyor ve Gebze'de tipo baskı makineleri bulunan ülkücü bir matbaacıya bastırılıyordu. Dağıtımı ise abone sistemi içinde ve posta ile yapılıyordu. İlk baskı adeti bin iki yüz civarındayken, tanınmaya başladığından beri tirajı da sürekli artıyordu.

Ülkücü gencin bu cezaevine gelmesinden bir müddet sonra, derginin Yayın Kurulu'ndan bir arkadaşları, cezası belli bir limitin altına düştüğü için açık cezaevine sevk edildi. Bu gelişmenin akabinde, derginin sorumluluğunu üstlenmiş olan cezaevinin başkanı, sevk giden arkadaşlarının görevini genç adama teklif etti. Davası için o güne kadar hiçbir fedakârlıktan kaçmayan ve verilen her görevi canla başla yerine getiren genç adam, bu görevi de büyük bir memnuniyetle kabul etti. Eskişehir Cezaevi'nde iken bu dergi eline geldiğinde buruk bir sevinç yaşayan genç, artık derginin Yayın Kurulu'ndaydı.

İlk katıldığı Yayın Kurulu toplantısında, derginin geleceği açısından görüşlerini anlattı. Derginin daha profesyonelce çıkarılmasını arzu ediyor, bütün ülke genelinde cezaevlerinde yatan ülkücülerin katılımının sağlanmasını istiyordu. Baskının, günün şartlarına uygun yapılması ve estetik açıdan daha güzel olması için çalışmalar yapılması gerektiğini vurguluyordu. Derginin tanıtılması ve daha geniş kitlelerin eline geçmesi için reklam faaliyetlerinin artırılmasını teklif ediyordu. Genel kabul gören istekleri doğrultusunda çalışmaların hızlandırılması için hemen harekete geçme kararı aldılar. Fakat ellerinde bulunan imkânlar, bazılarını yerine getirmek için pek yeterli değildi.

Derginin yayın politikası, hareketin temel dinamiklerine ve genel kabullerine göre idi. Hareket için çok önemli, gelecek için de faydalı olan veya olabilecek açılımlar yapamıyor, genel konular ve aylık siyasî gelişmeler kapsamında kalıyordu. Yakın zaman içinde yaşanan, görülen, geçirilen olayları ele almıyor, meselelere pencere açmıyor, daha doğrusu yeni bir şeyler üretemiyordu.

Klasik çizgiler içinde kalarak yayın yapan derginin yönetimine gelen ülkücü genç, biraz içinde bulunduğu psikolojinin, biraz da fikrine oturan yeni bir şeyler söyleme isteğinin tesiriyle, derginin yayınında keskinlik arzuluyordu. Fakat derginin Yayın Kurulu'nda yer alan diğer arkadaşları, klasik çizginin terkine yanaşmıyor ve hareketin temel dinamiklerini eleştiri noktasına varabilecek bir yaklaşım içine giremeyeceklerini ifade ediyorlardı. Ortada adı konmamış bir sıkıntı vardı ama taraflar, cezaevinin genel havasını bozmamak ve

birbirlerine olan saygılarını yıkmamak için konuyu gündeme getirmiyorlardı. Derginin yönetimine yeni giren genç adam da gerginliğe sebep olmamak için hassas davranmaya dikkat ediyordu.

Aralarında tartışmıyor değillerdi. Kırıcı olmadan ve birbirlerini rahatsız etmeden, medenî ölçüler içinde tartışıyorlardı. Fakat ortak bir noktada buluşmaları zor görünüyordu.

Genç adamın görüşlerine katılan ve aynı fikirde olan arkadaşlarının sayısı az değildi. Onlar da derginin *resmi yayın organı* olmasını arzu etmiyorlardı: Zaman geçirilmeden yakın geçmişin muhasebesinin yapılması ile eksikliklerin, hataların, pasif tutumların, vefasızlıkların, daha doğrusu artıların ve eksilerin tümden ortaya konmasını istiyorlardı. Ülkücü Hareket adına çıkışlar yapılmasını ve günün şartları içinde pasiflikle suçladıkları hareketin dinamiklerine uyarılarda bulunulmasını arzu ediyorlar, derginin, bunun için bir fırsat olduğunu düşünüyorlardı.

Değişen ve gelişen dünya şartları içinde aktif politikalar üretilmesinin ve dünün tavır koyucu, tavır geliştirici, gündem belirleyici yapısına dönülmesinin şart olduğuna inanıyorlardı. Ülkücü Hareket'in, başörtüsü gerginliği ile başlayan toplumsal meselelerde ağırlığını koyması ve toplumun bu kesiminin önderliğini yapması gerektiğini savunuyorlardı. Bu kesimin son yıllarda yaşadıkları, gördükleri, çektikleri hep devlet kaynaklı olduğu için içlerinde devlete karşı bir öfke vardı. Bu öfke, düşüncelerini etkilediğinden, kendilerini tam olarak kontrol ettikleri söylenemezdi. Ama samimiyetleri, yani arzuladıkları konularda bir art niyet taşımadıkları kesindi.

Karşı görüşte olanlar ise, hareketin genel kabullerinin temelini oluşturan lider, teşkilat, doktrin üçlemesine dokunulmamasını ve mevcut çizginin dışına çıkılmamasını istiyorlardı. Onlara göre; gereksiz çıkışlar yapmak, eleştiri mantığı içinde hareket etmek ve yaşananları irdelerken yanlışları ortaya koymak, harekete zarar verirdi. Hareketi idare edenlere müdahale etmek gereksiz ve yersiz olduğu gibi, muhalefet yapmaya kalkışmak da ihanetle eş değerdeydi.

Görüşleri ve beklentileri birbirine zıt olsa da bu yapılarını dergiye yansıtmıyorlardı.

Bir müddet sonra derginin sahipliğini ve cezaevinin başkanlığını yapan arkadaşları ile derginin yönetiminde bulunan bir başka arkadaşları, yine cezalarının belli bir limitin altına inmesi sebebiyle başka bir cezaevine sevk edildiler. Kendi içlerinde meydana gelen boşluğu doldurmak için yapılan seçim neticesinde, cezaevine yeni bir başkan seçildi ve derginin yönetimi yenilendi. Yeni yönetimde geniş yetkilerle görev alan ülkücü genç, bazı konularda kendiyle aynı hassasiyeti gösteren yeni başkandan aldığı güçle, dergide bazı *aykırı* söylemlere yer vermeye başladı. Artık dinî konular ön plana çıkıyordu. İşlenen konular çoğunlukla dinî söylemlere dayandırılırken, sessiz ve derin muhalefet de başlatılmış oluyordu.

Bu arada, derginin idare merkezi İstanbul'a taşındı. Dergiyi, ziyaretlerine gelen İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin yardımlarıyla, İstanbul'da ve ofset teknikle bastırmaya başladılar. Kapak renklendirildi ve kuşe kâğıttan yaptırıldı. Dağıtım ve tanıtım konularındaki eksiklikler giderildi. Derginin daha profesyonel bir görünüm kazanması sağlandı. Cezaevlerindeki arkadaşlarının katıldığı yarışmalar düzenlendi. Deneme, makale, araştırma gibi konularda yapılan yarışmalarda derece alanlara çeşitli ödüller verildi. Derginin sayfa sayısı artırılarak, kalem erbabı ülkücü mahkûmlara sabit köşeler ayrıldı.

Bu değişikliklerden sonra, tirajda, gerçek mânâda bir patlama yaşadılar. Genç adam derginin sorumluluğunu aldığı zaman iki bin beş yüz civarında olan baskı adeti, on bin rakamına doğru hızla yükselmişti. Yurtiçi ve yurtdışı abonelik sistemleri iyice oturmuş, bütün eksikliklerine rağmen iyi bir yer tutmuşlardı.

Ülkücü genç, zamanının büyük bölümünü dergiye harcıyordu. Kendinde toplanan yazıları inceliyor, yayına değer gördüklerini dosyalıyor ve yayın kurulundaki arkadaşları ile yaptıkları toplantıda onlara sunuyor, genel onay alan yazıları ve şiirleri geceler boyu başından kalkmadığı daktilo ile yazarak temize geçiyor, her sayının başyazısını yazıyor, arkadaşları ile yaptığı röportajları ekliyor, cezaevlerinden haberler köşesini hazırlıyor, velhasıl bütün enerjisini ve zamanının harcayarak dergiyi yayına hazır hâle getiriyordu.

Artık hareket içinde *"Bizim Dergâh Ekolü"* oluşmaya başlamıştı. İslâmî terimler ve hassasiyetler içinde kaleme alınan yazılar, satır aralarına sıkıştırılmış muhalefet cümleleri, radikal söylemler ile hareketin genel stratejisine ve politikalarına aykırı çıkışlar birbirini takip ediyordu.

Böyle bir tavrın içinde olmalarının en önemli sebebi, önce de vurgulandığı gibi, sisteme olan kinleri ve devletin son yıllarda kendilerini de içine alan baskı ve şiddet politikalarına duydukları öfke idi. Yıllardır cezaevinde olmaları, duygusal davranış biçimlerinin ön plana çıkmasına neden olurken, içinde bulundukları ortamda ayaklarının yere değmemesi de tavırlarını belirleyen diğer bir faktör olarak görülebilirdi.

Hareketi idare edenler, elbette dergide yazılanları ve konan tavrı takip ediyorlardı. Fakat beklenenin aksine, ciddi bir ikaz veya engelleme yoluyla müdahalede bulunmuyorlardı. Hareketi yönetenler, onların çıkışlarına müdahalede bulunmadıkları gibi, yönlendirme gibi bir tutum içine de girmediler. Böyle bir müdahale ters tepeceği gibi, daha da keskinleşmelerine, aşırı çıkışlarına ve ipleri koparma noktasına gelmelerine neden olabilirdi.

Cezaevinde olmaları, bir anlamda *dokunulmazlık zırhını* sırtlarına geçirmişti. Çünkü yıllardır cezaevinde çektikleri çileler, ülkücü camia içinde onlara karşı büyük bir sempatinin doğmasını sağlamıştı; yaptıkları, yazdıkları ve çıkışları kimse tarafından *ceza* gerektirecek *suçlar* kapsamında değerlendirilmiyordu.

Acemilikleri, duygusallıkları ve samimiyetleri, bir bütünü oluşturmuş ve neticede dergi konuşulur, okunur olmuştu. Durumdan oldukça memnundular. Bir şeyler yapabilmeleri ve kendilerinden bahsedilir olması, hırslarının ve nefslerinin onları kamçılamasına neden olmuştu.

Dergiyi, bu minval üzere, 1991 yılında çıkan infaz kanununa kadar aralıksız yayınlamayı başardılar. İnfaz Kanunu ile hürriyetlerine kavuştuktan sonra, bazı arkadaşları, bir müddet daha yayını devam ettirdi ise de o heyecan ve o ruh ortadan kalktığı için ömrü fazla olamadı.

Ayaklarının yere değmemesi, kapalı alanın kendine has psikolojisi, hak etmediklerine inandıkları baskılar altında yıllarca ezilmiş olmaları, gördükleri vefasızlıklar, hayal kırıklıkları, yeni okudukları, inceledikleri ve anlamaya çalıştıkları bazı görüşlerin etkisi altında kalmaları, kendilerini isbat çabaları, hareketleri ve ülkeleri hakkında duydukları samimi kaygılar, bir kısım hasletlerinin kaybolmaya başlamasının endişeleri, ön plana çıkmak isteği, zamanı iyi kullanabilme çabaları ve daha birçok sebep bir araya gelmiş, kendilerini dergi yoluyla ifade etmeye, hatta biraz da aykırı biçimde ifade etmeye sürüklemişti.

Her yazdıklarında ve her söylediklerinde samimi idiler. Ama görüşlerinin takipçisi olmak noktasında, samimiyetleri ölçüsünde başarı gösteremediler. Dergi vasıtasıyla yaptıkları *görünür görünmez* muhalefetleri, çıkışları ve aykırı bazı ifadeleri yer tutmuştu. Fakat onlar, içinde bulundukları şartların ortadan kalkmasıyla hedeflerinde meydana gelen sapmalardan kendilerini alamadıklarını yaşayarak gördüler:

Dağ evliyâsı misâlinde olduğu gibi, *şehre indiklerinde* torbalarındaki süt damlamaya başlamakta gecikmedi. Donan hayat, dışarı çıkmalarıyla birlikte çözülmüş ve çözülmenin getirdiği bütün olumsuzluklar onları çepeçevre sarmıştı. Hayatın kuşatması altında olduklarını fark ettiklerinde, dünün muhasebesini yapacakları zamanı bile bulmakta zorlandıklarını anlayacaklardı. Tabiri caizse, hayatın yoğunluğu üzerlerine çökmüş ve torbalarındaki sütün akmasına sebep olmuştu.

Olmak ve olgunlaşmak, ruh ve beyin bütünlüğünü içine sindirmek ve iddiaların şekillendirdiği kimliğe sâdık kalarak hayatı idame ettirmek, içeriden görüldüğü gibi kolay değildi. Çok genç yaşların sorumsuz hayat anlayışı gençliğin vurdum duymazlığı ile birleşince, günlük sıkıntılar görünmez olabiliyordu. Ama orta yaş grubuna yaklaşan bir ömrün önünde açılması gereken binlerce kapı vardı. Kapıyı açacak olanlar ise donmuş, ya da hiç yaşanmamış bir zamanın içinden süzülerek geliyorlardı. Aydınlık, temiz ve küçük günahların bile pek yer edinemediği bir zaman diliminden ve mekân aralığından

çıkarak; karanlık, önü görülmez, uçurumlarla ve tehlikelerle dolu bir dış dünyada yön bulmak çok zordu.

"Ben, geldiğim noktada yönümü tayin edebilecek tahkimata, alet ve edevata sahibim" demek meseleyi çözmüyor, yön tayinini gerçekleştirmiyordu. Aslolan, iç dünyada kaleler zaptetmek ve bütünlüğü sindirerek hâl dışında *hâl* sahibi olmaktı.

Sıcak savaşın insanları savurup attığı bir kesitte, kitap okuyarak, yeni ufuklar kazanarak, idrakini sağlamlaştırarak ve düşünme alışkanlığı edinerek zaman geçirmek güzeldi. *Olmak ve olgunlaşmak* için efor harcamak ve beynin üzerindeki ipoteklere baş kaldırmak ise ayrı bir güzellikti. Fakat *oturmuş, olgunlaşmış ve söz söyleme noktasına ulaşmış* bir kişiliğe sahip olmadan *yarınlara yön vermeye* yeltenmek, istenen sonucu getirmiyordu.

Zaman, bir kere daha haklı çıkmış ve öncelikle bahis konusu genç ülkücü olmak üzere, herkese şunu öğretmişti:

Samimiyet ve iyi niyet çerçevesinde de olsa, iyi yazmak, aykırı davranmak, yeni bir şeyler söylemek, yanlışlara karşı çıkmak, çok okumak, sıkıntı ve cezaya sabır içinde katlanmak, bir şeyler üretmek, duyguları ifade etmek, ideolog havalarına bürünmek, kitlelere yön vermeye çalışmak, bir dava uğrunda cezaevinde yatmak, iyi şeyler düşünmek... çok önemli değildi. Asıl önemli olan, değişmeler ve farklılıklar yaşansa da iddiaları, söylenenleri, yazılanları, düşünülenleri sonuna kadar taşıyacak ruh üstünlüğüne ve *iç kalelerde* kazanılmış zaferlere sahip olmaktı. Ötesi, insanın her an düşmesine neden oluyordu.

"Sabahın erken saatleri idi. Hava soğuktu ve her tarafta kar vardı. Durdum ve sağ tarafımda uzanan mezarlıktan içeri girdim. Etrafta, mezarlığın bekçisi dahil kimse görünmüyordu. Geniş yoldan ileri doğru yürümeye başladım. Kar, her yanı örttüğünden, beyaz mermerlerle birlikte doyumsuz bir manzara çıkarmıştı ortaya.

Her taraf bembeyazdı; ağaçların dalları bile. Mezarlığın tam ortasına gelince durdum ve toprağın altında beyaz örtüler içinde yatanları düşündüm. Sanıyorum; hepsi ayağa kalksalar, benim gördüğüm şu güzel manzara karşısında hayranlıklarını gizleyemez, benim duyduğum hisleri duyarlardı. Kim bilir, gözleri alan beyazlık karşısında da gözlerini kapatır, hayallere dalarlardı.

Evet... Hayaller, ölümü simgeleyen, ölümü hatırlatan, ölümün yüzünün akislerini taşıyan mezarlıkta bile hayaller kurmak, hayalin yansıttıkları ile mezarlıktan çıkıp uzaklaşmak ve başka âlemlerde yol almak, yaşamak!.."

İnsana verilen sınırsız imkânlardan biri, hiç kuşku yok ki, hayal kurma yeteneğidir. İnsanın bu yeteneğini en geniş anlamda ve sınırsız olarak kullandığı mekânların başında da cezaevleri gelir. İnsan, yalnızlığın, çaresizliğin ve mahrumiyetin kendini çepeçevre sardığı cezaevlerinde, daldan dala atlayarak hayaller kurar. Hayallerinin önünde açtığı patikalardan ve geniş yollardan yürüyerek çevresini kuşatan *darlıklardan* kurtulur, zamanın donmuşluğunu çözer.

Mahkûm, en güzel hayallerini tek başına attığı bir voltada, uykunun gözlerine ihanet ettiği gecelerde, yalnızlığını alabildiğine hissettiği yatağında, yorganını başına çektiğinde, sigarasının dumanını ta ciğerinin merkezine çekerken veya gözleri uzaklara dalmışken kurar: Hayallerin gölgesinde hasretini çektiği diyarlara gider, şuur altında kendini zorlayanlarla buluşur, rahatlar ve gevşer. Hayaller olmasa, mahkûm, içine girdiği cenderenin baskısı ile patlar ve kahrolur gider. Cezaevlerinde hayal kurmak, mahkûmun kurtuluşudur.

Yetişme ve gelişme sürecinde, kendini bulmak ve tanımak noktasında ve bastırdığı duygularının bin bir oyun oynadığı demlerde, iddialarını ve inançlarını ortaya koyarak dört duvar arasında kendilerine yer edinenlerin hayalleri, elbette ki, diğer mahkûmlara göre daha farklıdır. Onlar, hayatın sunduğu birçok şeyin hazzını duyamadan ve dünya nimetlerinin tadına varamadan geldikleri bu ortamda farklı hayallerin peşinde koşarlar. Bu koşturmalarında, ikilemler hiç eksik olmaz. Duyguları ile gerçeklerin çatışmasından doğan ikilemi yaşar ve hayallerine yansıtırlar. Yaşları itibarıyle, değişimlerinin ve gelişimlerinin ruhlarına ve bünyelerine üfledikleri ile hayallere dalarlar ve hayallerinde bu değişimlerin esintilerini

yaşatırlar. Hayal dünyalarında cezaevine yer vermezler; cezaevinin ruhu, sırları, taşı ve demiri hayallere giremez.

Hayal saatlerinde neler yoktur ki? Orada, hiç tadılmamış duyguların serinliklerinden, son model arabalarla gezintilere; geçmişte bırakılan şiddetten, yağmurlu bir havada sevgili ile yapılan romantik gezintilere kadar her şeyi bulmak mümkündür. Hayatında hiç araba kullanmamış bir gencin, son model bir arabanın direksiyonunda ve bir kartpostalda gördüğü mekânda son sürat yol alması, hayallerin derinliğine bir misâldir. Cezaevi voltasında, ranza boyunda, taş, beton ve demirle sınırlandırılmış bahçede, maltada kurulan hayaller, cezaevlerinin bir başka boyutudur.

Onlar, iki arkadaştılar. Aynı davaya gönül vermiş, aynı kavganın içinde yer almış, bu kavga sonucunda aynı cezaevine düşmüş, aynı koğuşların problemlerini yaşamış, kimselere açamadıkları dertlerini birbirleri ile paylaşmış ve sırlarını birbirlerine açmışlardı. Dostlukları ileri safhalara ulaşmış, hayallerini bile birbirlerine anlatır olmuşlardı. Birbirlerini seviyor, hayallerinde bile birbirlerine yer veriyorlardı. İkisi de çok genç yaşta hayatın sırlarını, hayatın insanlara sunduğu güzellikleri ve hayatın akışındaki derinlikleri tanıyamadan cezaevinde gözünü açmıştı. Onlar, daha gelişme çağlarında iken kavga, karakol, kan, gözyaşı... zemininde pişmeye başlamış, hayatın sunduklarından nasiplenememişlerdi. Meselâ, arzuladıkları pek çok şeyi alamamışlar, gönüllerince gezip tozamamışlar veya yaşıtlarının zevklerine ortak olamamışlardı. Dünyanın önlerine serdiği zenginliklerin farkına bile varamadan cezaevlerinin haşin ve gaddar duvarları arasına terkedilmişlerdi.

Dışarıdan bakanlar, onların geçmişte bıraktığı güzellikleri anlayamazlardı. Ama onların bütünü kucaklamak gibi bir şansları olmadığı da bilinen bir gerçekti. Dar çevrelerin geniş ufuklu davalarını kucaklamak ve taşımak mücadelesi veren bu insanların hayallerindeki zenginliği görmemek ise mümkün değildi.

Dondurulmuş bir zamanın akışında yaşadıkları ve gördükleri onların lehine şahitlik yapmamak için dirense de onlar, ruhlarında açılan gediklerden sızan ifadesi güç duygularla hayallerini besleyebili-

yorlardı. Değişiyor, daha doğrusu gelişiyorlardı. İçlerinde yaşadıkları devrimin etkisi ile kendilerine bile itiraf etmekte zorlandıkları istekleri ve duyguları, hayallerine taşıdıkları oluyordu. Kendilerine dünyalar kuruyor, kurdukları dünyanın dekorunu çok zengin değişimlere tâbi tutmaya dikkat ediyorlardı. İstekleri, arzuları, beklentileri, şuur altı patlamaları, etkilendikleri dış tesirler, okudukları, hasretini çektikleri, duydukları... bir araya gelince yoruluyorlar, kurtulmak için hayal dünyalarının engin denizinde kendi bildiklerince kulaç atıyorlardı:

"Alabildiğine uzanan bozkırda dört nala at koşturuyorum; yağız bir at, yalnız alnının tam ortasında beyaz bir leke var.

Güneş karşımda ve batmak üzere; kızıllığı her yanı sarmış. Güneşin ışıkları bozkıra öylesine yansımış ki, sanki bozkır kızıla boyanmış.

Dizginlerini bıraktığım atım, kendinden geçmişçesine koşuyor. Terinin kokusu burnuma kadar geliyor. Uzun yeleleri havada uçuşuyor. Boynuna doğru eğiliyor, yelelerini okşuyorum. Dudaklarımdan güzel sözler dökülüyor; yüreklendirmek, daha hızlı koşmasını sağlamak istiyorum. Söylediklerimi anlamış gibi başını hafifçe dikiyor, ağzından köpükler atarak daha bir süratle ileri atılıyor.

Asıl kendimi nasıl hayal ediyorum, onu anlatayım sana:

Ayaklarımda körüklü çizmelerim var; ta dizlerimin altına kadar uzanıyorlar. Pırıl pırıl parlayan çizmelerimi özel yaptırmışım; atıma bineceğim zamanlar giyiyorum. Çok yumuşak deriden yaptırdığım çizmelerim, hafif sivri burunlu ve üzeri işlemeli. Hâki renkli, kalın fitilli kadife pantolonumun paçaları çizmelerimin içinde. Bacaklarımı saran pantolonum, ata binerken rahat olmamı sağlıyor. Cepleri yandan kesme. Düşün ki, atım dörtnala koşarken bile zorlanmadan elimi cebime sokup çıkarabiliyorum. Üzerimde beyaz bir gömlek var. Gömleğimin yakası dik ve yandan düğmeli. Düğmelerin rengi siyah. Uzaktan bakanların bile dikkatini çekiyor. Uzun kollu bol gömleğimin üzerinden siyah bir deri yelek giymişim. Parlak deriden yapılmış olan yeleğimin kesimi çok hoş ve yine deri düğmeleri var. Köstekli cep saatimin gümüş kordonu yeleğimin düğmelerinden birine geçirilmiş vaziyette ve saatim yelek cebinde. Oldukça uzun olan köstek, atımın hareketlerinden etkilendiği için ritmik olarak sallanıyor ve etrafa parıltılar saçıyor. Elimde gümüş saplı ve başında yine gümüş topuzu olan bir kamçı taşıyorum. Fazla

uzun olmayan kamçının hem sapı, hem de topuzu işlemeli. Sapından uca kadar olan bölümü deri kaplı ve ucunda iki parçalı kalın deriden yapılmış kalp şeklinde deri parçalar var. Atıma bindiğimde mutlaka yanıma aldığım kamçımı hiç kullanmıyorum.

Atımın ritmik ayak sesleri kulaklarıma geliyor ve bana müthiş bir haz veriyor. Topraktan gelen tok sesler beni mest ediyor.

Sağ yanımda yurdumun çorak ama mağrur dağları uzanıyor. Sol yanım alabildiğine bozkır. 'Güzel bozkır, seni çok seviyorum!' Akıp geçen manzara pek değişmiyor; kâh bir dere yatağına giriyorum, kâh hafif tepelerden aşıyorum.

Atımın üzerinde dik durmaya çalışıyorum. Bir elim dizginde, bir elim dizlerimin üstünde. Bileğime taktığım kamçı sallanıp duruyor.

Az ileride bir köy görüyorum. Anadolu'nun her tarafında görülen köyler gibi. Farklı yönlerden inek ve koyun sürüleri, telaş içinde köye dönüyorlar. Sürüden kopup gelen bir çoban köpeği bir müddet bizi takip ediyor. Atımın hızından mı, yaşlı olduğundan mı bilinmez, çok geçmeden vazgeçip geriye dönüyor. Böyle durumlara alışık olan atım ona hiç aldırmıyor. Önüne çıkan küçük kuru bir dere yatağının üzerinden uçar gibi atlıyor ve yoluna devam ediyor.

Neden sonra, sırtından akan terden iyice yorulduğunu anlıyorum. Dizginlerini çekip yavaşlatıyorum. 'Dur aslanım, güzelim, bir tanem!' dediğimde beni anlıyor. Bir an durur gibi yapıyor, sonra yeniden hızlanıyor. Dizginleri yeniden çekerek sevgimi belirten cümlelerle aramızda rabıta kurmaya çalışıyorum. Güneş, hükmünü iyiden iyiye kaybetmek üzere. Karşıdan çiftliğimi görüyorum; ışıkları henüz yakılmış.

Çiftliğim, bozkırın ortasında, bir düzlükte kurulu. Bir ev, bir kümes ve bir ahırdan ibaret; etrafı çitlerle çevrili. Etrafında uzanan arazinin bir kısmı bana ait. Buğday, arpa, patates yetiştiriyorum.

Evim kesme taştan ve iki katlı. Alt katta şömineli bir salon ve mutfak var. Salonda oturup kalkıyor ve misafirlerimi ağırlıyorum. Ferah görünümlü ve geniş olan salonun dekoru tamamen sade. Köy usulü sedirler, kalın tahtadan yapılmış büyük bir masa, cilalı ahşap zemin üzerine serilmiş kilimler, duvarlarda küçük aksesuarlar, resim, eski bir tüfek, içi doldurulmuş

bir kuş... Devamlı misafirim geldiğinden, üst katta beş tane yatak odası var. Her birinin banyosu ve tuvaleti içinde. Tahtadan ve ince işçilik kullanılarak yapılan merdivenlerden çıkılan üst katın zemini de ahşap. Odalar sade döşeli. Yataklar, dolaplar, küçük masalar, sandalyeler hep ağaçtan. Tavan kalın çam kütüklerinin aralarına yine çam kerestesi çakılarak yapılmış. Üzerinde cila olmasına rağmen sıcak havalarda çam kokusu yayıyor.

Fazla büyük olmayan bahçemde bir tandırım var. Tandır dediysem, bizim oraların tandırından; yeri derinliğine oyarak yapılanlardan. Ekmeğimizi bu tandırda pişiriyoruz. Bazı zamanlar nefis güveç ve tandır yemekleri yapıyorum. Bahçede büyük bir bostanım da var. Yazın salatalık, marul, domates, soğan, biber yetiştiriyorum. Bir kümesim, bir de ahırım var. Kümeste tavuk besliyorum. Tavuklarım bahçede kendi başlarına geziniyorlar. Toprağı eşeleyerek buldukları ile besleniyorlar. Ahırda iki atım, birkaç ineğim ve birkaç da koyunum var. Bahçe çitlerinin çok yakınına diktiğim kavak, çam ve salkımsöğütler ikinci bir duvar gibi duruyorlar.

Eşim ve çocuklarım da var tabiî. Çiftlikte en büyük yardımcım eşim. Bir köy çocuğu olan eşim, işlerde hem bana yardımcı oluyor, hem de yol gösteriyor. Bahçenin işleri ona ait. Çocuklarım henüz küçükler. Onları büyük olarak hayal edemediğim için her zaman küçükler. Büyük kızım seneye okula başlayacağı için yaz sonu şehirdeki evimize gitmeyi planlıyoruz.

Çiftliğimi çok seviyorum. Toprağı, toprağın kokusunu, yeşili, hayvanları, özellikle atları, çiftliğin işlerini, bozkırın havasını, evimi, kümesi, kısacası etrafımda olan her şeyi çok seviyorum. Kışın bile şehirden kaçıp kaçıp çiftliğime geliyorum. Şehir beni boğuyor; çiftlikte hayat buluyorum.

Hayallerim bitmiyor. Bazen çiftliğimi büyütüyorum. Bazen sırf hara kuruyorum. Bazen her şeyden vazgeçip bir odaya çekiliyor, kalan ömrümü ibadet ve kitap okuyarak geçiriyorum. Bazen de hiç bitmeyen enerji ile koşturuyorum hayatın her alanında..."

"Vallahi ben farklı hayaller kuruyorum. Köy hayatını pek sevmem. Ben, şehri, özellikle de İstanbul'u seviyorum. Bütün hayallerim İstanbul üzerine kurulu.

Hayallerimde İstanbul'da neler yapmıyorum, neler... Yaz yağmuru altında Beşiktaş'tan Sarıyer'e yürüyorum. Gördüğüm her şeyi hafızama

yerleştiriyorum. Sonra oradan Üsküdar'a geçiyorum. Üsküdar sahilinden yürüyerek Harem'e geçiyorum. Boğazın girişini, Kız Kulesi'ni seyrederek yine gördüklerimi hafızama iyice kaydediyorum.

Birden kuş oluyorum. İstanbul gözlerimin altında! Çamlıca'dan şehre bakıyorum. Sarayları geziyorum. Müzeleri ayrı bir dikkatle inceliyorum. Kenar mahallelerde, evlerinin pencerelerinden dedikodu yapan, komşularını çekiştiren kadınları dinleyerek dolaşıyorum. Sarayburnu'nda durarak Karadeniz'den esen rüzgâra bağrımı açıyorum. Son çıkan arabesk şarkıcının yanık sesinden, sevgilisinin dönekliğine dair feryatları dinliyorum. Valide Sultan Camii'nin dış güzelliği ile mest oluyor, Fatih Camii'nde, Süleymaniye'de huşû buluyorum. Beyoğlu akşamlarını yaşıyor, sabahın ilk ışıklarıyla beraber Taksim Parkı'nda sarhoşların düşe kalka evlerine gidişlerini görüyorum. Turist grupları ile Galata Kulesi'ne çıkıyor, İstanbul'un panoramasını bir kez daha derin nefes çeker gibi içime çekiyorum.

İstanbul üzerine hayallerim hiç bitmiyor. İstanbul'u ruhumun derinliklerinde hissederek hayallerimi ayrıntılarla süslüyorum:

Kapalı Çarşı'nın insan seline kapılıyor, mücevher ışıltılarına gözlerimi dikerek ilerliyorum. Topkapı'nın surlarından eski İstanbul'u terk ediyor, Zeytinburnu'na doğru mezarlıkların servilerinin serinliğinde cümle ölülere Fatiha okuyarak geçip gidiyorum. Eyüp'te tur atıyor, Piyer Loti'de çay içiyor, Haliç'in altında yatan zenginlikleri düşünüyorum. Çengelköy'de konaklıyor, Beykoz'da paça yiyorum. Tarabya'da Boğazın serin sularına atlıyor, Kilyos'ta dalgalarla boğuşuyorum. İstanbul kazan, ben kepçe bir altına dalıyor, bir üstünden lezzet almaya çalışıyorum.

Her zerresinde ayrı bir renk gördüğüm İstanbul, hayallerimin altın tepsisi içinde bana gülümsüyor. Şu cezaevinin boğuntulu havasından kurtuluyor, kendimi İstanbul'un, yani hürriyetin kollarına bırakıyorum.

Geleceğe yönelik hayallerim yok. Şunu şöyle yaparım, bu şekilde yaparım gibi hayaller kuramıyorum. Benim hayallerimi İstanbul süslüyor. İstanbul'u hayal ettiğim zaman bütün problemlerimden sıyrılıyor, hayatı toz pembe görüyorum."

Bir savaşın gönüllülerinin, cezaevlerinin kendine has dokusu içinde hayalleri vardı; bir sonra kurulanında, öncekinin fazla yer

almadığı hayaller. Yaşayamadıkları, hasretini çektikleri, görmedikleri, tadına varamadıkları bir hayatın izleri vardı hayallerinde. Çoğu hayallerinin hayal olmaktan öte geçemeyeceğinin farkındaydılar ama insanın olgunlaşmasında hayallerin de bir yeri olduğunu zaman içinde anladılar. Şekillenen hayatın zamana bağlı olarak bir mesafe aldığını ve alınan mesafede zaman zaman hayallerin gerçeklere temel olduğunu görerek öğrendiler. Bir de hayallerin gerçeğe dönüşmesi için bedel ödemek gerektiğini anladılar. Bazı kereler umulmayan, hesap edilemeyen ve kontrolü zor bedel veya bedeller.

Onları anlamaya çalışmayanlar veya anlamak istemeyenler, onların hayallerine bakmaya, hayallerini sorgulamaya yeltenselerdi, içlerinden gelenlerle nereye vardıklarını anlarlardı. İnsanî değerleri ile ruhlarındaki enginlik ve dünyayı algılama biçimleri, onların hayallerinin çerçevesini meydana getiriyordu. Ama onlar, terk edilmişliğin, kimsesizliğin, hedeflerinden uzaklaştırılmışlığın isyanı içinde idiler; hayallerinin gerçeğe dönüştürülmesindeki ikilemlerden kurtulamadılar. Hayaller, gerçekler, arzular, yaşanmamışlıklar, bastırılmış ve kontrol altına alınmış duygular, beklentiler, kıskançlıklar, sorumluluklar, kaygılar... girdabında bir puslu camdan dünyaya bakar gibi, netleşmemiş görüntülerin kurbanı olmaktan (istisnaları hariç) kurtulamadılar.

Birbirlerine anlatmadıkları hayallerinin önlerine koyduğu fatura gerçekten de ağırdı!..

"Çamurlu ve yer yer pis suların biriktiği sokakta nasıl da kendimi yere atmıştım. Yüzünü beyaz atkı ile gizleyen o parkalı genç üzerimize ateş ettiğinde, yerin çamuruna ve pisliğine bakmadan kendimi yere attım; park hâlindeki küçük otomobilin altına gizlendim.

Her şey bir anda olmuştu. Refleks işte. Genç adam daha elini beline götürürken anlamdım; kararlı bir şekilde ateş edecekti. Onun ilk hareketinden sonra hemen atladım yere ve seri hareketlerle arabanın altına saklandım. O, yani mermiyi yiyerek yere yuvarlanan arkadaşım da görmüştü adamı. Fakat kendine yediremediğinden mi nedir, saklanmaya çalışmadı; hem de atlarken yaptığım ikaza rağmen.

Meğer bir şarjör dolusu merminin atım süresi ne kadar uzunmuş. Heyecan, korku ve panik içinde, hiçbir şey düşünemeden, kasılmış vaziyette bekledim. Zaman durmuştu.

Sesler kesildiğinde, altına yattığım arabanın ön teker aralığından onu gördüm; vurulmuştu ve yerde kıvranıyordu. Sağ ayağını karnına doğru çekmiş, hafifçe yana kıvrılmış, sıktığı dişlerinin arasından küfürler dökülüyordu. Sokağın karşı kaldırımından ateş eden militan, arkadaşımı kasığından tek mermi ile vurmuştu. Arabanın altından çıktım, biraz utanarak, biraz da kendimi suçlayarak onu kaldırdım ve bir taksi ile hastahaneye götürdüm.

O günlerde, ucuz kahramanlıklar para ediyordu."

Savaş ve savaşın getirdikleri, insanları değiştiriyordu. Normal zamanlarda olağan dışı sayılanlar, savaşın kendi mantığı ve mantalitesi içinde normalleşebiliyordu. İnsan, savaşın getirdikleri ile yoğruluyor, unun hamura dönüşmesi gibi değişebiliyordu. Meselâ ölüme, ölümün soğuk yüzüne, kana, kanın akışının iç kaldıran şekline alışabiliyordu. Şiddetin esintileri ve getirdikleri, insanları, yaşlarına ve hayattan beklentilerine aldırmaksızın olmadık kalıplara sokabiliyordu.

Genç insanlar, sokaklarda yaşadıklarıyla ve hızlı esen şiddet rüzgârlarının etkisiyle çok şeye alışmışlardı; ölüm, alışkanlıklarının başında geliyordu. Ölümün her an kendilerine yakın seyretmesi, ölüme bakışlarındaki olağanlığı beraberinde getirmişti. Ülkelerinde meydana gelenler, sokaklarda, caddelerde ve diğer mekânlarda yaşadıkları, ölümle tanışıklıklarını perçinlemişti. Onlar, yaşamak zorunda kaldıkları gerçekler içinde, bir anlamda ölümü içlerine sindirmişlerdi; ölümle alâkaları çok kısa zaman dilimlerinin arasına sıkışmıştı. Geldikleri noktada ölümle alay edebiliyor, önünü ve arkasını düşünmeden ölüm üzerine kumar oynayabiliyorlardı.

1980'li yılların başları idi. Ülkücü bir genç, Mamak Askerî Cezaevi'nin *tecrit* adı verilen hücrelerinin birinde iki solcu gençle birlikte kalıyordu. O günlerde, birkaç Ermeni militan Ankara Esenboğa Havalimanı'nı basmış ve çok sayıda insanı öldürmüştü. Militanlardan bazıları güvenlik güçleri tarafından öldürülmüş, biri de sağ olarak yakalanmıştı. Sağ olarak yakalanan militan, yapılan sorgusunun akabinde tutuklanmış ve siyasî tutukluların bulunduğu Mamak Askerî Cezaevi'ne getirilerek sağcı ve solcu tutukluların beraber yattıkları *tecrit* bölümüne konmuştu. ASALA isimli terör örgütüne mensup

olan militan, örgütü hakkında geniş açıklamalarda bulunmuş, Türk Devleti'nden af dilemişti. Gazeteler, günün en sıcak gelişmesi durumundaki olaya ve Ermeni militanın ifadelerine geniş yer veriyorlar, gelişmeleri günü gününe kamuoyuna aktarıyorlardı,

Aynı cezaevindeki tutuklular da gündemi yakından takip ediyorlar ve olay hakkındaki yorumlarını birbirlerine aktarıyorlardı. Ermeni militan devletten özür dileyip affını istediğinde ise siyasî tutukluların sohbetleri, bu militanın asılıp asılmayacağı noktasına kilitlenmişti. Ülkücü gencin hücresindeki solcu gençler, Ermeni militanın asılmayacağını iddia ediyorlardı; dünyadaki Ermeni lobisinin devreye girerek baskı oluşturacağını, özellikle ABD'nin idamı engelleyeceğini söylüyorlardı. Solculardan biri şu yorumda bulunuyordu:

"Darbeciler, bu sorunu kolayca aşamazlar. ABD ve bazı Avrupa devletleri, özellikle Fransa devreye girerek, bu militanın asılmasına engel olurlar. Dünyada çok güçlü bir Ermeni lobisi var. İtiraflarda bulunmuş, devletten af dilenmiş, dolayısıyla denge oluşturmuş bir adamı asamazlar. Kendilerini iktidara taşıyan, darbe yapmalarına ve saltanat kurmalarına izin veren güçleri karşılarına alamazlar. Eğer asmaya kalkışırlarsa, çok büyük bedeller ödemeye mecbur edilirler. Bunlar, o bedelleri ödeyecek kadar güçlü değiller."

Hücredeki diğer solcu genç de arkadaşının söylediklerine harfiyen katılıyor, ancak farklı fraksiyondan olduğu için değişik şeyler söylemek ihtiyacıyla şunları anlatıyordu:

"Dünyadaki son ekonomik ve siyasal gelişmeler, devletin bu adamı asmasını engeller. Hem sonra Uluslararası Af Örgütü Türkiye'yi köşeye sıkıştırmış durumda. Son hazırladıkları raporun gazetelere yansımasına bakılırsa; Türkiye, uluslararası platformda sıkıntı yaşayacak. Bunun üzerine bu adamın asılmasını göze alamazlar. Bunların gücü sadece kendi vatandaşlarına yeter. Emperyalizmin uşakları, efendilerinin izni olmadan tuvalete bile gidemezler; değil ki adam asmak!"

Ülkücü genç, hücre arkadaşlarına katılmıyordu. O, nereden baskı ve sıkıştırma gelirse gelsin, devleti yönetenlerin buna aldırmayacaklarına inanıyor, devlet olmanın, hükümran olmanın ve objektif gelişmelerin bu militanı asmayı gerekli kıldığını savunuyordu:

"Askerler, bugüne kadar, gerek sizden, gerekse bizden birçok insanı asmakta tereddüt etmediler. Darbenin ilk günlerini hatırlayacak olursanız, toplumsal olayları şiddetle bastıracaklarını ve olaylara katılanları ağır şekilde cezalandıracaklarını söylüyorlardı. Halktan aldıkları güç ve destekle dediklerini de yaptılar; kimse de muhalefet göstermedi veya gösteremedi.

Ben, aynı desteğin bu konuda da sürdüğünü görüyorum; bu, olayın bir yüzü. Diğer yüzüne gelince: Eğer bu herifi asmazlarsa, yarın kendilerine destek veren halka konuyu izah edemezler. Ayrıca, bu idare ebediyen iş başında kalamaz. Yarın toplumda mutlaka normalleşme olacak. O zaman ***'Kendi vatandaşlarınızı asarken tereddüt etmediniz, Ermeni'yi niçin affettiniz?'*** *diye soranlara verecek cevap bulamazlar. Dış ve iç dengeler nasıl gelişirse gelişsin, Ermeni militanın asılacağı kesin gibi. Bu kadar yumuşak davranmalarının sebebi; onu kurtarmaya çalışmak değil, geniş bilgiler almak isteğidir."*

Karşılıklı tezler ortaya atılıyor, herkes kendi görüşünde ısrar ediyordu. Konunun açıldığı hücrede, sohbetin yine Ermeni militanın asılması konusuna geldiği bir gün, solcu gençlerden biri ülkücü gence şu teklifte bulundu: *"Gel seninle bahse girelim; eğer herifi asmayıp cezasını müebbede çevirirlerse sen bize iki kilo baklava al. Eğer asılırsa biz sana alalım."* Kendi tezinin tutacağına inanan ülkücü genç teklifi hemen kabul etti.

Ermeni militan, siyasî tutukluların havalandırma bahçelerine giden koridordaki bir hücrede tutuluyordu. Tutuklular, diğerlerinden ayrı bir yerde bulunan bu hücreye, *"ölüm hücresi"* ismini vermişlerdi. Darbenin ilk günlerinde, idama gönderilen arkadaşları da bu hücrede tutulmuşlardı. Ermeni militana özel bir ihtimam gösteriliyor, hücrenin bulunduğu bölümde erbaşlardan başkasının nöbet tutmasına bile izin verilmiyordu. Yemekleri ayrı veriliyordu; nöbetçi subayı tatmadan, yani zehirlenme ihtimaline karşı kontrol edilmeden de verilmiyordu. İntihar eder endişesiyle hücrenin lambası içeriden iptal edilmiş, hücrenin dışına, tutuklunun ulaşamayacağı bir yere asılmıştı. Diğer tutukluların her gün gördükleri baskı ve şiddet dolu tavırlardan etkilenmiyor, ölüm hücresinde olmasına rağmen ona iyi muamele ediliyordu. Sözün özü, kendi evlatlarını sudan bahanelerle

her gün döven ve aşağılayan askerler, katliamcı Ermeni'ye ellerinden geldiğince nazik davranıyorlardı.

Ermeni militanın mahkemesi uzun sürmedi; birkaç celseden sonra idam cezasına çarptırıldı. Kararın uygulanabilirliğinin değişik mahfillerde tartışılması ise sonucu değiştirmedi: Ermeni militan, bir gece yarısı, Ankara Kapalı Cezaevi'nin avlusunda asılarak idam edildi. Ülkücü gencin tahmini doğru çıkmıştı: Devleti idare edenler baskılara boyun eğmemişler ve Ermeni militanı asmışlardı.

Cezaevlerinde bulunan tutuklular, askerî idarenin aralıklarla adam astığı günlerde, infaz haberlerini öğrenmekte zorlanıyorlardı. İdare, değişik sebeplere dayalı olarak, infaz haberlerini tutuklulara duyurmuyordu. Radyo ve televizyonun olmadığı askerî cezaevlerinde, idam haberleri ancak gazetelerden öğrenilebiliyor, infaz gerçekleştikten bir veya iki gün sonra haberleri oluyordu. Çünkü cezaevi idaresi, infaz sonrasında gazete bile vermiyordu.

Ermeni militanın infazını nedense saklamamışlar, aynı gün duyulmasında bir mahzur görmemişlerdi. İnfazın ertesi günü gazetelerden haberi öğrendiklerinde, ülkücü genç garip bir burukluk yaşadı. Kendisi de idam mahkûmuydu ve biliyordu ki; idamların devam ettiğini gösteren bu haber lehine bir gelişme değildi. Askerî idare Ermeni militanı asmayacak olsa, bu ona yarayacak, belki idam uygulamasına son verilecekti. Ama öyle olmamış, idamların devam edeceği ortaya çıkmıştı.

İdamın sevimsiz ipine gittikçe yaklaştığını görüyordu. Fakat yaşadığı tedirginliği hücredekilere belli edemezdi. Bir zaaf olarak da değerlendirse, tedirginliğini asla, ima yoluyla bile solculara gösteremezdi. Durumdan etkilenmediğini göstermek için takındığı memnunluk ifadesiyle: *"Gördünüz, herifi salladılar. Ben söylemiştim: Başka çıkar yolları yoktu; asmak zorundaydılar..."*

Yorumlarında yanılan, tahminleri tutmayan solcu gençler, yenilgiyi kabul ettiklerini ve kaybettikleri baklavayı en kısa zamanda alacaklarını söylediler.

Kantin görevlisi asker, çok sık olmamakla birlikte, tutuklulardan tatlı listesi topluyor ve siparişe göre aldığı tatlıları sahiplerine dağıtılıyordu. Devamlı spor yapmak ve beden eğitimi faaliyetlerine katılmak mecburiyetinde olan tutuklular, güçlü olmak adına tatlıya ihtiyaç duyuyorlardı. Cezaevi idaresinin zaman zaman verdiği irmik tatlısı, genellikle koktuğu için tutuklular tarafından yenemiyordu. Parası olan ve tatlı alma imkânı bulunanlar, *dış kantine* verdikleri siparişlerle tatlı ihtiyaçlarını gidermeye çalışıyorlardı. Gerçi dışarıdan alınan tatlı da pek yenecek cinsten değildi ama idarenin verdiğinden iyi olduğu söylenebilirdi.

Solcu gençler, böyle bir tatlı seansında, iddiayı kazanan ülkücü gence iki kilo baklava aldılar. Ülkücü genç de yanındaki hücrelerde bulunan arkadaşları ile paylaşarak tatlıyı yedi.

O günlerde insan hayatı çok ucuzdu:

Bir idam ve iki kilo baklava...

"Misafir olduğum evin ovaya bakan penceresinden dışarıyı seyrediyordum. Yaralı bir tavşan, arka ayağının birini sürüyerek, karşımdaki ağacın dibine kadar geldi. Acı çektiği her hâlinden belli oluyordu. Bir kurdun, bir çakalın veya bir tilkinin saldırısına mı uğramıştı? Ağacın dibine yıkıldı. Tavşan hareketsiz, savunmasız şekilde ağacın dibine yıkıldıktan sonra havada bir akbaba peyda oldu. Bir iki tur attıktan sonra tavşanın üzerine pike yaptı.

Tavşan, kanlar içinde ağacın dibinde yatıyordu. Akbaba bütün ağırlığını verdiği ayağının biri ile tavşanın üzerine basıyor, güçlü ve sert gagası ile de etlerini didikliyordu. Ara sıra başını kaldırıyor, etrafına bakınıyor, sonra kanatlarını tavşanın üzerine kapatır gibi açarak tavşanın iç organlarını afiyetle yiyordu. Sahne gittikçe kanlandığından, müdahale etmeyi düşündüm. 'Bir tüfeğim olsa da şu akbabayı vursam' dedim kendi kendime.

Tavşanın etlerini didikleyerek, çekerek, ağzından kanlar akarak yiyen akbaba durdu, başını havaya dikti, ağır ağır bana doğru döndü ve gagasından damlayan kanın rengini almış gözlerini bana çevirdi. Korktum!.."

Sivil tutuklu ve hükümlülerin kaldıkları cezaevlerinin çoğu tam bir sömürü yuvasıdır. Güçlünün zayıfı ezdiği ve sömürdüğü, kişiliklerin yok edildiği mekânlardır bu tür cezaevleri. Arkası veya maddî gücü olanlar ve cezaevi idaresi ile işbirliği yapanlar korunurlar. İçlerinden bazıları, garip mahkûmları sömürür dururlar.

Baskı altına alınan, korkutulan, yıldırılan garipler, kimsesizler, maddî gücü olmayanlar da yapılan haksızlıklara boyun eğer ve kaderlerine rıza göstererek seslerini çıkaramazlar. Haksızlıklara, sömürüye, zalimliklere başkaldırmaya cesaret edenler ise cezaevlerinin kendine özgü sistemleri ile susturulur, ses çıkaramaz hâle getirilirler.

İçeriyi kontrolleri altında tutanlar, sömürü çarklarına kimsenin müdahale etmesine izin vermezler. Türk cezaevlerinin gerek fizikî yapısı, gerek eğitimsiz personeli ve gerekse sistemsizliği, sömürü çarklarının dönmesine yardımcı olan en büyük etmenlerdir.

Ülkemizde, bu konu hakkında yüzlerce yazı yazılmış, kitaplar yayınlanmış, raporlar birbirini izlemiştir ama ciddi, tutarlı ve kalıcı çözümler asla üretilememiş, sömürü çarklarının dönmesi engellenememiştir.

Cezaevleri, imkânları geniş olanlar için, arkası olanlar için, gücü yanına alanlar için bir tatil yeri gibidir. Rehabilitasyonun olmadığı, insanların topluma kazandırılmaları için ciddi çalışmaların yapılmadığı, adeta insanların *yok* sayıldığı cezaevlerinde, bırakın insanların beden sağlıklarını korumalarını, ruh sağlıklarını korumaları bile oldukça zordur. Çok değişik sebeplere dayalı olarak yolu cezaevine düşen

insanların tanıştıkları dengesizlikler, onları yer, bitirir ve isyankâr bir varlık hâline getirir.

Türk cezaevlerinde meşguliyet sistemi yoktur. Cezaevine giren insanlar, genelde tüketicidirler. Zamanın akışını hızlandıramayan insanlar, *erimeyen, akıp geçmeyen* zamanın baskısı altında zorlanırlar ve tükenmeye doğru sürüklenirler. Zamanın durgunluğu üzerine gelen sömürü ve kişiliklerine yapılan baskılar, tükenişlerini kolaylaştırır. Çaresizliğin, sıkıntının, sömürünün, şahsiyetlerin törpülenmesinin getirdiği bunalımları aşmak zorlaşır. İnsan, bir müddet sonra kendini tanıyamaz hâle gelir.

Mahkûmlarla bire bir ilişki içinde olan ve sistemi çalıştırmakla görevli bulunanlar, mahkûmların gelecekleri için olumlu yatırımlar yapamazlar. Onların tek kaygısı, insanları zapt altında tutmaktır. Kaçmalarını engelleyici tedbirlerin her probleme çare olduğu zannı içinde yaşarlar. Sorumlu oldukları insanların birer sosyal varlık olduğunu, duyguları olduğunu, beklentîlerini olduğunu, hayalleri olduğunu... bilmek istemezler.

Cezaevleri, insanların kişiliklerinin öğütüldüğü, bunalım deryasına iteklendiği, ruhlarında kapanması güç gedikler açıldığı birer imalathane gibidirler. İnsanlar, bu mekânlarda *güçlerine* dayanarak yaşarlar ve ayakta kalırlar. *Güçsüz* olanlar ezilerek yok olmaya *mahkûm* edilirler.

Şimdi anlatılacak *manzara*, cezaevlerinde sürüp gitmekte olan *güç ve sömürü* çarklarına çarpıcı bir örnektir:

İki ülkücü mahkûm, yıllarca kaldıkları askerî cezaevinden, Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'ne sevk edilmişlerdi. Yıllardır askerî cezaevinde kaldıkları ve sivil cezaevi hakkında pek bilgi sahibi olmadıkları için ilk başta belli belirsiz bir tedirginlik yaşadılar. Askerî araçtan inip cezaevine girdiklerinde, kendilerini karşılayan ve aramalarını yapan gardiyanlara, cezaevinde ülkücü mahkûm olup olmadığını sordular. Aldıkları cevap müsbetti. Gardiyanlar vasıtasıyla ülkücülerin kaldıkları bölüme sevk geldiklerini haber verdiler. Çok geçmeden diğer ülkücü mahkûmlardan birkaçı yeni gelenleri karşıladı ve idarî işlemlerini hızlandırarak kaldıkları koğuşa götürdü.

Ülkücülerin kaldıkları bölüm, cezaevinin diğer koğuşlarından farklı bir yerdi. Bir koridorun üzerinde sıralanmış on üç odadan müteşekkil bölümdeki her odada sekiz ilâ on tutuklu ve hükümlü yatıyordu. Odaların birinde ülkücüler kalırken, diğer odalarda, çoğu trafik, mal beyanı, ufak tefek hırsızlık gibi hafif suçlardan tutuklular kalıyordu.

Yeni gelenler, arkadaşlarının yardımları ile bu cezaevini tanımaya başladılar. Yabancısı oldukları yeni ortama ve oranın hayat şartlarına adapte olmaya çalıştılar. Günlerini, askerî cezaevinde *yasak* olan birçok şeyi bulmanın rahatlığı ile geçiriyorlardı. Mahkûmların çoğu onlara saygı gösteriyor, ilgisini esirgemiyordu. Hatta başka koğuşlarda yatan *racon ehli* mahkûmlar ziyaretlerine geliyor, geçmiş olsun dileklerini bildiriyorlardı.

Cezaevinin iç işleri, yani koğuşların düzeni *Ekipbaşı* adı verilen sorumlular tarafından yerine getiriliyordu. İdarenin atadığı Ekipbaşılar, koğuşların dirlik ve düzeninden sorumluydular. Yeni gelen mahkûmların yerleştirilmesi, yemek dağıtımı, çöp toplanması ve temizlik gibi işleri yönetiyorlar, tutuklu veya hükümlülerin cezaevi idaresi ile olan ilişkilerini ayarlıyorlardı. *Sergardiyan* ismi verilen başgardiyanlarla iyi ilişkileri olan Ekipbaşılar, bazen kendi inisiyatiflerini de kullanabiliyorlar, mahkûmları istedikleri gibi sevk ve idare edebiliyorlardı.

Ülkücülerin kaldığı bölümün Ekipbaşı, kendi seçtiği birkaç arkadaşı ile birlikte bir odada kalıyor ve ülkücülerle ilişkilerini iyi tutmaya çalışıyordu. Yeni gelenlere ilgi gösteriyor, çay ocağını kontrol ettiği için, çay ihtiyaçlarını, istedikleri zaman ve istedikleri şekilde karşılıyordu.

Yıllarca askerî cezaevinin ağır baskıları altında, en basit insanî istekleri bile göz ardı edilerek yatmak zorunda kalmış olan ülkücü gençler, hâllerinden oldukça memnundular. Biraz da *ağır mahkûm* olmalarından dolayı gösterilen ilgiden hoşnuttular. Cezaevinin iç yapısından ve *derinlerde* nelerin döndüğünden habersiz, günlerini gün ediyorlar, rahat ve *yaşanabilir* buldukları bu cezaevinde, sevk gitmeden, bir müddet kalmanın yollarını araştırıyorlardı.

Bir zaman sonra, cezaevinde ilginç olaylar olduğunu ve akıllarına bile getiremeyecekleri, yabancısı oldukları gelişmelerin yaşandığını fark ettiler:

Açıkgöz, kurnaz, iş bilir bazı mahkûmlar, iç yüzünü kendilerinin bildiği bir sömürü çarkı kurmuşlardır. İlişkide oldukları görevlilerle birlikte bu menfaat çarkını istedikleri gibi idare etmektedirler.

Onların bu çarkı fark etmelerine neden olan olaylar şöyle gelişmişti:

Cezaevine yeni gelen ülkücü mahkûmlardan biri, bir Pazartesi sabahı, kaldıkları odanın yer aldığı koridora çıktığında, Ekipbaşı'nın hafta sonu tutuklanarak cezaevine gelmiş olan mahkûmlardan isim okumak suretiyle para topladığını gördü. Yanına giderek niçin para topladığını sordu. Ekipbaşı, koridora karo tâbir edilen taşlardan döşettiklerini, bir milyon iki yüz elli bin lira tutan karo bedelinin idare tarafından ödenmediğini ve bu parayı mahkûmlardan topladıklarını anlattı. Bunun üzerine ülkücü mahkûm: *"Bize de ne kadar düşüyorsa ödeyelim!"* diye teklifte bulundu. Ekipbaşı, ülkücü mahkûmun teklifine itirazda bulunarak: *"Hiç öyle şey olur mu, ağam? Bu kadar adam dururken size düşer mi? Sen kafanı yorma; ben hallediyorum."* diye karşılık verdi. Ülkücü mahkûm, Ekipbaşı'nın cevabından biraz da memnun olarak volta atmak için bahçeye çıktı. Bir sonraki hafta meydana gelecek olaya kadar da konuyu aklına getirmedi.

Ülkücü mahkûmlar, bir hafta sonra yeni gelen tutuklulardan da para toplandığını gördüklerinde, dönen dolapları anlamakta gecikmediler. Yaptıkları kısa araştırma sonunda, karoların yaklaşık iki yıl önce döşetildiğini, o zamandan beri her hafta başında yeni gelen tutuklulardan *karo parası* adı altında para toplandığını öğrendiler. Tahminlerine göre; toplanan paranın miktarı, o günkü rakamla on milyon liraya ulaşmıştı. Eski bir mahkûmun anlattıklarından öğrendiklerine göre de toplanan paradan başgardiyanların haberi vardı ve karo parasının yanı sıra, bu kısmın çay ocağından elde edilen gelirden de parsalarını alıyorlardı. Tutuklu sirkülasyonunun yüksek olduğu kısımda muazzam bir rant dönüyordu ve menfaat

şebekesi oluşturan gardiyanlar ile bazı mahkûmlar, ortaya çıkan rantı bölüşüyorlardı.

Olayın iç yüzünü öğrenen ülkücü mahkûmlar, araştırmalarını biraz daha derinleştirdiklerinde, öğrendikleri karşısında iyiden iyiye şaşırdılar. Tedavi için başka bir cezaevinden gelen ve uzun zamandır orada kalan bir mahkûm şunları anlattı:

"Abi, burada kurulan tezgahın boyutları çok büyük! En büyük geliri çay ocaklarından elde ediyorlar. Dışarıdan getirdikleri kuru çayı, Ekipbaşılar vasıtasıyla mahkûmlara satıyorlar ve yüklü miktarda para kazanıyorlar. Her hafta, yeni gelenlerden ***genel gider*** *adı altında, para toplanıyor. Karo parası, temizlik parası vs. şeklinde toplanan paralar, başgardiyanlar ile gardiyanlar arasında pay ediliyor. İşleri Ekipbaşılar organize ettiklerinden, onlara da pay veriliyor.*

Tezgâhı fark eden ve karşı çıkmaya kalkışan olursa ya başka koğuşlara veriliyor, ya da diğer cezaevlerine sevk ediliyor. Şahsen ben dönen dolapların hepsinin farkındayım ama tedavi olmak için buraya geldiğim için sesimi çıkaramıyorum Eğer sesimi çıkarır ve çarklarına çomak sokmaya yeltenirsem, hemen geldiğim cezaevine geri gönderirler; tedavim yarım kalır."

Anlatılanlar, yenilir yutulur cinsten değildi. Müthiş bir tezgâh kurulmuş, tezgâhın farkına vararak çarkı durdurmaya kalkışanlar ise saf dışı bırakılmıştı. Ülkücü mahkûmlar, bulundukları yerde insanların sömürülmesine müsaade edemezlerdi. Aralarında konuyu etraflıca tartıştılar ve yapılan haksızlıklara son vermek için en uygun zamanı bulduklarında harekete geçmek kararı aldılar. Zamansız hareket edip bir hata yapmaktan çekiniyorlardı. Güçlü olan menfaat şebekesinin, yapacakları hatadan faydalanıp onları da saf dışı bırakmasından korkuyorlardı.

Sömürü tezgâhını fark etmelerinin üzerinden çok geçmemişti ki, aşağıda anlatılacak ilginç olayı yaşadılar ve içinde bulundukları atmosferi daha iyi anlamak ve değerlendirmek imkânına kavuştular.

Ülkücü mahkûmlar sivil cezaevine ilk geldiklerinde, birçok mahkûm odalarına gelerek geçmiş olsun dileklerinde bulunmuştu. Tanımadıkları bu mahkûmların bazıları ülkücü mahkûmlarla

ilişkisini kesmemiş, dostluk kurmaya çalışmıştı. Zaman zaman oda ziyaretlerine devam etmişler, bazen de ülkücü mahkûmları kendi odalarına davet ederek çeşitli ikramlarda bulunmuşlardı. Sivil cezaevlerinin gelenekleri arasında olan bu tip davetleri reddetmeyen ülkücü mahkûmlar, adlî mahkûmlarla kurdukları dengeli ve seviyeli arkadaşlıklarını sürdürüyorlardı.

Bu adlî mahkûmların içinde bulunan iki kişi, giyinişleri, efendilikleri ve konuşmaları ile kendilerini belli ediyorlardı. Kardeş olan bu iki mahkûm, ülkücü mahkûmlarla iyi ilişkiler kurmaya çalışıyordu. Defalarca odalarına gelerek misafir olmuşlar, saygı göstererek arkadaşlık kurmaya çalışmışlardı. Ülkücü mahkûmlar da sessizliklerini, efendiliklerini ve saygılı davranışlarını gözlemledikleri iki kardeşe yakınlık göstererek gördükleri yerde hâl hatır sormuşlardı.

O günlerde, cezaevlerinde tek tip elbise uygulaması devam ediyordu. Herkesin tek tip cezaevi elbisesi giymek zorunda olması nedeni ile iki kardeş mahkûm da aynı şekilde giyiniyordu. Ama onların giydiği elbiselerin farklılığı hemen göze çarpıyordu. Asıl dikimleri kaba ve biçimsiz olan elbiseler elden geçirilmiş ve günün modasına göre kesilerek yeniden dikilmişti. Her zaman ütülü elbiseler giyiyorlardı. Ülkücü mahkûmlar, iki kardeşin elbiselerindeki özelliği görmüşlerdi ama *paralı* mahkûmlar olmalarına bağlayıp üzerinde durmamışlardı.

İki kardeş bir tarafta bekleye dursun, yeri gelmişken, cezaevlerinde ayrı bir sömürü unsuru olan tek tip elbise uygulamasından da biraz bahsedelim:

12 Eylül askerî yönetiminin işgüzar idarecileri tarafından başlatılan tek tip elbise uygulaması, fiyasko ile sonuçlanacak bir yaptırımdı. Sayıları yüz bine varan tutuklu ve hükümlüleri kapsayan uygulamayı başlatanlar, ekonomik açmazlardan dolayı, bir müddet sonra mahkûmlara giydirecek elbise bulmakta zorlanmışlardı. Cezaevlerinde elbise bulmak zorlaşmış, elde olanlar ise *hatırlı* mahkûmlara verilir olmuştu. Parasız ve kimsesiz mahkûmlara ise, tahliye olanların eski, yırtık elbiseleri veriliyordu. Paralı, hatırlı ve imkânı olanlar, cezaevinin depolarında bulunan yeni elbiselerden alıyor ve cezaevi

terzihanelerinde modaya göre yeniden diktirerek giyiyorlardı. Bu uygulama bir sömürü aracı olduğu gibi, mahkûmlar arasında da adaletsizliğin simgesi hâline gelmişti.

Dengesizliklerin, adaletsizliklerin ve sömürünün her hâli ile sürüp gittiği cezaevinde, ülkücü mahkûmlardan biri, kalmakta olduğu kısmın tuvalet tarafında iki genç tutuklunun kavgalarına şahit oldu. Birbirlerini hırpalayan gençlere izin vermeyerek kavgayı ayırdı. Kavga eden gençlerden biri, ağır küfürlere muhatap olduğunu söylüyor, kendisini tutan ve kavga etmesini engelleyen ülkücü mahkûmun elinden kurtulup hasmına vurmak için hamle üstüne hamle yapıyordu. Hırsından ağlayan ve intikam almak için kendini paralayan mahkûmu zaptetmekte zorlanan ülkücü genç, kolundan tuttuğu genci kendi odasına doğru sürükledi. Zorlayarak da olsa, kavga eden genci odasına soktuktan sonra sakinleşmesini bekledi ve sonra da nasihat etmeye başladı. Sakinleşip kendine gelen genç, siyasî kimliğinden dolayı saygı gösterdiği ülkücü genci dinliyor, arada bir söz alarak kavgada haklı olduğunu anlatmaya çalışıyordu.

O sırada odanın kapısı açıldı ve içeriye mahkûm kardeşlerden biri girdi. Yine her zamanki gibi ütülü elbiselerini giymiş, tıraşını olmuş ve parfümünü sürmüştü. Selam verdikten sonra kapının yanındaki sandalyeye oturmak istedi. Ülkücü genç, kibar bir dille özel bir konu konuştuklarını söyleyerek oturmasını engelledi. Kardeş mahkûm, *"Öyle mi? Kusura bakma, rahatsız ettim."* diyerek kapıyı çekti ve çıktı. Onun odayı terk etmesi üzerine, ülkücü gencin teskin etmeye ve nasihat ederek bir daha kavga etmesini engellemeye çalıştığı tutuklu genç, ülkücü mahkûmu hayretler içinde bırakan şu sözleri söyledi:

"Abi, siz bu adamları nereden tanıyorsunuz? Sizinle çok samimi görünüyorlar. Teklifsiz yanınıza girip çıkıyorlar. Sizinle samimi oldukları için diğer mahkûmlar da bunlara ses çıkaramıyorlar. Hem, bunların hangi suçtan burada olduklarını biliyor musunuz?"

Ülkücü mahkûm, bu kardeşleri tanımadıklarını, cezaevine geldiklerinde gördüklerini, kendilerine ilgi ve yakınlık gösteren herkesle arkadaşlık yaptıklarını anlattı. Ülkücü mahkûmun bu sözleri üzerine, genç şunları anlattı:

"Abi, bunların ikisi de pezevenk! Hem de adi pezevenklerden. Bu, abisi ile beraber kendi karısını satarken, kadının ihbarı üzerine yakalanmışlar. Paralı oldukları için burada rahat yatıyorlar. Gardiyanlara ve Ekipbaşılara ***indirme*** *yaptıkları için kimse onlara karışmadığı gibi, beyler gibi de geziniyorlar. Siz geldikten sonra sizinle yakınlaştılar, yerlerini iyice sağlamlaştırdılar. Sizin onlarla samimi olmanız, arkadaşlık yapmanız ve odalarına gidip gelmeniz, buradaki mahkûmları şaşırttı. Hatta benim odada kalan bir çocuk, sizin de bunlardan maddî çıkar sağladığınızı, onun için de arkadaşlık yaptığınızı söyledi. Ben onları tanımadığınızı, suçlarını bilseniz çaylarını dahi içmeyeceğinizi söyledim. Sizi uyandıracaktım ama yanlış anlar kızarsınız diye söyleyemedim. Anlattıklarımın hepsi doğrudur. Eğer inanmazsanız infaz işlerine bakan idare memuruna sorun."*

Duydukları karşısında iyice afallayan ülkücü mahkûm, her ihtimale karşı, iftira atması konusunda genç mahkûmu uyararak söylediklerini bir daha tekrar ettirdi. Genç adam tereddütsüz söylediklerini tekrar ettikten sonra: *"Abi, araştırın! Eğer iftira atıyorsam, ben buradayım, cezalandırın."* dedi.

Ülkücü mahkûm, adamların böylesine adi bir suçtan yatıyor olmalarından önce, diğer mahkûmların ve tutukluların kendileri ile ilgili düşündüklerine çok üzülmüştü.

Kısa bir araştırmanın neticesinde, genç mahkûmun anlattıklarının doğru olduğunu öğrendiler. Bulundukları cezaevi ortamının alıştıkları, gördükleri, içinde yaşadıkları askerî cezaevinden farklı; mahkûmların ve tutukluların zihniyetlerinin ise kıyas götürmez olduğunu anladılar. Kurulacak her ilişkinin ve her arkadaşlığın dikkatle incelenmesinin zaruretini idrak ettiler. Toplumdaki dengesizliklerin, açmazların, eksikliklerin, çaresizliklerin... aynası ve yansıması olan bu tür cezaevlerinde, insan tiplerinin her yönleri ile irdelenmesi gerektiğini gördüler.

İlk iş olarak, birtakım insanları çevrelerinden uzaklaştırdılar. Adi bir suçtan gelerek ülkücülerle arkadaşlık kuran iki kardeşe de gerekli dersi verip ilişkilerini bitirdiler. Aldıkları karar doğrultusunda, en kısa zamanda paraya ve paranın gücüne dayanılarak yapılanlara,

sömürüye, haksızlığa ve baskılara son vermek için harekete geçmenin hazırlıklarına başladılar.

Planlarına göre; öncelikle Ekipbaşılığa el koyacaklar, çay ocağını rant aracı olmaktan çıkaracaklar, lüzumsuz para toplama işlerini kaldıracaklar ve herkesin hakkını adil bir şekilde koruyacaklardı.

Fakat kısa zaman içinde planları suya düştü. Çünkü hesapta olmayan bir şekilde, bir kavga neticesinde, yine hesapta olmayan bir sürgün cezası ile başka bir cezaevine gönderildiler. Sömürü çarklarını ve adaletsizlikleri ortadan kaldırmak için başlattıkları hareket, rantiyeci güçler tarafından fark edilmişti. Ülkücü mahkûmların o cezaevinde kalmaları hâlinde olabilecekleri hesap eden menfaat şebekesinin elebaşıları, buna müsaade etmemişlerdi.

Eski bir kabadayının, bir gazete röportajında söylediği şu sözler, Türk cezaevlerindeki genel yapıyı çok net olarak ortaya koyuyordu:

"Bizde cezaevlerine kör bıçak olarak girenler, ustura olarak dışarı çıkarlar..."

Bu tesbit gerçekten doğru idi: Hasbelkader, belki bir anlık kızgınlık veya uğranan bir haksızlık sebebiyle; ilkel duygular, eğitimsizlik, imkânsızlıklar, namus ya da arkadaş yüzünden cezaevlerinin soğuk yüzü ve gerçeği ile buluşmak zorunda kalan binlerce insanımız, cezaevlerinin olumsuzlukları içinde bileniyor ve toplumun içine giriyor. Parasız ve kimsesizlerin baskı ve zulümlerle karşılaştıkları, parası ve *dayısı* olanların ise her hakkı kendileri için kullandığı bir ortamdan nasıl bir sonuç beklenebilirdi? Kişilikleri ezilen, kula kul olmaktan kurtulamayan, sırf imkânları olmadığı için *yok* sayılan, hiçbir rehabilitasyona tâbi tutulmayan insanların *ustura* olmaktan başka seçenekleri olabilir miydi?..

"Akından akına sürdüm atımı,
Bozkır benim kesem dedim, olmadı.
Mertlik üzerine kurdum çatımı,
Tanrı dağca esem dedim, olmadı.

Dilber dili damağıma tat verdi,
Esrikliğim esarete hat verdi,
Zafer okum geri dönüp mat verdi,
Baht uykuda desem dedim, olmadı.

Yiğitlerim ipek libas içinde,
Arıklarım derin bir yas içinde,
Uğru balı zehirli tas içinde,
Bir tadımlık yesem dedim, olmadı."

Mamak Askerî Cezaevi'nde mahkemeye gitmek ayrı bir eziyetti. Mahkemesi olan tutuklular koğuşlarından alınıyorlar, hava boşluğu denen bir alanda toplanıyorlar, üzerlerinde iç çamaşırları kalacak şekilde soyunduruluyorlar, görevli askerler tarafından ağızlarının içlerine kadar (Tutuklular ağızlarının içinde birbirlerine not iletmesinler diye alınan tedbirlerdendi) aranıyorlar, aramadan sonra ikişer ikişer kelepçeleniyorlar, cezaevinin de bulunduğu askerî garnizonun içindeki mahkeme binasına götürülmek üzere ring araçlarına bindiriliyorlardı. Araçların içinde dahi kelepçeleri açılmıyor, kendi aralarında konuşmamaları için bu kısa yol bitene kadar defalarca uyarılıyorlardı.

Her fırsatı kullanarak tutuklulara baskı yapmayı ve eziyet etmeyi kendine görev bilen cezaevi yöneticileri, mahkeme gidiş gelişlerini iyi değerlendiriyorlardı. Mahkemeye çıkmak zorunda olan tutukluları buna bile pişman ediyorlardı. Koydukları yasaklarla, adeta tutukluların nefes almalarını bile engellemeye çalışıyorlar, yasaklarına uymayan veya uymakta *gevşek* davrananları da sert bir şekilde cezalandırıyorlardı. Mahkemeye gidiş gelişlerde tutukluların birbirleri ile konuşmaları, bir şey alıp vermeleri, askerin uyarılarına cevap vermeleri, izinsiz bir hareket yapmaları, mahkeme salonunda geriye bakmaları, mahkemeyi izlemeye gelenlere el sallamaları, onlarla konuşmaları, mahkeme heyetine karşı seslerini yükseltmeleri, sorulmadan konuşmaları, şahitlere itirazda bulunmaları, savcının iddialarını cevaplarken sert cümleler kullanmaları... ***"YASAK"*** tı.

Bir gün ülkücü genç, yukarıda anlatıldığı şekilde, kalmakta olduğu hücresinden alınarak mahkemeye çıkarılmak üzere ring

aracına bindirildi. O gün, mahkemeye çıkarılmak üzere aynı araca bindirilen tutuklular arasında solculardan kimse yoktu. Tutuklular, araçta bulunanların hepsi ülkücü olduğundan, arka bölmedeki askerlerin dikkatlerini çekmeyecek şekilde fısıltıyla sohbete koyuldular. Birbirlerine hâl hatır soruyor, dertleşiyor, mahkemeleri hakkında bilgi alış verişinde bulunuyorlardı.

Ülkücü gencin dışarıdan tanıdığı ve yaşça kendinden küçük bir ülkücü de aynı araçtaydı. Birbirlerini uzun zamandır görmedikleri için yan yana oturmuş konuşuyorlardı. *"İstanbul Davası"* diye bilinen ve İstanbul'dan toplu olarak getirilen ülkücülerin yargılandığı mahkemeye çıkan genç, sohbet arasında şunları anlattı:

"Abi, bizim koğuşta kalan birileri var: ***'Bu dava bitti. Bundan sonra herkes kendi işine baksın, paçayı kurtarmak için çalışsın.'*** *gibi laflar ediyorlar. Hele bu lafları edenlerden bazıları var ki, dışarıda* ***'ağabey'*** *diyor, bir emirleri olur mu diye gözlerinin içine bakıyorduk. İnan, sözleri ve tavırları çok zoruma gidiyor.*

Bu konularda sen ne düşünüyorsun?"

Konuşurken yüzündeki ifade değişmiş, sâbit bir noktaya takılan gözlerini muhatabından kaçırmaya çalışırken, sesi üzüntüye boğulmuştu.

Belki on altı, belki on yedi yaşında cezaevi gerçeği ile karşılaşan bu genci dışarıdan iyi hatırlıyordu. İstanbul'da, üniversite öğrencilerinin kaldığı bir yurtta tanımıştı. Civa gibi, yerinde duramayan, verilen her görevi canla başla yerine getirmeye çalışan bu genç, bir kenar mahalle delikanlısı idi. Onunla tanıştığı zaman, semtindeki solcularla giriştiği bir kavgada birini yaraladığı için aranıyordu. Kaçmak zorunda kaldığı için yurtta barınıyor, evine ve semtine gidemiyordu. Kaldığı yurtta hemen herkese kendini sevdirmiş, yurdun maskotu hâline gelmişti. Gözü kara, inandıkları uğrunda her şeye katlanabilmeyi bilen genç adam, yaşının küçüklüğüne aldırmadan her *riski* alabiliyordu. Teşkilatına ve kendisine yol gösteren ağabeylerine sonsuz ölçüde güveniyordu.

Yattığı koğuşta bezginliğe düşen, sıkıntılara katlanamayan, belki de hayal kırıklığı yaşayan bazı ağabeylerinin söyledikleri onu yaralamış, üzmüş ve onlara olan güven sarsılmaya başlamıştı.

Savaşçı kimliğine güvendiği bu ülküdaşının ne söyleyeceğini ve nasıl bir tavır takınacağını merakla bekliyor, aksi bir cevap karşısında isyan edecek gibi bir ruh hâli içinde muhatabının gözlerine dik dik bakıyordu.

Yaşça büyük ülkücü gülümsedi ve genç adamın konuşmasının sonunda sorduğu soruya cevap vermekle söze başladı:

*"Hatırlar mısın bilmem, sık sık söylediğimiz ve **'Yufka yüreklilerle çetin yollar aşılmaz!'** diye başlayan bir marşımız vardı. Geldiğimiz noktada birileri yufka yürekli çıkmışsa, bundan bize ne? Şahsen ben, dün neye inanmış, neyin mücadelesini vermişsem, bugün de aynı şeylere inanıyorum. Üç beş zavallının yorgun düşmesi ve kendilerini inkâra kalkışması beni bağlamıyor. Onlara, onların düşüncelerine, dünyaya bakışlarına saplanıp kalırsak ve yönümüzü onlara göre tayin edersek, hata yaparız. Onları ciddiye alıp moralini bozarsan yanlış yaparsın!*

Şimdilerde zor geçitlerden geçiyoruz. Ayak uyduramayanlar, geçidin sarplığından korkarak yolda kalanlar olacaktır. Onların yolda kalması, ayak uyduramayıp dökülmeleri, zavallılaşmaları bizi bağlamamalı, aksine kamçılamalıdır. Zor geçitlerden geçerken aynı zamanda eleniyoruz da. Bırakalım yufka yürekliler elensinler, dökülsünler, gelecek açısından bizim için hayırlı olur. İmtihanı başarı ile geçenler, bu bayrağı burçlarına taşırlar. Hiç korkma ve endişe etme!.."

İstanbullu genç, bu ülküdaşının söylediklerini, askerlerin *"Konuşmayın ulan! Sessiz olun ulan!"* şeklindeki uyarıları arasında dikkatlice dinledi. Anlatılanlardan mutlu olduğu, her hâlinden anlaşılıyordu. Arkadaşı konuştukça yüzündeki kaygılı ifade dağılmış, anlatılanlara başı ile onay vererek söylenenlere katıldığını belirtmişti. Ülkücü genç de koğuşundaki gelişmelerden ve söylenenlerden rahatsız olan genç adamın rahatladığını görünce, değişik cümlelerle moral vermeye devam etti. İstanbullu genç, idam urganının gölgesinde yaşayan arkadaşının ağzından dökülen cümleler karşısında sessiz kalmadı:

"Ağzına sağlık Reis. Senden de başka bir tavır beklemezdim zaten. İnan çok sevindim. Adamlar belki üç beş sene yatıp çıkacaklar, bizim de moralimizi bozuyorlar. Tabiî ki bu dava bitmez! Bu kadar şehidi boşuna mı verdik? Bu kadar sıkıntıyı, zulmü boşuna mı çekiyoruz?.."

Aynı gün, mahkemenin bekleme salonunda da yan yana oturdular. Beraber kelepçelendikleri arkadaşlarının da katılımıyla, *askerlerin göz yumdukları oranda* sohbetlerine devam ettiler. İstanbullu genç, ringe bindiği zamanki moral bozukluğundan kurtulmuş, sohbet arasında sorgu evlerinde yaptığı muziplikleri anlatarak arkadaşlarını bol bol güldürmüştü.

Uzun yıllar görüşme imkânları olmadı. İstanbullu genç, bir zaman sonra tahliye olarak dışarıya çıktı. Ülkücü genç, onun tahliye olduğunu duymuş ve çok sevinmişti. İstanbullu genç, tahliye olduktan sonra, bir veya iki kere, içeride daha uzun yıllar yatacak olan arkadaşına bayram tebriki atmış, başka da bir irtibatları olmamıştı.

Aradan yıllar geçti. Orta yaş sınırına dayanmış olan ülkücü genç, çıkan İnfaz Kanunu sayesinde cezaevinden tahliye oldu. İlk gençlik yıllarında, ülkesinin içinde bulunduğu özel şartlar nedeniyle bir kavganın ortasında yer almış ve inançları uğrunda geleceğinden çok şey kaybetmişti. Okuldan atılmış, bir meslek sahibi olamamış, geleceği adına bir ağaç bile dikememişti. Artık bir şeyler yapması gerektiğini biliyor, kimselere muhtaç olmadan ekmek parasını kazanmanın mücadelesini vermekten başka çaresi olmadığını idrak ediyordu. Kendi ayakları üzerinde durmalı, geri kalan hayatının idamesi için çaba harcamalıydı. O da binlerce arkadaşı gibi yollara düştü ve İstanbul'da eski arkadaşlarından bazılarının teklifleri üzerine iş kurmak ve para kazanmak için yeni bir mücadeleye girişti.

Kararı kesindi: Çalışacak, çabalayacak, ekmek parasını helal yollardan kazanacak ve giriştiği mücadeleden başarıyla çıkacaktı. İstanbul'a yerleşip çalışmaya başladıktan sonra, zaman zaman eski arkadaşları ile karşılaşıyor, bazılarıyla da ticaret yapmak için girişimlerde bulunuyordu. İnsanın geniş bir çevresinin ve çok sayıda arkadaşının olması ticaret yapmak için iyi bir imkândı.

Bir gün, birlikte iş yapmak için teklif götürdüğü eski bir arkadaşının ofisinde otururken, içeriye, yıllar önce *"Bu dava bitti!"* diyenlere üzülen arkadaşı girdi. Bazı arkadaşlarından, onun hakkında hiç de iç açıcı olmayan şeyler duymuştu. *Mafyacılık* yaptığını ve *Çek-senet* işleriyle uğraştığını anlatmışlardı. Yılların verdiği hasretle kucaklaştılar. Pahalı elbiseler giymiş ve gelişip farklı bir görünüm almış olan genç, hoş beşten sonra:

"Tahliye olmana çok sevindik. Şükür kavuşturana. İnan ki seni aradım ve sordum. Buralarda olduğunu söylediler ama ulaşmak mümkün olmadı; kısmet bugüne imiş. Ne yapıyorsun, buralarda mı kalacaksın?.."

Yeni tahliye olan genç, İstanbul'da kalacağını ve yapmak istedikleri anlattı. Çaylarını içtiler; geçmişten, askerî cezaevinin şartlarından, orada yaşadıklarından bahsettiler. Ayrılmak için ayağa kalktıklarında, *mafyacılık* yaptığı söylenen genç, tahliye olan arkadaşına birlikte akşam yemeği teklif etti:

"Vallahi çok özlemişim. Akşam bir arada olalım; güzel bir yemek yiyerek sohbet edelim. Size karşı boynumuz bükük. Şu kadar zaman geçti, arayamadık, soramadık, bir kere ziyaretinize bile gelemedik..."

Yeni tahliye olan ülkücü, bu ısrarlı teklif üzerine daveti kabul etti ve akşam buluşmak üzere ayrıldılar. Tahliye olan genç, o gittikten sonra, yazıhanesinde oturduğu ortak arkadaşlarına onun hakkında söylenenlerin doğru olup olmadığını sordu. Bu iddiaları onlar da doğruladılar.

Çok genç yaşlarda aldığı sorumluluk gereği yıllarca cezaevlerinde yatan, çile çeken, *"Bu dava bitmiştir"* gibi saçma sözlerden bile etkilenen genç adam mafyaya bulaşmıştı. Düzenin eksiklikleri, yanlışları, hataları sonucu türeyen, büyüyen, kendine yer bulan *mafyanın* içine girmişti. Bu nasıl olurdu? Saf, temiz, idealist, yürekli, çile ehli genç adam nasıl olur da böyle bir hayatın, para ve çıkar üzerine kurulu bir dünyanın içinde yer alırdı. Ülkücü genç, kafasında oluşan bir sürü soru ile oradan ayrıldı ve kafasında oluşan soruları cezaevi arkadaşına o akşam sormaya karar verdi.

Akşam buluştuklarında, mafyacının yanında, *"ortağım"* diye tanıştırdığı orta yaşlarda biri daha vardı. Onların lüks arabasına bindiler ve Boğaz'a doğru yola çıktılar. Boğaziçi'nin muhteşem akşam manzarası içinde bir süre yol aldıktan sonra, çok lüks ve itina ile dekore edilmiş bir lokantadan içeri girdiler. Şef garsonun daha kapıda karşıladığı ve hürmette kusur etmediği grup, özel müşterilere ayrılan bölümdeki yerlerine geçti. O güne kadar böylesine muhteşem bir lokantada hiç yemek yememiş olan tahliyeci genç, çevresindekileri ve olup bitenleri dikkatle inceliyor, hafızasına kaydediyordu. Masaya yerleşmelerinden bir süre sonra garson ne içeceklerini sordu. Misafir olan adam ayran ısmarlarken, davet sahipliği yapanlar, hiç tereddütsüz, kendilerine rakı ısmarladılar.

Garson gittikten sonra davet sahibi genç misafirine takıldı: *"Reis, ilk çıktığım zaman ben de içmiyordum. Hatta rakı kokusundan nefret ediyordum ama şimdi alıştım. Bize takılırsan bir müddet sonra sen de başlarsın. Sahi sen hiç hayatında içki içtin mi?"*

Misafir, meraktan birkaç kere içkiyi denediğini ama sevmediğini, yıllardır ağzına koymadığını, koymaya da hiç niyeti olmadığını anlattı. Bir taraftan da arkadaşının düştüğü durumun, umduğundan da vahim olduğunu düşünmeden edemedi. Daha önce kendisine hep *"Abi"* diye hitap eden ve saygılı davranan gencin teklifsiz rakı ısmarlaması garibine gitmişti.

Yemekler ve içecekler geldikten sonra eskilerden başlayan sohbet yavaş yavaş günlük konulara kaydı. Tahliye olan genç, gündüz kafasında oluşan soruları *mafyacıya* sormaya başladı: Nasıl olmuştu da bu işlere bulaşmıştı? Yapacak başka bir iş yok muydu? Kimlerle ve nasıl çalışıyordu? Bu işlere bulaşması gerekli miydi? Bu duruma ailesi ne diyordu?..

Aklında oluşan bütün soruları, bazen içine eleştirilerini de katarak sordu. O sordu, onlar (*"Ortağım"* dediği adam da ülkücülerdendi) cevapladılar. Misafirlerinin sorularına samimiyetle ve içine riyakârlık gizlemeden cevap veriyorlardı. Gayet normal olayları ya da ticarî bir konudaki gelişmeleri anlatır gibi konuşuyorlardı.

Söze, misafirinden çok önce tahliye olan genç adam başladı:

"Biliyorum, şimdi sen, ince ince beni iğneliyor ve kınıyorsun. İçinde bulunduğum hâlden dolayı kızıyorsun ama başımdan geçenleri anlattığım zaman aynı şekilde düşünmeyeceksin; bana hak vereceksin. Önce dinle, sonra vur!

Cezaevinden çıktığımda ailem perişandı. İnşaat işçisi olan babam, hastalığı nedeniyle çalışamıyordu. Ailenin geçimini ise abim sağlıyordu. Abim askerden geldikten sonra evlenmişti. Hayat şartlarından dolayı babamlarla beraber aynı gecekonduda oturuyordu. Ben de tahliye olduktan sonra sıhhî tesisat ustası olan abimle beraber çalışmaya başladım. İşlerinin ucundan tutuyor, inşaatlarda verdiği işleri yapıyordum.

Bir müddet sonra aramızda anlaşmazlık çıktı. İşe gitmemeye başladım. Bu arada evden de ayrılmak zorunda olduğumu biliyordum. Abim evli olduğu için ev hepimize dar geliyordu. Kalacak bir yer ve yeni bir iş bulmak ümidiyle bizim eski ağabeylerimizden işi gücü yerinde olanlara başvurmaya karar verdim.

*Adreslerini bulduğum, yanlarında işçi çalıştıracak kadar işleri düzgün olanların yanlarına gittim. Fakat hiçbirinden yeterli ilgiyi göremedim. Hangisinin yanına gitsem, para istemeye gelmişim gibi bir muamele ile karşılaştım. **'Ne yapıyorsun? Ne yiyip ne içiyorsun? Kalacak yerin var mı?..'** diye soran olmadığı gibi, **'Gel sana yardımcı olalım'** veya **'Bizim yanımızda çalış'** diyen de olmadı. Herkes kendi işinde, kendi çıkarları peşindeydi. Yanlarına gittiklerim, bir iki sohbet ediyorlar, çay, kahve ısmarlıyorlar, üstün körü birkaç cümleyle hatırımı veya sağlığımı soruyorlardı. Bütün ilgileri bundan ibaretti.*

Hiç unutmam, 12 Eylül'den önce kaldığımız yurtta başkanlığımızı yapan, her söylediğini emir addettiğimiz, senin de yakından tanıdığın ağabeyimizi ziyarete gittiğimde, cebimde bir dolmuş parası bile yoktu. Yağmur yağıyordu ve ayakkabılarımın altı delik olduğu için ayaklarım vıcık vıcık çamur içinde kalmıştı.

*Onun çalıştırdığı işletmeye gittim ve kendisini buldum. Sevinmiş gibi görünerek odasına davet etti ve çay ısmarladı. Bir müddet sohbet ettik. Ondan çok ümitliydim; bana iş teklif edeceğini ve yanına alacağını sanıyordum. Çaylarımızı içip oradan buradan konuşurken birden ayağa kalktı ve çok acil bir işi olduğunu söyledi: **'Sen otur keyfine bak! Çay içmek***

istersen sekreter kıza seslen getirir. Telefon açmak istersen buradan açabilirsin. Yolun düşerse beklerim, yine uğra!' diyerek çıktı gitti. Başımdan kaynar sular dökülmüş gibi oldum. 'Bir şeye ihtiyacın var mı?' diye sormak zahmetine bile girmedi. Ricasını emir telakki ettiğimiz, canımızdan çok sevdiğimiz, genç yaşımıza rağmen, sorgu evlerinde sırrını sırrımız bildiğimiz, işkencelere aldırmaksızın adından bahsetmediğimiz, öz abimiz gibi saygı gösterdiğimiz o insan, bizi yüz üstü bırakıp gitmişti. O gittikten sonra, ben de fazla kalmadım; peşi sıra çıktım.

Dışarı çıktığımda yağmur çiselemeye devam ediyordu. Altı delik ayakkabıma aldırmayarak hem yürüdüm, hem ağladım; kaderime isyan ettim. O günden sonra bir daha geçmişte 'ağabey' diyerek sözünden çıkmadığımız, sırlarını cezaevlerine taşıdığımız, saygıda kusur etmediğimiz insanların yanına gitmemeye, onlardan bir şey istememeye karar verdim.

İşler senin tahmin ettiğin gibi değildi. Ben cezaevindeyken hayalini kurduğum tek şey; çıktığımda, yıllardır inşaatlarda çalışarak bize bakan yaşlı babama yardımcı olmaktı. Kendi kendime diyordum ki: 'Çıkınca, abimle sırt sırta verip babamı emekli ederiz. Bir kenarda oturur, kalan ömrünü ibadetle, torunlarıyla ilgilenmekle geçirir.' Fakat çıktıktan bir süre sonra gördüm ve anladım ki; işler hayal edildiği gibi yürümüyor. Hayallerimi, düşündüklerimi gerçekleştiremedim. Yani belli bir çerçevede kalarak huzur içinde, gönül rahatlığı içinde yaşayacağım bir hayrat kuramadım. Çaresizdim. Eve bile gidemiyor, sağda solda yatıyordum. Kendimi işe yaramaz, fuzuli bir insan olarak görmeye başlamıştım. Bir mesleğim yoktu. Sabıkalı olmamdan dolayı kimsenin iş vermeyeceği fikri de zihnime iyice yerleşmişti. Sana çok ciddi olarak söylüyorum: O günlerde bir silahım olsaydı, hiç tereddüt etmez, soygun yapardım."

Masaya hüzün çökmüştü. Misafir, arkadaşının anlattıklarını bir tek kelime kaçırmadan, dikkatlice dinliyordu. Duyduklarından yüreği burkulmuş, duygulanmıştı. Hayal kırıklıkları yaşamış, üzülmüş, sıkıntılar çekmiş ve neticede kendini farklı rüzgârlara kaptırmış olan arkadaşının sesindeki ciddiyetten ve mimiklerindeki kızgınlık ifadelerinden onu anlamaya çalışıyordu. Fakat vefasızlığın, terkedilmişliğin veya çaresizliğin *mafyacılık* yapmak için yeterli sebep olamayacağına inandığı için sormadan edemedi:

"Aslan gardaşım, seni anlıyorum! Vefasızlık, vurdumduymazlık, herkesin kendini kurtarması gibi hastalıklar yeni değil ki. Bizim harekete 12 Eylül sonrasında sirayet eden, bizi derinden etkileyen bir hastalıklar zinciri. Senin bunu görüp anlaman gerekir. Baktın, gittin, geldin ve anladın ki adamlardan sana fayda yok. Başka birinin yanında, ne bileyim, bir fabrikada işe girip çalışsaydın. Bu memlekette meziyeti olmayan, mesleği olmayan bir dolu insan var. Bunların hepsi iş bulamayınca başka yollara mı sapıyor? Elbette ki değil. Herkes bir şekilde çalışarak, uğraşarak ekmeğini kazanıyor."

Davet sahipleri, misafirlerini dinlerlerken hafifçe gülümsüyor, *"Mesele senin bildiğin gibi değil!"* der gibi başlarını sallıyorlardı. Hele cezaevi arkadaşı, yudumladığı rakısını masaya bıraktıktan sonra daireler çizer gibi elini havada salladı ve anlatmaya devam etti:

"Reis, çok erken konuşuyorsun! Bir müddet sonra benim haklı olduğumu anlayacaksın. Evet, doğrudur; insanlar, bütün olumsuzluklara rağmen, bir şeyler yapıp ekmeklerini kazanıyorlar, geçimlerini sağlıyorlar ama unuttuğun bir şey var: Bizler normal şartların içinden, normal hayatın akışından gelmiyoruz. Hayatı hep kopuk kopuk yaşadık. Hayatın tabiî mecrasından çoğu kere dışarı taştık. Sonra, yaşadığımız hayat içinde ailemize, çevremize hep borçlu olduk. Amelelik yaparak borçlarımızı ödememiz mümkün değilken, yıpranmış, ezilmiş, hayatın kırk türlü eziyetini çekmiş bir ruh hâli içinde, emir kulu olarak, sıhhatli bir çalışma hayatında yer almamız mümkün mü?"

"Elbette mümkün!" diye cevapladı misafir. *"Elbette mümkün! Niye olmasın? Asıl olması gereken, insanın* ***temiz*** *kalması değil mi? Niçin kendini birilerine borçlu hissediyorsun? Ne yapalım, herkes kendi kaderini yaşıyor. Kaldı ki, kendini ailene, çevrene borçlu hissetmen,* ***çizgiden ayrılmanı****, başka yollara sapmanı gerektirmez. Siyasî kimliğinden, iddialarından, kavgandan sıyrılarak veya kendini inkâr ederek bir yere varacağına inanıyor musun? Hem nasıl oldu da böyle bir organizasyonun içine girdin; adından* ***mafyacı*** *olarak bahsettirmeye başladın?"*

"O sıkıntılı günlerimden birinde, Beyazıd'a, eskiden oturduğumuz bir kahvehaneye uğramıştım. 12 Eylül öncesinden tanıdığım, fakat pek samimi olmadığım arkadaşlardan birine rastladım. Oturmam için ısrar etti. Bir kenara çekildik, sohbet ettik. Sıkıntılı ruh hâlim içinde dertlerimi ona açtım.

Sohbet biraz ilerledikten sonra, boş yere kendimi sıkıntıya kaptırmamam gerektiğini söyledi. Bir yazıhaneleri olduğunu, çek-senet takip ettiklerini, beraber iş yapmaktan memnun kalacaklarını, bazı arkadaşlarının yazıhanede kaldığını, istersem benim de orada kalabileceğimi anlattı. Tabiî hemen kabul ettim. Hem kalacak yer, hem de iş bulmanın sevinci içinde yazıhanelerine gittik.

Şişli'nin en güzel yerindeki yazıhane, oldukça lüks döşenmiş, pırıl pırıl bir yerdi. Birçok genç arkadaşın takıldığı yazıhanenin sahibi ise, beni götüren arkadaş da dahil, hepsinin patronu ve yine bizim eski ağabeylerden biri idi.

Akşama doğru o da yazıhaneye geldi. Beni götüren arkadaşla birlikte yanına, odasına gittik. Arkadaş, benim de onlarla birlikte çalışacağımı, bir müddet de yazıhanede yatacağımı anlattı. O da: 'İyi olur!' dedikten sonra, bana: 'Yatacak yeri falan kendine dert etme! Yakında arkadaşların kalması için bir ev tutacağız; oraya geçersin. Biz kardeşiz; Allah ne verdiyse, cebimizde ne varsa paylaşmasını biliriz. Hele birkaç gün geçsin daha geniş konuşuruz.' dedi.

Konuşması, tavırları, bana yakınlık göstermesi çok hoşuma gitmişti. O günden sonra, tutulan yeni eve geçene kadar, yazıhanede kaldım. Ha, ertesi gün verdiği yüklü harçlığı da unutmamak lazım. Gittim mağazanın birine, verdiği parayla güzel bir elbise aldım; anlayacağın façayı düzeltttim.

Bir zaman sonra yaptıkları işleri öğrendim. İş dediğin ne, hepsi ***kolpo, dümen****. Bir adam, diğerinin parasını ödememiş. Alacaklı bize geliyor, sıkı bir pazarlık yapıyoruz. Sonra karşıya, yani borçluya gidip, bir iki esip gürlüyoruz. Hareketlerimizden ve tehditlerimizden ürküp korkan borçlu, karşı tarafa borcunu ödüyor, biz de hakkımız olanı alıyoruz.*

Bir sürü kurnaz, fazla bir riski olmayan bu işi yıllar yılı yapmış da bizim haberimiz yokmuş. Cezaevinden çıkan bazı arkadaşlarımız, 12 Eylül sonrası boşta kalan bazı büyüklerimiz bu işlere ***uyanmışlar****. Bu sefer onlar yapmaya, piyasadaki boşluğu doldurmaya başlamışlar. Milletin* ***mafya*** *diye ortalığa düştüğü meselenin özü, aslı astarı bu kadar.*

Neyse, bir yıldan fazla o ağabeyin yanında kaldım. Beni yazıhaneye götüren arkadaşlarla birlikte oldum. İlk defa o zamanlar cebim para gördü.

Ciddi bir maddî sıkıntı yaşamadım. Hatta fırsat buldukça, eve bile yardımda bulundum. Gazino, lüks lokanta, içki, ufak tefek kaçamaklar... hepsini ilk defa o zamanlar gördüm, tanıdım, tattım. O grupla çalıştığım süre içinde iyi bir konuma gelmiştim.

Fakat o ağabey ile aramızda geçen tatsız bir olaydan sonra onlardan ayrıldım. Bir müddet boş gezdikten sonra, (ortağını göstererek) kendi yazıhanemizi kurduk. Âlemi bilen ve bu işlere daha önce girmiş çıkmış birkaç çocuğu da yanımıza aldık; yolumuza devam ediyoruz. Şükür, durumumuz fena sayılmaz. Kimseye minnet etmeden kendimizi taşıyoruz."

Bir iş adamının, yemekli bir toplantıda, şirketi hakkında bilgi vermesi gibi bir sâdelik, olağanlık içinde konuşuyordu. Ara sıra rakısını yudumlayıp sigarasından derin nefesler çekiyordu. Konuşmasına ara verdiğinde, söze ortağı girdi.

"Abi, bu işleri biz yapmazsak, bir sürü hokkabaz yapacak. Bildiğin gibi değil. Bu işlerde muazzam paralar dönüyor. Düne, yani biz bu işlere uyanana kadar geçen zamanda bu işleri yapanlar, bugünün parasıyla milyarları götürmüşler ve şimdilerde ***ağa*** *diye biliniyorlar. İtibarları sonsuz. Devlet, zamanında bu adamlara yol vermiş, onlar da başlarını alıp gitmişler. Pastayı niye onlara yedirelim? Biz yapmazsak, kanı beş para etmez adamlar yine yapacaklar; yaparken de bizim kadar adaletli olmayıp, alacaklının da, borçlunun da canını yakacaklar."*

Misafirin aklına, *"Devlet, adamlara yol vermiş"* cümlesi takılmıştı. Devletin kime, niçin ve nasıl yol verdiğini anlayamamıştı. Arkadaşının ortağına, aklına takılanları sordu. Adam anlattı:

"Eskiden, birtakım kabadayılar veya kabadayı geçinenler, iş adamlarının arasındaki anlaşmazlıkları ve alacak verecek meselelerinde çıkan ihtilafları çözer, karşılığında maddî menfaat temin ederlermiş. O zamanlar iş hacmi ve para sirkülasyonu bu kadar fazla olmadığı için olanlar fazla duyulmazmış. Bu tip olayları da devlet bilir ama ses çıkarmazmış. İçlerinde öyle adamlar varmış ki, o zamanların en lüks otellerine takılır, oralarda iş dünyasının problemlerini çözer, ortaya çıkan pastadan da polise, bürokratlara pay verirmiş. Adamı bol, poliste de arkası olduğu için ***kestiği raconlar*** *iş dünyasında kanun yerine geçermiş. Bunların hükmü, 12 Eylül sonrasında yapılan* ***babalar operasyonuna*** *kadar sürüp gitmiş.*

Özal İle başlayan serbest piyasa ekonomisinin uygulamaları ile devletin teşvikleri, ortalığa bir sürü yeni yetme iş adamı çıkardı. Piyasa dengesizliklere boğuldu. Alt yapısı olmayan ekonomik gelişmeler neticesinde, birbirine kazık atmaya çalışan, haksızlık ve dolandırıcılık yapan insanlar türedi. Ticaret hacmi büyüdü, ticaretin ahlâkî değerleri dejenere edildi. Hâl böyle olunca da kanunî boşluklardan faydalananlar, çıkarları uğruna yapmadıklarını bırakmadılar. Ortaya bir karmaşa çıktı.

Devlet, bu karmaşa karşısında ne yapacağını bilemedi ve gerekli tedbirleri zamanında alamadı. Hâlâ da almış değil. Bütün bunların sonucu olarak, ***mafya*** *denen güçler ortaya çıktı. Aslında bizim yaptığımız mafyacılık falan değil; kanunî boşluklardan faydalanıp insanların canını yakanlara anladıkları dille cevap vermek.*

Abi, bu işler arz talep meselesi! Biz, kimsenin parasını zorla gasp etmiyoruz. Güçsüz, zayıf, haksızlığa uğramış, korkutulmuş insanların haklarını koruyoruz. Eee, tabiî olarak da verdiğimiz hizmet karşılığında hak ettiğimizi alıyoruz."

Misafir tekrar sordu:

"Tamam, devlet o zamanlar bazı insanlara göz yummuşsa, senin tabirinle, yol vermişse ki doğru olabilir; demek ki şimdi de aynı şeyler oluyor. Şimdi de birilerine yol veriyorlar. Belki de zamanı geldiğinde, ***babalara*** *yaptıklarını size de yaparlar; bu olamaz mı?"*

"Vallahi doğru; olabilir. Bu konuda, doğruluğu teyide muhtaç birçok şey anlatılıyor. Meselâ deniyor ki: 'Devletin bazı yetkilileri, özellikle babalar operasyonundan sonra bizim eski ağabeylerden birileri ile irtibata geçmişler; onları kullanarak yeraltı dünyasını kontrol etmek istemişler. Başarılı olmak için de tekliflerini kabul edenlerin önlerini açmışlar; yani yol vermişler. İçlerinden bazılarının ön plana çıkması ve isimlerinin duyulması için yaptıklarından dolayı onları korumuşlar.'

Bize gelince: Biz, öyle fazla ön plana çıkmıyor, kendimizi deşifre etmekten çekiniyoruz. Büyük işlere girmiyoruz. Bana öyle geliyor ki; polis, yaptığımız işleri biliyor. Yaralama falan olmadıkça da üzerimize gelmiyor. Belki bizim bir boşluğu doldurduğumuzu düşünüyorlar. Boşluğun başkaları tarafından doldurulmaması için bizlere müsamaha gösteriyorlar. Ciddi bir olay olduğu

zaman, ne bileyim silahla yaralama gibi, tanıdığımız polisler bizi arıyorlar ve olayı yapanı teslim etmemizi istiyorlar. Biz de bir silah ile adam teslim ettiğimizde vartayı atlatıyoruz. Şimdilik işler böyle yürüyüp gidiyor."

Gelişmelerin, olanların farkındaydılar. Yaptıkları işin gerçeklerini biliyorlardı ama paranın dayanılmaz çekiciliğine fazlaca kapılmışlardı. Günü yaşıyorlar, günün getirdiği imkânlarla rahat yaşamanın peşinden koşuyorlardı.

Söze, cezaevi şartlarında inançlarından taviz vermeyen, zaaf gösterenlere kızan yenilerin *mafyacısı* devam etti:

"Arkadaş, ben onu bunu bilmem! Ben açlıktan ölürken, yatacak yer bile bulamazken, bana bu insanlar sahip çıktı. Ceplerindekini benimle bölüştüler. Dün sokaklarda arslanlar gibi savaşan arkadaşlarımızın çoğu, çıktıkları zaman ortalıkta kaldı. Kimse onlara sahip çıkmadı. 'Aç mısınız, açıkta mısınız?' diye soran olmadı. Kimse ellerinden tutmadı. Şimdi ***mafyacı diye beğenilmeyen insanlar*** *olmasaydı ve onlar, o insanların elinden tutmasaydı ne olacaktı? Ben söyleyeyim: Çoğu tekrar cezaevlerinin yolunu tutacaklardı. Eğer söylendiği gibi ise, yani birileri ile anlaşıp bu işlere soyunmuşlarsa, şahsen ben 'helal olsun' derim.*

Siz, iyi zamanda dışarı çıktınız. Hiç olmazsa, şimdi bir parça toparlanma var. Ben cezaevinden çıktığımda ne teşkilat, ne de gidip derdimi anlatacağım birileri vardı. Teşkilat olmadığı için herkes bir tarafa dağılmıştı. Sap gibi ortada kaldım. İşte anlattığım gibi; eski arkadaşların sayesinde soygun yapmaktan kurtuldum, iyi kötü, üç beş kuruş para kazanmanın yollarını öğrendim."

Gerçek şu ki; ülkede bir şeyler değişmişti. Değişim rüzgârlarının yeni oluşumları içinde bazı değerler dumura uğramış, başka bazı değerler de toplum içinde yer bulmuştu. Paranın yükselen değer olması ve insanların ateşe uçan kelebekler gibi paraya hücum etmeleri, sonu kestirilmesi güç problemleri de beraberinde getirmişti. Toplumsal farklılıklar, dengelerin alt üst olması, ihtişam ve sefaletin giderek artması, tüketim toplumlarında görülen aşırılıklar, özentiler ve ne oldum delisi olan sonradan görmelerin tahrikleri, özellikle genç insanların yükselen değere önem vermelerini, onun için her kılığa ve her yola girmelerine sebep olmuştu. Güzel elbiseler, lüks arabalar,

gece hayatı; kısacası paranın gücü insanları büyülemiş, çok önem verdikleri ve uğrunda her türlü cefaya katlandıkları ideallerinden bile kopmalarını gerektirmişti. Ortada, kimsenin adını koyamadığı veya gerçek yüzü ile anlatamadığı bir *yarış* vardı. Maddî çıkarlar üzerine kurulu bu yarış, hiç bir engel tanımıyordu. Amaç da para, araç da para idi...

Misafir, yıllar önce cezaevi aracında kaygılarını dile getiren ve *"Dava bitti!"* diyenlere tepki koyan arkadaşına, ağır şartlar altında bile üzerine titrediği, uğrunda bedel ödediği, yolunda ölümlere gidip geldiği *DAVA*'yı sordu: İdeallerini terk mi etmişti? Savaşını verdiği inançlarını dondurup bir kenara mı koymuştu?

"Ben, ideallerimize karşı, fert planında olan borcumu ödediğime inanıyorum. Hizmet etmek ve davayı yarınlara taşımak işine gelince: Şartlar, yani yaşamak zorunda kaldıklarım buna müsaade etmedi. Dünün heyecanı, idealizmi ve şartları artık yok! Menfaatler üzerine kurulu bir düzende aynı şevk ve heyecanla fedakârlık yapmam mümkün değil.

Hem, ben sorumluluklarımı yerine getirdiğim hâlde, davanın temel dinamiklerinin benim gösterdiğim sorumluluk örneğini gösterdiklerine inanmıyorum. Madem ki biz bir bütündük; teşkilatlı ve disiplinli yapımızla kendimizden bahsettiriyorduk, onlar, yani bizi sevk ve idare edenler niye bizlere sahip çıkmadılar? Sudan çıkmış balık gibi ortada kaldığımızda, sorumluluğu olanlar bizi derleyip toparlamak için bir çaba sarf etmiş olsalardı, yani sorumluluklarını yerine getirselerdi bugün bu tartışmalar olur muydu? Bizi kanatları altına almadılar. Çıktığımızda dipdiri olan heyecanımızı öldürdüler; bizleri, çevremizde olan, oluşan pisliklerden koruyamadılar. Halbuki bize sahip çıkmalı, korumalı ve lider-teşkilat-doktrin üçlemesi içinde, yeni sorumluluklarımızı da bilerek yaşayacağımız ortamı hazırlamalıydılar.

Şimdi görüyorum ve anlıyorum: Bizi, kaybedilmiş bir nesil olarak değerlendiriyor, hizmetlerimizin ve ödediğimiz bedellerin gerçeklerini bir kenara atarak sadece suçluyorlar. Onlara göre; biz, hastalıklıyız. Meydana gelenleri tek taraflı değerlendiriyor, olayların geri planına bakmıyorlar. Kolaylarına geldiği için ***mafyacı, çek-senetçi*** *diyerek küçümsüyorlar. Bunların olacağı hangimizin aklına gelirdi? Ama oldu işte.*

İdeallere gelince: Elbette bitmez, bitmeyecektir de. Bu yaşadıklarımız, hedefe giden yolda... Belki de bir kader. Kader bizi buraya sürükledi ama alttan gelen genç nesiller, tecrübelerden faydalanarak, yaşadıklarımızı iyi analiz ederek, geçtiğimiz yolları bilerek hareket edecekler ve kervan sağlıklı bir şekilde yürüyecek. İnsanlarla kaim olmayan idealler, idealizmin normlarına uyan nesillerin ellerinde yükselecektir. Ben bütün kalbimle buna inanıyorum. Ayrıca biliyorum ki; dava adına bana bir yerde, bir şekilde görev düşerse; çekinmeden, korkmadan, geçmişte yaşanan hatalara bakmadan, kimseyi suçlamadan, sorumluluğu kimselerin omuzlarına yıkmaya çalışmadan koşar, fedakârâne hizmet ederim."

Gece geç saatlere kadar sohbet ettiler. İki ortak, içtikleri rakının da etkisiyle, yaptıkları işlerin inceliklerinden de bahsettiler. Yeni keşfettikleri yollarla tefecilerden nasıl haraç aldıklarını ve elde ettikleri paraları nerelere harcadıklarını anlattılar.

Büyük paralar kazanmamışlardı. Kazandıkları ile ancak birer ev almış, bunun dışında çevrelerindeki garibanlara bakmışlardı. Kendilerini Robin Hood gibi gördüklerini söylüyorlardı:

"Abi, işin gerçeğine bakarsan; bizler, Robin Hood gibiyiz. Havadan para kazanan, haksızlıkla ve dolandırıcılıkla milleti sömüren adamları ***koparıyoruz****. Onlardan aldıklarımızla da aşırı bir şey yaptığımız yok. En az on tane garibana bakıyoruz. Onlar bir tarafa, her gün yazıhaneye gelip harçlığını alanları saysan bitiremezsin..."*

Yaşadıkları, gördükleri, rahatlıkları, elde ettikleri bir tarafa, içlerinde fırtınalar kopuyordu. Onlar konuştukça, misafirleri fark etti ki; ikisi de eski günlerin hasretini duyuyor, o günlerin arkadaşlıklarını, dostluklarını arıyordu. Para, paranın gücü, güzel elbiseler, içki, gece âlemleri onlara huzur getirmemişti. Günü kurtarmanın ve geçici zevklerin ruhlarına kattığı bir zenginlik yoktu. Bir açmazın ve vazgeçilmesi zor kararların hatalarla beslenmiş zorlamaları neticesinde, bu yolun yolcusu olmuşlardı. Yürekleri, kutsal değerlerinin atlas kumaşlarına sarılıydı ama günlük hayatın kaygılarının esiri olmaktan öteye de geçemiyorlardı.

Hep söylenen, bazıları tarafından temcit pilavı gibi ısıtılarak insanların önüne sürülen ***"ülkücü mafya"*** hikâyesinin bir yüzü,

bütün gerçekliği içinde böyledir: Bir zorlamanın, zorda kalmanın, çaresizliğin, dağınıklığın hülasası ve imkânsızlıkların hikâyesidir. Denize düşenin yılana sarılması gibi, zamanın esintilerinin getirdiklerinden medet ummaktır.

Ya diğer yüzü? Diğer yüzünde sorular soruları kovalamakta, birilerinin, birileri adına oynadıkları oyunun, içinden çıkılması zor oyunların varlıkları belirmektedir!..

Bir gün birileri çıksa ve gür sesleriyle: *"Suçlu ayağa kalk!"* diye bağırsa, ülkemizde son yirmi yılda meydana gelen olayların suçlusu olarak kim veya kimlerin ayağa kalkması gerekir?..

"Dönüp anneme bile bakmamıştım. İçimde biriken hırs ve kinle kendimi dışarı bıraktım. Gözlerim, uykusuzluktan kan çanağına dönmüştü. Beni o an görenler, bir kurdun avını gördüğü anki hâline benzetebilirlerdi...

* * *

- Vurma dedim,vurma! Ben, senin ruhundaki sırrım.

Hiçbiri dinlemedi; gözlerini yumdular, beni dinlemek yerine, bir sonraki yaz tatilinin hayalini kurdular.

- Siz bilirsiniz, benden günah gitti!

Yaptıklarından utandılar mı bilmem ama ben, onların ruhlarındaki sırdım ve korkmadan, ürpermeden hayallerini, rüyalarını, beklentilerini, hatta gerçeklerini hiçe sayarak sırlarını açığa çıkardım; ifşa ettim.

Şaşırmışlardı. Yüzlerine çarpan sırrın etkisi ile ferahlamalarını, gülmelerini, geleceğe ümitle bakmalarını beklerken, onlar, yalnızca ağladılar, ağladılar..."

12 Eylül'ün üzerinden yıllar geçmiş, darbecilerin *ateşleri* düşmüş, *karıştır barıştır* uygulamasına son verilmişti. Mamak Cezaevi'nde yatan tutuklular, siyasî görüşlerine göre ayrı koğuşlara konmuşlardı. Üç büyük koğuşta toplanan ülkücüler, yıllardan sonra bir nebze rahat ortama kavuşmanın getirdiği moralle günlerini geçiriyorlardı.

Değişik şehirlerden getirilerek Ankara Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde yargılanan ülkücülerin toplandığı koğuşlardan biri vardı ki, istenen mahkûmiyet açısından rekor denebilecek ağırlıkta tutukluyu barındırıyordu. Yaklaşık elli ülkücünün kaldığı koğuşta, yirmi kişi idam istemi ile yargılanırken, geriye kalanlardan çoğu hakkında da müebbet veya ağır hapis cezaları isteniyordu. Yakın tarihlerde tahliye bekleyen ise hiç yoktu.

İşte böylesine ağır ceza istemleri altında yargılanan ülkücü gençlerin yaşadıkları iki ilginç olayı, kayda değer bulduğum için aktarmak istiyorum. Çünkü bu olaylar, o şartlar altındaki insanların ruh hâllerini yansıtması bakımından çok önemlidir.

Yıllarca süren televizyon yasağına son veren cezaevi idaresi, televizyonu baskı ve tutukluları sinirsel olarak yıpratma aracı olarak kullanıyordu. Koğuşlara konan televizyonların anten ve elektrik bağlantıları merkezî sisteme göre ayarlanmış ve tutukluların akşam saat 18 ^{00} den 22 ^{00} ye kadar televizyon seyretmelerine müsaade edilmişti. Bu süre, bazen bir iki saat kısaltılıyor veya yarım saat uzatılıyordu.

Nöbetçi subayın inisiyatifinde bulundurulan televizyon seyretme imkânı, tutuklular için büyük bir değişiklik olmuştu. Fakat sinir harbinin bir parçası olarak kullanıldığı için bir müddet sonra

hemen hepsi üzerinde olumsuzluk meydana getirmişti. Çünkü erken saatlerde, genellikle çocuk programları yayınlanmakta idi. Tutuklular ise bu vakitlerde izleyecek bir program bulamamakta idiler. Haber saatinden sonra yayına girecek olan bir filmi veya bir diziyi seyretmeye başlamışlarken de merkezden yayın kesiliyordu. Bu durum, tutukluların sinirsel olarak yıpranmalarına neden olurken, televizyon seyretmek imkânını geri almaları için idareye başvuranlar bile oluyordu.

Onlar cezaevine girdiklerinde, yalnızca tek kanallı siyah-beyaz yayın vardı. Onların televizyon seyretmelerine izin verildiğinde ise kanal sayısı ikiye çıkmış, iki kanal da renkli yayına geçmişti. Renkli televizyonun çekiciliği ve iki kanallı yayın imkânı tutuklular için oldukça cazipti.

Yıllarca televizyon izleyememenin getirdiği açlık, idarenin koyduğu kısıtlamayı kendi yöntemleriyle aşmak yolunu seçmelerine sebep olmuştu. Yayın saatlerinin uzatılması için yaptıkları başvuru cezaevi idaresi tarafından reddedilince, illegal yöntemlerle televizyon izlemeye başlamışlardı:

İdarenin verdiği televizyon seyretme izni bittikten sonra, nöbetçi askerin koğuş kapısından baktığında görebileceği yerde duran televizyonu alıyorlar, yerine boş bir bidon koyuyorlar, bidonun üzerini de bir örtü ile kapatıyorlardı. Boşa çıkardıkları televizyonu nöbetçi askerin görüş alanının dışına çıkararak tavan lambasından aldıkları elektrik vasıtasıyla seyredebiliyorlardı.

Televizyon, tutuklulara baskı amacı ile kullanılsa da, dediğimiz gibi, yıllarca radyo ve televizyon seyredemeyen tutuklular, hiç olmazsa haber programlarını seyredebildikleri için seviniyorlardı; dünyada ve ülkelerinde olup bitenleri, meydana gelen gelişmeleri öğrenebiliyorlardı. Haber programları, gündemi günlük gazetelerden öğrenebildikleri ile takip etmeye çalışan tutuklular için gerçekten büyük bir yenilik olmuştu. Örneğin PKK terör örgütünün değişik saldırılarını ve kendini isbat için yaptığı vahşetin boyutlarını daha geniş olarak televizyon haberlerinde görmek imkânları olmuştu.

Galiba 1986 yılının sonları veya 1987 yılının başları idi. Vahşi PKK militanları bir Kürt köyünü basmış, yaşlı, genç, çocuk, kadın demeden onlarca insanı katletmişti. Televizyon, akşam haberlerinde vahşet sahnelerini gösteriyor, kundaklarından kanlar akan bebeklerin cesetlerinin iç parçalayan görüntüleri ekranlara yansıyordu. Viran olmuş evler, birbirini izleyen feryatlar, ağıtlar, vahşilerin kurşunladıkları hayvanların leşleri... Olayın görüntüleri haberlerde uzun süre yer almıştı. Tutukluların kimi ranzasında, kimi koğuşun ortasına koydukları taburelerde, kimi ayakta idi. Ama hepsi pür dikkat ve hareketsiz, yayınlanan vahşet sahnelerini izliyordu. Koğuşta çıt çıkmıyordu. Herkes, yayınlanan görüntülerin etkisi altında ve adeta donmuş gibi idi.

İdam cezası almış ve dosyası onaylanmak üzere Yargıtay'da bekleyen ülkücü tutuklu da yatağının üzerine oturmuş, sırtını duvara vermiş, diğer arkadaşları gibi vahşet sahnelerini seyrediyordu. Kurşunlanmış bebekleri, kanlar içinde yatan genç insanları, özellikle de bombayla parçalanmış bir hamile kadını görünce gözyaşlarını tutamamıştı. Kanlı sahneler birbiri ardına ekrandan geçtikçe, idam hükümlüsü ülkücü genç kendine hakim olamıyor, akıp giden gözyaşlarını tutamıyordu. Hıçkırmamak için olanca gücüyle dişlerini sıkarken, gözyaşlarını arkadaşlarına göstermemek için de çaba harcıyordu.

Habere konu olan görüntüler geçtikten ve spiker başka bir haber okumaya başladıktan sonra koğuştaki ağır hava hemen dağılmadı. Bir süre daha devam eden sessizliğin ardından koğuşta hareketlenme başlandığında, ranzasında otururak kanlı vahşetin isyanı ile ağlayan genç idam hükümlüsü, yalnızca kendisinin ağlamadığını gördü. Neredeyse koğuşun tamamının gözlerinde yaş vardı. Koğuştaki ülkücü tutukluların hepsi, kandırılmış, köreltilmiş ve insanlık duyguları dumura uğratılmış militanların ortaya koyduğu vahşet karşısında ağlıyordu.

Katil, câni, halk düşmanı... diye suçlanarak yıllar yılı ağır baskıların muhatabı olan bu genç insanlar, seyrettikleri vahşet görüntüleri karşısında için için ağlıyorlardı. Kaldıkları koğuş, adeta gözyaşlarıyla ıslanmıştı. Televizyonda gördükleri sahneler hepsini sarsmış, duygu

seline boğmuş, yüreklerinin burkulmasına neden olmuştu. O sahnelerin ortaya çıkmasına sebep olanlara duydukları kin ve nefretle sıktıkları çeneleri neredeyse birbirine geçmişti.

İçlerinden birinin koğuşun ortasında söylediği şu sözler, hem koğuşun ağırlaşan havasını dağıtmayı, hem de gördükleri karşısında sinirleri iyice gerilmiş olan tutukluların gevşemesini sağlamıştı:

"O sahneleri seyrederken, yalnızca ben ağlıyorum zannettim. Göz yaşlarımı saklamaya çalıştım. Haber bittiğinde, şöyle kaçamak olarak etrafıma baktığımda ise hemen hepinizin ağladığını gördüm. Sonra da düşündüm, içimden gülmek geldi. Nasıl gelmesin? Dışarıdan biri bizi görse, hayretler içinde kalır. 'İdam mahkûmları oturmuş ağlıyorlar' der. Bizi millete öyle lanse ettiler ki, insanlar hâlimizi görse inanmazlar!"

Ülkücü gencin teşhisi doğru idi. Onları, sebepler ve sonuçlar açısından göremeyenler, meselelere at gözlüğü ile bakanlar ve bazı enformasyonların etkisi ile değerlendirenler, farklı kimlik ve kişilik olarak tanımışlardı. Toplumun geldiği noktada yaşananları ilmî veriler ışığında, doğru ve tarafsız olarak ele alamayanlar, yürekleri millet sevgisi ile dolu bu insanları olduklarından farklı göstermişler veya göstermek zorunda kalmışlardı. Oysa onlar, eksiklerine, yanlışlarına veya hatalarına rağmen önce insan, sonra da vatanlarının gerçek kara sevdalılarıydı.

Aynı günlere rastlayan başka bir gelişme ise sessiz ve çaresizlik içinde terörün vahşetine ağlayan tutuklular arasında büyük çaplı tartışmaların doğmasına neden olmuştu:

Gerilla taktikleri ve stratejisi içinde saldırıya geçen PKK, devleti hazırlıksız yakalamıştı. O günlerde, ani ve farklı yönlerden gelen saldırıları durdurmakta zorlanan devlet güçleri, anti saldırı ve taktiklerle militanların hücumlarına cevap veriyordu. Arazi şartları, güvenlik güçlerinin yabancısı oldukları taktikler ve bölge halkının militanlara verdiği destek, devletin mücadelede bunalmasına sebep olan unsurlardı. Aklı eren ve konu üzerine yetkisi ve bilgisi olan kurum, kuruluş ve kişiler de açmazları gidermek ve terörü durdurmak amacıyla çareler üretmenin, devlete tekliflerde bulunmanın çabası içine girmişlerdi.

Konu ile ilgili çözüm yolu olarak teklifte bulunanlardan biri de emekli bir generaldi. O yıllarda çıkmakta olan Tercüman Gazetesi'nde yazısı yayınlanan emekli general, tutuklu ve hükümlü olarak cezaevlerinden bulunan ülkücülerin serbest bırakılmalarını ve kısa bir eğitimden sonra dağlara gönderilmelerini teklif ediyor, terör örgütünün dilinden ancak bu insanların anlayacakları iddiasında bulunuyordu. Ona göre; düzenli ordu ve mevcut güvenlik güçlerini kullanarak terörist örgütle mücadele etmek imkânsızdı. Dağlarda onlar gibi küçük birlikler hâlinde gezecek ve onların taktikleri ile savaşacak insanlara, yani yetişmiş savaşçılara ihtiyaç vardı ve bu görevi vatanlarını çok seven ülkücülerden başkası yapamazdı.

General, meal olarak diyordu ki: *"Bu insanları cezaevlerinde tutmak kimseye yarar sağlamaz. Bu kalleş, bu vatan haini PKK ile en etkili mücadeleyi ancak ülkücüler başarabilir. Cezaevlerinin kapılarını açalım ve bunları PKK'nın üzerine yollayalım..."*

Gazetedeki yazıyı okuyan ülkücü tutuklular arasında tartışma açıldı. Generalin teklifine şiddetle karşı çıkanlar olduğu gibi, teklifi olumlu bulanlar da vardı. Örgütün vahşi saldırılarını dile getiren, yapılanlara kin ve nefretle bakan ülkücülerin bazıları generalin teklifini olumlu bularak PKK ile savaşmaya gönüllü olduklarını söylüyorlar ve şunları ileri sürüyorlardı:

"Paşa doğru söylüyor! Bu keferelerle normal yollardan savaşarak başarı kazanmak mümkün değildir. Düzenli ordunun bunlarla başa çıkması, deveye hendek atlatmak kadar zordur. Amerika Vietnam'da, Ruslar Afganistan'da gerilla ile baş edemediler. Hele Güneydoğu gibi sarp ve gerillanın saklanmasına uygun arazide PKK ile başa çıkmak çok zordur. Bıraksınlar bizi, gerekli lojistik desteği de versinler; bunlar gibi dağlarda gezelim, bunlar gibi yaşayalım, bulduğumuz yerde de şu garip, zavallı köylülere yaptıklarının hesabını soralım..."

"Ben, şahsen kendime güveniyorum. Bıraksalar iyi bir müfreze kurar, kalleş heriflere unutamayacakları dersler veririm..."

Olaya gönüllü olarak katılmak isteyen, generalin teklifine olumlu yaklaşan ancak bazı çekinceleri olanlar da vardı. Onlara göre; sa-

vaşmak gerekliydi ama bu savaş, geçmiştekinden farklı olacağı için imkânsız gibi görünüyordu:

"Arkadaş, tamam gidelim, savaşalım ama bu, öyle sanıldığı kadar kolay değil! Geçmişte üç beş kırık dökük silah ile komünistlere karşı verdiğimiz şehir savaşına benzemez. Öncelikle araziyi bilmek, arazi şartlarında yaşamaya alışkın olmak, ağır silahları kullanmak, gerilla taktik ve stratejilerinden üzerine eğitim görmek, kısacası en az onlar kadar yetişmiş olmak gereklidir. Siz kendinizi cezaevine girdiğiniz yaşta zannediyorsunuz. Kaç yıldır vitamin, protein, glikoz vs. eksikliği içinde, havasız mekânlarda kaldık. Hangimiz bu yaşta ve bu fizikle o dağlarda durmadan elli kilometre yürüyebilir; hem de silah ve teçhizatla?.."

Bazı ülkücüler ise (Kürt kökenli ülkücüler bu cenahta yer alıyorlardı) konuya tamamen soğuk bakıyorlar, tartışılmasını bile gereksiz buluyorlardı. Devletin 12 Eylül sonrası kendilerine reva gördüklerini ileri sürerek, kendi işini kendisi yapması, kimseleri bu işlere bulaştırmaması noktasında direniyorlardı:

"Daha dün vatan haini, câni, katil diye suçlayarak idam ettikleri arkadaşlarımızı ne çabuk unuttunuz? Yıllardır yaptıkları yetmedi mi? Kendilerine başka ***kuklalar*** *bulsunlar. Sıkıştılar mı, 'alavere dalavere, köylü Mehmet nöbete' mantığı içinde hareket edenler, kendilerine başka* ***nöbetçiler*** *arasınlar. Kendilerine kurşun sıkan, hiçbir otorite kabul etmeyen ve devleti yıkmayı temel gaye hâline getirenlere karşı verdiğimiz mücadelenin sonunda önümüze konanları görmedik mi sanıyorlar?*

Sonra bu tip teklifler yeni değil. Osmanlı'dan beri devlet geleneğimizde var: Abdülaziz'in Ege'deki efeleri Balkan isyanlarında görevlendirmesinden, ellili yılların sonuna doğru vatansever kaçakçıların Kıbrıs'a silah götürmelerine kadar uzanır. Devlet, kendi devamlılığını esas almış ve zaman zaman toplum içindeki sivil güçleri kendi çıkarları için kullanmıştır. Ama devletin devamlılığının esas dinamikleri, yani devleti yönetenler, vazife verdikleri sivilleri, kendi çıkarları için enterne etmekten de geri durmamışlardır. İnsanların duygularını sömürmüşler, bazen çıkar birliktelikleri kurmuşlar ama sonunda kaybedenler hep siviller olmuştur.

Onun için bırakın bu sonu belli olan tartışmaları. Biz kendi işimize bakalım. Yarınlar için kendimizi yetiştirelim. Yeni ufuklar kazanacak,

milletin içinde bulunduğu açmazları aşacak, milletin önünü açacak şekilde beyinlerimizi bileyelim!.."

Gerçekte hepsi duygusal insanlardı. Milliyetçi olmaları, millî duygularının öne çıkmasına neden oluyordu. Generalin teklifine de hislerini tahrik ettiği için olumlu bakıyorlardı. Teklife soğuk bakanlar bile, koğuş kapısı açılsa, *"Vatanın size ihtiyacı var; çıkın dağlara ve savaşın!"* dense, düşünmeden fırlayacaklardı vatanlarının dağlarına ve vuruşacaklardı. Yıllardır devletlerinin kendilerine uyguladığı baskılara, işkencelere, yok yere suçlamasına aldırmayacaklar, gerekirse vatan uğrunda ölmekten çekinmeyeceklerdi. Fedakârlık, yüreklerine ve bedenlerinin her hücresine kadar işlemiş, vatan aşkı ve millet sevgisi şiarları olmuştu.

Onların vatan ve millet sevgilerine *"ucuz kahramanlık, maceracılık, hayal âleminde yaşamak..."* yakıştırmaları yapılsa da aldırmayacaklardı. Onların düşüncelerini anlamak, heyecanlarını hissetmek, içlerinde kopan fırtınaları çözmek ve fedakârlıklarının arkasında gizli olanları açığa çıkarmak, dünyayı tek renk olarak görenlerin, dünyayı ve hayatı anlamakta sâbit standartlarla hareket edenlerin kârı olmayacaktı...

"İki oğlan, rıhtım duvarı üzerine oturmuş zar atıyor; adamın biri bir anıtın basamakları üzerinde, kılıç sallayan bir kahramanın gölgesinde gazete okuyordu. Çeşme başında bir kız, elindeki kovaya su dolduruyor; bir meyve satıcısı, malının yanıbaşına uzanmış, denize bakıyordu. Bir meyhanenin açık kapı ve pencerelerinden, içeride, kuytu bir köşede şarap içen iki adam görünüyor, berideki bir masada oturan meyhaneci uyukluyordu. Derken bir tekne, su üstünde taşınır gibi, hafiften süzülerek küçük limandan içeri kaydı. Mavi mintanlı bir adam karaya atlayıp, halatı oradaki halkalara geçirdi. Gümüş düğmeli siyah giysiler giymiş diğer iki kişi, kaptanın arkasından karaya bir tabut çıkardı; çiçek motiflerinin süslediği, kenarları püsküllü kocaman bir örtü altında belli ki biri yatıyordu.

Kimse gelenlerle ilgilenmedi rıhtımda. Halatlarla uğraşan kaptanı beklemek için adamlar tabutu yere indirdiklerinde bile kimse yanlarına sokulmadı, kimse bir soru yöneltmedi, kimse alıcı gözüyle bakmadı kendilerine."

18 yaşına yeni girmişti. KAWA isimli Kürtçü örgütün kuryeliğini yapmakla suçlanmış, tutuklanarak Mamak Askerî Cezaevi'ne konmuştu. 12 Eylül sonrasında seri hâlde yapılan operasyonlarda yakalanan örgüt mensupları, polisteki ifadelerinde, örgütlerinin daktilo ve teksir makinelerini saklamak için kullandıkları ***saf gencin*** ismini de vermişlerdi. Örgütle ve örgütün faaliyetleriyle ciddi bir bağlantısı olmayan genç, zamanın gadrine uğramış ve soluğu cezaevinde almıştı.

Normal şartlarda birkaç ay cezaevinde kalması gereken genç adam, avukatının bütün girişimlerine rağmen serbest bırakılmamıştı. Hafif suçlardan tutuklanmış olan kişilerin yattıkları bir blokta kalması gereken genç, cezaevi idaresinin garip uygulamalarından birine dûçar olarak, genelde örgüt liderlerinin ve ağır suçların faili olanların kaldıkları bölüme verilmişti. Cezaevi genelinde uygulanan baskı ve işkencelerin en çok hissedildiği bloğa verilen genç adam, şaşırmış ve bunalmıştı. Cezaevinde başına gelenlerle iyiden iyiye dengesini kaybetmişti.

Güneydoğu kökenli zengin bir ailenin tek erkek çocuğu idi. El bebek gül bebek yetiştirilmiş, hayatta hiç sorumluluk taşımamış ve zorluklarla tanışmamıştı. Hücrelerine verildiği biri ülkücü, diğeri solcu olan iki gence anlattığına göre; birçok kız evladın üzerine tek erkek evlat olarak dünyaya geldiğinden, cezaevine girene kadar, çorabını bile kendi çıkarmamıştı. Her gün kaba dayağın, psikolojik baskının ve aşağılanmanın yaşandığı bölüme, yani *tecride* gelen genç adam, fazlasıyla şaşkınlığa uğramış ve gördükleri karşısında ruhen yıkılmıştı.

Çoğu idamla yargılanan tecritteki insanların hukukî durumlarının vahametini öğrendiğinde ölüm korkusuna kapılmış ve *"Beni de asacaklar! Yoksa buraya niye getirsinler?.."* diyerek korkusunu açıkça belli etmeye başlamıştı. Aynı hücreyi paylaşan diğer gençler, böyle bir şey olamayacağını söylüyor ve yakında tahliye edilmesi muhtemel olduğu için korkutulmak amacıyla tecride verildiğini anlatıyorlardı. Fakat bu konuşmalar, kendini ölüm korkusuna kaptıran genci ikna etmeye yetmiyordu. Nöbetçi askerlerin hırçın ve tavizsiz davranışları onu korkutuyor, bu tavırları, kendini inandırdığı ölüm tezine mesnet olarak görüyordu. Hücre arkadaşlarının örnekler vererek anlattığı gerçeklere ise gözlerini kapatıyordu.

Daha ilk günden kendini ölüm korkusuna kaptıran genç adam, tutukluların ezbere bilmeleri gereken İstiklâl Marşı'nın on kıtası, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Orduya Mesajı gibi metinleri ezberleyemiyor, bu nedenle nöbetçi askerlerin hışmına uğramaktan kurtulamıyordu. Okuma yazmasının kıt olması bir tarafa; korku, bir nevi kilitlenmeye yol açtığı için hücre arkadaşlarının yardımları da fayda vermiyor, metinleri öğrenemiyordu. Hücre arkadaşları, bu metinleri ezberleyemediği için sık sık cezalandırılan genci kurtarmak maksadıyla nöbetçileri uyarıyorlardı: *"Komutanım bu arkadaş cahil, okuma yazması yok, ezberlemesi imkânsız!"* Askerler ise *"Anlamayız, yavaş yavaş da olsa ezberleyecek!"* diyor ve baskıya devam ediyorlardı.

Cezaevi idaresinden ve nöbetçi askerlerden gelen baskılar neticesinde iyice bunalan genç adam, ölüm korkusunu bir türlü üzerinden atamamanın da tesiriyle yemekten içmekten bile kesilmişti. Psikolojik olarak yıkılmış, yediği yemekleri çıkarmaya başlamıştı. Havalandırma ismi verilen bahçede, tutukluların toplu ve zorunlu olarak yapmaları gereken spor hareketlerini yapamadığı için de hemen her gün dayak yiyordu. Bir defasında, hareketleri doğru yapamadığı gerekçesiyle, bir asker tarafından böbreğine tekmeyle vurulması neticesinde geceleri idrarını tutamaz olmuştu.

Genç adamın içine düştüğü durumun vahametini gören hücre arkadaşları, onu rahatlatabilmek için büyük çaba harcıyor ama netice alamıyorlardı. Ülkücü genç, delirmek noktasına gelen ve psikolojik

olarak yıkılan gence acıyor ve onun hâline üzülüyordu. Elinden geldiğince onunla ilgileniyor, konuşarak rahatlatmaya çalışıyor, şaşkınlıktan yaptığı bazı hataları görmezlikten geliyordu. Dengesini yitiren, korku yüzünden garip hareketler yapan bu *Kürtçü(?) gencin* yaptıklarını hoş görerek kızmamaya çalışıyordu. Dayak yememesi için elinden geldiğince koruyor, nöbetçi askerlerin ***emirlerini*** yerine getirmekte zorlanan gence yardımcı olmaya çaba gösteriyordu.

Hücre arkadaşları, gittikçe eriyen ve aklî dengesini yitirme noktasına gelen genci, düştüğü bu durumdan kurtarmak için çareler arıyorlardı. Sonunda gencin adı ile cezaevi idaresine dilekçe yazmaya karar verdiler. Dilekçeyi, aynı hücrede kalan TİKKO militanı genç kaleme aldı; rahatsızlığından bahisle, hücreden koğuşa alınması için talepte bulundu. Sabah sayımında alınan dilekçeye, aynı gün *"uygun görülmemiştir!"* cevabı geldi. Dilekçenin reddedilmesi üzerine, bu sefer ülkücü gencin teklifiyle, hücre arkadaşları olarak ayrı ayrı dilekçe yazdılar. Dilekçelerinde, yanlarına verilen genç adamın rahatsız, hücre şartlarında iyileşmesinin de zor olduğunu, kalması hâlinde rahatsızlığının daha da artacağını belirttiler ve koğuşa alınmasını talep ettiler.

Dilekçelerini verdikleri gün öğleden sonra havalandırma bahçesine çıkmışlardı. Cezaevinin iç emniyetinden sorumlu subaylardan bir üsteğmen geldi ve hücre mensuplarını havalandırma boşluğu ismi verilen yere çağırdı. Görevli askerleri de yanına almış bulunan üsteğmen, karşısına dikilen tutuklulara, dilekçelerinde bahsettikleri problemin ne olduğunu sert bir şekilde sordu. Sol örgüte mensup genç kısaca durumu izah etti: Arkadaşının rahatsız olduğunu, psikolojik sıkıntıları bulunduğunu, hücre şartlarına uyum sağlayamadığını ve bunalıma girdiğini anlattı.

Tutukluları sabırsız bir tavır ve hiddetle süzen üsteğmen, gencin sözlerini bitirmesine fırsat vermeden bağırmaya başladı:

"Dışarıda her b..u yiyorsunuz, yapmadığınızı bırakmıyorsunuz, buraya gelince de bin tane problem çıkarıyorsunuz."

Sonra, karşısında korkudan titreyen ve gözlerini tavana dikmiş vaziyette bekleyen gence döndü:

"Bana bak ulan! Ne rahatsızlığın var, niye yatamıyorsun? Burayı babanın evi mi zannettin?.."

Sözlerini bitirir bitirmez de cevap veremeden öylece bekleyen gencin suratına okkalı bir tokat attı. Ardından:

"Ben böyle numaraları yemem! Koğuşlara geçip ense yapmak istiyorsunuz. Bir daha bu konu ile ilgili dilekçe yazarsanız karışmam." dedi ve hemen yanında bekleyen çavuşa dönerek *"Alın bunları yerlerine!"* diye emir verdi.

Üsteğmenin sert çıkışı ve genç adama tokat atması, diğerlerinin de dertlerini tam olarak anlatamamalarına sebep olmuştu. Çavuşun komutu ile döndüler ve bahçeye doğru yöneldiler. O sırada ülkücü genç, son bir cesaretle üsteğmene doğru dönerek şunları söyledi:

"Komutanım, biliyorsunuz ben bu arkadaşlardan değilim. Farklı siyasî görüşlerim var. Sizi temin ederim ki, arkadaşın durumu vahim ve sizi kandırmaya yönelik değil. Müsaade edin durumu bir de ben arz edeyim."

Gitmek için koridora yönelmiş olan üsteğmen, ülkücü tutuklunun sözleri üzerine durdu ve yanına geldi:

"Anlat bakalım, neymiş durum?"

Üsteğmenin yumuşak bir ses tonuyla konuşmasına izin vermesi, ülkücü tutukluyu oldukça rahatlatmıştı. Hücre arkadaşlarının iyice uzaklaşmaları için kısa bir müddet bekledikten sonra anlatmaya başladı:

"Komutanım, bu arkadaş, bir örgüt adına kuryelik yapmak gibi bir suçtan tutuklu bulunuyor. İlkokulu bile bitirememiş. Zengin bir ailenin tek erkek çocuğu olarak çok rahat büyümüş. Buraların şartlarına uyum sağlaması asla söz konusu değil. Zaten yaratılıştan biraz saf ve bön bir yapısı var. Ezberlemesi gereken metinleri ezberleyemiyor ve o nedenden dolayı sürekli cezalandırılıyor.

Buraya ilk getirildiğinde, tecritlerde yatanların genelde idamla yargılandıklarını söyledik; keşke söylemeseydik. Kendine kuruntu yaparak ölüm korkusuna kapıldı. Ne yaptığını, ne yediğini bilmez duruma geldi. Geceleri altına yapıyor, hücrede kokudan duramıyoruz. Psikolojik olarak tam bir yıkım içine girdi.

Şahsen ben, hâline çok acıyorum. İnanmanızı isterim; sizi kandırmaya yönelik bir hareket yok. Öyle bir çaba içine girmiş olsalar, ben karışmam ve size dilekçe yazmam. Yazık, çok genç ve ilk mahkemede tahliye olup gitmesi muhtemel. Sizden istirham ediyorum: Eğer burada kalırsa delirir, yardımcı olun ve bu arkadaşı uygun bir koğuşa alın."

Ülkücü gencin çıkışından etkilenmiş görünen üsteğmen, müşfik ve ılımlı ses tonuyla, *"Pekâlâ, sen yerine git, gerekeni düşüneceğiz!"* dedi.

Bütün bu gelişmelere rağmen, o gün bir değişiklik olmadı. Ne dilekçelerine cevap verildi, ne de o genç başka bir yere alındı.

Akşam sayımında da bir gelişme olmayınca, ülkücü genç, üsteğmene anlattıklarının da bir fayda vermediğine inandı ve ümidini yitirdi. Çünkü biliyordu ki; cezaevini yönetenler, tutukluların isteklerine olumlu cevap vermekte oldukça yavaş davrandıkları gibi, bu istekleri yerine getirmemek için de her zaman özel çaba sarf ederler.

"Yine öyle oldu, anlattıklarımıza ve dilekçelerimize inanmadılar; bu çocuğu buradan almayacaklar. Bu garip, burada çıldırıp gidecek" diye düşündü.

Fakat olumsuz düşünceleri ve kaygıları bu sefer yersiz çıkmıştı. Ertesi gün sabah sayımından sonra tecridin kapısına gelen bir üstçavuş, yarı mecnun hâlde gezinen Kürt gence, eşyalarını alarak hücreden çıkmasını söyledi. Üstçavuşun söylediklerini duyan hücre arkadaşları, belki ondan fazla sevinerek, genç adamın eşyalarını toplamasına yardımcı oldular. Eşyalarını alarak hücrenin dışına çıkarılan genç adam öyle bir hâle gelmişti ki, günlerdir kendisine yardımcı olmaya çalışan, kendisini koruyan, gözeten ve hücreden kurtulmasına yardımcı olan tecrit arkadaşlarına veda etmeyi bile akıl edememişti. Açılan hücre kapısından sessizce çıktı ve askerlerin arasında gitti. Hücrede kalanlar, bir müddet sonra nöbetçi askerlerden, korku ve baskı altında delirme noktasına gelerek psikolojik yıkıntı yaşayan genç adamın rahat bir bloktaki geniş bir koğuşa verildiğini öğrendiler.

Kürtçü(!) gencin kurtulması, ülkücü genci mânen mutlu etmişti. Zavallılığına şahit olduğu gencin hücreden alınmasına vesile oluşu onu rahatlatmış, sevinmesini ve huzur bulmasını sağlamıştı. Halbuki

onunla başka şartlar altında karşılaşsa veya başka nedenlerle bir araya gelse, büyük bir ihtimalle kavga eder, hatta onu öldürmeye kalkışırdı. Çünkü bölücülük yaptığını düşünür ve kin beslerdi. Ama bu olaydan sonra farklı düşünüyordu:

"Ben, onlardan farklı olmalıyım. İnançlarım, dünyaya bakış açım ve insanları değerlendirmedeki kriterlerim böyle olmamı gerektiriyor. Yeri ve zamanı geldiğinde, düşmanımın da elinden tutmalı, gerekirse onu ayağa kaldırmalıyım. Bu gence yaptığım küçük yardım doğru bir tavırdır ve ileride insanlara anlatılması gerekir..."

İnsanları tek ve sâbit mantıkla yargılamaya çalışanlar, onları anlamak ve onların ruh hâllerini çözmekte hata yapmaktan kurtulamazlar.

İnsan, değişen ve âdeta daldaki meyve gibi olgunlaşan bir varlıktır. Dere yatağında bulunan kum taneleri, nasıl bulundukları yerden çıkarılarak bir binanın sıvasını oluşturabiliyorlarsa, değişen, gelişen ve olgunlaşan insanın da nerede ve nasıl ***duracağına*** karar vermek için aceleci olunmamalıdır. İnsanları, ***hâlleri*** içinde değil; alacakları muhtemel ***kalıplar*** düşünülerek değerlendirmek lazımdır. Zamanın girdaplı ve helezonik yapısı içinde yol alan insanı, kesin yargılar ve kalıplarla değerlendirecek olan, yalnızca onun Yaratıcı'sıdır. Diğer yargılar, zamanın sırları içinde yok olmaya ve ortadan kalkmaya her an mahkûmdur.

"Onlara bakıyordum. Çok aceleleri varmış gibi, hızlı hızlı gidiyorlardı. Birbirlerinden ayıramadığım için geri gelenlerin, az önce gidenler olup olmadığını anlamakta zorluk çekiyordum. Bir tanesi, kocaman bir yaprağı ağzına almış, çeke çeke yuvasına doğru götürmeye çalışıyordu. Önüne çıkan ağaç kabuğunu geçmekte zorlandığını görünce, ağaç kabuğunu yana doğru çektim. Durdu, neler olduğunu anlamak için sanki etrafı dinledi ve araştırdı, sonra zafer kazanmış bir eda içinde ve aynı gayretle yürüdü gitti.

Onun arkasından gelen karınca boş dönüyordu. Hiçbir şey taşımadığı ve önü sıra gidenden daha küçük cüsseli olmadığı hâlde önündekini geçmiyordu. 'Acaba bir muhafız mı?' diye düşündüm ve onu yuvanın ağzına kadar takip ettim. Kara küçük karınca, yuvanın ağzına kadar gitti. Bir süre, yuvaya girip çıkan ve erzak taşıyan diğerlerini izledikten sonra geriye döndü. Bir başka arkadaşını, bir şeyler aramaya giden arkadaşını takibe koyuldu. Dikkat ettim, aynı çizgi üzerinde yürümüyor sağa sola sapıyor, bazen durup önüne gelen çerçöp, böcek, toprak, çimen, yaprak... ne varsa inceliyordu. Merakım artmıştı; dizlerimin üstüne çöktüm ve onu daha yakından izlemeye başladım. Niçin seri hareketlerle ve kıskandıran bir güçle her şeye ama her şeye dikkatlice bakıyor, inceliyor, içine sindirmeye çalışıyordu? Birden aklıma kış mevsiminin yaklaştığı geldi. O küçük kara karınca, sonbaharın ılık güneşi altında hürriyetin tadını çıkarıyordu. Çünkü karıncalar kışın yer altında, labirent gibi yuvalarında yaşarlardı.

Ben, karınca gözüyle, yer altındaki hürriyet ile yer üstündeki hürriyetin farkını anlamaya çalışıyorken, küçük kara karınca çoktan gözümden kaybolup gitmişti."

"Hürriyetin kıymetini, bedel ödeyerek kazananlar kadar kimse bilemez!"

Yaklaşık on beş ay, büyük emekler sarf ederek ve risklere girerek tünel kazmışlardı. Tünel kazmaya karar verir vermez, iyi bir plan yapmaya başlamışlardı. Tünelin kazılacağı bloğu düzenlemek ve blokta kalması gereken arkadaşlarının peyderpey geçişlerini sağlamakla ilk adımı atmışlardı.

Tüneli yakalatmamak için çok dikkatli çalışmışlar, çıkan toprağı saklamak için ise akla gelmedik yollara başvurmuşlardı. Sık sık arama yaparak, herhangi bir tünel kazma işinin önüne geçmek maksadıyla kanalizasyonu, çatı aralarını ve koğuşları denetimden geçiren cezaevi idaresine yakalanmamak için bütün güçlerini harcamışlardı. Fakat bütün hassasiyetlerine ve dikkatlerine rağmen, ihanet denilen kahpe tuzak yakalarını burada da bırakmamıştı; *"İçeride tünel var, kazı devam ediyor"* şeklindeki ihbara mâni olamamışlardı.

İki yüze yakın hükümlü ve tutuklunun kaldığı kısımda, tünelin giriş noktasını, çalışma şeklini ve çıkan toprağın depolandığı yeri az sayıda insan biliyordu. Ama hemen herkes de bir çalışma yapıldığının farkındaydı. İçindeki şeytanın sesini dindiremeyen bir gafil, *itirafçı* olmaya heves ettiği için, gizli gizli ve büyük emeklere mal olarak açılmakta olan tüneli cezaevi idaresine bildirmek başarısını(!) göstermişti. Aşağılık ihbar cezaevi yönetimine ulaştığı vakit, hürriyetin hayalini kuran mahkûmlar, tünelin neredeyse üçte ikilik bölümünü tamamlamışlardı. Hesaplarına göre; kazıya başladıkları bloktan dışarı ulaşmışlar, dış bahçe duvarına doğru kazmaya devam ediyorlardı.

İçeride tünel kazıldığı ihbarını alan idare boş durmadı ve jandarma ile beraber, cezaevi deyimiyle *ince* bir arama yaptı. Mahkûmların en ince ayrıntısını bile düşünerek kazmakta oldukları tüneli bırakın

bulmayı, bir ip ucuna bile rastlayamadı. İlk başlarda ihbar yediklerinin farkına varamayan mahkûmlar, alışılmadık biçimde yapılan aramadan işkillenerek çalışmalarına bir müddet ara vermek kararı aldılar ve idarenin ne gibi hamleler yapacağını beklemeye koyuldular.

Çalışmalarına ara verdikleri süre içinde idareden yeni bir tedbir gelmediğini gördükleri için de kazı faaliyetini yeniden başlattılar. Cezaevinin yapı özelliğinden kaynaklanan toprak altındaki istinad duvarları, çalışmalarını zorlaştırıyor ve geciktiriyordu. Fakat onlar, buna aldırmadan kazmaya devam ediyorlardı. Dikkat çekmemek için tünelde ancak birkaç kişi çalışabiliyordu. Bu da mahkûmlar için handikap oluşturuyordu. Tüneli daha hızlı kazamıyorlar ve planladıkları firar tarihine yetiştirebilmek konusunda karamsarlığa düşüyorlardı.

Tünel kazdıkları bloğun üst penceresinden görebildikleri kadarıyla yaptıkları plana göre; dış bahçe duvarının altından geçtikten sonra yirmi veya yirmi beş metre daha kazmaya devam edecekler ve dış duvarın ilerisinde bulunan çalılığa geldiklerinde dışarıya çıkacaklardı. Çıktıkları noktadan başlayan yamaçtan aşağıya, ana yola inecekler ve güvenilir dostlarının çıkış günü yol kenarında hazır edecekleri araçlara binerek ortalıktan kaybolacaklardı.

Ruhunun kirlenmesinden korkmayan zavallı ispiyoncu, çalışmanın yeniden başladığını hissetmiş olacaktı ki, ikinci *ince* aramanın gelmesi gecikmedi. Jandarma takviyeli gardiyan araması çok sert geçti. Mahkûmlar, en ücra köşelere kadar uzanan ve en bulunmaz *zulalara* kadar bakılan aramada zor anlar yaşadılar. Fakat bu arama da mahkûmların zaferiyle sonuçlandı. Aramayı yapan görevliler, bu sefer de tünelin girişini ve toprağın konduğu zulayı bulamadılar. Aramaların niçin bu kadar sert geçtiğini soran mahkûmlara, tünel aradıklarını açık açık söylemekten de çekinmediler.

Hürriyet rüyaları görmeye başlamış olan mahkûmlar, cezaevi idaresinin *"tünel arıyoruz"* ifadesinden sonra moralman çöküntüye uğradılar. Aylardan beri harcadıkları emeğin boşa gideceği endişesine kapıldılar. Hâl böyle olunca, çalışmalarına yine ara vermek zorunda kaldılar ve idarenin nasıl bir tutum takınacağını beklemeye

koyuldular. Tünelin giriş bölümünü kapattılar ve toprağı koydukları zulaları köreltttiler. Fakat çok geçmeden cezaevi idaresinin ek tedbirleri geldi. *"İçeride tünel var!"* ihbarını ciddiye alan ve arama üstüne arama yapan cezaevi idaresi, yaptığı aramalarla tünele ulaşamayınca ilginç bir tedbir geliştirdi:

Cezaevi dış duvarının dört beş metre kadar açığına bir kanal kazdırdı. Dış duvarın açığına boydan boya kazılan kanal, toprak altındaki su seviyesine kadar inmişti. Böylece, tünel kazmaya çalışanlar suyun altından geçemeyecekleri için firar etmeleri imkânsız hâle gelmiş olacaktı. Dış duvarın altından geçseler bile, kanalın hizasına geldiklerinde yollarına devam edemeyeceklerdi. Geldikleri noktadan dışarıya çıktıkları takdirde de cezaevinin dört köşesinde bulunan nöbetçi kulelerine ve onların güçlü projektörlerine yakalanacaklardı.

Cezaevi idaresinin son tedbiri çok can sıkıcıydı. Tünelin açılmasına emek veren mahkûmların morallerini sıfıra indirmişti. Tünel ilerledikçe kendilerini hürriyetin mutlu kollarında iyice hissetmeye başlamış olan mahkûmlar, hayallerini başka bir bahara ertelemek için kendilerini zorluyorlardı ki, tünelin *mühendislerinden* olan bir arkadaşları yeni bir teklifte bulundu:

"Bana kalırsa, tüneli, kanalın ağzına kadar götürelim. Kanala ulaştıktan sonra, çıkışı açmadan, yer altında genişçe bir oda yapalım ve ilkbaharı bekleyelim. Biliyorsunuz, ilkbaharda bazı günler cezaevi çevresine muazzam sis çöküyor, görüş mesafesi sıfıra kadar iniyor. Öyle bir anı yakaladığımızda tünele girer, yaptığımız geniş boşlukta temiz elbiselerimizi giyer, tünelin ağzını kanala açarız; kanalın içinden bir rampa ile yukarı çıkar, firar ederiz."

Arkadaşlarının getirdiği teklif, tünel çalışmasına katılanların aklına yatmıştı. İçinde bulundukları kış aylarını iyi değerlendirecekler ve kesif sisin indiği anı bekleyeceklerdi. Kanala açacakları tünelin ağzından çıktıktan sonra sisin içinde sürünerek çalılara, oradan da ana yola inerek firarı gerçekleştireceklerdi. Başta, dosyaları onaylanmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bekleyen idam mahkûmları, ardından da diğer ağır cezalılar çıkacaktı.

Cezaevi idaresi, kanal da dahil olmak üzere, bir dizi tedbirler almanın rahatlığı içinde hareket ediyor, mahkûmları sıkboğaz edecek

aramalara girmiyordu. İdarenin rahatlığından faydalanan mahkûmlar ise planlarını gerçekleştirmek için kolları yeniden sıvamışlardı.

Teklife uygun olarak, tüneli, kanalın oldukça yakınına kadar uzattılar. Kaçacakları zaman lazım olacak geniş alanı da özenle yaptılar ve çalışmalarına ara verdiler. Artık ilkbahar aylarında sık sık çöken sisi beklemeye koyuldular.

İlkbaharın hemen başında, 1974 yılından beri ilk defa genel af konuşulur olmuştu. Anayasanın bazı maddeleri genel affın uygulanmasını imkânsız kılıyordu. Fakat kamuoyunun desteğini alan siyasîler, bir infaz affından bahsetmeye başlamışlardı. Cezaevlerinin gündemine bomba gibi düşen af söylentileri, mahkûmların çoğunun beklentilerini değiştirmiş, gözlerini Meclise dikmelerine ve Meclisten gelecek af haberine kilitlenmelerine neden olmuştu. Fakat tünelden hürriyetlerine kapı aralamaya çalışanlar, genel af söz konusu olmadığı ve infaz affının da kendilerini hürriyete kavuşturmayacağını tahmin ettikleri için bir ümitle sisi bekliyorlardı.

Gazetelerde, televizyonlarda, cezaevlerinde ve kamuoyunun değişik kesimlerinde infaz affı tartışılıyordu. İktidar partisi, sistemli ve kararlı bir şekilde gündeme getirdiği affı çıkarmak için çaba harcıyordu. Söylentilere göre; af, Ramazan Bayramı'na yetiştirilecek ve mahkûmlar bayramı evlerinde geçirecekti.

Affın gündemde olduğu bir Ramazan gecesi, sahur yemeğinin akabinde, kesif sis bekleyen mahkûmların beklentileri gerçek oldu. Mahkûmlar sahur yemeklerini yemişler, keyif içinde sigaralarını tüttürüyorlardı. Arkadaşlarından birinin haber vermesi üzerine pencerelerinden dışarı baktıklarında, müthiş yoğunlukta bir sisin cezaevi üzerine çöktüğünü gördüler. Hazırladıkları planı bilen ve firar için daha önceden hazırlığını yapmış olan mahkûmlar, vakit geçirmeden bir araya gelerek durum değerlendirmesi yaptılar.

İçlerinden bazıları, affın gündemde olduğu bir sırada firar teşebbüsünde bulunmayacaklarını söylediler. Firara katılacağını söyleyen diğerleri ise kaldıkları odalara gittiler, tünelden çıktıkları zaman giyecekleri elbiseler ile önceden zula ettikleri paralarını aldılar ve tünelin ağzının bulunduğu bloğa geçtiler. Şansları yaver gidiyordu. Çünkü

normal zamanlarda akşam sayımından sonra kapatılan blok geçişleri, Ramazan münasebetiyle yirmi dört saat açık tutuluyordu.

Firariler son hazırlıklarını yaparken, girişin bulunduğu odada kalan arkadaşları da tünelin ağzını açmış ve içeriye döşedikleri ışıklandırmayı faaliyete geçirmişlerdi. Tünel, bir odanın tuvalet bölümünde ve duvar ile zemin arasındaki fayansların arkasında bulunuyordu. Tünelin girişinin bulunduğu odada toplanan mahkûmlar, çok seri hareket etmeleri gerektiğinin farkındaydılar. Bir müddet sonra havanın aydınlanmaya başlayacak olması ve sisin dağılma ihtimali, hızlı hareket etmelerini gerektiriyordu. Aralarında kısa bir toplantı yaptılar; tünelin içinde ve çıktıktan sonra nasıl davranacaklarını gözden geçirdiler. Toplam yedi kişi olan firarilerin kaçış planları şöyleydi:

Peş peşe tünele gireceklerdi. En önde, tünelin ağzını açacak olan arkadaşları bulunacaktı. Temiz elbiselerini giymek için hazırladıkları mahalle geldiklerinde, önde bulunan arkadaşları tünelin çıkışını hazırlarken, diğerleri elbiselerini değişecekti. Sonra, yanlarında götürdükleri tahtayı, açılan ağızdan uzatarak kanalın içine rampa yapacaklar ve toprak seviyesine, yani dışarıya çıkacaklardı. İlk çıkan kişi, ses çıkarmadan ve sürünerek çalılığa kadar gidecek, orada kalarak arkasından geleni bekleyecekti. Anormal bir durum görürse ıslık çalacak ve arkasından gelenleri uyaracaktı. Herkes tünelden çıkıp çalılığa ulaştıktan sonra ana yola inecekler, bulabildikleri araçlara binerek ayrı yönlere kaçıp izlerini kaybettireceklerdi. Tahminlerine göre; tünelden çıkışlarından sonra sabah sayımına, yani firar ettiklerinin anlaşılmasına kadar en fazla dört saatleri olacaktı. Bu süre içinde belli bir mesafe almaları şarttı.

Aylardan beri bekledikleri an gelmişti. Hazırlıklarını son kez gözden geçirdiler. Tünelin içinde giyecekleri elbiselerini sırtlarına geçirdiler ve biraz da dramatik bir şekilde birbirlerine başarı dilediler. Ani gelişen firar kararları karşısında hepsinde heyecan vardı. Karşı karşıya oldukları risk bir tarafa, yıllardır içeride olmanın getirdiği bir güvensizliği yaşıyorlardı. Yanlarında dışarıyı bilen biri bulunmadan kaçmak, onlara ayrı bir korku ve heyecan veriyordu. Kolay değildi; çoğu on yıla yakın süredir dış dünyadan kopuktu. Artık unutmaya

başladıkları dış dünyaya tek başlarına çıkacaklar ve bilinmezliklerle dolu bir âlemde kalacaklardı. Bütün korkularına, heyecanlarına ve tedirginliklerine rağmen, hepsi de hürriyet tutkusu sayesinde risk alacak kadar güçlüydü:

"Her şeyin bir bedeli olduğu gerçek. Hürriyetin bedelinin dünyadaki pek çok şeyden daha ağır olması ise gayet normal. Biz, ağır da olsa, bu bedeli ödemek zorundayız. Çünkü hürriyet verilmez, alınır! İşte biz, verilmeyen, hatta gasbedilen hürriyetimizi yeniden kazanabilmek için her riski göze almalı ve başarmalıyız."

Planlarına uygun olarak, art arda tünele girdiler. Tünelin işçiliğinde yer almış ve kazılmasında büyük emekleri geçmiş olan arkadaşları en önde gidiyordu. Atletik yapısı sayesinde, tünelin içinde çok seri hareket edebilen bu genç adam, tünelin ağzını açacak olduğu için yılan gibi kıvrılarak gitmişti. Onun arkasından gelen ise, çok dar olan tünelin girişinden bile zor geçen bir idam mahkûmu idi. Tünelin kazılması döneminde, merakını gidermek için yalnızca bir kez tünele girmiş olan bu adam, iri bir cüsseye sahipti. Arkadaşları, onu, daha önce firar teşebbüsü olduğu için tünelin kazıldığı bloğa yaklaştırmamışlar ve yaptığı yardım tekliflerini geri çevirmişlerdi. Gardiyanların ondan şüphelenmesinden korktukları için tünelde çalışmasını istememişlerdi.

İçeride çalışmadığı için tünelin son şeklini ve dönüş noktalarını bilmiyordu. Bu yüzden ilerlemekte zorluk çekiyordu. Tünelin blok çıkışına kadar olan kısmını zor da olsa geçti. Binanın çıkışındaki temel duvarına geldiğinde ise her şeyin bittiğini düşündü. Temel betonları kırılarak buraya dar bir dönüş yeri yapılmıştı. İri vücutlu idam mahkûmu, bu *viraj* noktasına geldiğinde, geçiş şeklini bilmediği için sıkışıp kaldı. Onun sıkışması ve bütün çabalarına rağmen geçememesi, arkasından gelenlerin de ilerleyememesine neden olmuştu. Sıkışan mahkûm, bütün enerjisini harcayarak ve arkasında bulunan arkadaşından da yardım alarak, kan ter içinde sıkıştığı yerden kurtulmayı başardı ve ilerlemeye devam etti.

Asıl zorluk bu noktadan sonra başladı. Bahçenin altına geldiklerinde, ilkbahar yağmurlarının sızdığı tünelin vıcık vıcık çamur

olduğunu gördüler. Epey zamandır kapalı olan tünelde birkaç santim yüksekliğinde su birikmişti. Çamur hâline gelmiş olan zemin, sürünerek ilerleyen mahkûmların hareketlerini aşırı derecede engelliyordu. Diz üstüne bile dikilemeyecek kadar alçak olan tünel, özellikle iri cüsseli mahkûmun ilerlemesini imkânsız kılıyordu.

Blok çıkışında harcadığı efor ve içerideki oksijen azlığı, iyice bunalmasına sebep olmuştu. Üzerine giydiği eşofman çamura yapışıyor ve sürünmesini iyice zorlaştırıyordu. O, son gücünü de kullanarak yavaş yavaş ilerliyor ve arkasından gelen arkadaşlarına yol açmaya çabalıyordu.

Tünel kazılmasını engellemek için bahçe duvarı ile ana bina arasında toprağın altına yapılmış olan istinat duvarına geldiklerinde (Altmış santim genişliğinde ve demir örgüsü güçlü olan bu beton duvarı da delmişlerdi. Duvarı geçmeleri, delme çalışmaları sırasında sesleri yukarıdan duyulabileceği için, bir ay gibi bir zamanlarını almıştı ama sonunda başarmışlardı) iri cüsseli mahkûmun üzerindeki eşofman, çamura yapışması sebebiyle iyice sıyrılıp aşağı doğru kaymıştı. Zamanları kısıtlı olduğundan elbiselerinin sıyrılmasına aldırmıyordu.

İstinat duvarını geçtiğinde, tüneli kazan arkadaşlarının buraya geniş bir alan yaptıklarını gördü. Biraz dinlenmek için sırtını duvara vererek ayaklarını öne uzattı. Arkasından gelen arkadaşlarına, üzerinden geçerek ilerlemelerini söyledi. Tünelin içinde uzun zaman çalışmış ve deneyim kazanmış arkadaşları, iri cüsseli idam mahkûmunu geride bırakarak çıkışa doğru ilerlediler.

Mahkûmlar, tünelin içine mükemmel bir elektrik tesisatı döşemişlerdi. Duvardan geçirdikleri elektrik kablosuna, her beş metrede bir ampul koyarak aydınlatmayı sağlamışlardı. Elektriği ise girişin bulunduğu odadan almışlardı. Çalıştıkları zaman lambaları yakıyorlar, çalışma bitince de kablonun ucunu içeride bırakarak tünelin kamuflajlı kapağını kapatıyorlardı.

Işıklı tünel boyunca ilerleyen firariler, çıkış noktasına geldiklerinde arka arkaya dizilerek beklemeye başladılar. En öndeki arkadaşları, gecikmesiz olarak hepsinden önce geldiği için daha önceden açtıkları

geniş boşlukta üzerindekileri çıkarmış, temiz elbiselerini giymiş ve ardından gelenleri beklemeye koyulmuştu. *Tamam* sinyalini aldıktan sonra, tüneli kazmakta kullandıkları aletlerden birini aldı ve kanal hizasından tünelin çıkışını açmaya başladı. Diğer firariler ise, heyecan ile korku karışımı bir duygu içinde bu arkadaşlarını izliyorlardı. Yumuşak toprağın sert aletle buluşmasından çıkan sesin haricinde hiçbir şey duyulmuyordu. Mahkûmların nefes alışları bile yavaşlamış, yüreklerinin çarpıntısı had safhaya ulaşmıştı. Tünelin çıkışını açmaya çalışan arkadaşları, elinden geldiğince dikkatli ve sessiz olmaya çalışarak işini yapıyordu.

Bir müddet sonra sivri uçlu aletin açtığı delikten içeriye temiz hava dolmaya başladı. İdarenin kazdırdığı kanala açılan delikten dolan temiz ve ılık hava, mahkûmların rahat rahat nefes almalarına imkân vermişti.

Çıkan toprağı dışarı dökmemeye dikkat eden arkadaşları, tünelin çıkışını bir insanın geçeceği kadar genişletti. Çıkış deliği hazır olduktan sonra, arkadaki iki kişi de boşluğa gelerek elbiselerini değiştirdi. Deliği açan mahkûm, yanlarında getirdikleri ve kanaldan çıkmak için kullanacakları tahtayı çekerek son hazırlığını yaptı. Sonra diğerlerine dönerek çıkmaya hazır olduğunu söyledi; diğerlerinin onaylaması üzerine tünelin çıkışına doğru hamle yaptı.

Heyecan doruğa ulaşmıştı. Firarilerin gözleri tünelin çıkışına kilitlenmişti. İlk çıkacak olan mahkûm elindeki tahtayı dışarı uzattıktan sonra, önce ayaklarını dışarı uzatarak beline kadar hürriyete süzüldü.

İşte o anda, ihanete bir kere daha lanet okutturan ve hürriyet hayallerini yıkan ses duyuldu:

"Kıpırdama, ateş ederim!"

Bağırarak söylenen bu sözler tünelin içinde de duyuldu. Sesin duyulması üzerine, beline kadar dışarı süzülen arkadaşları ve içeridekiler donup kaldılar. Neden sonra dışarıda patlayan silah sesini duydular. Ve tünelden çıkmakta olan arkadaşları bağırmaya başladı:

"Tamam, ateş etmeyin! Teslim oluyorum!"

Firarînin sesi ile diğer yönlerden gelen silah sesleri birbirine karıştı. Hesapta olmayan bir şey olmuştu: Cezaevinin dışında jandarma devriyesi bulunduğunu bilmedikleri için faka basmışlardı. Tünel ihbarları alan cezaevi idaresi, tünele karşı tedbir olarak kanal kazmakla yetinmemiş, kanal boyunca devriye koydurmayı da bu tedbire ilave etmişti; mahkûmlar bunu bilmiyordu.

Tünelin ağzında yakalanan arkadaşlarının yukarı doğru çekildiğini gören diğerleri, oldukları yerde geriye dönerek tünelin girişine doğru çekilmeye başladılar.

Askerlerin *"dur"* ihtarının hemen akabinde patlayan silahlar, hepsinin paniklemesine neden olmuştu; beline kadar dışarı sarkmış olan arkadaşlarını içeriye çekmeyi bile akıl edememişlerdi. Yoğun çamur ve yer yer birikmiş suyun içinde, iyice tükenen güçlerinin son zerresini de sarf ederek tünelin girişine kadar geldiler ve silah sesleri üzerine tünelin girişine birikmiş olan arkadaşlarının da yardımlarıyla dışarı çıktılar. Tepeden tırnağa çamura bulanmışlardı. Üzerlerindeki elbiseler tamamen çamur olduğu için tanınacak hâlde değillerdi. Hele iri vücutlu idam mahkûmu, geriye dönüşte iyice zorlandığından perişan bir hâldeydi ve üzerinde, ayakkabıları dahil, hiçbir şey kalmamıştı. Rahat hareket etmek için, donu hariç, üzerinde bulunan her şeyi tünelde bırakmıştı.

Tünelden çıkan firarîler, önce yıkanarak temizlendiler. Ardından da yakalanan arkadaşları hakkında bilgi almaya çalıştılar. İlk gelen haberlere göre; jandarmalar tarafından dışarı çıkarılan arkadaşları iyi durumdaydı ve dış korumadan sorumlu olan jandarma bölüğüne götürülmüştü.

Kahpe ihanetin acımasız ağına yakalanan mahkûmlar, bu başarısız teşebbüsten sonra, hürriyet rüyalarını bir başka bahara ertelemek zorunda kaldılar.

Sonrasında pek bir şey olmadı: Tünelin kazıldığı odada ve blokta bulunanlar için dava açıldı. İdare, bu bloğu kapattı ve tüneli betonla doldurttu. Aramalar sıklaştırıldı, koridor nöbetçilerinin sayısı arttırıldı. İdare ile mahkûmların ilişkileri geçici bir süre bozuldu. Fakat çok geçmeden her şey eski hâline döndü.

Mahkûmlar, yaşadıkları bu tecrübeden sonra bir kere daha anladılar ki; kahpelik ile yiğitlik ve iyilik ile kötülük arasında çok ince bir çizgi vardır; bu çizgiyi bir kere ihlal edenler, iflah olmaz şekilde alçalmaya devam edeceklerdir...

"Kasırganın önüne katılmıştı. Kesin olarak yok olmaya doğru gittiğini hissetti. Son kalan bilinç kırıntısı da içinde bulunduğu hiçliğin derinliğini ölçmekten başka bir işe yaramıyordu. Başkaları için ölüm, ara sıra düşünülen, kişiliğin dışında bir şeydi; ötekiler gibi bir kelime işte... Onun için ise, bütünüyle içinde yaşadığı an ve gerçeğin ta kendisiydi. Ölümle özdeş olmuştu. Uçurumun üstüne açılan ve baş dönmesiyle büyüyen gözlerine yüzü çarpıyordu. Yalnız olmak, evrenin dışına çıkmak. Dehşet verici korkusuyla baş başa kalmak. Salt yalnızlığın ta dibine inmek!.."

Soğuk ve fırtınalı bir şubat günü, her tarafından rüzgâr giren, kırık dökük bir cezaevi aracına bindirilerek sürgün edilmişlerdi. Gönderildikleri cezaevinin nasıl bir yer olduğunu bilmiyorlardı. Tedirgin ve gergin bir yolculuktan sonra, arabanın tavanındaki hava deliğinden, gönderildikleri cezaevinin kapısının önünde olduklarını anladılar. Raylar üzerinde hareket eden büyük demir kapı açılıyordu.

Geldikleri cezaevinde mahkûmlara nasıl davranıldığını bilmedikleri için gördükleri büyük demir kapılardan dolayı iyice tedirgin oldular. Kötü muameleyle karşılaşırlarsa, karşı koymak için birbirlerine söz verdiler. Bir zamanlar cezaevlerinde *normal* uygulama olarak görülen *hoş geldin dayağı* atılmaya kalkışılırsa karşı koyacaklar, gerekirse onlar da kendilerini dövmeye yeltenenlere vuracaklardı.

Cezaevi aracı ana kapının önüne yanaştı. Kapının önünde bekleyen gardiyanlar, elleri kelepçeli olarak arabadan inen mahkûmları karşıladı. Kasvetli bir havada sayıları onu geçen gardiyanın karşıladığı mahkûmlar, sert tavırlar ve uygunsuz davranışlar beklerlerken, bu olmadı; gayet kibar davranan gardiyanların eşliğinde cezaevine girdiler.

Giriş bölümünde bulunan bir odaya alınan mahkûmlar, üst aramasının yapılmasını beklediler. Valizlerindeki eşyalarının da aranması bittikten sonra, başgardiyan olduğu anlaşılan görevli, yeni gelen iki mahkûma kısa bir açıklama yaptı:

"Arkadaşlar, biz, buraya gelen arkadaşları öncelikle müşahedeye alıyoruz. Bir hafta orada tuttuktan sonra, uygun gördüğümüz bir bloğa veriyoruz.

Ancak şu an müşahedeler dolu olduğundan, sizi doğrudan bloğa alacağız. Siyasî görüşünüzü söylerseniz, ona göre bir yer ayarlayacağız..."

Başgardiyanın pek beklemedikleri şekilde kibar ve yumuşak konuşması, mahkûmların rahatlamasını ve gerginliklerini atmasını sağlamıştı. Burada ülkücü mahkûm olup olmadığını bilmedikleri için arama esnasında siyasî kimliklerinden bahsetmemişlerdi. Fakat artık bunu açıklamanın zamanı gelmişti. Eğer içeride ülkücü varsa, onların yanına verilmelerini istediler.

Sevk evraklarını inceleyen baş memur, ülkücülerin kaldığı bir blok olduğunu bildirdi ve onları da bu bloktaki bir odaya alacaklarını söyledi. Mahkûmlar, orada başka ülkücülerin de olduğunu öğrenince iyice rahatladılar ve moralleri düzeldi. Valizlerini aldılar ve arkadaşlarının yanına gitmek için başgardiyanın arkasından bloklara doğru yürümeye başladılar.

Ana maltaya girdiklerinde, özel tip klasmanında olan cezaevinin şekli onları şaşırttı. Ana koridor üzerinde sağlı sollu bloklar uzanıyordu ve koca cezaevinin üzerine garip bir sessizlik çökmüştü. Kalacakları bloktan içeri girdiklerinde de durum değişmemiş, aynı sessizlikle karşılaşmışlardı.

İki metre genişliğindeki koridorun üzerinde bulunan odalardan birine alındılar. Otuz metrekare büyüklüğündeki odaya giren mahkûmlar, içeride iki ranzadan başka bir şey göremediler. Onları odaya getiren başgardiyan, *"Odanız burası. Birazdan yatak ve battaniye göndereceğiz. Bu gece istirahat edin, herhangi bir ihtiyacınız olursa yarın karşılarız"* dedi. Mahkûmlardan biri, arkadaşlarını görmek istediklerini söyledi. Başgardiyan, bunun mümkün olmadığını, oda kapılarının kapalı olduğunu ve ancak sabah sayımından sonra açılacağını izah etti. Sonra: *"Normalde sizin kapınızı bir hafta açmayacağız. Çünkü buraya gelenleri bir hafta müşahedede tutuyoruz. Fakat açlık grevinde oldukları için, PKK'lıları oraya aldık. Mecburen sizi de bloğa verdik. Yarın kapılar açıldığında arkadaşlarınızla konuşur, cezaevinin şartlarını öğrenirsiniz."* dedi. Ardından, raylar üzerinde hareket eden kapıyı kilitleyerek uzaklaştı.

Uzun yıllar askerî cezaevi şartlarında ve çok ağır baskılar altında yaşamış olan mahkûmlar, bu duruma itiraz etmediler. Kötü muamele olmayan ve kendilerine insanca davranılan bu ortamda itiraz edecekleri bir mesele görmemişlerdi.

Dar ve uzunca iki pencerenin bulunduğu odanın pencere camlarından biri kırıktı. Dışarıda devam eden tipinin savurduğu karlar içeriye giriyordu. Soğuk ve boş oda mahkûmlar üzerinde olumsuz tesir yapmış, yalnızlığın ve sessizliğin ortasında moralleri bozulmuştu. Mahkûmlardan biri ranza boyunda kısa volta atarken, diğeri de tuvalet kapısının önünden karşı duvara kadar gidip geliyordu. Bu arada, içinde bulundukları durumu konuşuyorlardı. Esmer delikanlı:

"Yahu, nasıl bir yere geldik? Filmlerdeki şatolara benziyor. Ortalıkta in cin yok. Buz gibi bir oda, iki cılız ampul ve çıt çıkmayan koca cezaevi. Arkadaş, ben burayı hiç sevmedim."

Mahkûmlardan sarışın ve uzun boylu olanı, suç ortağı olarak beraber yargılandığı esmer gencin sözlerine katıldığını söyledi:

"Bekleyelim bakalım ne olacak. Adamlar, girişte gayet kibar davrandılar. İyi insanlara benziyorlar ama daha müdürlerle, esas idarecilerle karşılaşmadık. Hele onlarla da bir karşılaşalım, onların tavırlarını da bir görelim, o zaman ne yapacağımıza karar veririz. Bu şartlar altında, böyle kapılar kapalıyken yatılmaz. Yarın bizimkilerle irtibat kurar, buranın genel durumunu öğreniriz. Ben çok yorgunum. Şu battaniyeleri getirsinler, hemen kafayı vurup yatacağım."

Mahkûmlar, volta atarak, geldikleri cezaevinin iç yapısını ve ruh hâlini (Türkiye'de her cezaevinin kendine has bir ruh hâli ve iç dünyası olduğu unutulmaması gereken bir gerçektir. Hepsinin birbirine benzemeyen şartları ve farklı gerçekleri vardır.) düşünerek, zaman zaman da sohbet ederek döşek ve battaniye gelmesini beklediler. Demir kapının açılmasıyla voltalarını kestiler ve görevlilerin getirdikleri malzemeleri alarak ranzaların alt katlarına yataklarını yaptılar.

Döşek ve battaniyeleri getiren gardiyanlar gittikten sonra ortalığa yine müthiş bir sessizlik çöktü. Demir kapının üst tarafında bulunan küçük mazgal da kapalı olduğundan, koridoru bile görme şansları

yoktu. Pencereden bakıldığında da karanlık ve kasvetli bahçeden başka bir yer görünmüyordu.

Sarışın mahkûm, odanın soğuk olması nedeniyle, elbiselerini bile çıkarmadan yatağına girdi ve battaniyesini kafasına çekerek uyumaya başladı. Sabahın erken saatlerinde başladıkları sevk macerası, akşama kadar devam etmişti. Bu soğuk havada hurda bir cezaevi aracı içinde seyahat etmek, onları fazlasıyla yormuştu.

Sarışın mahkûm uyuduktan sonra, diğeri, birkaç valizden ibaret olan eşyalarını odanın bir tarafına topladı. Sonra da arkadaşını rahatsız etmemeye çalışarak volta atmaya devam etti. Odanın enine gidip gelen mahkûm, son yıllarda yaşadıklarını düşündü:

Yıllarca kahrı çekilen askerî cezaevi, alınan idam cezaları, Askerî Yargıtay'ın cezalarını onaylamaması, dört yıl süren yargı sürecinden sonra yine verilen idam cezası ve Yargıtay'ın onayı, eziyetler, işkenceler, açlık grevleri ve nihayetinde gönderildikleri sivil cezaevi; orada yaşadıkları ilginç olaylar, istenmeyen zamanda yaptıkları kavga ve şu an bulundukları cezaevine sürgün edilmeleri. Çok genç yaşlarda, daha hayatı tanımadan başlarına gelenler. Ağır bir hayat ve ağır hayat şartları...

Mahkûm, düşünceler içinde volta atarken, sürgülü demir kapının mazgalı açıldı. On beş santime, on beş santim büyüklüğündeki kapaklı ve kapağı dışarıdan açılan mazgaldan, koridordaki loş ışık nedeniyle yüzü tam olarak seçilemeyen biri bakıyordu. Mahkûm kapıya yaklaştı ve kendisini bir anlık şaşkınlığa iten adamı gördü: Saçları ustura ile kazınmış, sakallı, iki metreye yakın boyu olan dev gibi bir adam mazgaldan bakıyordu:

"Geçmiş olsun. Hoş geldiniz. Yemek alacak mısınız?"

Adamın cüssesi ile hiç de orantılı olmayan sakin sesini işiten genç, afallamıştı. Gayriihtiyari, *"Hoş bulduk, sağ ol, yemek almayacağız."* gibi kelimelerle cevap verebildi. Başka bir şey sormayan dev adam mazgalı kapattı ve gitti. O psikoloji ve atmosfer içinde gördüğünden etkilenen mahkûm, aklında bir sürü soruyla kulağını kapıya yak-

laştırdı ve koridordan gelecek sesleri dinlemeye çalıştı. Fakat ciddi sayılabilecek bir ses duymadı.

Yemek vermek için gelen adam, filmlerdeki zindancılardan farksız görünüyordu. Sanki ortaçağı yansıtan filmlerin birinden dışarı fırlamış ve modern çağın Türkiye'sindeki bir cezaevinin koridorlarına girmişti. Demir kapı, loş koridorlar, fırtına, yarı karanlık oda, küçük mazgal ve alabildiğine sessizlik. Üstelik bütün bunlardan sonra gelen sakallı ve kabak kafalı dev adam. Genç mahkûm, bütün bunlardan etkilenmişti ve yatan arkadaşının yanına giderek onu uyandırdı.

"Kalk!.. İnanmayacaksın ama biraz evvel mazgala dev gibi bir adam geldi. Filmlerdeki zindancılara benziyordu. Adamı görsen korkarsın; iki metre boyu, usturayla kazınmış kafası, uzun siyah sakallarıyla Dev Orso'ya benziyordu. 'Yemek alacak mısınız?' diye sordu, 'hayır' dedim, mazgalı kapattı, gitti. Yahu biz nereye geldik? Rüya mı görüyoruz?"

Arkadaşının anlattıklarını yarı uykulu gözlerle dinleyen sarışın mahkûm, şaşırmış görünse de onun derdi daha başkaydı. Elbiseleriyle yatağa girmiş olduğu hâlde üşümüştü:

"Nasıl bir yere geldiğimizi ben de anlamadım. Soğuktan her tarafım buz kesmiş. Ya şu kırık cama bir şey takalım, ya da gardiyanları sesleyip odayı değişelim. Yoksa burada sabaha kadar donarız."

Nöbetçi gardiyanı sesleyerek durumu anlattılar. Gerçi koridorun başındaki nöbet odasında oturan gardiyana seslerini duyurmaları zor oldu ama sonunda başardılar. Dertlerini dinleyen genç ve efendi görünümlü gardiyan, durumu başgardiyanlığa bildireceğini söyleyerek gitti. Bir müddet sonra, cezaevine geldiklerinde kendilerini karşılayan ve odalarına götüren başgardiyan geldi. Durumu ona da anlattılar. Başgardiyan:

"Şanslısınız. Koridorun sonunda bir oda daha var; sizi oraya alalım." dedi.

Valizlerini alıp odadan çıktılar ve koridorun sonundaki odaya yerleştiler. Yataklarını da getirip ranzalarına serdiler. Gardiyanlar yine demir sürgülü kapıyı çekerek gittiler. Yeni odanın diğerinden

farkı yoktu. Ama camı sağlam olduğu ve kaloriferi daha iyi yandığı için oldukça sıcaktı.

İki mahkûm, yanlarında getirdikleri bisküvilerle karınlarını gelişi güzel doyurduktan sonra bir süre daha sohbet ettiler. Sonra da uyumak için yataklarına girdiler. Daha uykuya geçmemişlerdi ki, derinden gelen ve inlemeye benzeyen *"Aaah!.. Offf!.."* gibi bazı sesler duydular. Bir anlam veremedikleri bu sesleri duyar duymaz yataklarında doğrularak birbirlerine baktılar ve koridora kulak kabartarak sesin nereden geldiğini anlamaya çalıştılar. Aralıklarla gelen ve acı çeken birinin itirazlarına benzeyen inlemelerin uzaktan gelmediğini anladılar. Ama kimin, niçin inlediğini anlayamadılar. Bir mânâ veremedikleri inlemelere daha fazla aldırmayarak uyumaya çalıştılar.

Köpek havlamaları, dışarıdaki jandarmaların düdük sesleri ve aralıklarla duyulan inlemeler arasında sabahı ettiler. İkisi de tedirgin yattığı için doğru dürüst uyuyamamıştı. Sabah erken saatlerde odalarının kapı mazgalının açılması üzerine uyandılar ve kendilerini kapıya sesleyen tanımadıkları şahsın yanına gittiler. Mazgala gelen, ülkücü bir gençti. Kendilerinden çok önce geldiği bu cezaevinde, aynı blokta kalıyordu. Tanışma faslından sonra, cezaevi ve cezaevinin şartları hakkında detaylı bir bilgi verdi. Akşamdan beri tedirginlik yaşayan iki mahkûm, kapı mazgalından süren sohbetleri sonrasında rahatlamıştı. Bilgi veren arkadaşlarının anlattığına göre; sessizliğin hüküm sürdüğü cezaevinde şöyle bir genel hava vardı:

İki kısımdan ibaret olan cezaevinde, üç yüz elli civarında PKK'lı mahkûm vardı. PKK'lılar, toplu olarak diğer kısımda kalıyor ve cezaevi şartlarının iyileştirilmesi için açlık grevi yapıyorlardı. Bulundukları kısımda ise itirafçılar, diğer sol örgütlerin mensupları ve bir blokta da kaçakçılık suçundan mahkûm olanlar kalıyordu. Ülkücüler, kaldıkları blokta sadece on dört kişi idiler ve hemen hepsi değişik cezaevlerinden geldiği için birbirlerini çok iyi tanımıyorlardı. Oda kapıları sabah sayımından sonra açılıyor, akşam sayımından sonra da kapatılıyordu. Mahkûmlar, bu saatler arasında kendi bloklarına ait bahçeye çıkabiliyor ve havalandırmadan yararlanıyorlardı. İmkânı

olanlar, odalarına televizyon koyabiliyorlardı ama radyo, teyp gibi araçlar yasaktı. Dışarıdan yemek alınmıyor, görüşler cam arkasından ve kapalı devre telefonlar aracılığıyla yapılıyordu...

Arkadaşlarından cezaevi hakkında bilgi alan mahkûmlar, kendi durumları hakkında da bilgi istediler: Kapıları kapalı mı kalacaktı? Bu durum kaç gün sürecekti? Kapılarını açtırmanın bir yolu yok muydu?

Cezaevinin bulunduğu şehrin çocuğu olan mazgaldaki arkadaşları: *"Yeni gelenleri bir hafta müşahedede tutuyorlar. PKK'lıları oraya doldurdukları için sizi buraya vermişler. Ama kapınızı bir hafta kapalı tutmaları haksızlık olur. Ben başgardiyanları tanıyorum; ricada bulunayım, belki açarlar. Gerçi sayımız az olduğu için sözümüz pek geçmiyor ama gene de ben halletmeye çalışayım. Siz biraz bekleyin!"* diyerek gitti. Çok geçmeden bir başgardiyan ile birlikte geri dönen arkadaşları, kapalı tutulan kapılarını açtırmayı başardı. Arkadaşları başgardiyanla konuşmaya gittiğinde, uykudan kalkan birkaç ülkücü mahkûm daha *"Hoş geldiniz"* demek için mazgala gelmişti.

Kaldıkları odanın kapısı açılan mahkûmlar, koridora çıktılar. Kapılarını açtıran arkadaşları, onlara bloğu gezdirdi. Özel tip olan cezaevi, on iki bloktan müteşekkildi. Her blok iki katlı idi. Bloklarda, her biri dörder kişilik on altı oda bulunmakta idi. Odaların içinde ayrı bir bölüm olarak yapılmış tuvalet ve lavabo yer almakta idi. Burası, diğer cezaevlerine göre oldukça modern bir yapıydı. Hele geldikleri cezaevine göre, muhteşem bir villa sayılırdı.

Peyderpey uyanan ve odalarından maltaya çıkan diğer ülkücü mahkûmlar, yeni gelenler olduğunu öğrendikçe yanlarına geliyorlardı. Akşamın kasvetli havasından kurtulan, cezaevini görüp tanıyan ve tanıdıkça da rahatlayan iki mahkûmun neşesi yerine gelmişti. Kapılarını açtıran arkadaşlarının odasına kahvaltı etmek için gittiklerinde, demlikteki sıcak çayı görünce daha da keyiflendiler.

Onlar kahvaltı sofrasına oturduktan sonra odaya giren iri yapılı adam, akşam kendisini mazgaldan görerek şaşıran esmer mahkûmun yeni bir şaşkınlık geçirmesine neden oldu. Koyu renk bir gömleğin üzerine giydiği eski bir yelek ve rengi solmuş şalvarıyla içeri giren

iri yapılı adam, mûzip bir gülümsemeyle masaya yaklaştı. Yeni gelenlerin garip bakışlarla kendisini süzmesine aldırmadan iri ellerini uzattı ve *"Hoş geldiniz, geçmiş olsun."* dedi. Onun da kendileri gibi bir mahkûm olduğunu anlayan iki genç, yerlerinden kalkarak iri yapılı adamla tokalaştılar.

Yeni gelen mahkûmlar, günler geçtikçe, iri yapılı adamın sırrını çözmeye başladılar:

Karadeniz'in bir sahil kasabasının çocuğu olan adam, bir pehlivandı. 70'li yılların son çeyreğinde, Karadeniz Bölgesi'nin bazı sahil kesimlerinde yer tutmaya çalışan ve kurtarılmış bölgeler elde etmek için uğraşan sol örgütlere karşı amansız bir mücadele vermişti. O kötü günlerde, birileri çekilip saklanır ve başlarını sokağa uzatamazken, bu adam, vatan için verilen kanlı savaşta korkusuzca yer almış ve vuruşmuştu. 12 Eylül'den sonra tutuklanmış, uzun yıllar kimselerin haberdar olmadığı, sadece ülküdaş dayanışması sayesinde ayakta kalınan izbe cezaevlerinde çile doldurmuş ve sonra da buraya sevk edilmişti. Ağır ceza aldığı için cezaevinde geçireceği uzun yıllar vardı. Çok fakir bir ailenin çocuğu olan pehlivanın, görünüşünün tam aksine yufka gibi bir yürek taşıdığını gören mahkûmlar, onu çok sevmişlerdi. Namazını aksatmadan kılan, sigara içmeyen ve spor yapmayı ihmal etmeyen bu adam, kendi bölgesinden iki ülkücü ile birlikte kalıyordu.

Geldikleri gece duydukları derinden gelen seslerin sırrını çözmeleri de fazla sürmedi. İnsanın içine ürperti veren ve garip hisler uyandıran o seslerin sahibi de ülkücülerle aynı blokta kalan bir mahkûmdu. Psikolojik olarak tamamen yıkılmış biriydi. Uzun yıllar önce kan davası nedeniyle cezaevine giren eski mahkûm, 12 Eylül öncesi cezaevi şartlarında ülkücülerle tanışmış ve onların koğuşlarında kalmış. 12 Eylül sonrasında şartları iyice ağırlaşan cezaevlerinin çilesini de çekmiş, hatta o yılların en pis cezaevlerinden biri olan Sinop Cezaevi'nin taş hücrelerinde de bir süre yatmış. Bu cezaevine geldiği zaman ülkücülerin varlığını öğrenmiş ve onların yanında kalmak istediğini söylemiş. Cezaevi idaresi, bu talebi olumlu karşılamakta beis görmemiş.

Sessiz, kimseyle pek konuşmayan, bahçeye bile ender çıkan ve orta yaş sınırını aşmak üzere olan bu mahkûm, yalnız kaldığı odasında, gece gündüz, ne zaman sıkılsa bağırıyor, garip sesler çıkarıyor ve inliyordu. Yaralı bir arslanın avcılara isyanına benzer seslerle bağıran mahkûm, belki de görüp geçirdiklerinden sonra insanlardan kaçar olmuştu. Kendi hâlinde, zararsız ve sert görünümlü bu mahkûmla iletişim kurmak, konuşmak ve sohbet etmek hemen hemen imkânsızdı.

Her biri ayrı bir cezaevinden gelmiş yılların yorgunu ülkücü mahkûmlar, alışılagelmiş disiplin ve intizamdan uzak bir yaşantı içindeydiler. Ayrı ayrı yemek yiyor, bir başlarına hareket ediyor, ortak kasa oluşturmadıkları için de dengesiz bir hayat sürüyorlardı. Çoğunlukla fakir ailelerin çocukları olan mahkûmlar, 12 Eylül'ün üzerinden sekiz yıla yakın bir zaman geçtiği hâlde dışarıdan bir yardım görmedikleri gibi, ilgilenen kimse olmadığı için ekonomik sıkıntı da çekiyorlardı.

Yeni gelen mahkûmlar, öncelikle bu dağınıklığa son vermek maksadıyla çalışmaya başladılar. Arkadaşlık bağlarını ve idare ile olan ilişkileri güçlendirmek için yeni bir teşkilat oluşturdular. Blokta tertip ettikleri toplantılarla mevcut sıkıntıları ortadan kaldırmanın yollarını aradılar. Odalarda kalma planına yenilikler getirdiler ve bazı mahkûmların odalarını değiştirdiler. Bu gayretler kısa zamanda sonuç verdi ve bloktaki sıkıntılar yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı. Ülkücü mahkûmlar, yılların yorgunluğu ve bezginliğine rağmen, teşkilatçılıklarının verdiği ataklıkla kısa zamanda toparlandılar.

Yeni gelen mahkûmlar, oda değişiklikleri yapılırken, iri cüsseli arkadaşlarını kaldıkları odaya, yanlarına aldılar. Bezden dikilmiş çantasına eşyalarını dolduran iri yapılı adam, yeni gelenlerin odasına taşındı ve yerleşti. Esmer ülkücü, aynı odada kalmaya başladıkları iri yapılı arkadaşlarını iyice tanımış, onun ruh hâlini anlamış ve samimiyetleri bir kat daha artmıştı. Zamanlarının çoğunu beraber geçiriyor, arkadaşlıklarını ilerletiyorlardı.

Ülkücü mahkûmlar, genellikle, gündüzleri bahçede top oynuyor veya volta atıyorlardı. Akşam yemeğinden sonra da bloklarında

bulunan siyah beyaz televizyonun karşısına geçerek yayın bitene kadar hem televizyon seyrediyor, hem de sohbet ediyorlard. Cezaevinde tekdüze bir hayat devam ediyor, kayda değecek bir gelişme olmuyordu.

İki mahkûm geleli neredeyse bir ay olmuştu. Kurulmasına yardımcı oldukları yeni düzen içinde her şey iyiye gidiyordu. O günlerinbirinde bahçede top oynayan esmer mahkûm, yaptıkları maçın bitiminde duş almak için odaya girdiğinde, beraber geldiği arkadaşının yüzünün allak bullak olduğunu gördü. Sarışın mahkûmun yüzü kıpkırmızı olmuş, gözleri kanlanmıştı. Suratını asmış, oturduğu sandalyeden masaya doğru uzanmış, elinin birini başına dayamıştı.

Esmer mahkûm, arkadaşının durumunu görünce; *"Hayrdır, bir şey mi oldu?"* diye sordu. Donuk gözlerle arkadaşına bakan sarışın mahkûm, *"Ulan, bu dünyanın içine edeyim; daha ne olsun, iki saattir perişan durumdayım."* dedi. Bir kolunu savurur gibi açarak dev adamın yattığı yatağı gösterdi: *"Pehlivanın yastığının altında mektup var. Al, oku!"*

Esmer delikanlı, şaşkınlık ve merak içinde dev adamın yatağına gitti, yastığının altında duran mektubu aldı ve okumaya başladı. Mektup, pehlivanın babasından geliyordu. Çok kötü bir el yazısı ile yazılmış olan mektubu okumaya başlayan esmer mahkûm, arkadaşının perişan hâlini çözmekte gecikmediği gibi, okudukça aynı duyguları, aynı perişanlığı kendi de yaşamaya başladı:

"...Oğlum, ayakkabı istemişsin; inan ki paramız yok. Yanına gelmek, ziyaret etmek istedim, para olmadığı için gelemedim. Bir ineğim kaldı, onu satamıyorum. Eğer satarsam, eve aldığım kuru ekmeği de alamaz dacağım. Hasta annen, küçük kardeşin aç kalacaklar. Yine de istersen satayım, ayakkabı alıp ziyaretine geleyim..."

Çaresiz bir babanın bütün içtenliğiyle yazdığı mektubu okuyan genç adam, okudukça kendine hâkim olamayıp ağlamaya başladı. Gözyaşları kendiliğinden akıp yanaklarından süzülüyordu. Çaresizlik, kimsesizlik, imkânsızlık kokan dertli bir babanın satırları, mahkûmun yüreğini paramparça etmiş ve isyan duygularını ayağa kaldırmıştı. Mütevekkil baba, mektubunun sonunda, oğlura, itidal ve sabır içinde olmasını, namazını aksatmamasını ve Allah'a sığın-

masını öğütledikten sonra: *"Bizler iyiyiz; sen de kendine iyi bak! Bu günler geçecek. Yazımız buymuş. İsyankâr olma, hamd et!.."* diyor ve onu Allah'a emanet ediyordu.

Esmer delikanlı, üzüntü, çaresizlik ve gözyaşı içinde bitirdiği mektubu yerine koyarken, arkadaşı anlatmaya başladı:

"Üst katta oturuyorduk. Kitap almak için odaya geldiğimde, o dev adamın çocuklar gibi ağladığını gördüm. Benim odaya girdiğimi görünce elindeki mektubu yastığın altına sakladı. Şaşırdım; ne olduğunu, kötü bir haber mi aldığını sordum. 'Bir şey yok.' gibisinden kaçamak cevaplar verdi ama çok kötü bir durumdaydı. Israr ettim, bir şey söylemedi. Sakallarına kadar süzülmüş gözyaşlarını sildi, derin bir 'Oh' çekti ve çıkıp gitti. Bunun üzerine dayanamadım, mektubu yerinden alarak okudum. Okudukça üzüldüm, yıkıldım, kahroldum; pehlivanın niçin ağladığını anladım. Bu nasıl bir iş? Biz de fark edemedik ayağında ayakkabı olmadığını. Terlikle geziyor, kara lastikle de top oynuyor..."

Onların kabahati yoktu. Yeni bir araya geldiklerinden, ayakkabısı olmadığını fark edememişlerdi. Zaten hiçbirinin öyle ahım şahım maddî imkânı yoktu. Daha önce tahliye olmuş bazı arkadaşları bir vakıf kurmuşlar ve kurdukları vakıf aracılığıyla cezaevlerinde kalan ülkücülere maddî yardımlarda bulunuyorlardı. Pehlivanın durumunu fark etselerdi, en azından vakıftaki arkadaşlarından yardım alır, pehlivan ve pehlivanın durumunda olan arkadaşlarına destek olurlardı.

İki arkadaş, odanın kapısını kapattılar ve durumlarını bir daha gözden geçirdiler. Arkadaşlarının maddî durumlarını konuştular. Sonuçta, başta pehlivan olmak üzere, fakir arkadaşlarının ihtiyaçlarını karşılamak için vakıfla irtibata geçmeye karar verdiler. Sonra da vakıf yetkililerine, durumlarını açıklayan bir mektup yazdılar.

Bulundukları cezaevinde kalan ülkücü mahkûmların varlıklarından bile haberdar olmayan vakıftaki arkadaşları, çok geçmeden yardımlarını ulaştırdılar. Gerekli yardımı gönderdikleri gibi, ziyaretlerine de gelerek moral verdiler. Mektup ellerine ulaştıktan sonra, ara vermeden, her ay maddî yardıma devam ettiler.

Normalden büyük ayakları olan pehlivan, kendisine gelen spor ayakkabılarını ve eşofmanı giydiğinde, memnuniyetini hemen belli etmişti. Belki de cezaevine girdikten sonra ilk kez bir eşofmanı oluyordu. Sahip çıkılmanın, dayanışmanın, teşkilat varlığının, kısacası arkasında bir güç olduğunu bilmenin verdiği mutluluğu yaşıyordu.

Yıllarca kimsesiz, sahipsiz, çaresizlik içinde ve yokluklarla boğuşarak cezaevlerinin olumsuz şartlarında yaşayan pehlivan, yüreğinde taşıdığı güzelliklerden hiçbir şey kaybetmemişti. Görünüşünün aksine, sahip olduğu ince ve zarif ruh yapısıyla zamana karşı direnmişti. İmanı sayesinde, acılarını pamuk gibi yumuşak yüreğine gömerek yaşamış ve idealleri için karşılaştığı her olumsuzluğa sabırla katlanmıştı.

Özellikle 12 Eylül sonrasında esen sert rüzgârlar, binlerce ülkücünün yolunu cezaevlerine çevirdi. Genç yaşlarında, hayatlarının baharında cezaevlerinin çaresizlik girdabına yuvarlanan bu insanlar, tarifi imkânsız acılar çektiler. Bu insanları cezaevlerine getiren sebepler kendilerinden kaynaklanmıyordu. Ülkelerinin içine düşürüldüğü çıkmazlara isyan etmişler ve tarihin onlara yüklediği misyonun gereğini yerine getirmeye karar vermişlerdi.

Bütün eksiklerine, bütün hatalarına ve insan olmaktan kaynaklanan bütün zaaflarına rağmen, misyonlarının gereğini yerine getirmek için çabaladılar, diyetler ödediler. Bütün olumsuzluklara ve misyonlarının ağırlığına rağmen de yüksünmediler, nemelazımcılığa düşmediler. O amansız günlerde dokuz arkadaşlarını iplerde şehit vermelerine rağmen, savaşlarının bir neticesi olan cezaevlerinden başları dik olarak çıkmasını da bildiler.

Cezaevleri, onlar için hastalığın, çaresizliğin, acının, imkânsızlıkların, olumsuzlukların... kol gezdiği yeni bir savaş meydanı oldu. Gün geldi içecek bir sigara, yiyecek bir lokma ekmek, acılarını dindirecek bir tek ilaç bulamadılar.

Kimi arkadaşları, ilgisizlik yüzünden pis hücrelerde veya havasız koğuşlarda kucaklarında can verdi. Yumruklarını sıktılar, dişlerini kenetlediler, bir şey yapamamanın verdiği acıyla haykırdılar.

Her gün fizikî işkence gördükleri ortamlarda, birbirlerine yaslandılar. Birbirlerine kardeş olarak acıları paylaştılar.

Yanlarından alınıp götürülen, acımasız bir celladın ***katil iplerinde can veren*** *arkadaşlarına ağlayamadılar; yüreklerine kan oturdu.*

Velhasıl, önüne gelen her şeyi, iyi veya kötü diye ayırmaksızın yıkıp geçen bir fırtınanın bütün zararlarından nasiplerini aldılar. Kırılmadılar,

rezil ve zelil olmadılar. Vefasızlığın her rengini yaşadıkları o vahşi cezaevi günlerinde, ***haremlerine çekilerek kışlayanların*** *gerçek yüzlerini gördüler; görmeye devam ediyorlar.*

Onların hayatlarının ayrı bir gerçeğini oluşturan vefasızları ve ikbal ehlinin, gene onların acıları üzerine kurmaya çalıştıkları dünyanın iç yüzü ise ayrı bir kitabın konusu olacaktır elbette!..

BİTİRİRKEN

"Her kim şeref ve kudret isterse, bilsin ki; tüm şeref ve kudret Allah'ındır. Hoş sözler ancak O'na yükselir, kabul olunur. Güzel işleri de kelimeler yükseltir. Kötülükler kuranlara azap vardır, tuzakları mahvolur gider."

(Kur'an:35/10)

Milletlerin tarihlerinde iniş ve çıkışlar olduğu, bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda, on veya yirmi yıl gibi zaman dilimlerinin çok önemli olmadığı da kabul edilmektedir. Ancak akıp geçen zaman içinde öylesine önemli zaman dilimleri ve anlar vardır ki, milletlerin kaderlerine hükmederler; köklü değişimlere, inişlere veya çıkışlara sebep olurlar.

Bazı milletler, dönüm noktalarında meydana gelenlerden olumlu sonuçlar çıkarır ve milletler arenasında ileri giderler. Bazıları ise bu köklü değişimlerden ve kaderlerine hükmedecek gelişmelerden yeterli dersleri alamaz ve gelecekleri adına zararlı çıkarlar; emekleri ve bedeli ağır ödenen zamanları boşa geçmiş olur.

Millet olarak biz, hayat maceramız boyunca görüp geçirdiklerimizden, dönüm noktalarımızdan, başımıza gelenlerden ve köklü değişimlerden yeterli dersler aldığımızı pek söyleyemeyiz.

Edindiğimiz tecrübeler sayesinde isabetli kararlar alamadığımız için kâr hanelerimizi kabartmadığımız ortadadır. Eğer gereki dersleri almış ve tecrübelerimizi isabetli kanallara aktarmış olsaydık, bugün hâlâ kanamaya devam eden bir *şark meselemiz* olmayacağı gibi, şiddete özenen ve şiddetten medet uman bir gençliğimiz de olmazdı. 12 Eylül öncesini yaşamış ve sonrasındaki gerçekleri görmüş olan devletimiz, meseleleri halledememenin aczini yaşamaz, milete ağır faturalar çıkarmazdı.

Bugünkü yanlı, tutarsız ve milletin geleceğine bir katkısı olmayan anlayıştan, *zararın neresinden dönülürse kârdır* misâi, bir an evvel uzaklaşmalıyız. Özellikle yakın geçmişte yaşadıklarımızın ilmî dökümlerini ortaya koymalı ve açığa çıkan gerçekler ışığında gerekli tedbirleri almalıyız. Vakit geçmiş değildir; o günlerin gerçeklerini bütün çıplaklığıyla yaşayanlar hayattadır ve yaşayıp gördükleri, hafızalarında tazeliğini korumaktadır.

Yakın tarihi değerlendirenler, bugüne kadar işin kolayına kaçmaktan başka bir iş yapmamışlardır: O günlerin gerçeklerini yaşamak zorunda kalan insanları kötülemiş, katil ve câni ilan ederek suçamış, bu sebeple de gelecek adına topluma bir şey kazandıramamışlardır.

Gerekli analizleri yapmadan, kolaycılık mantığıyla yakın tarihi incelemek ve bulduklarını(?) genç nesillere aktarmak, millete, gelecek adına yapılan bir kötülüktür. Bunun getireceği netice ise, katı ideolojilerin gözlüğünü takarak yapılanlardan farksızdır.

Yakın tarihimize damgasını vuran 12 Eylül darbesinin öncesinde ve sonrasında yaşadıklarımızın bir parçası da cezaevleri olmuştur. Askerlerin yönettiği, hakkın ve hukukun bulunmadığı, keyfî uygulamaların ayyuka çıktığı bu mekânlarda yaşananlar, pek çok boyutuyla ele alınmamış, incelenmemiştir. Dünyanın geldiği noktadan bakılarak incelenmesi ve derinliğine inilerek ele alınması gereken darbe dönemi cezaevleri gerçeği, kazanç ve zararlarıyla orta yere konmamıştır. Her biri üniversitelerde tez konusu olabilecek, psikologlara, sosyologlara, siyaset bilimcilerine veri sağlayabilecek zenginlikler heba edilmeye terkedilmiştir. Gelecek için bu tecrübelerden yararlanılmamaktadır; bu da yarınlar adına bir kayıp sayılmaktadır.

Şahsen ben, bütün olumsuzluklara ve eksikliklere rağmen, geleceğin aydınlık olacağına inananlardanım. Aydınlanmış, önü açılmış, geçmişten yeterli ve gerekli sonuçları çıkarmış, dünya milletleri arasında hak ettiği yere gelmiş, yirmi birinci yüzyılın refah düzeyini yakalamış, demokrasi ve insan haklarında gerçekçi mesafeler katetmiş, vatandaşlarının yarınlara güvenle baktığı... bir Türkiye kurulacağına yürekten inanıyorum. O günler geldiğinde, bir dönem milletin kaderinde *oynamalar ve patlamalar* meydana getiren ve bunun diyetini ödeyen bizim jenerasyonun katkılarının takdir edileceğinden de eminim. Yeter ki, izahını yapmaya çalıştığım gibi, fırtınalı yıllarımız iyi anlaşılsın, değerlendirilsin ve ortaya çıkanlar doğru şekilde genç nesillere taşınabilsin.

Soğuk savaşın bittiği, katı ideolojik anlayışların ve yaklaşımların iflas ettiği, insanoğlunun yeni bir asrın eşiğine geldiği bugünlerde, hepimiz üretmekle ve ürettiklerimizi topluma ikram etmekle mükellefiz; yaşadığımız gerçekler ışığında bundan kaçamayız. Dünya gerçeklerini iyi görmeli, önümüzde duran fırsatları kaçırmamalıyız.

Hürriyetlerin genişlediği, bireyin ön plana çıktığı, insan haklarının üstün değer kabul edildiği, mikro elektroniğin insan hayatına girdiği, insan beyni üzerine konan *akıl ipoteğine* son verildiği... bir dünya gerçeğinde millet olarak yerimizi almalıyız. Böylesine güzel bir zirveye çıkmak için hoşgörünün sırrına ermeli, düşünce hayatımızdan başlayarak gerçek mânâda bir hoşgörü platformu kurmak için çabalamalıyız. Birbirimize güven duymalı ve geçmişin düşmanlıklarını sevgi silahı ile yenmenin mücadelesini vermeliyiz. Evhamlara, korkulara ve yersiz bencilliklere dur demeli, yarınlar, güzellikler ve gelecek nesillere mutluluk verebilmek için fedakârlıklardan kaçınmamalıyız. Adaleti, hayatımızın her sahasına yaymalı ve aile hayatından başlayarak devletin tepe noktasına kadar yaygınlaşmış bir değer olarak görebilmenin amansız savaşını vermeliyiz...

Kader ve zaman çizgisinin sırları içinde kalarak yaşadıklarımız, fert olarak bizlerin kaybıdır. Fakat gelecek nesillerimiz ve topyekün milletimiz için inşallah bir kazanç olacaktır.

Bizim jenerasyonun kaybı olarak görülenlerin, milletimizin geleceğine güzellikler kazandırması dilek ve duasıyla...

1999

donmuş zaman manzaraları

"Bizde cezaevlerine kör bıçak olarak girenler, ustura olarak dışarı çıkarlar..."
O günlerde insan hayatı çok ucuzdu; Bir idam ve iki kilo baklava...
General, meal olarak diyordu ki; "Bu insanları cezaevlerinde tutmak kimseye yarar sağlamaz. Bu kalleş, bu vatan haini PKK ile en etkili mücadeleyi ancak ülkücüler başarabilir. Cezaevlerinin kapılarını açalım ve bunları PKK'nın üzerine yollayalım..."
Suçları (!), İspiyonculuk yapmamak ve yönetime karşı gelme konusunda potansiyel tehlike olarak görülmekti. Askeri yönetimin ve askerlerin mentığını anlamak veya izah etmek gerçekten zordu.

BİLGE OĞUZ

9 786054 599158

0135242 AVD

Kitapburda.com